

FÜGGELÉK

Területi esettanulmányok

Készült az EFOP-1.12.1-17-2017-00008 kódszámú, „Hátrányos helyzetű társadalmi csoportok felzárkózásának elősegítése és az ezzel kapcsolatos magyarországi szakmai tudás gyarapítása a Kárpát-medence szomszédos országaival együttműködésben végrehajtott módszertani fejlesztések és tapasztalatcsere által” című projekt keretén belül a CORDI K+F Nonprofit Közhasznú Zártkörűen Működő Részvénytársaság megbízásából

2020. november

Városkutatás Kft.

Katona Nóra, Somogyi Eszter, Teller Nóra, Tönkő Andrea, Hegedüs József

Tartalom

Ábrák jegyzéke	4
Táblák jegyzéke	5
1 Bihardiószeg	6
1.1 Vezetői összefoglaló	7
1.2 A Jelenlét Program céljai a területen	8
1.3 A telep kialakulása	9
1.4 A telep és település alapvető problémái	10
1.5 Beavatkozási területek	22
1.6 A családkövetés tanulságai	23
1.7 A helyi Jelenlét tevékenységek értékelése	27
2 Kisiratos	29
2.1 Vezetői összefoglaló	30
2.2 A Jelenlét Program céljai a területen	31
2.3 A telep kialakulása	31
2.4 A telep és település alapvető problémái	32
2.5 Beavatkozási területek	43
2.6 A családkövetés tanulságai	43
2.7 A helyi Jelenlét tevékenységek értékelése	46
3 Sepsiszentgyörgy – Őrkő	48
3.1 Vezetői összefoglaló	49
3.2 A Jelenlét Program céljai a területen	51
3.3 A telep kialakulása és története	52
3.4 A telep alapvető problémái	55
3.5 Beavatkozási területek és ezekhez rendelt erőforrások	76
3.6 A követett családok alapján körvonalazódó tanulságok	81
3.7 A helyi Jelenlét tevékenységek értékelése	87
4 Szatmárnémeti	93
4.1 Vezetői összefoglaló	94
4.2 A Jelenlét Program céljai a területen	96
4.3 A telep kialakulása	97
4.4 A telep és település alapvető problémái	98
4.5 Beavatkozási területek	110
4.6 A családkövetés tanulságai	111
4.7 A helyi Jelenlét tevékenységek értékelése	116

5	Tatabánya.....	117
5.1	Vezetői összefoglaló.....	118
5.2	A Jelenlét Program céljai a területen.....	119
5.3	A telep kialakulása és története.....	119
5.4	A telep és település alapvető problémái.....	121
5.5	Beavatkozási területek és ezekhez rendelt erőforrások.....	142
5.6	A családkövetés alapján körvonalazódó kulcskérdések.....	144
5.7	A helyi Jelenlét tevékenységek értékelése.....	149
6	Tarnabod.....	151
6.1	Vezetői összefoglaló.....	152
6.2	A Jelenlét Program céljai a területen.....	153
6.3	A telep kialakulása.....	153
6.4	A telep és település alapvető problémái.....	153
6.5	Beavatkozási területek.....	169
6.6	A helyi Jelenlét tevékenységek értékelése.....	172
7	Veszprém – Pokoli Torony.....	175
7.1	Vezetői összefoglaló.....	176
7.2	A Jelenlét Program céljai a területen.....	177
7.3	A telep kialakulása.....	178
7.4	A telep és település alapvető problémái.....	178
7.5	Beavatkozási területek.....	184
7.6	A helyi Jelenlét tevékenységek értékelése.....	187
8	Miskolc – Lyukóvölgy.....	190
8.1	Vezetői összefoglaló.....	191
8.2	A Jelenlét Program céljai a területen.....	193
8.3	A telep kialakulása.....	193
8.4	A telep és település alapvető problémái.....	194
8.5	Beavatkozási területek.....	206
8.6	A követett családok alapján körvonalazódó tanulságok.....	211
8.7	A helyi Jelenlét tevékenységek értékelése.....	216

Ábrák jegyzéke

1. ábra Bihardiószeg lakosságának alakulása 2005-2015.....	10
2. ábra Bihardiószeg lakosságának életkori csoportja, 2005-2015	11
3. ábra A bihardiószegei családok munkaerőpiaci részvétele 2019-2020.....	12
4. ábra A diószegi családok munkaerőpiaci megoszlása 2019-2020	14
5. ábra A diószegi családok jövedelemforrásai	18
6. ábra Lakáshelyzet Bihardiószegen.....	19
7. ábra A bihardiószegei válaszadók percepciója a lakókörnyezetről	20
8. ábra Kisiratos lakosságának életkori csoportja, 2005-2020	32
9. ábra A kisiratosi családok munkaerőpiaci részvétele 2019-2020 nyara között.....	33
10. ábra A kisiratosi családok jövedelemforrásai	34
11. ábra A jövedelemforrások stabilitása a kisiratosi családok körében	35
12. ábra Sepsiszentgyörgy állandó lakosainak száma, 2005-2019	52
13. ábra Sepsiszentgyörgy állandó lakosságának kor megoszlása, 2005-2019.....	52
14. ábra: Leromlott területek: Órkői és Csiki negyed elhelyezkedése Sepsiszentgyörgyön	53
15. ábra Az Órkői közösség (2013 és 2020) és Sepsiszentgyörgy népességének (2011) részletes korösszetétele	56
16. ábra Jövedelemforrások típusai a kérdezést megelőző egy évben az Órkői háztartások körében	58
17. ábra A háztartások jövedelmének stabilitása az Órkői háztartások körében	59
18. ábra Legmagasabb iskolai végzettség a 15 éven felüli Órkői népesség körében	62
19. ábra Az elmúlt évben az alábbiak közül előfordult-e Önökkel, hogy nem volt elég pénzük	65
20. ábra Lakások építése éve szerinti megoszlás	68
21. ábra A lakásokban előforduló problémák az Órkői családoknál.....	68
22. ábra A szatmári családok munkaerőpiaci részvétele 2019-2020	101
23. ábra A szatmári családok jövedelemforrásai.....	104
25. ábra A szatmári válaszadók percepciója a lakókörnyezetükről.....	107
26. ábra Tatabánya demográfiai folyamatai – 2009-2019	121
27. ábra Életkori csoportok alakulása Tatabányán, 2009-2018	122
28. ábra Életkori csoportok aránya Tatabányán, Mésztelepen és VI-os telepen, 2011.....	122
29. ábra Képzettség (2011) és foglalkoztatottság (2008-2017) Tatabányán	124
30. ábra A mésztelepi és VI-os telepi önkormányzati lakások számának alakulása 2008-2017	126
31. ábra Tarnabod lakó és állandó népessége, illetve születések és halálozások száma a településen (2009-2019)	154
32. ábra Tarnabod lakosságának kor megoszlása (2009-2018)	155
33. ábra Tarnabod és Heves megye népességének iskolai végzettsége a megfelelő korúak arányában	155
34. ábra Nyilvántartott munkakeresők száma (fő) és aránya a munkaképes korú népességben (%)	156
35. ábra Egy lakosra jutó éves nettó belföldi jövedelem (ezer Ft)	157
36. ábra Közfoglalkoztatásban lévők száma annak típusa szerint (2013-2020).....	158
37. ábra Óvodába beiratott gyerekek száma	159
38. ábra Az általános iskolás és a napközis tanulók száma	161
39. ábra A regisztrált bűncselekmények száma Tarnabodon és Heves megyében, ezer lakosra (db)	166
40. ábra Veszprém népességének alakulása 2009 és 2018 között	179
41. ábra Vándorlási egyenleg és természetes szaporodás az állandó népesség tekintetében (2009- 2018).....	179
42. ábra Veszprém korösszetétele az állandó népességet tekintve 2009-2018 között	179

43. ábra Házgyár u.1 lakosságának korösszetétel közelítése (2020)	180
44. ábra Miskolc népességének alakulása 2009 és 2018 között	194
45. ábra Vándorlási egyenleg és természetes szaporodás az állandó népesség tekintetében (2009-2018).....	195
46. ábra Miskolc korösszetétele az állandó népességet tekintve 2009-2018 között.....	195
47. ábra Képzettség (2011) és foglalkoztatottság Miskolcon (2008-2018)	196
48. ábra A lakásállomány alakulása Miskolcon (2009-2018).....	201

Táblák jegyzéke

1. táblázat Milyen iskolai végzettséggel lenne elégedett a gyereke(i) esetén?	37
2. táblázat Lakáshelyzet Kisiratoson, 2011.....	39
3. táblázat A Kisiratoson megkérdezett roma családok lakásainak problémái	39
4. táblázat A kisiratosi válaszadó felnőttek egészségi állapota és az ellátásokhoz való viszonya.....	40
5. táblázat A kisiratosi válaszadók percepciója a lakókörnyezetükről	41
6. táblázat A családok kiválasztott dimenziók mentén megfigyelt elmozdulása a családkövetés időszakában	45
7. táblázat Az Őrkői és városi lakosság kormegoszlása (%)	56
8. táblázat Háztartások átlagjövedelme a jövedelemszerzés típusa szerint	59
9. táblázat A családok kiválasztott dimenziók mentén megfigyelt elmozdulása a családkövetés időszakában	85
10. táblázat A Máltai Szeretetszolgálat és egyéb szervezetek által Órkőn helyben nyújtott szolgáltatások	88
11. táblázat Probléma – beavatkozási mátrix	89
12. táblázat Lakáshelyzet Szatmárnémetiben, 2017.....	104
13. táblázat A Szatmáron megkérdezett roma családok lakásainak problémái.....	106
14. táblázat A családok kiválasztott dimenziók mentén megfigyelt elmozdulása a családkövetés időszakában	114
15. táblázat Önkormányzati lakások hasznosítása, 2019	125
16. táblázat A tatabányai lakásállomány alapmutatói, Népszámlálás 2011	126
17. táblázat A Füzes Utcai Általános Iskola alapadatai a 2020-21-es tanévben	135
18. táblázat A családok kiválasztott dimenziók mentén megfigyelt elmozdulása a családkövetés időszakában	146
19. táblázat A tatabányai Jelenlét Program relevanciája a feltárt problémák szerint	149
20. táblázat Állami transzferek, segélyek és gyermekjóléti ellátások adatai	163
21. táblázat Probléma – beavatkozási mátrix	173
22. táblázat Probléma – beavatkozási mátrix	187
23. táblázat Lyukóvölgy és Lyukóbánya lakásállományának adatai (2011)	201
24. táblázat A családok kiválasztott dimenziók mentén megfigyelt elmozdulása a családkövetés időszakában	214
25. táblázat Probléma – beavatkozási mátrix	217

1 Bihardiószeg

Bihardiószeg esettanulmány

Tönkő Andrea

1.1 Vezetői összefoglaló

A Diószegen vizsgált telep a falu három romatelepének egyike, a „Libertatii” utca. A másik két telephez képest mind az itt lakók számát (kb. 400 fő), mind az életkörülményeket tekintve középső helyen van. A Sziget nevű (legnagyobb) telep több figyelmet kap a Hivatal és az intézmények részéről, fejlesztések tekintetében is prioritást élvez, a Libertatii utcával azonban eddig senki nem foglalkozott. Az intézményrendszer mechanizmusai itt csak erősítik a kirekesztettséget.

A program tehát a nulláról indult 2018 márciusában. A Jelenlét Pont négy összenyitott konténerben lett kialakítva egy korábbi illegális szemétkerakó helyén. Mivel itt korábban semmi nem volt, az elért eredmények nagyon látványosak. A munkát segítette, hogy egy kompakt és jól kezelhető közösségről van szó, vidéki – mezőgazdasági – környezetben. A széleskörű tanácsadói tevékenységek, a higiénias feltételek biztosítása, az elsősegély, az adományosztás mellett itt megjelennek a közösségi szellem első jelei, kiépült a bizalom, az esetkezelésen túlmutató szociális segítség zajlik. Mindemellett kiemelt szerepet kap a gyermekekkel való foglalkozás, a délutáni fejlesztő programok és a játszóbusz. Természetesen itt is nagyon nehéz a hosszabb távú stratégiai tervezés, az intézkedések nagy része tűzoltás és kríziskezelés jellegű, de úgy érezzük, hogy valami elindult, a bizalom kiépült, az intézményi kapcsolatok erősödtek és elkezdődött az önkéntes-toborzás is.

A munkát nehezítő tényező, hogy az önkormányzati hivatal hozzáállása a programhoz továbbra is ambivalens. Örülnek, hogy a Málta megérkezett egy olyan terepre, amivel eddig senki nem foglalkozott, kihasználják az új lehetőségeket, de ha a helyi munkatársak konkrét segítséget kérnek, akkor az önkormányzati rendszer lassúnak, átláthatatlannak, megbízhatatlannak mutatkozik. Ez komoly nehézségeket vet fel a program folytatásával kapcsolatban.

A családkövetésbe bevont öt család életének „nyomonkövetése” mind a helyi munkatársaknak, mind nekünk sokat segített abban, hogy jobban megértsük a telepen zajló folyamatok dinamikáját. Mivel az egész utca egy nagy család (bonyolult rokonsági hálókön keresztül szinte mindenki kapcsolódik mindenkire), a munka folyamán nem csak erre a néhány családra, hanem az egész telepre sikerült kicsit jobban rálátni. Ezeket a tapasztalatokat foglaljuk össze ebben az esettanulmányban.

1.2 A Jelenlét Program céljai a területen

A bihardiószei Jelenlét Program nem indult zökkenőmentesen, számos nehézséggel kellett szembenézni a program kezdetétől fogva. Maga a telep is csak az utolsó pillanatban lett kiválasztva, a Bihar megye székhelyén, Nagyváradon található, Velence néven ismert roma telep helyett (ez indokolja az első ránézésre furcsa Diószeg – Miskolc/Lyukóvölgy teleppárosítást). A nagyváradai polgármester ellenállása miatt tehát a program végül Bihardiósze (románul Diosig) községben indult el. Bihardiósze Bihar megyében, Nagyvárad tágabb agglomerációjában található (a megyeszékhelytől 37 km-re, északra) és csupán néhány kilométerre fekszik a magyar-román határtól. Népessége 7 100 fő. Közúton közvetlen összeköttetése van a Létavértes-Székelyhíd határátkelővel.

A település három beazonosítható szegregátummal is rendelkezik, az egyik az ún. „Sziget” (ahol kb. 2700 fő él), másik a „Dögtér”, a harmadik pedig a „Libertății” utca. Ez utóbbi a kisebb, elmaradottabb szegregátum, ahol eddig semmilyen önkormányzati vagy egyéb szervezet által végzett segítő munka eddig nem volt (A Szigeten pl. van egy önkormányzati projekt, EU-s forrásokból felállítottak egy higiénias blokkot). A Jelenlét Program Bihardiószezen erre a területre fókuszál.

A munka a telepen az önkormányzat pozitív hozzáállásával kezdődött, de aztán sorban jelentkeztek a nehézségek. A telep maga gyakorlatilag egy utca a falu szélén, az önkormányzattól 1,5 km, az iskolától 2 km távolságra). Ez egy ingoványos, mocsaras terület, pici házakkal, melyek a temető és a mocsár közötti területen állnak, önkormányzati területen. A tevékenység három szociális munkással indult el. 2018 augusztus 20-án négy konténer lett felállítva a telepen: egy vizes konténer (mosodának, fürdőnek), egy irodának és kettő közösségi térnek. Az önkormányzat kijelölt egy 7x12 m-es placcot a konténerek felállítására, de miután ezt lebetonozták, kiderült, hogy magasfeszültség alá kerültek, így a konténereket 10-15 méterrel odébb kellett végül elhelyezni. Az eredeti placc most játéktérként működik.

Kezdetben a stáb munkáját rendkívül megnehezítette, hogy egy évvel a program kezdete után sem volt még se víz, se villany a konténerekben. Hónapokig két gáz-szieszta kályhával, majd egy aggregátorral kellett megoldani a konténerek ellátását. Az emésztőre is hónapokat vártak. Mindez nem az önkormányzat ellenállása miatt volt, inkább egyfajta inkompetenciából, szakmai hozzá-nem-értésből adódott, mintha nem ismernék eléggé saját rendszerüket, saját adminisztrációjukat (pl. a Főépítész nem tudta, kell-e építési engedély a konténerre, hónapokig nem jutottak el a nagyváradai hatóságokhoz a kérések, stb.).

A program alapcéljai ezen a telepen elsősorban a Jelenlét módszertan alkalmazásával szolgáltatás kiépítése és bővítése, helyi kapcsolatok megerősítése, az iskolaelhagyás csökkentése (minél többen elvégezzék a 8 osztályt), közösség-építés/közösség-szervezés, önkéntes toborzás és az életminőség javítása esetkezelés és szociális segítés révén.

A projekt keretében tervezett tevékenységek a következők voltak:

- Jelenlét Pont kialakítása (alapesély; délutáni fejlesztő programelem 5-8. osztályosok részére; egészségügyi és lelki támogatás; higiénés blokk)
- Adósságkezelés és foglalkoztathatóság elősegítése
- Mozgó Játéztér program
- Elsősegély Pont
- Község számára nyújtott szolgáltatások, (higiénés és egészségügyi)
- Községi tevékenységek (sport és egyéb ifjúsági):

1.3 A telep kialakulása

Diószeg egy magyar település, melynek már évtizedekkel ezelőtt volt egy román lakta része, és elszórtan, itt-ott laktak benne romák is. Aztán később lett több összefüggő cigány-lakta rész is. Az egyik ilyen pl. a „Sziget”, ahol kezdetben csak a hátsó utca volt a romáké, másik az úgynevezett „Dögtér”, ami a dögkút melletti terület. A két telepen két különböző roma csoport lakott. Azok a romák, akik most a temető oldalon laknak (ez az általunk vizsgált telep, a Libertatii utca), a kiöregedett magyar emberek házeit vásárolták meg nagyon kevés pénzért, így jöttek be a faluba. Mindez 1975-1985 között történt, amikor a kommunista iparosítás a városba „csalogatta” az embereket. Egy jobb élet reményében, aki tehetett, az elment a faluból a városba. Főleg a fiatalok vándoroltak el. Ekkortájt nagyon alacsony lakásárak voltak a településen, így tudtak a romák beköltözni a Libertatii utcába. Emellett önkényes területfoglalások is történtek. Ma már nagyon nehéz lenne visszavenni ezeket az ingatlanokat, mert „a romániai törvények nem igazán segítik a tulajdonjogot. Ami egyszer megtörtént, azt nagyon nehéz megváltoztatni” (önkormányzati képviselő interjú). Nem volt ellenőrizhető, hogy a romák mit csinálnak, a házak engedély nélkül épültek, egy telken több család is lakik. Így alakult ki ez a kis közösség a temető mellett, mely teljesen elszigetelődött nem csak a falu magyar részétől, hanem a másik teleptől (a Szigettől és a Dögtértől) is. Ez régi konfliktusokra vezethető vissza, sok évvel ezelőtt ugyanis, akik a Libertatii utcába költöztek lovat és szekeret vásároltak, a szántóföldek közel voltak és kijártak kaszálni a jószágnak és közben előfordult, hogy meglopták a falu többi közösségét (magyarokat, romákat egyaránt).¹

„A kaszált fű alatt sokszor más is volt, így könnyebb volt a megélhetésük”

Ahogy megnyíltak a határok, a romák elkezdtek járni külföldre, általában minden családból mentek és jó tapasztalattal jöttek vissza. Vannak, akik igyekeznek saját otthont teremteni, s azt egyre szépítik, megbecsülik. Ez látszik az utcaképen is, főleg a Szigeten. Vannak takaros házak, szépen rendben tartva. Ma már a fő törésvonal a diószegi romák között a munkához való hozzáállásban van.

„Emiatt kezd kialakulni közöttük egy ellentét. Vannak, akik főleg állami segélyeken élnek, és vannak, akik büszkéek a munkájukra, és arra, amit megvalósítottak.”

Összehasonlítva a település másik (jóval nagyobb) roma telepével, a Szigettel, a Libertatii komoly hátrányokkal rendelkezik, amit tovább erősítenek az intézmények (részben tényekre is épülő) előítéletei. A mélyszegénység jelei jól láthatóak, sokkal kevesebb konszolidált roma családot találunk, mint a nagyobbik telepen, a kitörés nehezebb, a gyerekek (interjúalanyaink megítélése szerint) „neveletlenebbek”, rosszabb képességűek és magatartásúak, mint a Szigeti gyerekek.

Jelenleg a telep egy elszigetelt közösség. A Jelenlét Program előtt senki nem foglalkozott velük, sem az önkormányzat, sem bármilyen egyházi vagy civil szervezet. Az oktatási és egészségügyi mentorok kijárnak néha a telepre, ők eddig is segítették a közösséget, de mozgásterük erősen korlátozott és (különösen az oktatási mediátor esetén) előítéletekkel terhelt.

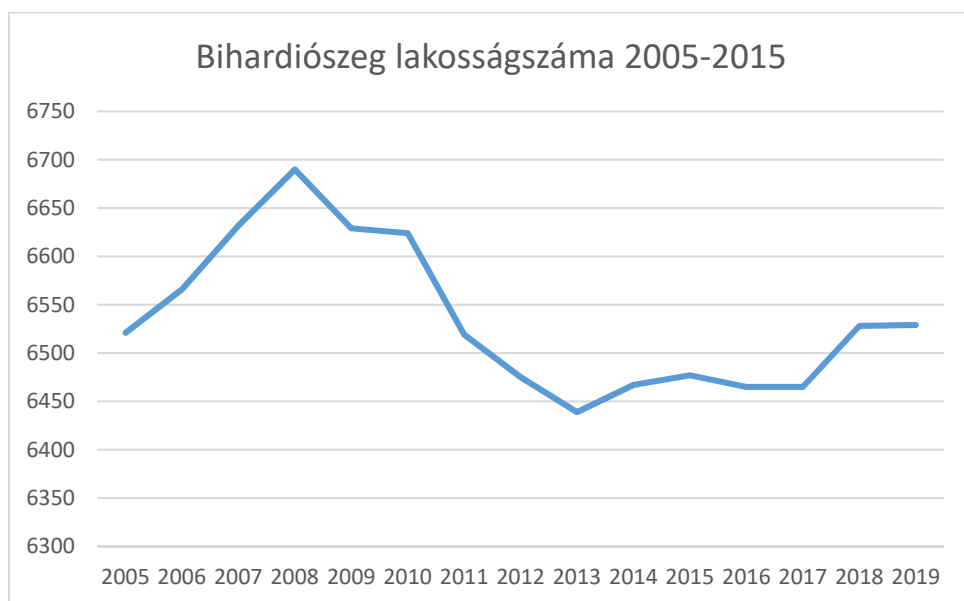
¹ Egy idő óta azonban ez a hozzáállás megváltozott, ma már nem tapasztalható, hogy hozzáányulnának a máséhoz, sőt, már egymástól sem vesznek el dolgokat.

1.4 A telep és település alapvető problémái

1.4.1 Demográfiai helyzet

Diószegnek jelenleg 6529 lakosa van, a közigazgatásilag hozzátartozó szomszéd településsel együtt kb. 7200 fő. A Román Statisztikai Hivatal adatai szerint a falu lakosság száma ma nagyjából megegyezik a 2005-ös adattal. 2005 és 2010 között egy meredekebb emelkedés volt tapasztalható, majd 2013-ra a népességszám lecsökkent 6439-re (egy év alatt majdnem 100 fővel), azóta ismét emelkedik (lásd 1. ábra).

10

1. ábra Bihardiószeg lakosságszámának alakulása 2005-2015

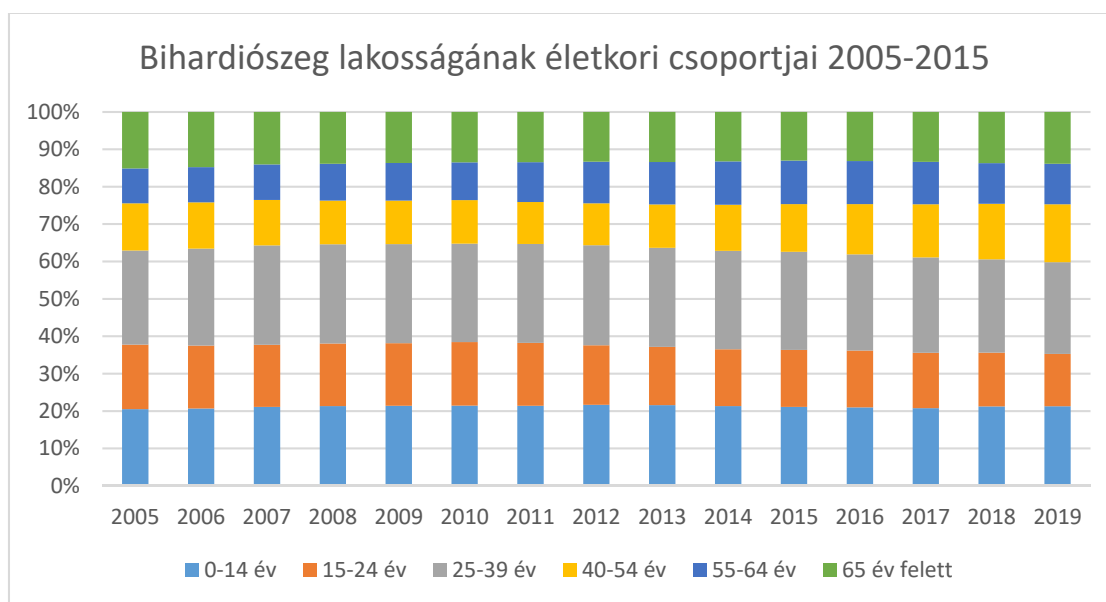
A falunak kb. 50 %-a magyar anyanyelvű, 25-25% román és roma lakos (lásd 1. tábla). Becslések szerint kb. 250 fő él a vizsgált telepen (nyáron kevesebben, télen többen), ebből 10 ember nem tartja magát romának. Az itt élő lakosság több mint fele (becslések szerint) 60%-a kiskorú. A 250 főből kevesebb, mint 15 főt tesz ki az 50 év feletti személyek száma.

1. tábla Népesség alakulása és etnikumok Bihardiószegen

	1977	1992	2002	2011
Összlakosság	7 546	6 522	6 641	6 816
Román etnikum	2 285 (30,3%)	1 890 (29%)	1 923 (29%)	1 758 (26,5%)
Magyar etnikum	4 869 (65,4%)	3 739 (57,3%)	3 845 (57,9%)	3 338 (50,2%)
Roma etnikum	384 (5,1)	873 (13,4)	866 (13%)	1545 (23,2%)

Forrás: <http://statisztikak.erdelystat.ro/adatlapok/bihardioszeg/395>

Az életkori korcsoportok megoszlását vizsgálva az látszik, hogy szemben az országos trendekkel, Diószegen csökken az idősek és nő a fiatalok száma (lásd 2. ábra). Ez összefüggésben lehet a roma lakosok számának emelkedésével.

2. ábra Bihardiószeg lakosságának életkori csoportja, 2005-2015

Ahhoz, hogy megértsük a falu és a telep problémáit, a 70-es, 80-as évekbe kell visszamenni. Ekkor kezdődtek el azok a változások, melyek a mai napig éreztetik hatásukat. Ebben az időszakban már nagyon sokan ingáztak Várad és Diószeg között, az emberek a faluban laktak, de a városban dolgoztak.

„...akkortájt naponta hajnalban 3 vonat ment Várad felé, délután 3-4 vonat jött vissza. A sor vége még az állomáson volt, a sor eleje itt volt a központban, ilyen sokan ingáztak.”

A nyolcvanas évek második felétől egyre többen kaptak Váradon állami lakást, ekkor a fiatalság elvándorolt. Korábban volt egy egyetemet végzett, értelmiségi rétege Diószegnek, de egy idő után ők is elmentek. A 90-es évek elején elkezdődött egy másik elvándorlási folyamat is: a magyar nemzetiségű fiatalok és értelmiségiek tömegesen mentek külföldre, sokszor rögtön az egyetem elvégzése után azonnal (tanulni, dolgozni, tartósan letelepedni – mindenféle megoldással találkozhatunk, de azok, akik elmentek, már nem jöttek vissza).

„36-an voltunk egy osztályban, ebből 32-en végeztek egyetemet, 9 osztálytársából lett orvos. Ebből a 9 főből egy orvos maradt Váradon, a többiek külföldre mentek, Debrecentől Stockholmig van osztálytárs. Diószegre is ez jellemző, innen egy korosztályból többen végeztek egyetemet, és talán 10-ből egy van még itt, vagy ennyi sem.”

1.4.2 Gazdasági helyzet

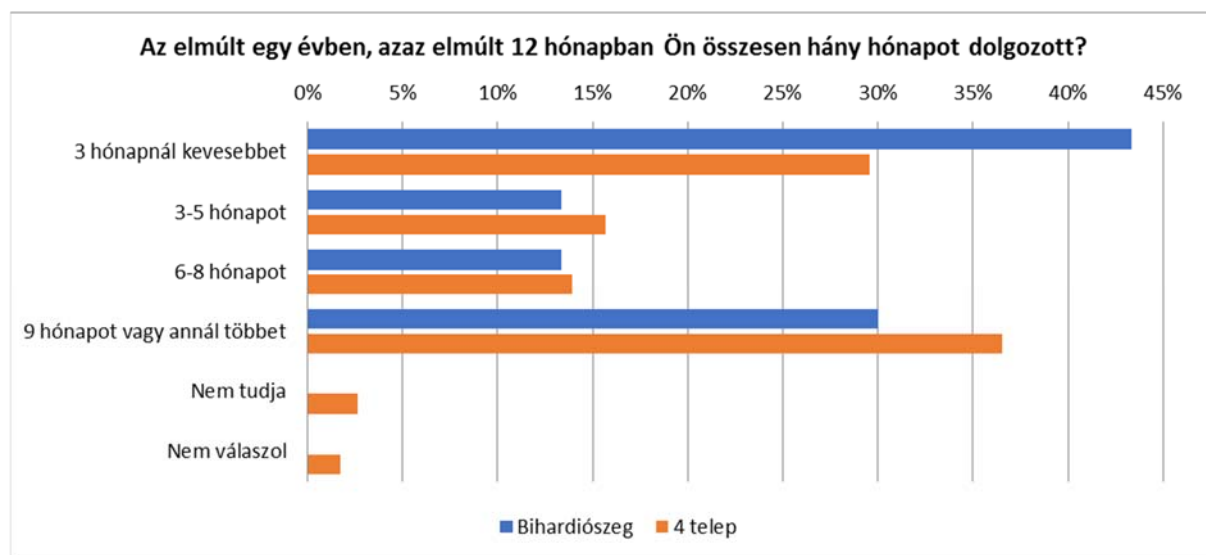
Diószeg tradicionálisan mezőgazdaságból élő település, már az ókortól kezdve híres volt szőlőtermesztéséről. Első osztályú bor- és csemegeszőlő-fajtái révén a diószegi szőlőskertek nagyban hozzájárultak a község hírnevéhez, boraik elismertek az egész országban, de még külföldön is.

A Ceausescu-érában minden ipari tevékenység Nagyváradon folyt, a környéken csupán egy állami szövetkezetnek volt lakatosműhelye. Aki oda bekerült, örült, hogy állandó munkahelye van. Volt egy focicsapata is a falunak, jól játszottak, amíg kaptak állami támogatást, addig létezett sportélet Diószegen. A rendszerváltás után a mezőgazdasági szövetkezetek megszűntek, ezután Diószegen

megszűnt a lakatosműhely is, és szinte semmi nem volt. Nehezen alakultak új társulások. Volt még az állami mezőgazdasági vállalat, ami szintén megszűnt, szétdarabolták. Egy olasz cipőgyár költözött utána Diószegre, ami egy ideig munkát adott sokaknak, ez 2019-ben zárt be. Később jött a bútorgyár, amely most is működik, közben voltak varrodák, több is, de nagyon rövid életűnek bizonyultak, gyorsan eltűntek. Olasz felsőrész-készítő társaságok is megjelentek, de rövid idő alatt ezek is megszűntek. Jelenleg a legnagyobb működő cég az Agoint nevű mezőgazdasági vállalat, működik még a faluban három-négy magyar vállalat, és sok kisvállalkozás, akik 2-3-4 személyt foglalkoztatnak.

1.4.3 Munkaerő-piaci helyzet

A Málta látókörében lévő családok zöme napszámból és/vagy külföldi munkavállalásból él (ez utóbbi szintén napszám jellegű, zömében szezonális munka. A 3. ábrán látszik, hogy a telepi családok körében lényegesen alacsonyabb a tartós munkavállalás, mint a többi vizsgált telepen.

3. ábra A bihardiőszegi családok munkaerőpiaci részvétele 2019-2020

Forrás: kérdőíves felvétel

„Nagyon nehéz a cigány embert arra bírni, hogy rendszeren, hivatalosan, munkaszerződéssel dolgozzon. Nem értik meg, hogy az állam úgy tud adni nekik valamit, ha adóznak a jövedelmükből. A helyi adókat kifizetik, mivel van egy szabályozás, hogy nem kapnak semmilyen igazolást, ha nincs rendben a községgel szemben a tartozásuk, viszont ezen felül nemigen adóznak. Helyi adókat a helyi tanács határozza meg: van házadó, iparüzési adó, terület utáni adó. Régen eljártak napszámba, szinte az egész utca, most már nem, a büszkeségük nem engedi, inkább külföldre mennek dolgozni. Van, aki elkártyázza a pénzt, de van, aki a családjára költi”. (helyi képviselő)

A munkavállalási lehetőségek közül a külföldi munkával lehet legjobban boldogulni, de ahhoz, hogy valaki el tudjon vállalni egy ilyen munkát jó egészség és bizonyos kitartás szükséges. A külföldi munkavállalásnak a következő típusai vannak jelen a telepen:

1. **Magyarországi szezonmunka** – Van egy kör/hálózat, akik ennek tagjai, azok rendszeresen visszajárnak. Ha egyszer bizonyítanak a munkaadónak, utána visszahívják őket. A telepen van egy család (írástudatlan pár, négy gyerekkel), akik rokoni körben már szervezik is ezt a munkát és ezzel biztosítják a megélhetésüket egész évre.

Egy telepen élő asszony és párja több helyen is dolgoznak tavasztól őszig. A dorogi munkát már ők szervezik, őket bízta meg a gazda, hogy összeszedjék a csapatot. Telefonon tartják a kapcsolatot. A gazda előre megmondja hány emberre lesz szüksége, általában 20-25 fő kell. Rokonokból áll össze a csapat, nem lehet konfliktus. Saját költségükön utaznak mikrobusszal Dorogra (5000 Ft/fő). Szállást a gazda biztosítja, étkezésről maguk gondoskodnak.

Paradicsomot, paprikát szednek. Ha valaki nem bírja a munkát, akkor a gazda hív még másokat, hogy kész legyenek időre. Teljesítmény szerint vannak fizetve. Ha gyenge a termés, akkor kicsit magasabb a bér, hogy mindenki jól járjon. Van olyan nap, amikor a 10-13 ezer forintot is megkeresik.

Kokadra is járnak tormát szedni. Elmondásuk szerint az a legnehezebb munka. Ezt a sógornőjük szervezi, legutóbb kilencen voltak a telepről.

2. **Franciaország: koldulás és prostitúció** – Több család is rendszeresen jár Franciaországba koldulni és „piacozni” (összeszedik a kuka mellé kitett dolgokat, majd kimennek az ócskapiacra és eladják). Van egy szatmári csapat, aki ezt a munkát szervezi, de néha a „Szigetről” viszik őket. A családkövetésben is részt vevő egyik családuk férfitagja a pletykák szerint mind a feleségét, mind a sógornőjét „futtatja” Franciaországban. A család egy másik tagja, az egyik lánytestvér évek óta kint él, valószínűleg ő is prostitúcióból. Gyermekeit a telepen élő édesanyja neveli, rendszeresen küld haza pénzt, amiből az egész család megél még a nehéz téli hónapokban is.
3. **Németország: gyári munka (szalag mellett)** – Ezt nem sok személy vállalja, aki kimegy azt egy-két évre leszerződтетik, eközben munkásszállón laknak.

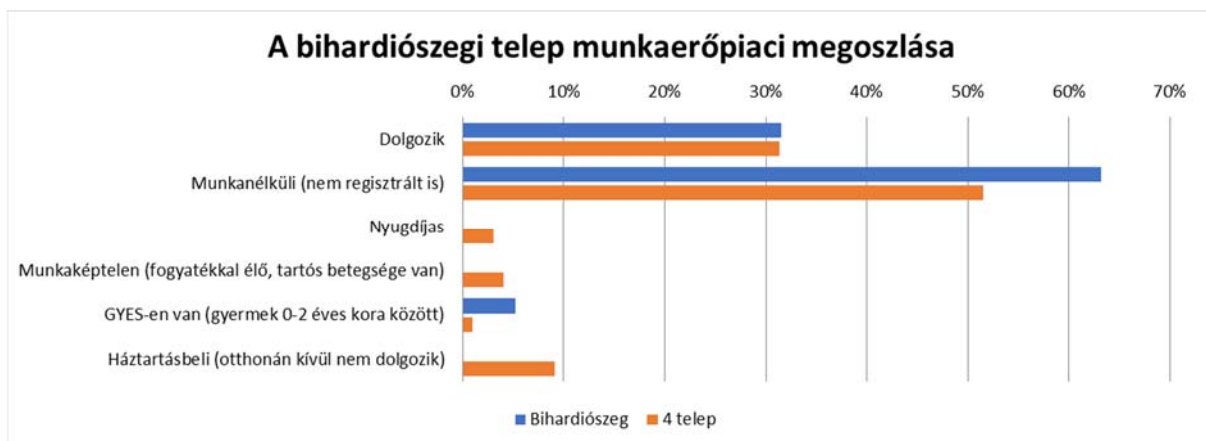
Azok, akik nem járnak külföldre (vagy amikor éppen nem külföldön vannak) elmehetnek a **környéken napszámba**. Van néhány nagygazda (szőlészet-borászat), akikhez a megbízható munkaerők rendszeresen visszajárhatnak. Aki Nagyváradon dolgozik, annak többnyire van munkaszerződése (gyárban, építkezésen), illetve a közeli Biharon van egy bútorgyár, ott is lehet szerződéses munkát kapni. Az autópálya- és egyéb közelben folyó építkezések is jó lehetőség azoknak, akik stabil, viszonylag jól fizető munkát szeretnének.

A téli hónapokban nagyon sokan foglalkoznak **cipővarrással a Tamaris cégnél**. Főleg azoknak jó lehetőség ez, akik a környéken járnak szezonális napszámba, mivel nekik télen nincs más bevételi forrásuk. Itt a telepen szervezik meg a munkát, egész napos elfoglaltságot jelent (2 lej/cipő).

Diószegeen működik egy varroda is, amely helyieket foglalkoztat. Ezekon kívül vannak vállalkozások (két bolt), piacozás (turi, ócskapiac), illetve erdészet (járnak fáért az erdőbe, levágják a gallyakat, összegyűjtik, eladják).

Közmunkában nagyon kevesen vesznek részt, mert „túl szigorúak a követelmények”.

A kvantitatív adatfelvétel eredményei szerint a vizsgált négy telep közül Diószegeen legmagasabb a munkanélküliek aránya, és a megkérdezettek csupán 30%-a válaszolta azt, hogy dolgozik (lásd 4. ábra).

4. ábra A diószei családok munkaerőpiaci megoszlása 2019-2020

Forrás: kérdőíves felvétel

Interjúalanyaink szerint a romák helyzetén az segítené lényegesen, ha folyamatos, bejelentett munkahelyeik lennének, mert ez rendszeres jövedelmet biztosítana. Akik csupán napszámból élnek, azok a legszegényebbek.

1.4.4 Köznevelés

A diószei oktatási intézményben óvodától 8. osztályig zajlik oktatás. Az intézmény igazgatója magyar nemzetiségű, 1990 óta diószei lakos. 10 óvodai csoport van, ebből kettő hosszú programos, vagyis délután is maradnak a gyerekek. Van magyar és román tagozat is. Óvodába a Libertatii-ből napi szinten 20 gyerekből 8-9 gyerek jár. Probléma, hogy az óvoda messze van a teleptől, 20 perc gyalog, ez télen sokakat visszatart attól, hogy elvigyék a gyerekeket.

Az iskolába járó tanulók száma jelenleg 649 fő (előkészítőtől 8.-ig). Előkészítőtől 4. osztályig minden évfolyamon 4 párhuzamos osztály működik, felső tagozaton viszont csak 13 osztály volt a 2019/2020-as tanévben. Román tagozaton évfolyamonként 1 osztály van, magyar tagozaton változik, van, amikor kettő, van úgy, hogy három osztály/évfolyam. A roma gyerekek magyar osztályba járnak, magyarul tanulnak. Arányuk évfolyamonként változó, átlagosan 35% a roma tanulók aránya, de alsó tagozaton meghaladja az 50%-ot. Vannak évfolyamok, ahol 5. osztálytól „cigány-osztályokat” alakítottak ki, azzal indokolva, hogy olyan nagy lemaradásaik vannak a többiekhez képest, hogy így nagyobb eséllyel jutnak el a 8. osztályig. A „magyar-osztályokban” is maradtak roma gyerekek, természetesen.

Összesen 10 épületben zajlik oktatás, a 11. épület a sportcsarnok.

Romániában nincs komoly következménye, ha a gyerek nem jár iskolába (maximum a családi pótlékot vonják el, de ez olyan kevés, hogy nem érdekli őket). A lemorzsolódás az iskolaigazgató szerint általában 5. osztálytól kezdődik, de az utóbbi időben csökkenő tendenciát mutat. Az iskolaigazgató véleménye szerint a szülők hozzáállása változott pozitív irányban, belátják azt, hogy ahhoz, hogy valamire vigye a gyereke, legalább egy szakiskolát el kell végezni. Szakiskolában kisebb a lemorzsolódás, legtöbbjük elvégzi. A 2019/2020-as tanévben 14 gyerek morzsolódott le év közben, különböző okok miatt (ebből kb. 6 fő alsó tagozatos, 8 fő pedig felsős). Elvileg ismételhetnének évet, de nem valószínű, hogy fognak, mert a folyamat nem automatikus. Iskolaelhagyás miatti osztályismétlés esetén ugyanis a szülőnek kell ezt kérvényezni (van rá példa, ahogy arra is, hogy visszaíratják, s aztán néhány hónap múlva a gyerek megint nem jár iskolába). Számos okból maradnak

ki, vannak, akik külföldre mennek, vannak, akik annyira szegények, hogy nincs ennivalójuk, ruhájuk, vannak, akik motiválatlanok és/vagy a szülők nem törődnek velük.

„Ha elnyertük a szülő bizalmát, akkor már mindent elfogadnak. Fontos, hogy a szülő megértse, hogy kell a tanulás, legyen egy szakma, ha azt szeretné, hogy a gyerekének jobb élete legyen. Össze kellene fogni, hogy mindenki ezt az üzenetet közvetítse feléjük. Egymásra nagy hatással vannak, és sajnos negatívan. Minél többet ki kéne venni a gyerekeket a családi környezetből, így az iskola többet tudna rájuk hatni, akkor talán változnának a belső elvárások, igények.” (tanítónő)

A diószegi szociális munkások azt tapasztalják ezzel szemben, hogy sokan már alsó tagozatban kiesnek az oktatási rendszerből, többen úgy, hogy még írni-olvasni sem tanulnak meg. Az iskola szerintük csak beiratkozásig motivált (hogy meglegyen a szükséges gyereklétszám), utána már nem érdekelt abban, hogy benntartsák a gyereket (mi azért hallottunk erre ellenpéldát is, nagyon sok múlik a tanítók személyén). Bizonyos hiányzásszám után a gyerekek kiesnek az iskolából. Sok oka lehet annak, ha egy gyerek nem megy iskolába: anyuka nem kel fel, hogy elvigye, nincs ruhája, nincs étele, piszkos, stb. A szociális munkások szerint sokszor a szülő hanyagsága áll a háttérben. Aki iskolába jár, az általában rendezettebb, tisztább. A telepen sok az analfabéta szülő, de a gyerekekkel szembeni attitűdjük változó. Van köztük, aki pont azért veszi nagyon komolyan az iskolát, hogy a gyereke többre vigye, de vannak olyanok is, akik nem foglalkoznak ezzel, nem hisznek a tanulásban. Általában a gyerekeket könnyebb meggyőzni, hogy menjenek iskolába, mint a szülőket. Ha a szülők nem akarják, hogy a gyerek iskolába menjen (pl. vigyázni kell a testvérekre), akkor a szociális munkások ebben tehetetlenek. Az iskola passzív. Ha a gyerek nem akar menni, akkor ő általában a szülőkkel együttműködve meggyőzhető.

A 2018/19-es tanévben összesen 60 gyerek bukott meg (hiányzás és tanulás miatt – ebből 45-en hiányzás miatt. Közülük 22-en a Libertatii-ről). A 2019/20-as tanévben, az online oktatás miatt senkit nem lehetett megbuktatni

Az iskola igazgatójával, igazgató helyettesével, pedagógusával és oktatási mediátorával készített interjúk alapján nagy különbségek vannak a két nagyobb roma telepről járó gyerekek között. Ők úgy érzékelik, hogy a Libertatii utca zöme még mindig a nyomor szintjén tengődik, míg a Sziget látványosan fejlődött az elmúlt években. A Szigetiek közül sokan járnak rendszeresen külföldre dolgozni, jól keresnek, feltalálják magukat, üzleti érzékük jó, és az anyagi jólét okozta fejlődés látszik a gyerekeken is: rendesebben járnak iskolába és a viselkedésük is jobb. A Szigeten van egy kicsi, 2 tantermes épület, melyben délelőtt 2 óvodai csoport, délután az előkészítősek és az elsősök kapnak helyet, második osztálytól a falu központjában lévő épületekbe járnak.

A tanárok nagy része állandó alkalmazott, 8-10 fő helyettes tanár van, ők akár évente cserélődnek. A teljes tanári kar összesen 72 főből áll. Szakképzett pedagógusokból nincs hiány. A tanítónők és óvónők zömmel helyi lakosok, tanárok pedig zömmel Nagyváradról ingáznak. Fejlesztő pedagógusokra nagy igény lenne, de nem rajtuk múlik, felsőbb szinten dőlnek el ezek a kérdések. (Az iskola az aktuális gyereklétszám után a pénzt közvetlenül a minisztériumtól kapja, de ezt nem tudják akármire elkölteni, mert vannak bizonyos „normaszámok”. Pl. Diószegen 72 pedagógus van, és ha még egy hosszú programos csoportot szeretnének indítani, ahhoz kéne egy plusz pedagógus. Ezt viszont nem hagyják jóvá, akkor sem, ha a pénzük elvileg meglenne rá. A Minisztérium megyei szinten nézi a gyerekszámot és a pedagógus-számot. Rengeteg romániai iskola az alacsony gyerekszám miatt alulfinanszírozott, ezért pl. az, akinél a sok gyerek miatt fölösleges pénz van, vissza kell „szolgáltatassa” a közösbe, és innen megkapják azok, akiknek nem elég a gyerekszám utáni pénz. Az iskolaigazgatóknak nincs joga arra, hogy pl. egy osztályt ketté bontson, és felvegyen még pedagógust, hiába lenne ez jobb a gyerekeknek.

Év elején minden évfolyamban felméri a gyerekeket, kivel kellene többet foglalkozni vagy másképp foglalkozni. Jelenleg 26 fő speciális igényű gyerekük van, 1.-8. osztályig erre van 1,5 normájuk, vagyis egy teljes foglalkoztatottságban és egy félállásban dolgozó fejlesztő pedagógust tudnak alkalmazni. Évek óta kérik, hogy legalább 2 egész normájuk legyen, de nem kapnak rá engedélyt.

A speciális igény úgy működik, hogy ha a pedagógus úgy ítéli meg, akkor a szülőnek ajánl egy felmérést, amit a nagyváradi központban készítenek el. A speciális igényű gyerekek száma akkor ugrott meg, amikor bevezették, hogy plusz anyagi juttatást kap a speciális igényű gyereket nevelő család. Ekkor sok gyereket küldtek el felmérni (ez kb. 3-4 évvel ezelőtt történt). A 26 gyerek többsége roma.

Ami a továbbtanulási arányt illeti, a cigány osztályban a 2019/20-as tanévben 22-en végeztek, közülük 17-en mentek tovább három éves szakiskolákba, 5 fő nem folytatja a tanulmányait. Elmúlt évekhez képest az iskola vezetősége szerint ez egy jó arány. Jellemzően a lányok fodrászok akarnak lenni, a fiúk pedig autószerelők, ezekre a szakokra jelentkeznek legtöbben. Annak a nagyváradi iskolának, ahol ilyen szakképzés folyik, nincs bentlakása, valószínűleg ingázni fognak a diákok. A szakiskolába történő beiratkozás nehézkes, mert első fázisban csak egy iskolába lehet jelentkezni. Hogy hol van még maradék hely, az csak az első forduló után derül ki. A diószegi intézményvezetőtől sok segítséget kapnak a gyerekek mind az iskola kiválasztásában, mind pedig a szükséges adminisztráció elintézésében.

Az iskola felszereltsége és állapota épületenként változó. Az új épületben (pályázati pénzből) van angol WC, számítógép, internet, mágnes tábla. A többi épület között van olyan, ahol nem jut elég pénz karbantartásra, fejlesztésre (elvileg ezt önkormányzati forrásokból kéne megoldani, de a hivatalnak nincs rá pénze).

Az iskolában érzékelhető az MMSz Jelenlét Pont tevékenysége, a tanulmányi eredmények javultak, magatartásban is van pozitív elmozdulás, az iskola látogatottság is némileg megnőtt a Jelenlét Pont működése óta. Az intézményvezető szerinte korábban csak a Szigetre összpontosították a forrásokat és a figyelmet, örül, hogy most a Libertatii is kicsit előtérbe került. Az iskolai mediátor² a Szigeten lakik, őket ismeri, velük tudja jobban megértetni magát, többiekkel nem boldogul olyan jól, mint a szigetiekkel.

Működik a településen a Második esély program azok számára, akik kiestek az iskolából, vagy soha nem is jártak. Velük délután foglalkoznak az iskola pedagógusai, hetente kétszer. Ehhez be kell menni az iskolába, hivatalosan a tanárok nem mehetnek ki a konténerbe. Jelenleg kb. 10 fő jár a Második esély-be a telepről.

Egy pályázaton belül van szülők iskolája is, ez a Szigeti családokat célozza. Egy pszichológus tart havi egy beszélgetést. Jelenleg 36 szülő jár ezekre a foglalkozásokra a Szigetről. Főleg kommunikációra tanítják őket. Általában a szülői minták köszönnek vissza az iskolában is (ahol a szülők tanulnak, dolgoznak, foglalkoznak a gyerekekkel, ott nincs probléma a gyerekekkel sem).

² Az iskolai mediátor feladata, hogy problémás esetekben kapcsolatot tartson az iskola és a szülők között. A diószegi oktatási mediátor roma származású, a szigetről származik, 8 osztálya van, egyéb szakmai kritériumai nincsenek ennek a feladatkörnek.

1.4.5 Szociális helyzet

A Libertatii egy zárt közösség, melyet átszönek a rokoni kapcsolatok. Az egész telep „egy nagy család” – szinte mindenki valamilyen szálon rokona mindenkinek. A telepen nagy a jövés-menés, sok a családokon belüli feszültség, ilyenkor elköltözik, majd visszaköltözik. Nagyon „terhelt” telep, sok drámával (balesetek, veszekedések, konfliktusok, betegségek). Nehezen kezelik az indulataikat. A gyerekek közötti feszültségek gyakran áttevődnek a felnőttekre, és köztük sokáig fennmaradnak.

A családokban a legnagyobb probléma az alacsony iskolázottság (analfabetizmus magas aránya), a román nyelvtudás hiánya, a munkanélküliség, a rossz lakáskörülmények és a korai gyermekvállalás. Teljesen elfogadott, hogy a lányok 14 évesen gyereket szüljenek, de arra is van példa, hogy 12 évesen férjhez mennek, majd 13-14 évesen szülnek.

Az általunk megkérdezettek egybehangzóan állítják, hogy az utóbbi 10-15 évben fejlődött a telep, azelőtt sokkal szegényebbek voltak az itt élők. Most többen járnak óvodába, iskolába, és több a munkalehetőség is (főleg a külföldi munkavállalás érezteti hatását). Az iskola vezetősége és az iskolai, valamint egészségügyi közvetítők munkájának is látható az eredménye.

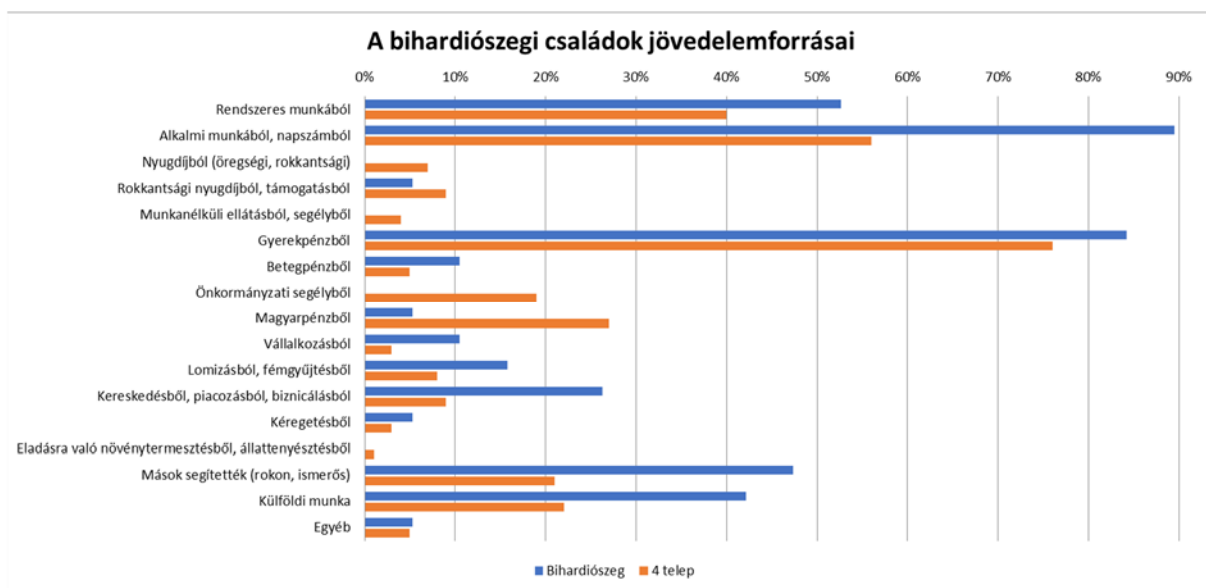
Hiteladósság nem nagyon van, uzsora nincs. A helyi boltban szoktak vásárolni hitelbe, amit a boltos a gyerekpénzből von le, közvetlenül a postástól, amikor megérkezik.

Éhezés nincs. Az öltözködés problematikus a gyerekek esetében, de inkább a gondoskodás hiánya, mint a pénz miatt. A pénzt gyakran ilyen-olyan állatba fektetik. A megtakarítás ritka, akik kimennek külföldre dolgozni, azok általában valamilyen céllal teszik, általában a házra fordítják a megkeresett pénz nagyrészét. Nagyon alacsony jövedelemből meg tudnak élni egy nagyon alacsony színvonalon.

A 5. ábrán látható, hogy milyen forrásokból származnak a vizsgált családok jövedelmei. Szociális segílyt most kevesen kapnak az új törvény miatt (ennek értelmében aki munkanélküli, de nem akar elmenni dolgozni, az nem kap segílyt sem). Ugyanakkor mindenki hangsúlyozza, hogy nehéz nekik gyárba menni dolgozni, „nem szeretik, félnek tőle, nehezen viselik a bezártságot, hiányzik nekik a szabadság, a természet” (egészségügyi mediátor). Nem érzik biztonságosnak azt a közeget, főleg, ha analfabéták, nem tudnak írni-olvasni, és nem beszélnek a román nyelvet sem. Kiszolgáltatottá teszi őket. Javaslatként megfogalmazódott, hogy „tréníngezni kellene őket, hogy bírják a gyári közeget, munkát, feltalálják magukat, magabiztosak legyenek” (egészségügyi mediátor). Gyári munkában sokszor szembesülnek azzal, hogy ők cigányok, és ezért lenézik őket.

A gyerekpénz, bár alacsony, de egy havi fix jövedelem. Egy évben egyszer van iskolakezdési támogatás (ezt ruhára és tanszerre lehet fordítani).

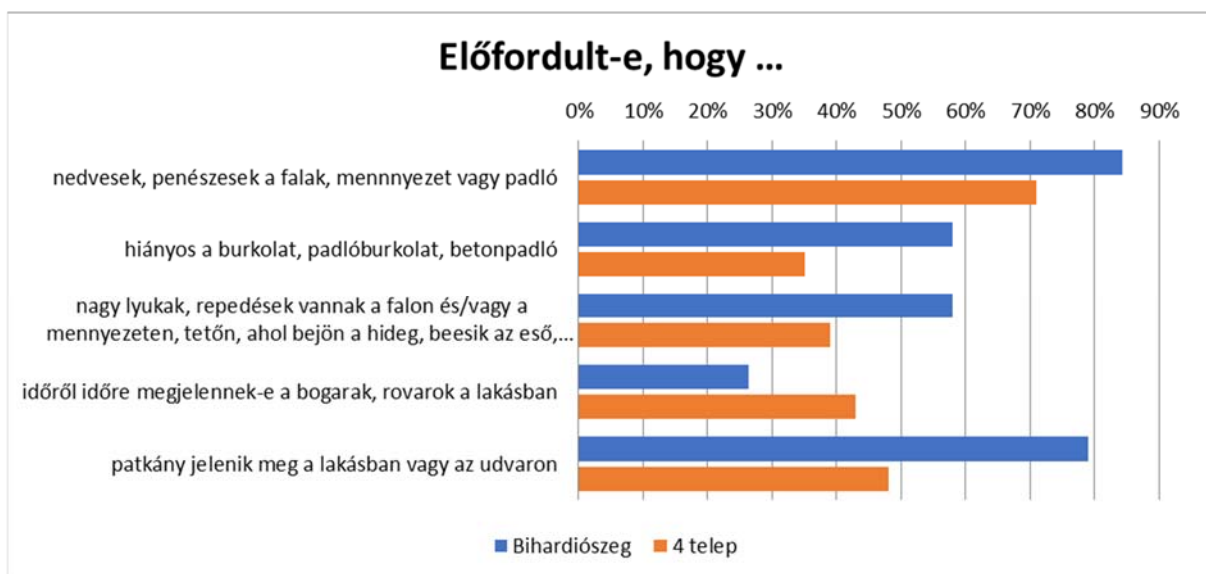
A speciális igényű gyerekek után plusz pénz jár. Ennek bonyolult az adminisztrációja, de egyre többen igénybe veszik (kiegészítő iskolai támogatás, kiegészítő támogatás ennivalóra).

5. ábra A diószegi családok jövedelemforrásai

1.4.6 Lakhatás

A telepen élők vályog és vert falú házakban laknak, nagyon rossz körülmények között (lásd 6. ábra). Jellemző a magántulajdon, bár a legtöbb ház illegálisan lett felépítve. Sok család lakik együtt egy telken, jellemzően az idősebbeké a ház, a fiatalok toldanak-foldanak. (Egyetlen új ház van a telepen, mely teljesen hivatalos, tervrajzzal, egyebekkel). A tulajdonviszonyok rendezetlenek, az átíratás problémás a kaotikus állapotok miatt. A telepen kb. 50 épület van, egy udvaron sokszor több is. Az illegális lakásfoglalás nem jellemző, viszont családon belül gyakoriak a lakással kapcsolatos konfliktusok. Elvértve egy-egy jó minőségű lakásépítésre is van példa (nekünk kettőről van tudomásunk). Fürdőszoba nincs sehol, víz többnyire csak az udvari csapokban. Az albérlet a telepen nem jellemző. A telepen általános, hogy egy 10 négyzetméteres laktérben négyen-öten laknak. Télen a szobában, nyáron az udvaron vagy egy összetákolt „nyárikonyhában” főznek. Vannak családok, amelyek a külföldön megkeresett jövedelmüket a ház csinosíttatására, felújítására fordítják. Akik jobb helyzetben vannak, azok szeretnének elmenni innen, akár néhány házzal lejjebb, a „magyar utcába” is. A fiatalokra nem jellemző az ambíció, hogy elkerüljenek innen, a szociális munkások szerint nem gondolkodnak előre, elfogadják a nincstelenséget. Sokan, akik beházasodnak a telepre, még ennél is rosszabb körülmények közül érkeznek, nekik ez felemelkedés.

6. ábra Lakáshelyzet Bihardiószegen

A rezsikiadások alacsonyok (a víz 20 lej/hó/kút), szemétdíjat alig fizetnek -kevés a szerződés -, a villany 100-150 lej/hó/család. A villanyt általában rendesen fizetik, mert azt 2-3 hónap tartozás után levágják, és nagyon drága visszaköttetni (1800 lej). Telefonból feltöltőseket használnak. A fűtés főleg fával történik. A hideg lakás nem jellemző „...bármivel is, de fűtenek. Olyan még nem volt, hogy bementünk valahova, és ott hideg volt...” (szociális munkás).

1.4.7 Egészségügyi helyzet

A telepiek sok egészségügyi problémával küszködnek. Gyakori a magas vérnyomás, cukorbetegség, kiütések, időnként hasmenés. Alultápláltság nem jellemző, az asztma ritkább. Megfázásból visszamaradt betegségek, szövődmények szoktak még jellemzően előfordulni a gyerekeknél. Az anyukáknak nehéz megmagyarázni, ha időpontban kell gyógyszert beadni a gyerekeknek, mert „nem működik az időérzékük”.

Sokaknak nincs biztosítása, ez elég nagy probléma. Komoly gond esetén mentőt hívnak és sürgősségi ellátást vesznek igénybe. Váradra szoktak menni szakrendelésre, és ha nincs biztosításuk, akkor kifizetik a vizsgálatot. Ha nagyon drága egy műtét, akkor pl. megéri, hogy visszamenőleg befizetik a biztosítást (mert így jobban jön ki, mintha kifizetné a műtét árát).

Két közvetítő (egészségügyi mediátor) és egy asszisztensnő dolgozik a három diószegi roma telepen. Az asszisztens pl. vércukrot is mér, neki egészségügyi végzettsége van. Roma emberek is fordulhatnak hozzájuk kérésekkel, pl. segítséget szoktak kérni időpontkérésben. „Háziorvosok fogadják a roma embereket, Diószegen szépen mennek a dolgok más településekhez képest”. A váradi orvosokról vegyesebbek a vélemények. Több olyan történetet is hallottunk, ahol méltánytalanul vagy megalázóan bántak velük. De olyan váradi orvos van, akihez rendszeresen visszajárnak és nagyon jó tapasztalatok vannak vele kapcsolatban.

Az önkormányzat egészségügyi órát szoktak szervezni az iskolában ovisoknak és az alsósoknak (pl. a helyes kézmosásról, egészséges táplálkozásról beszélgetnek a gyermekekkel).

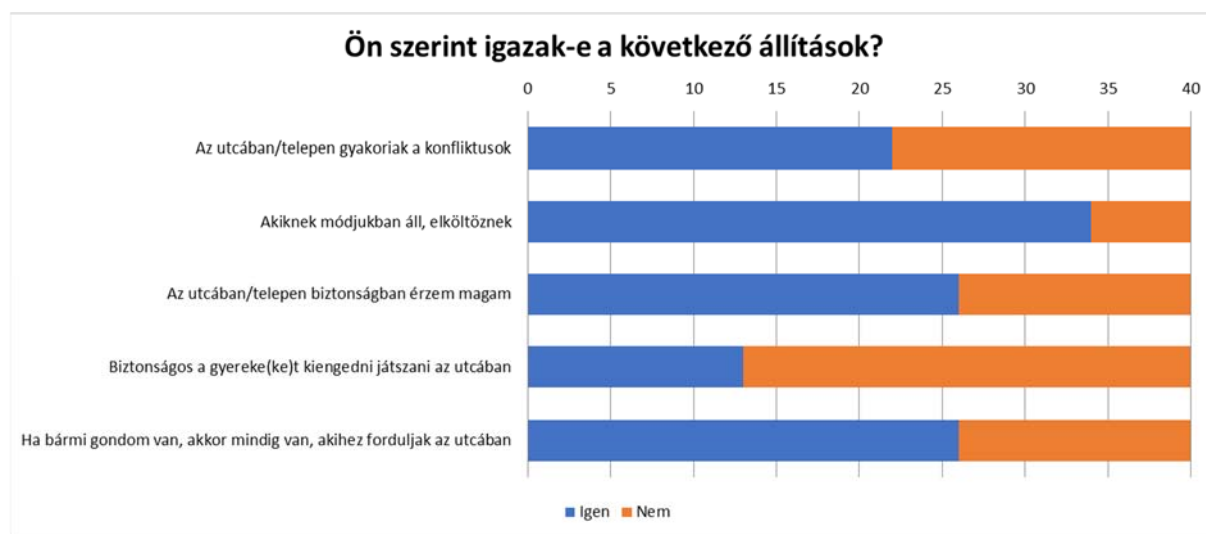
Az egészségügyi mediátorok rendszeresen felkeresik a családokat pl. elmaradt védőoltások miatt, vagy újszülötteknél segítik a beiratkozást a háziorvoshoz, pici babáknál státuszvizsgálatokat intéznek. Anyukák és a terhes nők leginkább a célpont. Cél, hogy ne forduljon elő, hogy pl. az anyuka már 7 hónapos terhes és nem járt a háziorvosnál, nem megy el UH-ra, stb.

A Jelenlét Pont elsősegélypont funkciója az összes vizsgált telep közül Diószegen működik a legjobban, a telepen lakók rendszeresen felkeresik a helyi kollégákat különböző egészségügyi problémákkal (vérnyomásmérés, tanácsadás, gyógyszerek kiváltása, apróbb sérülések ellátása, stb.).

1.4.8 Közbiztonság és devianciák

A telepen gyakoriak a konfliktusok, veszekedések. A helyi kollégák szerint azonban ennek valódi mértékére nem lehet rálátni, mert a konfliktusos helyzetek többnyire akkor szoktak kicsúcsosodni, amikor ők nem tartózkodnak a terepen (késő este, éjszaka). A kérdőívben résztvevőknek mindenesetre több mint fele azt válaszolta, hogy biztonságban érzik magukat a telepen, és látszik az is, hogy ez egy szorosabb közösség, baj esetén van kihez fordulniuk a telepen (lásd 7. ábra).

Drogproblémák és családon belüli erőszak nem jellemző, viszont sokaknak van káros szenvedélye, főleg alkoholizmus, dohányzás, szerencsejátékozás. A szociális munkások szerint a szerencsejáték legalább annyira gyakori és komoly, mint az alkoholizmus. Sok konfliktusnak ez a forrása.

7. ábra A bihardiószei válaszadók percepciója a lakókörnyezetről

Forrás: kérdőíves felmérés

1.4.9 További helyi szervezeti kapacitások

A negyedben uralkodó állapotokon állami és civil/egyházi szervezetek is segíteni próbálnak munkájukkal. Míg az előbbit a Bihardiószei Önkormányzat végzi, addig utóbbihoz a Caritas, valamint a Diakónia Keresztyén Alapítvány szervezetek tartoznak.

A faluban Bőjte Csaba program is működik, de csak magyar gyerekek számára. A Diakóniának van tanoda programja Diószegen, két csoport gyerekekkel foglalkoznak, segítenek a házi feladat elkészítésében.

1.4.10 Helyi társadalmi rétegződés

A falu helyi elitje a vallási közösségek szerint szerveződik. A falu nagy része református, ott megvan a reformátusságnak az elitje. A katolikus egyház egyre fogyóban van, de ott is megvan az elit. Baptista egyház talán a legösszetartóbb, kevesen vannak, talán 30-an maradtak a gyülekezetben. Két ortodox egyházközség is van, egyikben új lelkész szolgál, igyekeznek összetartani a román közösséget (román néptánc, templomfelújítás, stb..)

Ami a telepet illeti, két család számít „elitnek”, rájuk az jellemző, hogy dolgoznak azért, hogy elérjenek valamit, tudatosan terveznek, gazdálkodnak a jövedelmükkel. Fontosnak tartják a tanulást, odafigyelnek a gyerekekre.

1.4.11 Eddigi fejlesztések

EUs projektekre csak az önkormányzattal együtt lehet pályázni, ezt időről időre meg is teszik. 3 éve indult el egy 2,5 millió eurós régiós fejlesztési pályázat, ennek köszönhetően 25 kisvállalkozás indult be, egyenként 25.000 euró támogatással és azzal a feltétellel, hogy olyanokat alkalmaznak, akik még nem voltak alkalmazásban. Ezen a pályázaton belül szakképzések is folytak, több mint 500 ember vett részt képzéseken, pl. vállalkozói alapképzésen, szakács, szociális munkás képzésen, stb. A Szigeti roma közösségnek most már működő konténere van, mosodával (amit az önkormányzat üzemeltet), ez is pályázati pénzből. Nemrégiben a Szigeten az út- és vízvezeték fel lett újítva. Kilátásban van még a Szigeten egy 8 tantermes iskolaépület felépítése is, hogy az alsó tagozatosoknak ne kelljen messzire, a falu központjába feljárniuk

Most épül egy nappali idősgondozó központ a faluban, oda konyhát is terveznek. Jelenleg hárman dolgoznak otthoni idősgondozásban, rendszeresen látogatják az időseket. Most van folyamatban, hogy az iratok nélküli lakásfoglalóknak, akiknek van valami papírja, jogalapja, azoknak segítenek legálissá tenni a lakhatást, ez kb. nyolcvan lakást fog érinteni. Ebből a pályázatból valósult meg a régi pékség felújítása is, ahol most sakk szakkör és aerobik oktatás folyik (korábban itt volt a Diakónia központja). Ez a projekt nagyon sokat lendített Diószegen.

Probléma, hogy az önkormányzatnak kevés forrása van felújításokra, fejlesztésekre. A tanárok továbbképzését csak részben tudja fizetni az Oktatási Minisztérium (egy általános képzést, ha specializációt szeretnének – és erre Diószegen nagy szükség lenne – azt a tanároknak saját pénzéből kell fizetni).

Szükség lenne pszichológusokra, tanácsadásra, önismereti kurzusokra (tovább tanuló diákoknak, szülőknek). Ehhez keresnek most forrásokat a Diakóniával együtt (potenciálisan szóba jöhető lehetőség például a Norvég Alap).

1.4.12 Önkormányzati hozzáállás

A település vezetése örült a Málta megjelenésének, mert ezzel egy hiánypótló tevékenység érkezett, nevezetesen az a telep is figyelmet kapott, mellyel eddig lényegében senki nem foglalkozott. Ennek ellenére az önkormányzattal való kapcsolat ambivalens: bár elvileg semmiben nem akadályozzák az itt zajló tevékenységeket, ugyanakkor nem is nagyon segítik a helyi kollégák munkáját. Ennek oka nem feltétlenül a rossz szándék, inkább a hozzá nem értés, inkompetencia, átláthatóság hiánya, megbízhatatlanság. Minden, amit az önkormányzattal közösen kellett volna megvalósítani csúszott, elhúzódott, rengeteg nehézségbe ütközött. Sokszor előfordult, hogy a helyi stábtól várták, hogy megmondják, mit hogyan kell elintézni. Mindazonáltal az elmúlt hónapok alatt a bizalom itt is szemmel láthatólag erősödött. Fontos fejlemény továbbá, hogy a telepre vezető utat lebetonozták (a telepen belül nem), így az most már minden irányból könnyebben megközelíthető.

Az együttműködés hiánya a családok szintjén is megmutatkozik, a hátrányos helyzetű roma családok csak nagyon ritkán fordulnak segítségért az önkormányzathoz.

1.5 Beavatkozási területek

A diószegi program főbb beavatkozási területei (a többi telephez hasonlóan) a tanácsadás, közösségi tevékenységek, személyes higiénia, elsősegélynyújtás és facilitálás.

A *tanácsadási tevékenység* felölelte a szülőknek adott gyermekneveléssel kapcsolatos tanácsadást, életvezetési tanácsokat, családtervezést, pszichológiai tanácsadást és iskolai ügyekkel, továbbtanulással kapcsolatos tanácsokat. Ahogy a helyi munkatársak egyre jobban megismertették és elfogadtatták magukat a telepiekkel, sikerült velük egy bizalmi kapcsolat kiépítése, és egyre többen éltek a tanácskérés lehetőségével. A családnapiak, közösségi programok nagyon jó alkalmak voltak a bizalom erősítésére. Tereplátogatásaink során azt tapasztaltuk, hogy a telepen élők rendkívüli módon igénylik, hogy odafigyeljenek rájuk, segítsék őket.

A *közösségi tevékenységek* Diószegen nagyon széles skálán mozogtak. Rengeteg eseményt szerveztek gyerekeknek és felnőtteknek egyaránt. Rendszeresek voltak a sporttevékenységek, családi napok, tematikus csoportok, játszva megelőzni programok. *Délutáni fejlesztő foglalkozásokat* szerveztek több korosztálynak (a 0-3 éves korcsoporttól a felső tagozatosokig). Ezeken a foglalkozásokon nagy hangsúlyt kapott a finom-motorika fejlesztése, az olvasás-írás-számolás elsajátítása és a román nyelv gyakorlása. Ez utóbbi azért is rendkívül fontos, mert a román nyelv ismerete nagyon fontos az életben való boldoguláshoz, kiszélesíti a szóba jöhető munkalehetőségeket és csökkenti a kiszolgáltatottságot. Ugyanakkor a gyerekeknek sem a telepen, sem az iskolában nincs rá lehetőségük, hogy rendszeresen megtanuljanak románul. A fiatal nőknek és lányoknak szervezett tematikus foglalkozások is nagy népszerűségnek örvendtek, sokan és szívesen jártak, fontos dolgokról tudtak beszélgetni.

A *személyes higiénia* területén a konténerben felállított vizesblokk teljes kapacitáson működött. A mosásra akkora igény volt, hogy szigorú órarendet kellett rá előírni, de nagy igény mutatkozott a zuhanyzásra is. A többi teleptől eltérően ide nem csak gyerekek jártak mosakodni, hanem felnőttek is – a mosáshoz hasonlóan, órarend szerint. Emellett rendszeresen sor került higiéniai csomagok kiosztására is.

A diószegi Jelenlét Pontról elmondható, hogy *elsősegélypont* volt a szó minden értelmében. Az egészségügyi elsősegély itt volt a legaktívabb. A telepiek rendszeresen jártak be vérnyomást mérni, alapvető gyógyszereket kérni, fertőtleníteni, stb. Mindez kiegészült egészségügyi tanácsadással (milyen orvoshoz kéne fordulni, milyen vizsgálatot kéne megcsináltatni, orvosi jelentések lefordítása, értelmezése) és facilitálással (a beteg „összekötése” az orvossal).

A csapat fontos tevékenysége volt a *facilitálás* is, vagyis a kommunikáció a különböző intézményekkel (oktatási intézmények, egészségügyi intézmények, hivatal, munkaerő-központ). A munkatársak rendszeres kapcsolatban voltak az óvónénikkal, tanítónénikkal, egészségügyi és oktatási mediátorokkal, a hivatal munkatársaival (szociális ügyekben, munkaügyekben, stb.) A megérkezéskor hatalmas probléma volt a telepen az iskoláskorú gyerekek beiratkozásának elmaradása. Ennek megelőzése a telepi munka egyik kulcselemévé vált.

1.6 A családkövetés tanulságai

Öt család életét követtük nyomon Diószegen. Amint az az egész telepére jellemző, a vizsgált öt család is kusza rokoni szálakkal kötődik egymáshoz. Egy család kivételével mind sokgyerekesek, sokan élnek egy házban, vagy egy telken különböző helyiségekben.

Az öt család közül az egyik minden szempontból kakukktojás, ők a boltosok, a helyi elithez tartoznak. Az ő példájukon keresztül láthatjuk, hogy milyen feltételei lehetnek egy esetleges felemelkedésnek, kitörésnek a helyi viszonyok közül. Nekik van esélyük egy jobb életre. Ezt több tényező együttesen határozza meg az esetükben. Mind a férj, mind a feleség nagyon rossz körülmények közül érkezett, de mindketten motiváltak, tudatosak, ambíciózusak, dolgozók, terveik vannak. Az életüket azzal alapozták meg, hogy évekig Magyarországon dolgoztak, nyári szezonmunkában, és gyűjtögettek. Akkoriban még csak egy gyermekük volt, akit a nagymama nevelt a szülők távollétében. A megkeresett pénzt félretették, ebből vették meg a boltot. A feleség elvégzett különböző képzéseket, melyek lehetővé tették, hogy boltot nyissanak. A férj is folyamatosan dolgozott, többnyire bejelentett munkahelyen. Most éppen építkeznek, ez lesz az első, teljesen legálisan felépített ház, de nem a telepen, hanem néhány házzal odébb, az ún. „magyar utcában”. A második gyereket akkor vállalták, amikor már nem jártak külföldre. Több gyereket nem terveznek. Jól beszélnek románul, jók az érdekvérvényesítő és kommunikációs készségeik, megbízhatóságuk miatt erős a pozíciójuk nem csak a telepi, hanem az egész diószegi közösségben (ennek köszönhetően az új ház építéséhez sok segítséget kaptak, barterek, hitelek, stb. formájában). A gyerekekre odafigyelnek, nagyobbik lányuk idén kezdte a középiskolát Nagyváradon. Szakmát szeretnének neki. Bár a család nagyon sok szállal kötődik a telephez, bizonyos távolságtartással kezelik már a telepieket. Nem nagyon vegyülnek, és azt se nézik jó szemmel, ha a gyerekeik ezt teszik. Az ő jövőjüket már nem a telepen képzelik el.

A másik négy vizsgált család nagyjából hasonló helyzetben van - küszködnek a fennmaradásért.

A többi terephez hasonlóan a bihardiószegi családok életében is megvizsgáltuk a kulcsproblémákat:

- 1) **Eladósodás:** A helyi boltban tudnak vásárolni hitelre, de amint megjön a gyerekpénz, a boltos már a „postás kezéből” levonja a tartozást. Hitelt felvenni senki nem tudna, uzsoráról nincs tudomásunk. Tudatos háztartás-gazdálkodás, pénzgazdálkodás az említett egy eseten (boltosék) kívül gyakorlatilag nincs (a telepen van még egy család, de ők nem szerepeltek a családkövetésben). Nem tudnak bánni a pénzzel, nincs pontos képük a bevételeikről, nincsenek megtakarításaik – igaz, nagyobb adósságaik sem.

- 2) **Kölcsönök:** A családi viszonyok meghatározóak Diószegen, a kölcsönök és segítések ezen a vonalon mennek, de ezek sokszor konfliktusosak. A belső hierarchiai viszonyokat a jövedelmi helyzet határozza meg, azon belül is leginkább a lakáskörülmények.
- 3) **Gyermekvállalással kapcsolatos problémák:** egy család kivételével mindegyik sokgyerekes (6-8 gyerek), és több esetben is találkoztunk azzal a jelenséggel, hogy van néhány korban közel álló nagy gyerek, s aztán egy 10-12 év különbséggel néhány kisebb gyerek. Az anyukák mind korán szültek (15-18 évesen). A hasonló korú lánygyermekeket viszont már féltik.
- 4) **Munkajövedelmek és munkavállalás:** A munkaerő-piaci lehetőségek családokra gyakorolt hatásának három típusát látjuk:
 - „Franciázás” – a külföldi munkák egy része „franciázás” (főleg illegális munkák, a bűnözés határán. Ez jól jövedelmező, ebből segítik az otthon maradt családtagokat. A közösségen belül jobb pozícióban van az a család, amelyiknek egy vagy több tagja külföldön dolgozik, mert több pénzük van. Az iskolába járás itt nem jelent előnyt. Sokszor a gyerekeket is viszik magukkal, főleg azok, akik kukázással, koldulással foglalkoznak. A gyerekek így itthon kimaradnak az iskolából, és nagyon nehezen tudnak visszailleszkedni, de nem is nagyon akarnak. Korán megtanulják, hogy az ő életükben a boldogulásnak nem az iskola az alapja. A külföldre járás másik jellemző típusa a nyári szezonmunka/napszám. Ez nem jelent komoly elmozdulást a jövedelmi viszonyokban, főleg, hogy nem társul hozzá semmilyen tudatos háztartásgazdálkodás, tervezés. Többnyire néhány hét/hónap alatt felélik a megkeresett pénzt.
 - A külföldi munkát ugródeszkának használják – ez a kivételes eset, itt megjelenik a motiváció, tudatosság, tervezés. Azt látjuk, hogy ha egy házasságban (élettársi kapcsolatban) mindkét félnél megvannak ezek az attitűdök, akkor nagyobb esélye van a boldogulásnak. Egyedül nehéz kitörni.
 - Segélyek, napszám, vegetálás. Az analfabetizmus mellett nagyon erős hátráltató tényező a munkaerőpiacon, ha nem beszélnek románul. A faluban (iskolában) a gyerekeknek nagyon nehéz megtanulni a nyelvet, ez komolyan befolyásolja a későbbi érvényesülésüket. Sok az egészségügyi probléma is, ami miatt nem tudnak más munkát vállalni.
- 5) **Gyermekek iskolázása:** kevés gyermek jár óvodába, ők is rendszertelenül (ennek egyik oka az óvoda távolsága és a rossz útviszonyok – a hűvösebb idő beálltával minden csupa sár, és 20 perces séta lenne eljutni az óvodába). Az oktatás terén azt tapasztaltuk, hogy a helyi iskola nem lép fel ellenük, sőt látszólag több olyan intézkedés is van, ami segíti őket, de maga a rendszer nem támogató. Nagyon könnyű lemorzsolódnai az iskolából és utána szinte lehetetlen a visszakapaszkodás. Az analfabéta szülőknél kétféle attitűdöt tapasztaltunk. Vannak, akik saját sorsuknál jobbat szeretnének a gyerekeiknek, ezért fontosnak tartják az oktatást. De vannak olyanok is, akik valamilyen oknál fogva nem tudnak vagy nem akarnak odafigyelni a gyerekekre, nem tulajdonítanak nagy jelentőséget az iskolának. A vizsgált családokban is sok a mentálisan terhelt, gyenge képességű gyerek, ők nehezen tudják venni az akadályokat.
- 6) **Egészségügyi helyzet:** az egészségügyi helyzet aggasztó, de pontos képet sajnos nehéz szerezni róla. A telepiek csak végszükség esetén mennek el orvoshoz. Az egészségügyi rendszer sokszor durva velük. Nagy probléma, hogy nincs egészségbiztosításuk, külön kell fizetniük minden szakellátásért. Több olyan esetet is hallottunk, mikor ezek díjáról félretájékoztatták őket (vagy a rossz nyelvtudás miatt a betegek félreértették). Ezen a területen rendkívül kiszolgáltatottak. A gyerekek jobb helyzetben vannak, az egészségügyi mediátor odafigyel arra, hogy megkapják a szükséges oltásokat, odafigyeljen rájuk a gyerekorvos, de a felnőtteknek már nem sok segítsége van. Az egyik családban van egy folyamatos pszichiátriai kezelésre szoruló felnőtt fiúgyermek,

akinek aktuális mentális állapota (mely attól függ, hogy szedi-e éppen a gyógyszereit) nem csak a családja, hanem az egész telep életét befolyásolja (mikor nem tudja kontrollálni magát félnek tőle).

- 7) **Függőségek:** az alkoholizmus és dohányzás általános, de szinte minden családban felmerült a szerencsejáték is.
- 8) **Lakás állapota:** Az ötből két család él viszonylag elfogadható körülmények között, a másik három család életkörülményei nagyon rosszak (tákolmányok, minden infrastruktúra nélkül).
- 9) **Családi konfliktusok:** Minden családban találkoztunk ilyen vagy olyan konfliktusokkal. Az első családnál a nagylány (14 éves) viselkedése és továbbtanulása volt a fő konfliktus-forrás. Őt sokáig a nagymama nevelte, ezért a szülők nehezen tudnak hatni rá. Ezügyben az édesanya többször kért tanácsot a helyi munkatársaktól. A második család rengeteg problémával terhelt, az édesanya szinte egyedül viszi a vállán a kilenc felnőtt gyereke terhét, folyamatosan támogatja őket – mindezt egy alkoholista férj mellett. A testvérek között sok a konfliktus (egymás feleségének elszerezése, agresszió, betegség). A harmadik család szintén nagyon bonyolult szerkezetű, itt két lánytestvér között párcsere is történt, az innen-onnan származó gyerekeket összeviszsa nevelik, ez rengeteg konfliktust szül. A negyedik család rengeteg tragédián van túl, itt a feszültségek zöme az egy telken élő közelebbi-távolabbi rokonok között szokott kirombanni. Az ötödik család a negyedikkel egy telken él, szegről-végről rokonok is, ők is részesei az előbb említett konfliktusoknak.
- 10) **Kriminalitás:** Az egyik család fiúgyermeké éppen börtönben ül. Egy másik család több nőtagja nagy valószínűséggel prostitúcióból él, a tag család egyik férfitagja futtatja őket Franciaországban.

A 2. tábla vázlatosan összefoglalja, mely területeken észleltünk egyfajta elmozdulás 2019 nyara/őse és 2020 őse között (a táblázatban a K a kiinduló, a Z a záró állapotot jelöli).

2. tábla A családok kiválasztott dimenziók mentén megfigyelt elmozdulása a családkövetés időszakában

Dimenziók	CS1	CS2	CS3	CS4	CS5
Gyerekekkel és gyerekvállalással kapcsolatos attitűd					
(T1_A) gyereke számára nem lát kitörési lehetőséget, azt gondolja, hogy a tanulás nem jelent kilépési lehetőséget ebből a helyzetből		K=Z	K=Z	K=Z	
(T1_B) a tanulás a kiemelkedés egyetlen lehetősége, minden megteremt a család, hogy a gyerek jól teljesítsen.	K=Z				K=Z
Munkaerőpiaci stratégia (család felnőtt tagjaira)					
(T2_A) rendszeres munkában gondolkodik (függetlenül attól, hogy van-e neki)	K=Z	K=Z			
(T2_B) inkább alkalmi munkában gondolkodik (helyben, környéken)				K=Z	K=Z
(T2_C) több hétre/ hónapra, akár külföldre is megy alkalmi munkára			K=Z		
(T2_D) inkább vállalkozói munkából akar megélni (pl. fuvarozás), akkor is, ha külföldön – pl. építéshez vállalkozó, aki a többi embert szervezi					

Dimenziók	CS1	CS2	CS3	CS4	CS5
Jövedelmi helyzet					
(T3_A) alacsony (az alapvető szükségletek fedezésére sem elegendő) és rendszertelen jövedelem				K=Z	K=Z
(T3_B) alacsony rendszeres jövedelem (alapvető szükségletek fedezésére sem elegendő)			K=Z		
(T3_C) rendszeres jövedelem, általában tudják fedezni alapvető szükségleteiket					
(T3_D) rendszertelen jövedelem, de általában tudják fedezni alapvető szükségleteiket		K=Z			
(T3_E) elegendő jövedelem, valamennyit képesek megtakarítani.	K=Z				
Háztartásgazdálkodás					
Kiadások tervezés szerint:					
(T4.1_A) tervszerűen gazdálkodik					
(T4.1_B) nem tervszerűen gazdálkodik, impulzívan költ, amikor van jövedelme, elkölti		K=Z	K=Z	K=Z	K=Z
(T4.1_C) tudatosan megtakarít, vannak „fejlesztési” céljai	K=Z				
Hiány kezelése szerint					
(T4.2_A) alacsony jövedelme miatt a fogyasztási szintjét minimálisra szorítja (tulajdonképp nyomorog), de nincsenek adósságai					
(T4.2_B) megpróbálják a fogyasztási szükséglet és jövedelem közötti különbséget időnként hitelből fedezni (baráti, ismerősi, bolti, banki), de az adósságokat időről időre vissza tudják fizetni	K=Z	K=Z	K=Z	K=Z	K=Z
(T4.2_C) teljesen eladósodtak, az adósságuk nő és nem képesek azt kezelni					
Közösségi részvétel					
Tágabb rokonságban:					
(T5.1_A) a családban erőforrás, ő támogatja és irányítja a többieket, ha kell	K=Z	K=Z			
(T5.1_B) a családban nem kell különösképpen támogatni másokat, ő sem szorul rá az összefogásra				K=Z	K=Z
(T5.1_C) sokszor fordul a tágabb családhoz/rokonokhoz, nélkülük nem marad a víz felett/bajba kerülne			K=Z		
Telepen:					
(T5.2_A) a közösségben vezető szerepet tölt be a család, megmondóember a családtag, maga mellé tudja állítani a közösséget	K=Z				
(T5.2_B) átlagos a helyzete – se nem vezető, se nem kiszolgáltatott, de elfogadott			K=Z		
(T5.2_C) a családot lenézik, kihasználják		K=Z		K=Z	K=Z

Dimenziók	CS1	CS2	CS3	CS4	CS5
Állammal való kapcsolat					
(T.6_A) kapcsolatot tart fenn általában az állami szolgáltatókkal, de nem érzi segítőkésznek őket					
(T.6_B) kapcsolatot tart fenn általában az állami szolgáltatókkal és alapvetően bízik bennük	K=Z	K=Z			
(T.6_C) alapvetően nem bízik bennük és ha lehet akkor elkerüli az érintkezést (ezért bizonyos dolgokat nem intéz el.)					
(T.6_D) kifejezetten ellenségesnek érzi őket és csak végszükség esetén lép velük kapcsolatban, ezért jelentős dolgokat nem intéz el (pl. nem jár orvoshoz, csak pl. szüléskor, nem intéz el segílyt, gyereknek iskolai dolgait, nem megy munkaügyi központba stb.)			K=Z	K=Z	K=Z
A Máltás programokhoz való viszonyulás					
(T7_A) senki nem jár a programokra					
(T7_B) alapvetően csak a gyerekek járnak a programokra					
(T7_C) felnőttek is járnak közösségi programokra, szóba állnak a Máltásokkal, de egyéni esetkezelésben nem vesznek részt (nem osztják meg őszintén a problémákat)		K=Z	K=Z		
(T7_D) egyéni esetkezelésben részt vesznek, nyitottak a problémák megoldására és együttműködők.	K=Z			K=Z	K=Z

Forrás: családkövetési interjúk

1.7 A helyi Jelenlét tevékenységek értékelése

A bihariószegi Jelenlét Program egy olyan területen kezdte el tevékenységeit, amellyel korábban sem az önkormányzat, sem más egyházi vagy civil szervezetek nem foglalkoztak egyáltalán. Kijelenthető tehát, hogy nem csak releváns, hanem hiánypótló is volt minden, amit a program erre a területre hozott. Mivel itt minden a nulláról indult, az elért eredmények látványosak. A programnak minden kitűzött célterületen sikerült előrelépést elérnie.

A tevékenység a gyerekprogramokkal kezdődött, aztán a közösségi tervezés is elindult. Intenzív családlátogatások folynak, a szociális munkások szinte beépültek a falu életébe, sok családdal bizalmi kapcsolatot ápolnak. Elmondható, hogy kialakult egy közösségi szellem, és a Máltának sikerült főszerepet vállalni a közösség összefogásában.

A konténerek felállításáig a programok a kultúrházban és az iskolában voltak megtartva, azóta a konténer a telep „központja” lett. A Máltás kollégák nagyon népszerűek, a gyerekek rajonganak értük, a felnőttek tisztelik őket. Jól kommunikálnak a helyiekkel, nagyon sokat beszélgetnek, meghallgatják őket, életviteli tanácsokkal is segítik őket kisebb-nagyobb problémáik megoldásában.

Mivel a telepen nagyon magas az analfabéták és a románul nem beszélők száma, ezért az adminisztratív dolgokban (ügyintézés, eligazodás a bürokrácia útvesztőiben) is nagyon sokat segítenek. Kapcsolatot tartanak az iskolával (tanító nénikkel), a hivatallal és más intézményekkel és gyakran segítenek az egészségügyi problémák elintézésében is (gyógyszerkiváltás, időpont egyeztetés, stb.)

2018 szeptemberében, mikor összesen 6 (!) gyerek indult iskolába, akkor szembesültek a kollégák azzal, hogy az iskolából komoly a kimaradás és nagy bajok vannak. 2018 szeptemberétől sok munka volt abban, hogy minél több gyereket beírassanak az iskolába. A román adminisztrációs modell szerint

ugyanis, ha valaki nem iratkozik be időben, akkor pótiskolás lesz megye/régió szinten, és akkor az adott évet még végig lehet csinálni. A beiratkozásra azóta is fokozottan odafigyelnek.

A tavaszi járványhelyzet idején a helyi szociális munkások tartották a kapcsolatot az iskolákkal, ők vitték házhoz a feladatlapokat, segítettek telepíteni az online tanuláshoz szükséges alkalmazásokat, sőt néha saját telefonjaikat is odaadták, hogy a gyerekek valamennyire tudjanak haladni.

A mosoda teljes kapacitáson üzemel – bár kezdetben nehézséget okozott a „rendszer” (feliratkozás, időpont, stb.), az emberek kezdik megszokni. Népszerű a zuhany is, gyerekek és felnőttek egyaránt élnek ezzel a lehetőséggel.

A játszóbusz is népszerű, 1,5-2 havonta történnek foglalkozások. Felnőtteknek is szerveznek tematikus programokat, emellett egyéni beszélgetések zajlanak és folyamatos az adományosztás is.

A program egyik fontos eredményének tekinthető, hogy elkezdődött az önkéntesség is a településen.

2 Kisiratos

Kisiratos – Esettanulmány

Teller Nóra

2.1 Vezetői összefoglaló³

Kisiratoson nincsen klasszikus értelemben vett „telep”. A Málta látókörébe eső családok a településen egymás közelségében, de nem térben elkülönülten laknak a többi lakostól – bár kétségtelenül, az érintett családok házainak a megközelítése foghíjasabb telekstruktúrán és rosszabb minőségű burkolatú utakon történik.

A Málta egy olyan településre „érkezett meg” a Jelenlét Programmal, amelyen beágyazott volt, jól körülhatárolt szerepe, kompetenciái, együttműködései voltak. Ezt a kört tágította ki a Málta akkor, amikor kilépett az idős/fogyatékos ellátásból és a gyerekek felé fordult az „afterschool” jellegű szolgáltatás beindításával. Ez egybevág az iskola támasztotta igényekkel, amely egyrészt a csökkenő gyerekszám, másrészt a romló tanulási eredményesség miatt jól fogadta a korrepetáló-felkészítő támogatást.

A Jelenlét program elveinek kibontása ugyanakkor még zajlik a településen, hiszen a családokkal való munka első szakaszában tart a stáb: a bizalomépítés és megerősítés egyre nyitottabbá teszi a családokat, és ezen keresztül egyre sikeresebbé az afterschool és a prevenciós tevékenységeket, elfogadottabbá a mosási tevékenységeket, a közösséget pedig együttműködőbbé. A stáb élvezi az önkormányzat teljes támogatását.

A program egy további szakaszában a családgondozás hiánypótló területei felé lehet majd elmozdulni – a kisgyerekekkel kapcsolatos programok, a szülői kompetenciák, és a cseperedő lányok korhorma alapján idővel majd a női programok felé. Mivel a Málta látókörében élő családok egy része minimális készpénzzel él, és – bár Arad közelsége miatt a továbbtanulás és a munkaerőpiaci részvétel is könnyebb – idővel a szolgáltatások akár külső forrásból való kibővítése is aktuális lesz, hogy az olyan hiánypótló tevékenységeket, mint a most naponta rendelkezésre álló afterschool sem kelljen feladni.

³ Az esettanulmány a 2019-ben és 2020-ban lefolytatott élő és telefonos interjúkon, valamint a helyi Málta stábbal történt rendszeres konzultáción alapszik, amelynek része volt a családok követéses vizsgálatának adatgyűjtése is. A tanulmányban a Román Statisztikai Hivatal népszámlálási és más regiszter alapú adatain túl felhasználtuk a 2020. nyarán a helyi stáb által megvalósított saját kvantitatív adatgyűjtés eredményeit. Ezúton is kifejezzük köszönetünket Belkó Viktóriának és Polgári Andreának, a Máltai Szeretetszolgálat helyi stábjának, hogy bizalmukba fogadtak, és segítették a tanulmány megszületését.

2.2 A Jelenlét Program céljai a területen

A három partiumi terület közül a kisiratosi helyzet – az előzetes várakozásoknak megfelelően – a legkevésbé koncentrált, összetett, és inkább néhány család aktuális nyomorúságos – szegénységi helyzetéhez, életciklusához köthető problémái miatt jelent – elsősorban – családgondozási feladatot.

A Málta egy olyan településre „érkezett meg” a Jelenlét Programmal, amelyen beágyazott volt, jól körülhatárolt szerepe, kompetenciái, együttműködései voltak. Ezt a kört tágította ki a Málta akkor, amikor kilépett az idős/fogyatékos ellátásból és a gyerekek felé fordult az „afterschool” jellegű szolgáltatás beindításával. Ez egybevág az iskola támasztotta igényekkel, amely egyrészt a csökkenő gyerekszám, másrészt a romló tanulási eredményesség miatt jól fogadta a korrepetáló-felkészítő támogatást. A helyi stáb a beágyazott kooperációkon és a tanulási tevékenységen túl fokozatosan indult el a családok megismerésének útján, és valószínűsíthetően azért, mert egyébként jó az együttműködés az önkormányzati családsegítéssel, a határos területre csak óvakodva lép be; a kríziskezelésen túl a szisztematikus családsegítés, majd erre építő közösségépítés fázisát még tervezi. A kisiratosi helyzet tehát egyszerre világított rá az ilyen „megérkezési” helyzet előnyeire és hátrányaira.

A Jelenlét Program stábja elsősorban a halmozódó családi hátrányok miatti iskolai teljesítmény-problémákra, valamint a családok súlyos anyagi deprivációjával összefüggésben a megfelelő adományok szervezésére és a mosási lehetőségek biztosítására fókuszált. A látókörében lévő családok vagy helyben, vagy külföldön dolgoznak (a COVID lezárások idején is), kiszámítható bevételi forrásaik vannak napszámból vagy stabil munkából, ezért a családok helyzetének stabilizálása és a gyermekek támogatása maradt az elsődleges cél.

2.3 A telep kialakulása

Kisiratoson nincsen a klasszikus értelemben vett „telep”. A Málta látókörébe eső családok a településen egymás közelségében, de nem térben elkülönülten laknak a többi lakostól – bár kétségtelenül az érintett családok házainak a megközelítése foghíjasabb telekstruktúrán és rosszabb minőségű burkolatú utakon történik.

A polgármester asszony beszámolója alapján roma családok régóta vannak a faluban. Ők elsősorban zenész magyar cigány családok voltak, tapasztottak, téglát égettek, és „akkor is azon az utcavégen laktak, mint most.” A közbeszéd szerint egyetlen „erőszakosabb” család volt még a 70-es években a faluban, de egy halálos kimenetelű incidens után összefogott a falu és azt a családot elűldözték. Most újra vannak betelepülések: többen már az itt élő rokonukhoz jöttek. A gyerekek ide járnak iskolába, beilleszkedtek.

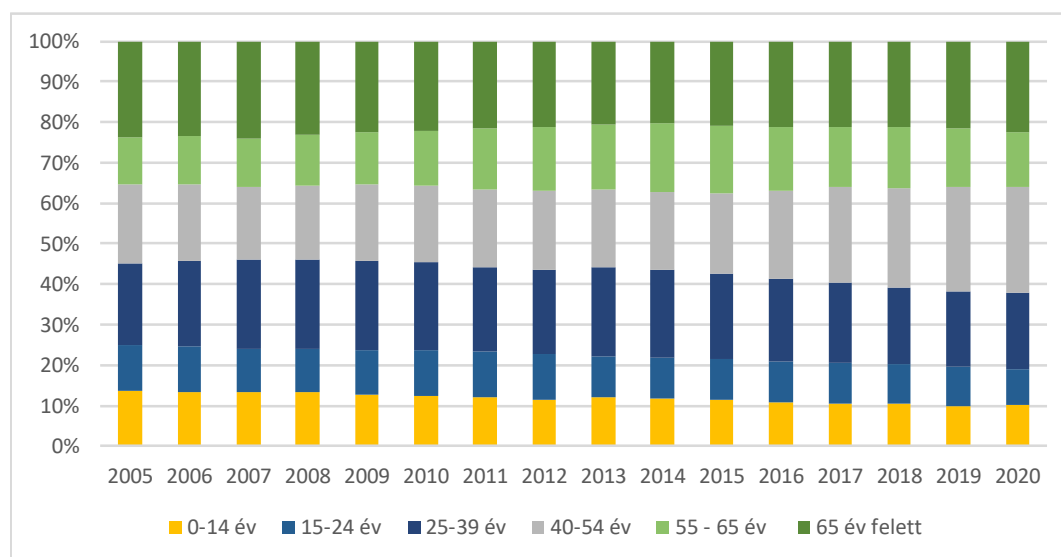
A település tapasztalata, hogy vannak roma lakosok, de megpróbáltak felzárkózni, és van, aki a faluban vett házat. Megpróbálnak olyan körülményeket teremteni, ami átlagos. Vegyesházasságok is vannak. „Tehát a beköltözésekkel alapvetően nincs gond.” A faluban vannak sátoros Gábor cigányok, akik adott időszakban átmenetileg megjelennek, majd visszatérnek Kelet-Romániába.

2.4 A telep és település alapvető problémái

2.4.1 Demográfia helyzet

A Román Statisztikai Hivatal adatai szerint a faluban évente az elmúlt 10 év viszonylatában átlagosan 10 gyermek született, kb. 30-33-an halnak meg, és a népesség folyamatosan fogy. Míg 2005-ben még 1800 állandó lakosa volt a falunak, mára ez a szám csak 1585 fő. A lakosság fiatalabb korcsoportjai mellett a középkorosztálya is enyhén csökken. A természetes fogyás mellett az évi átlagosan 9 fő (az elmúlt 10 év viszonylatában 5-15 fő) elköltöző miatt is csökken a népességszám.

8. ábra Kisiratos lakosságának életkori csoportja, 2005-2020

Forrás: <http://statistici.insse.ro:8077/tempo-online/#/pages/tables/insse-table>

A helyi lakosság közel 90%-a magyar etnikumúnak és 30 fő romának vallotta magát a 2011-es Népszámláláskor – a helyi becslés és egy néhány éves felmérés, a SociRomap ugyanakkor több, 185 főről beszél, ami a helyi lakosság 10%-a. A helyi romák általában magyar anyanyelvűek.

Kisiratoson a Népszámlálás⁴ adatai szerint az átlagos háztartásnagyság 2,67 fő. A helyi Jelenlét program látókörében lévő, a kvantitatív adatgyűjtésben is résztvevő 11 család körében ez az átlagos háztartásméret szám 5 fő – azaz a rászorult családok elsősorban a sokgyerekesek köréből kerülnek ki. Ezekben a családokban tipikusan több párkapcsolatból született gyereket, vagy esetleg saját gyermek gyermekét is nevelik – a 11 családban mindenhol 1 vagy 2 ilyen gyermek van.

⁴ <http://www.recensamantromania.ro/wp-content/uploads/2012/08/TS2.pdf>

2.4.2 Gazdasági helyzet

Kisiratos tradicionálisan mezőgazdaságból élő település, és ez a profilja a rendszerváltás után is stabilan megmaradt. A helyi beszámolók szerint korábban voltak kisebb családi gazdaságok is, de jellemzőbb, hogy a településen bérbe adják a földeket mezőgazdasági társulásoknak. A munkaerőhiány a mezőgazdaságban Magyarországról is vonz át munkaerőit ide: főként a határ közeléből érkeznek szezonális munkások, köztük romák is (példaképpen Kevermes, Dombegyháza, Battonya, Dombiratos lakosai). Arad és Békés megyék elnökei egyeztetettek az egészségbiztosítás kérdéséről is, hogy a határon átnyúló foglalkoztatás feltételei megfelelőek legyenek.

A helyi vállalkozások kisvállalkozások (a forgalmuk a megyei átlag ötöde), harmaduk helyi kereskedelemmel foglalkozik, ötödük pedig mezőgazdasági vállalkozás.

33

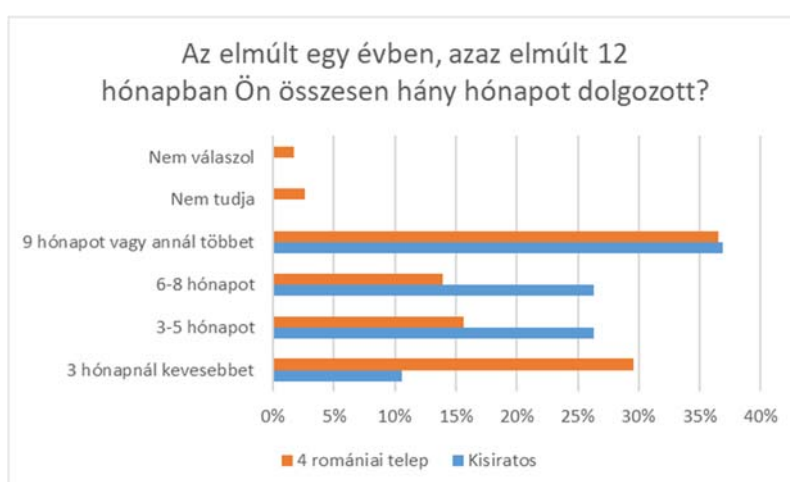
2.4.3 Munkaerő-piaci helyzet

A helyben dolgozók nagy része kisiratosi, de vannak, akik Aradról ingáznak be mindamellett, hogy a polgármester megítélése szerint a falu közlekedése nagyon rossz: csak nyáron van busz Arad és Kisiratos között (ez a távolság egyébként 26 km). Sok kisiratosi helyezkedett el aradi gyárakban, kürtösi vállalkozásoknál, és a Málta látókörében lévő családok zöme is napszámból vagy külföldi munkavállalásból és transzferekből él.

A kvantitív adatfelvételbe került 11 családból 9-ben van a háztartásfőnek munkából származó jövedelme, és 2-ben nincsen (munkanélküli). 5 családban teljes munkaidőben dolgoznak, 4 családban pedig napszámból élnek.

Ezeknek a családoknak a munkaerőpiaci helyzetét a következő ábra szemlélteti.

9. ábra A kisiratosi családok munkaerőpiaci részvétele 2019-2020 nyara között

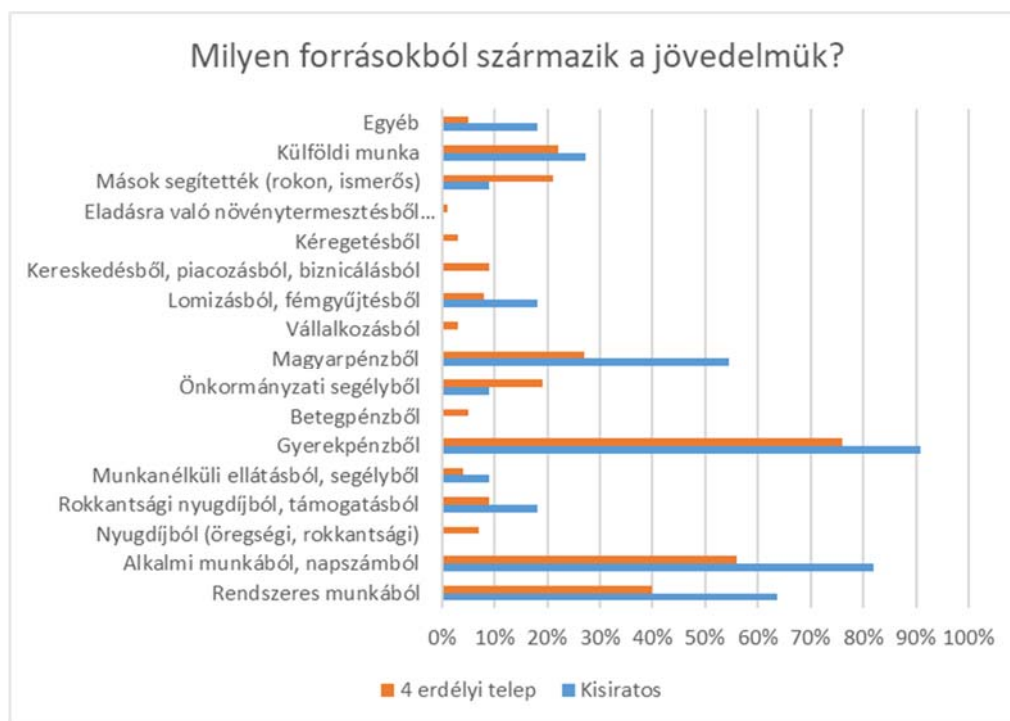
Forrás: kérdőíves felvétel

Látható, hogy a többi vizsgált telep átlagához képest a kisiratosi családok jóval tartósabban dolgoztak, és nem jellemző, hogy csak 3 hónapnyi munkatörténetük lett volna 2019 nyara óta.

Az adatgyűjtésben azt is vizsgáltuk, hogy milyen munkatörténete van a munkaképes korúaknak. Tudjuk, hogy a felvétel idején 4-ből 3 felnőttnek volt (bármilyen jövedelmet biztosító) munkája – szemben a többi telep egyharmados részvételi arányával. Aki nem dolgozott, maga mondott fel, vagy a megfelelő munka hiányával magyarázta a munkanélküliségét, vagy azzal, hogy nem tudja másra bízni a gyermekét. Volt, aki nem talált télen munkát. 3-ból két felnőttnek volt valamilyen külföldi munkatapasztalata – nem csoda, hiszen a magyar határ mentén található a település. A 25 válaszadó felnőttből ketten a járvány miatt veszítették el a munkájukat.

A jövedelemforrások tekintetében összevetve a három további erdélyi teleppel egy stabilabb, kiszámíthatóbb helyzet körvonalazódik a vizsgálatba bevont családok körében. A háztartások átlagjövedelme 2160 RON. A csak alkalmi munkából és napszámból élők átlagjövedelme kb. 1280 RON.

10. ábra A kisiratosi családok jövedelemforrásai

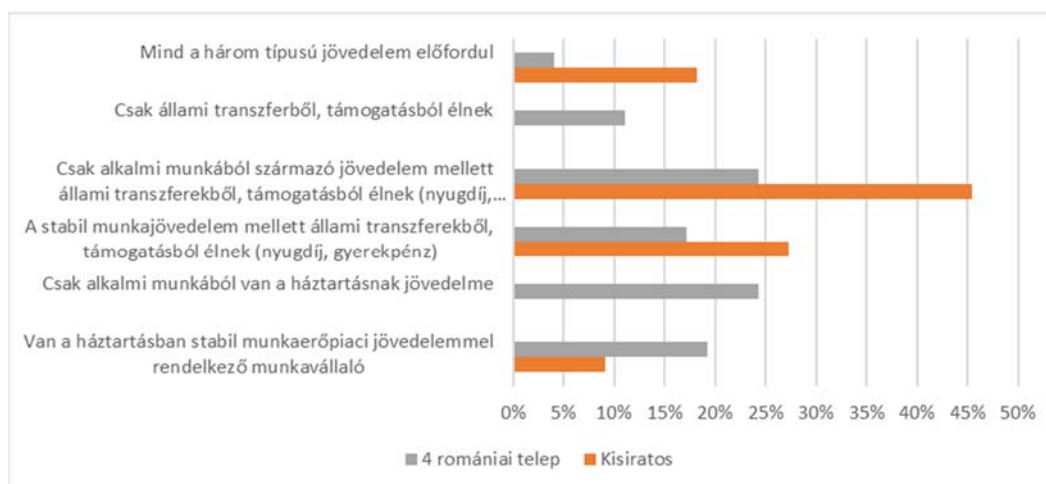

Forrás: kérdőíves kutatás

Látható, hogy a családok több lábon állnak, és különböző forrásokból származik az, amiből hetente-havonta gazdálkodhatnak. A rendszeres munkajövedelem mellett az 5-ből 4 családban van bevétel napszámból. Mivel sokgyermekesek kerültek be a mintába, így mindenhol fontos bevétel a gyerekpénz, és köszönhetően annak, hogy Kisiratoson magyar iskola van, így minden második családnak „magyarpénz” is jár. A családok ötödében van bevétel külföldi munkából is. Kisiratoson nem került be a mintába olyan hátrányos helyzetű család, amely csak segélyből élne. Ahol az egyedüli formális forrás a segély lenne, ott rendre napszámba is mennek, hogy kiegészítsék a segélyt (3 család érintett). Ezzel együtt a 11 vizsgált családból csak 4 családnak nem kellett kölcsön kérnie, segítségért fordulnia rokonokhoz, barátokhoz, ami mutatja, hogy a jövedelmi szintjük nagyon alacsony.

Összességében a kisiratosi családok munkaerőpiaci helyzetére jellemző, hogy több jövedelemforrást kombinálva gazdálkodnak, mint a másik 3 telepen, és ezért kevésbé vannak kiszolgáltatva csak állami transzfereknek, vagy csak a napszámból megszerezhető bevételeknek.

11. ábra A jövedelemforrások stabilitása a kisiratosi családok körében

Forrás: kérdőíves felvétel

2.4.4 Köznevelés

Kisiratoson egy iskola van, a Kisiratosi Páter Godó Mihály Általános Iskola, amely egy magyar iskola. Kisiratos eredetileg teljesen magyar település volt, és a polgármesteri beszámoló szerint csak az utóbbi években kezdtek román családok is beköltözni. Ennek elsősorban az az oka, hogy a helyi termálfürdő vonzó, a falu rendezett, közel van Kürtöshöz és Aradhoz is – azaz munkalehetőségek is adóttak a környéken.

Ugyanakkor probléma, hogy egyre kevesebb a gyerek és többeket elvisznek más településre iskolába, pl. a nagyiratosi iskolába, ahol csak egy magyar osztály van, és a településen is csökken a magyar lakosság száma. Az iskola fennmaradása érdekében a kisiratosi iskolának elemi érdeke, hogy a szomszéd településről is idecsábítsák magyar családok gyerekeit.

A 2019-20-as tanévben 102 iskolás volt, 8 osztályban. Jellemzően 6-14 éves kor között járnak ide a gyerekek. Az iskolában van előkészítő osztály, a tanítónőket kiképezték az előkészítő osztályra. 12 fő alatt nem indítanak osztályt. Az iskola megmaradása érdekében „minden gyerek számít” nekik, ezért fontos, hogy a roma gyerekek is ide járjanak iskolába. Kérdés az is, hogy meg tudják-e tartani az évfolyamonkénti külön osztályos rendszert.

A 2020-ban induló elsősök 11 fős osztályt alkotnának, a következő évben viszont már várhatóan csak 9 fős lesz az évfolyam. Ők már valószínűleg nem fognak külön osztályt alkotni, hanem összevontan fogják tanítani az évfolyamokat. Ilyen gyakorlatuk nem volt még eddig, de ez több kisebbségi iskolában így van. Nagyiratoson még kevesebb gyerek van a magyar osztályokban, ezért ott már évek óta összevontan tanítják a magyar osztályokat.

Az iskola finanszírozása fejkvóta szerint történik. A villanyt és a fűtést az önkormányzat fizeti, de a tanárokat nem tudja kifizetni. A kisebb osztályok indításához minisztériumi engedély kell.

Aki úgy vallja, hogy roma nemzetiségű (ehhez online regisztráció szükséges), kap érte plusz anyagi juttatást és be tud kapcsolódni különféle programokba. Többen ennek ellenére nem vállalják fel a hovatartozásukat. Az itten romák magyarul beszélnek, kultúrájukat nem őrzik meg.

Az óvodába román gyerekek is járnak, magyarul tanulnak, 2. osztálytól viszont Kürtösbe viszik a román gyerekeket. Itt az iskolában nem akarnak beindítani román tagozatot.

Az igazgató becslése szerint kb. 20 -25 fő roma gyermek van a faluban, és az induló osztályban a 11 fős évfolyamból 2 roma gyerek lesz. A leendő előkészítő osztály 9 főjéből várhatóan 2-3 fő roma gyerek lesz. A 2019-20-as tanévben 13 roma gyerek járt iskolába.

Véleménye szerint „az gond, hogy most van egy új tendencia, hogy egész családok mennek külföldre, még ha szezonálisan is, de emiatt a gyerekek kimaradnak az iskolából,” míg eddig csak a szülők mentek el dolgozni. 2018-ban két cigány család ment el októberben hosszabb időre – ők kivették a gyerekeket az iskolából. Általában Angliába, Franciaországba, Ausztriába mennek. Ugyan kötelező iskolába járni, de nem hatékony az ellenőrzés.

Az óvodában a sajátos nevelési igényű (sni) gyerekeket nem mérik fel, csak az előkészítő osztály után történik meg a felmérés. A kiegészítő pedagógusnak „érdeke”, hogy legyenek ilyen gyerekek, és az önkormányzati is kap az sni-s gyerekek után pénzt. A Szent Ferenc rendház, Pio Atya gyerekotthonból is idejárnak a gyerekek, köztük is van 2-3 sni-s gyerek. A tapasztalat az, hogy a roma gyerekek körében is egyre több tanulási nehézség fordul elő. Most az iskolában összesen 10 fő sni-s gyerek van, és hozzájuk a pszichológus és a fejlesztő pedagógus Aradról jár ki. Étkeztetés nincs az iskolában, délután mindenki hazamegy.

Az előkészítő osztályban érzékelnek különbséget roma és nem roma gyerekek között, bár lemaradások néhány nem roma gyereknel is előfordulnak. Sajnos a roma gyerekeknél alapvető ismeretek hiányoznak, pl. színeket nem ismerik.

Az iskolában nem jellemző a lemorzsolódás és a bukás, de időről-időre előfordul ilyen eset is, így a 7. osztály létszáma 10 főre csökkent. A 2019-20-as tanévben a 8. osztályuk (ide nem jár roma gyermek) nem volt „jótanuló”, de jó képességű osztálynak tartják. A gyerekek citeráznak, „jól reprezentálják az iskolát”. Főként aradi gimnáziumokba mennek továbbtanulni, alapvetően a Csiky Gergely Főgimnáziumba. A gimnáziumba felvételizni kell, 4 év tananyagból írnak tesztet. A Csikyben van líceum, elméleti és szakközépiskola is (turizmus, közgazdasági szak, stb.). Kevesen vannak magyar gyerekek, ezért ide sok mindenkit felvesznek. Tapasztalatuk egyébként, hogy „az alsósokat lehet nevelni, de a nagyobbakat már nagyon nehéz”, a kamaszodókat nem tudják megfogni.

Az óvoda is magyar, és a 2019-20-as nevelési évben az óvodába 35 gyerek járt. „Hosszabbított óvodaként” működik, azaz 2-6 éves korig lehet oda járni. Az óvodalátogatás nem kötelező, ezzel összefüggésben a roma gyerekek sokkal kevésbé járnak óvodába, és akkor is inkább csak azokból a családokból, ahol a szülők 7-8 osztályt végeztek, és akik rendszeresen eljárnak dolgozni gyárakba a szabad vámövezetbe. Akik napszámba járnak, kevésbé küldik óvodába a gyereket. Például van egy 9 gyerekes nő, ők napszámba járnak, és őt nehéz rábírní arra, hogy a gyerekek járjanak oviba. Összesen kb. 10 roma gyerek jár óvodába, de pl. a faluban időnként itt lakó analfabéta Gábor cigányok gyerekeit nem tudják elérni, ahogy a 8 éves lányukat sem tudják becsalogatni az iskolába.

Az óvoda szép épületben van. Az állam csak a félnapos ellátást fizeti, a délutáni ellátás összegét az önkormányzatnak és a családoknak maguknak kell előteremteni. Általában 30-40 fős létszámmal

működik, 3 óvónővel. A dadus, takarító státus megszűnt, „küszködnek az óvoda fenntartásával”, de az állam nem ad többet. A tanárok fizetését is ki kell pótolnia az önkormányzatnak. Akik magyar nyelvű óvodába vagy iskolába íratják a gyerekeiket, évi 300 lei, azaz kb. 20 ezer Ft támogatást kapnak a magyar államtól.

Az iskola igazgatója szerint a roma lakosság körében az iskolázottsági szint 8 általános iskolai osztály, az idősebb (50 éves kor feletti) korosztályra 4 osztályos végzettség vagy analfabetizmus a jellemző. A fiataloknál már javuló tendencia figyelhető meg: többségük az általános iskola elvégzése után még elvégezi a 12 osztályt is.

A kisiratosi adatfelvételbe került anyák kétharmada négy vagy kevesebb osztályt végzett – és valóban csak a fiatalabbak körében fordul elő ennél magasabb végzettség. Ebben illeszkedik a többi telep adatához – legfeljebb 10%-ban van legalább nyolc osztályos végzettségű az asszonyok körében. Az adatfelvétel során válaszoló apák egyharmada nem járt iskolába, és a 22-ből hatan legfeljebb 4 osztályt végeztek el. Ellentétben az asszonyokkal, a körükben van 10 osztályt végzett – minden ötödik válaszadónknak ez a végzettsége. Ebből a szempontból a kisiratosi megkérdezett férfiak egy része magasabban képzett, mint a többi telepi, iskolát is megjárta felnőtt.

A gyermekeik iskolai pályafutását a kisiratosi szülők nagyságrendekkel jobban támogatják, mint a többi telepen – bár az iskola kezdeményezése itt is fontos, de míg a többi telepen csak minden ötödik szülő „van képben” a gyereke iskolai életével kapcsolatban, itt a szülők kétharmada nyilatkozott úgy, hogy követi az előrehaladást.

A szülők (anyák) a gyermekük iskolai pályájával kapcsolatban komoly elvárásokat fogalmazznak meg – legalább is az elvek szintjén, a jövőre nézve. Mindenki a saját iskolai végzettségénél magasabb képzettséggel elégedne meg a gyereke számára.

1. táblázat Milyen iskolai végzettséggel lenne elégedett a gyereke(i) esetén?

Elvárások											
	Anyai iskolai végzettsége	4 osztály vagy kevesebb	5,6 vagy 7 osztály	8 osztály	10 osztály	Szakiskola (3 éves, 11 osztály)	12 osztály érettségi nélkül	12 osztály érettségivel	Érettségi bizonyítvány szakképesítéssel	Érettségire épülő szakképesítő bizonyítvány	Főiskola, egyetem, vagy annál magasabb végzettség
4 osztály vagy kevesebb		1	6	3	2		1				
5,6 vagy 7 osztály											1
8 osztály				1			1				
10 osztály					1		1				
nem tudja			1		1		1				

Forrás: kérdőíves felvétel

A terepi szociális munkások beszámolóí annyiban árnyalják ezt a képet, hogy az iskola utáni délutáni fejlesztő foglalkozásokon való részvétel – bár az ingyenesen mindenkinek a rendelkezésére áll – mégis csak a gyerekek egy kisebb körét éri el, holott az alig pár osztállyal rendelkező szülők reálisan csak kevésbé hatékonyan tudják segíteni a gyermekeket az iskolai feladataik elvégzésében.

2.4.5 Szociális helyzet

A faluban az önkormányzati szociális munkás véleménye alapján az utóbbi idők egyik fontos kedvezőtlen fejleménye az elöregedés, és az ezzel járó gondozási szükségletek. A polgármester asszony szerint a közbiztonság jó a faluban, nincs munkanélküliség, nincsenek lopások, autót és házat nem kell zárni. „A roma családok mind dolgoznak, pár család van, akinek kell segítség.”

Nem jellemző a szegénységi beköltözés sem, mert a faluban viszonylag magasak a lakásárak a fürdő miatt (de Aradnál még mindig olcsóbbak a házak). Az ár attól is függ, hogy milyen állapotban van a ház. Gond, hogy a közművesítés hiányos, nincs gáz és csatorna a településen.

A falu lakosságából 20-50 ember reked kívül a munkaerőpiacon, de „ők sem nagyon kérnek segítyt. Általában, akinek nincs állandó munkája, elmegy napszámba. Erdészetbe, mezőgazdaságba, kb. 100 leit keresnek meg naponta”, de a napszám összege a munkától is függ, és hogy hány órát dolgoznak.

A településen nyugdíjasok a szegények. A nyugdíjasok minden kis pénzt eltesznek, de a minimálnyugdíj kb. 50 e Ft (150 EURO). Gyógyszertámogatás nincs, gyakran a nyugdíj fele elmegy gyógyszerre. , a nyugdíjasok mellett a képzetlen sokgyerekes családok a szegények. Ez azt jelenti, hogy a családok kb. 15-20%-a szegény. A csatornázási beruházástól is azért állt el a falu, mivel a fejlesztést nem tudták megfizetni a lakosok. „A közművek a kapuig ott vannak, de 800 EURO a bevezetés költsége. Ezt sokan nem tudják kifizetni.”

A gyerekes családok általában átlagos színvonalon élnek.

A szociális szolgáltatások tekintetében a szociális segítő normatívája megszűnt, csak az ingatlan és autó után kapnak állami finanszírozást – minden mást az önkormányzatnak kell kigazdálkodnia. Mint a legtöbb kistelepülésen, az önkormányzat bevétele jellemzően nem elég a kiadásokra. Segélyként többnyire sürgősségi segítyt osztanak. „Az önkormányzat segít, a szomszéd is segít, például ha nincs valakinek ebédje.” Van, aki Csíkból jön „szerencsét próbálni” Kisiratosra, de már nem várják ki, hogy be is jelentkezzenek, és meg is kapják a segítyt – már előtte visszamennek a szülőfalujukba.

A legkritikusabb időszak a fűtési szezon: október végén begyűjtik a kérelmeket, hogy időben tudjanak még fát osztani. Ugyanakkor 2020 őszén egy olyan törvénymódosítás jelent meg, aminek még nem tudni a hatását: felemelték a minimálnyugdíjat 800 Leire, és mivel a segélyezés felső jövedelemhatára 750 Lei/fő, így lehet, hogy épp a legszegényebb nyugdíjasok maradnak majd ki. A támogatás elég kevés: 200 Lei „az állami 1 mázsa fa”. Helyben nincs forrás a kipótlásra. „Segélyért jönnek”, de mivel nincs rá forrás, a központi ellátásokhoz való hozzáféréseken túl nem tudnak többet adni. A Málta adományai fontos kiegészítést jelentenek a helyben segítségre szorulóknak. „Például van egy alkoholista ember, aki a házát elhanyagolja, és sajnos fokozaton leépül. A Málta ad neki enni.”

Az önkormányzat szociális munkása szerint a lakhatással kapcsolatos hátralékok árammal és szemétdíjjal kapcsolatosak, de nincs sok érintett család. Pár helyen kikapcsolják a villanyt, de a visszakapcsolás nagyon sokba kerül. Volt egy-két kiköltöző – tartozás miatt. „Egyik családnak kis tartozása volt (50 Lei), mégis levágták az áramot, de aztán azt pár hónap múlva elintézték. A visszakötés 1800 Lei volt, ez horrorisztikus összeg”. Az uzsorába nem avatkoznak bele. „Volt egy uzsorás, ő elveszített mindent a játékgépen, el is tűnt a faluból.” A boltban is van hitel: felírják a tartozást, de nem kérnek rá kamatot. Van, amikor évekig visszamenőleg is halmozódik valakinek az adóssága.

A kérdőíves felmérés tanulsága szerint jelenleg csak törlesztési, adótartozás és bolti tartozások miatt van adóssága a 11 megkérdezett családnak. Az alacsony lakásfogyasztási színvonal miatt átlagosan kb. a jövedelmük ötödét költik csak lakhatásra (ez kb. 550 Lei). Ugyanakkor egy család kirívóan magas, 80%-os rezszi/jövedelem arányról számolt be.

2.4.6 Lakhatás

A Romániai Statisztikai Hivatal adatai szerint Kisiratoson 702 lakás található (az elmúlt 20 év alatt mindössze 10 lakással bővült az állomány, mivel mindeközben szűntek is meg lakások). 2 lakás állami tulajdonban van, a többi magántulajdon. Az átlagos lakásméret alig több mint 46 m². Az utóbbi évek lakásépítései évente 1-4 lakást eredményeztek, igen változatos méretekben (53 és 170 m² közötti házakat építettek).

2. táblázat Lakáshelyzet Kisiratoson, 2011

	Lakások száma	Arány az összes lakáson belül (%)
Elektromos árammal ellátott	587	84,5%
Vezetékes vízzel ellátott	384	55,3%
Szennyvízelvezetéssel ellátott*	314	45,2%
Konyhával rendelkező	643	92,5%
Fürdőszobával rendelkező	287	41,3%

Forrás: Népszámlálási adatok, 2011. A táblázat forrása:

<http://statisztikak.erdelystat.ro/adatlapok/kisiratos/108> * A településen nincsen csatornahálózat, így ez a szám a saját szennyvízakra meglétét jelzi.

A lakásminőség a romániai falvak átlagához közelít. A Málta látókörében lévő családok lakásminősége ugyanakkor ennél a relatív gyenge infrastrukturális ellátottságnál is rosszabb: rendszerint csak az áram van bent, és a fürdési lehetőség sem megoldott külön helyiségben fürdővízzel.

A kérdőíves felmérésből nyert adatok nagy lakásalapterületeket (közel 80 m²) mutatnak, de rossz felszereltséget. A terepi szociális munkások szerint hiányoznak a legfontosabb komforttényezők (nincs WC a lakásban, nincs fürdőszoba), de a körülményekhez képest rendezett a lakhatás helyzete. Emellett a lakások leromlottak, egészségtelenek.

3. táblázat A Kisiratoson megkérdezett roma családok lakásainak problémái

Előfordul-e, hogy...	Igen	Nem
nedvesek, penészesek a falak, mennyezet vagy padló?	6	5
hiányos a burkolat, padlóburkolat, betonpadló?	3	8
nagy lyukak, repedések vannak a falon és/vagy a mennyezeten, tetőn, ahol bejön a hideg, beesik az eső, hosszan tartóan hiányzó ablaküvegek	8	3
időről időre megjelennek-e bogarak, rovarok a lakásban?	1	10
patkány jelenik meg a lakásban vagy az udvaron?	7	4
a lakás, ház életveszélyes állapotban van?	0	11

Forrás: kérdőíves felvétel (N=11)

A vizsgált 11 család körében a 11 házból 9 harminc évnél régebbi, és mindegyik vályogtéglából épült. Kettőben döngölt földpadló van (10-ben vannak lebetonozott helyiségek, egyben csempepadló is). 5 lakás 50 nm-es vagy kisebb, 3 pedig 120 m²-es vagy nagyobb. 4 család egyszobás, 5 család kétszobás, 2 pedig négyoszobás házban él. Mindegyik családi házban van áram, igaz, az egyik házban a szomszédától átvezetett áram van. Mindegyik telken van fűrt kút, és egy család az ivóvizet a boltban veszi, a kútvízzel csak főz. Csak két lakásban van külön konyha, a többiben vagy az előszobában (8 eset), vagy a lakószobában (1 eset) főznek – 1 esetben sparhelttel, a többiben aragázzal. Csak egy lakásban van bent fürdőszoba. A fűtést mindenhol vegyes tüzelésű kályhával oldják meg.

2.4.7 Egészségügyi helyzet

A településen a helyi szociális munkás véleménye szerint elsősorban az idősödés miatt több a betegség. Ennél fogva többen rokkantsági juttatásokat kapnak (a jogosultak aránya valószínűleg nem több a szokásosnál). Van néhány látássérült, daganatos beteg, néhány cukorbeteg (egy cukorbeteg gyermek van), de ezek a betegségek gyakorlatilag a nyugdíjasokra korlátozódnak. A hátrányos helyzetű roma családok körében az egészségtelen lakhatási körülmények, a kiszámíthatatlan gyógyszerfogyasztás (a terápia be nem tartása) okozhat esetleg gondot.

Saját megítélésük szerint a 11 vizsgált családban ugyanakkor vannak – ha nem is komoly – egészségügyi gondok. Hárman rossznak minősítették az egészségügyi állapotukat, és 25 felnőtt (16 évnél idősebb) válaszadó közül 5-nek van tartós betegsége: 1-1 felnőtt említett cukorbetegséget, beszédhibát, magas vérnyomást, bénult végtagot, vérszegénységet és szívproblémát. Ezekkel a betegségekkel is csak néha kerülnek orvoshoz (egy felnőtt pedig nem is jár). Sajnos sokan dohányoznak. Az egészségügyi ellátásokat a legritkább esetben nem kapják meg – összesen egy felnőtt említette, hogy ilyenmel találkozott (ő arról számolt be, hogy nem bíz az orvosban, nem tudta magára hagyni a családot, és félt a beavatkozástól). Ugyanakkor szinte minden ötödik felnőtt tapasztalt diszkriminációt az egészségügyben. A nemrég szült 5 asszony körében egy esetben fordult elő, hogy kizárólag roma asszonyokkal egy szobában helyezték el, és tiszteletlenül bántak vele, de senki nem érezte azt, hogy ne látták volna el vagy ne tájékoztatták volna megfelelően.

4. táblázat A kisiratosi válaszadó felnőttek egészségi állapota és az ellátásokhoz való viszonya

Egészségi állapot	Nagyon jó	Megfelelő	Rossz
	10	13	3
Orvos által diagnosztizált betegség	Van	Nincs	Nem válaszol
	5	20	0
Előfordult-e hogy nem kapott meg egy ellátást?	Igen	Nem	Nem válaszol
	1	24	0
Szed rendszeresen gyógyszer?	Igen, rendszeresen	Igen, rendszertelenül	Nem
	3	1	21
Dohányzik?	Nem	Legfeljebb fél-egy dobozt szív el naponta	Egy doboznál többet dohányzik naponta
	8	13	4
Tapasztalt kedvezőtlen elbánást az egészségügyben azért, mert Roma?	Igen	Nem	Nem tartja magát romának
	4	18	3

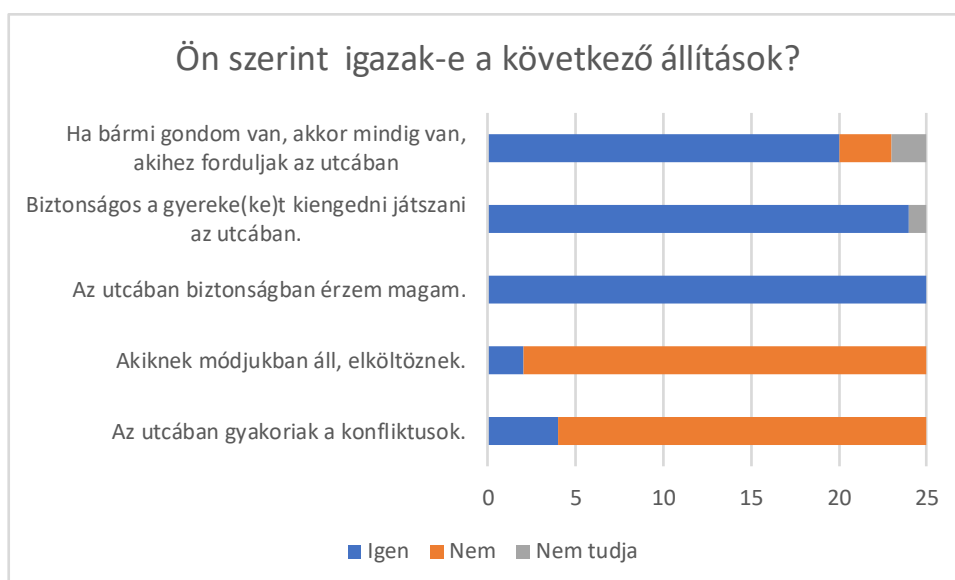
Forrás: kérdőíves vizsgálat

2.4.8 Közbiztonság és devianciák

A polgármester és a helyi szociális munkás szerint Kisiratoson nincsenek közbiztonsági problémák – a házakat, autókat nem kell bezárni, nincsenek lopások, sem erőszak. 2013 körül volt egy drogügylet a faluban, de manapság nincs ilyen eset sem. Egy családdal kapcsolatban tudnak prostitúcióval való érintettségéről, de az asszony nem itt él – a gyerekeit hátrahagyva máshol alapított családot (bár 2020 nyarán néhány hétre itt lakott az édesanyjánál).

A vizsgálatba bevont lakosok egyike sem gondolkozik abban, hogy elköltözzön a házából, vagy ha onnan esetleg el is menne, a településről – még ha néhány gond fel is merül a közvetlen környezet kapcsán. Ezeket a következő táblázatban foglaltuk össze.

5. táblázat A kisiratosi válaszadók percepciója a lakókörnyezetükről

Forrás: kérdőíves felmérés

A családok szerint ők és gyerekeik is biztonságban vannak, még ha elő is fordulnak konfliktusok. A szomszédságukat javarészt erőforrásnak tekintik: négyötödük szerint tudnának kihez segítségért fordulni.

2.4.9 További helyi szervezeti kapacitások

Kisiratoson a Máltai Szeretetszolgálat mozgássérült időseket ellátó otthona mellett a dévai Szent Ferenc Alapítvány Pio Atya Gyermekotthona működik, 10-15 gyermeknek otthont nyújtva. A települési családok életében az otthon nem játszik különösebb szerepet – ugyanakkor felmerült, hogy egy befogadott unoka ellátását végül rájuk bízák. Ez a terv végül nem valósult meg – a gyermek maradhatott a nagyszülői házban.

Más civil szervezet nem működik a területen, amely kifejezetten a családokat támogatná, segítené.

2.4.10 Helyi társadalmi rétegződés

A kisiratosi Jelenlét Program, mint azt többször hangsúlyoztuk, a többi telephez képest rendhagyóan, nem egy szeregégátumban valósul meg, és a támogatott családok nem alkotnak egy külön alrendszert a helyi társadalmon belül. Többen rokonságban állnak egymással, de ezek a rokonsági szálak is lazák, és sokszor nem jelentenek kölcsönös erőforrást sem.

2.4.11 Eddigi fejlesztések

42

Kisiratos településen az infrastruktúra-fejlesztési tervek csak korlátozottan valósultak meg, mivel a település lakosai nem tudtak rákötni a megépült vízhálózatra. Újabb infrastrukturális beruházást ennek a tapasztalatnak a fényében a polgármester nem kezdeményezett. 2019-ben felmerült a három medencés termálfürdő fürdő „átvétele” – amelyet 1990-től a mezőgazdasági termelészövetkezet üzemeltetett – veszteségesen.

2.4.12 Önkormányzati hozzáállás

A település vezetése a település problémájaként a stagnálást, fogyást tartja számon. Említették az előregedő korszerkezet miatt a növekvő számú kisnyugdíjassal járó szociális problémákat, és emellett azt a néhány (köztük cigány) családra korlátozódó sűrűbb ki- és beköltözést, jövést-menést, ami miatt adminisztratív többlet terhek jelentkeznek. A hetvenes évek óta legfeljebb egy maroknyi cigány család az, amely nehezebben integrálódik, de nincs szándékos elkülönítés. A cigány lakosok többsége dolgozik – napszámban, gyárban, külföldön – és lehetőségeihez mérten rendezetten él.

A település igyekszik a korlátos kapacitásai mellett biztosítani a szociális segítséget – a központi költségvetés idéntől nem ad erre forrást. A település családsegítője szorosan együttműködik a helyi máltás stábbal, segíti őket információkkal, és koordinálja a tevékenységeket.

Az együttműködés a családok szintjén is visszaigazolóódik: a kérdőíves felmérésben azt is vizsgáltuk, hogy vajon fordulnak-e a hátrányos helyzetű (roma) családok segítségért az önkormányzathoz. Az adatok szerint a 11 családból válaszoló 25 felnőtt közül 7-en keresték fel az önkormányzatot az elmúlt egy évben segítségért: 6-an segítyt igényeltek, ebből 5 fő kapott is. Ketten kértek segítséget személyi iratok intézéséhez – és ezt a segítséget meg is kapták. Egy-egy esetben kértek és kaptak segítséget hivatalos irat értelmezéséhez, tájékoztatáshoz és természetbeni adomány kapcsán. Egy felnőtt abban kért és kapott segítséget, hogy helyette egy ügyet elintézzenek.

A 2019. júliusi terepkutatás és játszóbuszos közösségfejlesztési alkalom rámutatott, hogy a helyi intézmények ismerete a társadalmi problémákról részletes, ami azért is fontos, mert a helyi máltás tevékenységekben jól lehet rájuk építeni: az újraválasztott polgármester asszony is érdeklődést mutat a helyi (gyermekes) közösség dinamikája/helyzete iránt, támogatja a program megvalósítását. Ahol tud, segít a polgármesteri hivatal: pl. a Máltás játszáshoz az önkormányzat kiviszi a padokat.

2.5 Beavatkozási területek

A programokat biztosító Málta jelenlét pont elhelyezése a faluban „nem volt egyszerű”, mert csak magántulajdonú telkek vannak itt. A térkép végül azt mutatta, hogy útba esik a Málta ház (idősek otthona) az érintett családoknak, a település központba menet, valamint az iskolából hazafelé. Így a konténer végül a ház udvarára került, és az otthon épületében lévő vizesblokk nyújt mosási lehetőséget. A konténer megközelítésekor a gyerekek nem zavarják az otthon lakóit.

A kisiratosi program a családsegítésen, adományszervezésen és -osztáson túl elsősorban a gyerekek jóllétére fókuszál. A Jelenlét Pont szabadidős és fejlesztő tevékenységeket kínál bejáratott órarenddel (a kis térben két ütemben jönnek a gyerekek iskola után), és néhány család rendszeresen jár mosni is. A közösségi programokat is elsősorban gyerekekre építik.

Az afterschool program hatását az iskola pozitívnak könyvelte el, főképp a kisebb gyerekek esetében. Meggyőződésük, hogy a gyakorlással, támogatással, a házi feladatok rendszeres elkészítésével tevőlegesen javult a gyermekek teljesítménye, motivációja. Mivel az ilyen egyéni fejlesztést az iskola „utazó tanárral” biztosítja, mindenképpen fontos a helyi Málta stáb tevékenysége.

A házi feladatok elkészítése mellett a „Játszva megelőzni” program is egy fontos tevékenység, mivel a faluban a délutáni foglalkozásokra csak nagyon korlátozott lehetőség van. A helyi iskolában van néptáncör és kosárlabda, de pl. a néptánc „fizetős.” Egy hátrányos helyzetű gyermek sem kapcsolódott be a helyi citeraoktatásba. A Málta által szervezett foci, a társasozás, kézműveskedés mind fejlesztő hatású.

A helyi szociális munkás is elsősorban a gyerekekkel végzett iskolai felzárkóztató munka miatt tartja fontosnak a Jelenlét Programot: véleménye szerint „nagyon jó dolgot csinálnak: olyan gyerekekkel foglalkoznak, akivel a szülő nem foglalkozik. Ők csak elhanyagolnák ezeket a gyerekeket – a szülőknek nincs még 8 osztálya sem, nem is tud segíteni”. Szerinte az is fontos, hogy ez a tanoda-jellegű foglalkozás nem az iskola épületében zajlik: „jó, hogy otthonosabb a konténer – nem a szigorú iskolaépületben. Szívesen vannak ott. Az iskolába elmegy kötelezettségből, otthon szörnyű körülmények vannak. A gyerekeknek így jó.”

2.6 A családkövetés tanulságai

Kisiratoson három család követésére kértük fel a helyi stábot. A követéshez kapcsolódó tevékenységek elmélyítették a stáb és a családok viszonyát – ugyan két esetben némi változékonyságot éreztek a szociális munkások a kialakuló bizalom szintjében. A családok minden esetre egyre több problémával kapcsolatban érezhették elkötelezetten segítőnek és támogatónak a stábot, amely fokozatosan próbált egyre közelebb kerülni a családokon belül a felnőttekhez is.

A családokba való megérkezés mindkét esetben a gyerekek afterschool vagy játszva megelőzni tevékenységén keresztül történt, és az adományozási események gyakorivá tételével sikerült a családokat „közelebb” hozni. A COVID-19 zárás miatt, majd az újrainitáskor szintén a gyerekekkel kapcsolatos tevékenységek állították újra pályára a családokkal való együttműködést.

A többi terephez hasonlóan a kisiratosi családok életében is felmerülnek kulcsproblémák. Ezek a következők:

- 1) eladósodás: bár a lakásoknak alacsony a közműellátottsága, az egyik családnál sokáig nem volt áram – egy banális tartozás elhanyagolása miatt végül nagyon nagy összegért kötötték vissza az áramot. A másik családban nincsenek alapvető adósságok, de a COVID miatt meghiúsult egy előre tervezett külföldi munkavállalás. A harmadik családban nincs tartozás.
- 2) kölcsönök: A családok – bár rokonok – nem tudnak egymásnak segíteni. A harmadik családban a ház építésére kölcsönt vett fel a bejelentett munkára az apa, amit stabilan tud törleszteni.
- 3) gyermekvállalással kapcsolatos problémák: két család „mozaik” család – sőt, az egyikben a nagymama neveli az unokáját, a másikban pedig több, feltehetően – legalább is az apa által nem közösnek elismert gyermek is él. Ebben a családban a családtervezéssel kapcsolatos ismeretek hiánya is erős – pl. az anya nem tudta megállapítani, hogy terhes-e. A harmadik családot elhagyta az anya.
- 4) munkajövedelmek és munkavállalás: az egyik családban rendszertelen a munkavégzés, és a külföldi munkavállalástól függ a jövedelmi helyzet. A másikban napszámmal egészítik ki az állami transfereket, úgy, hogy az apa nem dolgozik – bár munkaképes korú. A harmadik családban bejelentett több műszakos munkára ingázik az apa – és ez a munkahely stabil, a COVID lezárás alatt is megmaradt.
- 5) gyermekek iskolázása: a gyermekek rendszertelenül járnak óvodába, de iskolába elküldik őket, sőt, az afterschoolban való részvételt is támogatják (kivéve a nyári időszakban, amikor dolgozni kell a gyerekeknek is). A tanulási nehézségekkel küzdő gyereket is küldik, míg az egyik családban a magatartásproblémás gyermek iskolázását nem „erőltetik.”
- 6) egészségügyi helyzet: két családban van magát krónikus betegnek való szülő – akiket a betegségük akadályoz a munkakeresésben, munkavállalásban. A harmadikban nincs tartós beteg, viszont gyaníthatóan enyhe értelmi fogyatékos az egyik gyermek.
- 7) függőségek: az egyik családban kifejezetten probléma az alkoholfüggőség.
- 8) lakás állapota: bár kisebb javításokat eszközölnék, de az egyik család háza nagyon leromlott állapotban van. Az udvar szemetes, rendezetlen. A többi család esetén a körülményekhez képest rendezettek a viszonyok. Az egyedülálló apa egy új házat épít az udvarban.
- 9) családi konfliktusok: a szerteágazó rokonsági viszonyok alapján a családokban időről-időre megjelennek egyébként nem velük élő családtagok, ami konfliktusokat szít. Az egyik családban folyamatos probléma az unoka elhelyezése, míg a másikban egy börtönből visszatérő családtaggal egészült ki a népes háztartás. A családon belüli erőszak nyomai az egyik családban fel-fel bukkannak, és kifejezetten nincs beleszólása az anyának a feladatokba, a gyerekek támogatásába, iskolai életébe (a „visszahúzó” férj diktál). A harmadik családot elhagyta az anya – az apa egyedül neveli három gyermekét.
- 10) kriminalitás: bár a családok „konszolidáltak”, az informalitás határán élnek. Az egyik családba visszatérő fiatal börtönviselt, a másikba még nem tért vissza a börtönből az egyik fiatal. Ugyanebben a családban az egyik nem ott élő leányra mint prostituáltra utalnak (az ő gyermekét neveli a nagyszülő) – aki egyben a harmadik családot elhagyó anya.

A vizsgált egy év alatt a családok életében nem történt gyökeres változás – nem születtek és váltak valóvá nagy tervek, és szerencsére nem következtek be tragédiák sem. Több oda- és elköltözésnek voltunk tanúi, amelyek a Máltás stábot is megpróbáltatás elé állították, amennyiben ehhez további gondozási és támogatási szükséglet is társult (pl. az egyik családba egy várandós gyerek költözött be, aki aztán szült is, majd visszaköltözött a gyermek apjához).

Ahogy azt a többi telepen is megállapíthattuk, a családok pozíciója a legtöbb esetben a legtöbb vizsgált dimenzióknak mentén nem mozdul el, legalább is valószínűsíthetően nem jobban, mint egy átlagos évben. Tekintettel arra, hogy a családok kísérésének egy hozadéka egy intenzívebb segítség, abból indulhatunk ki, hogy adott helyzetekben kifejezetten megtartó ereje lehetett a családsegítésnek.

A következő táblázat vázlatosan összefoglalja, mely területeken észleltünk egyfajta elmozdulás 2019 nyara/ősze és 2020 ősze között (a táblázatban a K a kiinduló, a Z a záró állapotot jelöli).

6. táblázat A családok kiválasztott dimenziók mentén megfigyelt elmozdulása a családkövetés időszakában

Dimenziók	CS1	CS2	CS3
Gyerekekkel és gyerekvállalással kapcsolatos attitűd			
(T1_A) gyereke számára nem lát kitörési lehetőséget, azt gondolja, hogy a tanulás nem jelent kilépési lehetőséget ebből a helyzetből	K = Z	K = Z	
(T1_B) a tanulás a kiemelkedés egyetlen lehetősége, minden megteremt a család, hogy a gyerek jól teljesítsen.			K = Z
Munkaerőpiaci stratégia (család felnőtt tagjaira)			
(T2_A) rendszeres munkában gondolkodik (függetlenül attól, hogy van-e neki)			K = Z
(T2_B) inkább alkalmi munkában gondolkodik (helyben, környéken)	K = Z		
(T2_C) több hétre/ hónapra, akár külföldre is megy alkalmi munkára		K = Z	
(T2_D) inkább vállalkozói munkából akar megélni (pl. fuvarozás), akkor is, ha külföldön – pl. építéshez vállalkozó, aki a többi embert szervezi			
Jövedelmi helyzet			
(T3_A) alacsony (az alapvető szükségletek fedezésére sem elegendő) és rendszertelen jövedelem	K = Z		
(T3_B) alacsony rendszeres jövedelem (alapvető szükségletek fedezésére sem elegendő)			
(T3_C) rendszeres jövedelem, általában tudják fedezni alapvető szükségleteiket			
(T3_D) rendszertelen jövedelem, de általában tudják fedezni alapvető szükségleteiket		K = Z	
(T3_E) elegendő jövedelem, valamennyit képesek megtakarítani.			K = Z
Háztartásgazdálkodás			
Kiadások tervezés szerint:			
(T4.1_A) tervszerűen gazdálkodik			
(T4.1_B) nem tervszerűen gazdálkodik, impulzívan költ, amikor van jövedelme, elkölti	K = Z	K = Z	
(T4.1_C) tudatosan megtakarít, vannak „fejlesztési” céljai			K = Z
Hiány kezelése szerint			
(T4.2_A) alacsony jövedelme miatt a fogyasztási szintjét minimálisra szorítja (tulajdonképp nyomorog), de nincsenek adósságai		K = Z	
(T4.2_B) megpróbálják a fogyasztási szükséglet és jövedelem közötti különbséget időnként hitelből fedezni (baráti, ismerősi, bolti, banki), de az adósságokat időről időre vissza tudják fizetni	K = Z		
(T4.2_C) teljesen eladósodtak, az adósságuk nő és nem képesek azt kezelni			
Közösségi részvétel			
Tágabb rokonságban:			
(T5.1_A) a családban erőforrás, ő támogatja és irányítja a többieket, ha kell			
(T5.1_B) a családban nem kell különösképpen támogatni másokat, ő sem szorul rá az összefogásra	K = Z		K = Z
(T5.1_C) sokszor fordul a tágabb családhoz/rokonokhoz, nélkülük nem marad a víz felett/bajba kerülne		K = Z	
Telepen:			
(T5.2_A) a közösségben vezető szerepet tölt be a család, megmondóember a családtag, maga mellé tudja állítani a közösséget			
(T5.2_B) átlagos a helyzete – se nem vezető, se nem kiszolgáltatott, de elfogadott	K = Z		K = Z
(T5.2_C) a családot lenézik, kihasználják		K = Z	
Állammal való kapcsolat			
(T.6_A) kapcsolatot tart fenn általában az állami szolgáltatókkal, de nem érzi segítőkésznek őket		K = Z	
(T.6_B) kapcsolatot tart fenn általában az állami szolgáltatókkal és alapvetően bízik bennük	K = Z		
(T.6_C) alapvetően nem bízik bennük és ha lehet akkor elkerüli az érintkezést (ezért bizonyos dolgokat nem intéz el.)			K = Z
(T.6_D) kifejezetten ellenségesnek érzi őket és csak végszükség esetén lép velük kapcsolatban, ezért jelentős dolgokat nem intéz el (pl. nem jár orvoshoz, csak pl. szüléskor, nem intéz el segílyt, gyerekeknek iskolai dolgait, nem megy munkaügyi központba stb.)			

Dimenziók	CS1	CS2	CS3
A Máltás programokhoz való viszonyulás			
(T7_A) senki nem jár a programokra			
(T7_B) alapvetően csak a gyerekek járnak a programokra	K	K	K = Z
(T7_C) felnőttek is járnak közösségi programokra, szóba állnak a Máltásokkal, de egyéni esetkezelésben nem vesznek részt (nem osztják meg őszintén a problémákat)		Z	
(T7_D) egyéni esetkezelésben részt vesznek, nyitottak a problémák megoldására és együttműködők.	Z		

Forrás: családkövetési interjúk

A három család élethelyzete eltérő: míg az első családban az anya napszámból tartja el a sokgyerekes családot, hol eladósodva, hol épp megfelelően, a másodikban a külföldi munkából a „víz fölött” marad a család, akkor is, ha ez a bevétel kiszámíthatatlan. A harmadik család stabil, de mivel egyedül neveli a gyerekeket az apa, ezért nagyon fontos, hogy a Málta a „hónuk alá nyúljon”, és a gyerekek iskolai részvételét segítse, a mosási lehetőséggel pedig tehermentesítse a családot (a 10 éves „nagylány” vette át a gyerekfelügyeletet és a házimunka oroszlánrészét). Ez utóbbi esetben a tudatos pénzügyi tervezésnek köszönhetően – ha évek óta lassú lépésekben is – de készül egy ház, amelybe talán néhány év múlva át tud költözni a család. A családok elmozdulása a Málta programjaival kapcsolatban szembetűnő: az elmélyülő bizalmi kapcsolat alapján nem csak a gyerekek jelennek már meg a Málta látókörében, hanem legalább eseti segítséget kér és kap a második család is, míg az első (az anyán keresztül) kifejezetten épít a Málta stáb támogatására (akkor is, ha nem a szülő viszi el a programra a gyereket).

2.7 A helyi Jelenlét tevékenységek értékelése

A helyi közvélekedés a Máltát a Jelenlét Program beindulásáig „csak” egy mozgássérült idősök otthona falai mögött látta. 2018 nyaratól ugyanakkor egy merőben más szerepet is felvállalt a stáb, fokozatosan elmélyítve a kapcsolatát 10-15 hátrányos helyzetű roma családdal, akik számára a helyi szociális segélyezés és kapcsolattartás nem adott elég támaszt.

Az önkormányzat szociális munkása nem csak hiánypótlónak látja a stábot, hanem feltétlen bizalommal várja, ha esetleg a tevékenység tartalma bővülne vagy átalakulna: nem tudja, „hogya mit kellene még csinálni, csak minél tovább kellene csinálni – és tartson.” Bár a lakhatási helyzetek kétségkívül kritikusak néhány esetben, azt vallja, hogy „a szülőnek lenne a feladata, hogy a házat rakja rendbe. A Máltának nem kell mást tenni. Ha egy-egy családnál akkut helyzet lenne – akkor lenne egy összefogás”.

A folytatandó feladatoknak az önkormányzat a gyerekekkel való foglalkozást és a mosási lehetőség fenntartását nevezte meg, és azt, hogy a konténerben a gyerekek olyat is ehetnek, amit egyébként nem is kapnának meg: „a gyerekeknek ez a menszvár – hetente egyszer-kétszer jó ételt lehet enni. Ami otthon nincs.”

A program célzásával kapcsolatban az önkormányzati szociális munkás kiemelte, hogy a Málta a legproblémásabb családokat választotta ki. Mivel „van jöves-menés, jönnek a rokonhoz, beköltöznek, átmenetileg, hazajön egy-egy gyerek a saját gyerekeivel”, adott esetben ez az ügyfélkör még bővíthet is. „A romák ilyenek – összevesznek, hazaköltözik, aztán vissza is mennek. Minden olyan család szóba áll velük, akinek kell.” „A gyermeknek így fog kialakulni az igénye, hogy az ő gyerekének már jobb legyen, és hogy ne erre-arra éljek, a 8-10 osztályt kijárjak, hogy felvegyenek dolgozni. Hogy másképp akarjak élni. Járjak iskolába, átmenjek az osztályokon, és akkor a saját sorsomon alakítani tudok. Jó példát mutatnak ehhez.”

A Jelenlét program elveinek kibontása ugyanakkor még zajlik a településen, hiszen a családokkal való munka első szakaszában tart a stáb: a bizalomépítés és megerősítés egyre nyitottabbá teszi a családokat, és ezen keresztül egyre sikeresebbé az afterschool és a prevenciós tevékenységeket, elfogadottabbá a mosási tevékenységeket, a közösséget pedig együttműködőbbé. A stáb élvezi az önkormányzat teljes támogatását.

A program egy további szakaszában a családgondozás hiánypótló területei felé lehet majd elmozdulni – a kisgyerekekkel kapcsolatos programok, a szülői kompetenciák, és a cseperedő lányok korhorma alapján idővel majd a női programok felé. Mivel a Málta látókörében élő családok egy része minimális készpénzzel él, és – bár Arad közelsége miatt a továbbtanulás és a munkaerőpiaci részvétel is könnyebb – idővel a szolgáltatások akár külső forrásból való kibővítése is aktuális lesz, hogy az olyan hiánypótló tevékenységeket, mint a most naponta rendelkezésre álló afterschool sem kelljen feladni.

Sepsiszentgyörgy, Órkő – esettanulmány

Somogyi Eszter – Teller Nóra

2020. november

3.1 Vezetői összefoglaló

Sepsiszentgyörgyben az őrkői telepen mintegy 1800-2000 fő él súlyos anyagi, lakhatási és társadalmi deprivációtól sújtva. A Málta 2015-től van jelen a telepen, egy a női problémákra fókuszáló esélynövelő program kapcsán. Mikor a Málta munkatársai megérkeztek Őrkőre, több egyházi és civil szervezet, illetve intézmény is már régóta működött a telepen, ezáltal egy meglévő szolgáltatási rendszerbe kellett beilleszteniük a saját tevékenységüket.

Az őrkői cigányság egy tradicionális, zárt közösséget alkot, melyből az ott élőknek nehéz kitörni, és amelybe a szervezeteknek is kihívás bejutni és elfogadtatni magukat a telepiekkel. A telep a város szélén egy domboldalon helyezkedik el, elszigetelve a város többi részétől. A telepen élő családoknak nincsen legális lakhatási jogviszonyuk, ami jelentős akadálya a telep fejlesztésének. Ennek eredményeként kritikus lakhatási és higiéniai viszonyok uralkodnak. A közművek szinte teljes hiánya jellemzi a telepet: nincs vezetékes víz és csatornarendszer, és az áramhoz is csak illegálisan jut hozzá a családok többsége. A lakások túlnyomó része egyszobás és túlszűfolt.

A telepen élők körében magas a munkanélküliség, és a családok többsége rendszertelen alkalmi munkából, napszámból és támogatásokból él. A telepiek jelentős részének nincsen nyolc osztályos végzettsége sem, a korai iskola elhagyók száma jelenleg is nagy probléma, akárcsak a korai gyerekvállalás; nem ritka, hogy a lányok 14 évesen szülnék. Az emberek egészségügyi állapota nagyon rossz, az átlagnépességhez képest jóval alacsonyabb a várható élettartam. Bár több intézmény (pl. helyi óvoda és iskola) és segítő szervezet is működik a telepen, a meglévő szolgáltatások humán- és infrastrukturális kapacitása jelentősen elmarad a szükségstől.

A Málta Jelenlét programjának elsődleges célcsoportja a gyerekek, fiatalok és családjaik voltak, az ő életükben kívánt olyan változásokat generálni, amely hozzásegíti őket a szegénységből való kitöréshez és a társadalmi integrációhoz. Az egyik legfőbb eredmény, hogy a Málta szolgáltatásai a telepiek körében ismertek és elfogadottak lettek, beépültek a telep gyerekei és családok egy körének életébe. A program során a kezdeti klienskört sikerült megháromszorozni (90 főre).

A hátránykompenzáló, az óvodáskortól a kamaszkorig terjedő csoport és közösségi foglalkozások megfelelően illeszkednek az egyes korcsoportú gyerekek igényeihez, és segítik a rendszeresség, a tanulás fontosságát előtérbe helyező értékrend kialakítását. A korai iskola elhagyás megelőzése és a továbbtanulás ösztönzése érdekében a Málta újabb beavatkozást alakított ki, és megkezdte a célzott egyéni fejlesztéseket is, valamint próbál a helyi iskolával szorosabb együttműködést kialakítani. A női program keretében a lányokra, terhes nőkre irányuló, a korai gyerekvállalást megelőző, illetve a tudatos gyereknevelést célzó programok tovább folytatódtak és szervesen beépültek a Málta helyi Jelenlét programjába.

A családokkal való szociális munkában a családgondozói munkát sikerült elmélyíteni a családok egy szélesebb körében (mintegy 50 család). Ez elsősorban tanácsadást (ügyek intézését és szolgáltatásokhoz való hozzáférést segítve) illetve a krízishelyzetek, családi konfliktusok kezelését jelenti. Alkalmanként segítik az álláskeresést és az adósságokkal kapcsolatos problémák megoldását is, de ezek nem képezik szerves részét a szociális munkának. A kialakított higiéniai blokkot és elsősegély pontot a helyiek használatba vették, elsősorban a mosást, vérnyomásmérést, sérülések ellátásához kapcsolódó segítséget veszi igénybe a családok egy tágabb köre.

A szociális munka eredménye, hogy a bevont családok körében a Málta iránt mélyebb bizalom alakult ki, és hogy egyre több család fordul segítségért hozzájuk. A jelen kutatás keretében megvalósuló családkövetéses vizsgálat hozzájárult ahhoz, hogy a Málta munkatársai szisztematikusan

megismerjék és átgondolják a családok helyzetét. Emellett a szintén a munkatársak által kivitelezett kérdőíves vizsgálat a családok szélesebb köréhez juttatta el a Málta helyi szervezetét.

Szervezeti szinten az általános szakemberhiányhoz, illetve a munkatársak fluktuációjához kapcsolódó nehézségek ellenére sikerült a programban dolgozók létszámát növelni és egy jól együttműködő csapatot létrehozni. Ez utóbbihoz a munkatársak szakmai kompetenciáinak fejlesztését célzó képzések, csapatépítő tréningek is hozzájárultak. E tekintetben további pozitívum, hogy a professzionálizálódó szakmai munkába szervesen beépül a továbbra is erős helyi önkéntes munka. A helyi Málta csapata több ponton is megerősítette az addig csak alkalmoszerű együttműködések a lokális segítő szervezetekkel, illetve a helyi és városi intézményrendszerrel. Ebben jelentős szerepe volt annak, hogy az önkormányzat elnyert egy a leromlott városi területek integrációjára irányuló uniós pályázatot (GAL-Sepsi projekt), amit helyi szervezetekkel való szoros partnerségben kell megvalósítani. A Málta a már megkezdett tevékenységeire építve, azokat több beavatkozással kibővíti majd részt a közeljövőben induló programokban.

Összességében elmondható, hogy Őrkön a Málta megkezdte egy tudatosan építkező, hosszú távú Jelenlét program kialakítását, amelynek a megvalósításában jelentős kihívásokkal kell szembe néznie a jövőben. Ezeket a főbb kihívásokat, jövőbeni beavatkozási irányokat az alábbiakban foglalhatjuk össze:

- a legrászorultabb családok elérése még nem valósult meg, az ő bizalmuk elnyeréséhez külön célzott beavatkozásokat kell kialakítani, részben összefüggésben a közösségi szociális munkával,
- a mélyszegénység enyhítése és felszámolása a szociális munka komplexebb irányba való fejlesztését kívánja meg, mely magába foglalja az adósságkezelést/megelőzést, háztartásgazdálkodást, munkába segítséget, bántalmazások kezelését célzó beavatkozások fokozatos kiépítését is,
- a telepiek szociális kompetenciájának, külső kapcsolatainak fejlesztése minél több integrált környezetben (a telepen kívüli) zajló szabadidős és közösségi program révén,
- az eddigi programok fontos tanulsága, hogy a változások előidézésének egyik fő akadálya az egyéni kitörési lehetőségeket korlátozó közösségi szemléletmód, a közösségben uralkodó negatív hatalmi viszonyok (pl. gyengébbek, nők kihasználása, bántalmazása, illegális tevékenységekre való ösztönzése és kényszerítése). A közösség működési módjába, közösségi konfliktusokba való eredményes beavatkozások kiépítése szintén hosszabb távú és talán az egyik legnehezebb feladat, melyet szisztematikus közösségsszervezéssel, közösségi szociális munkával lehet elérni. Ebben fontos szerepe van annak, hogy a férfiakat is elérjék, ami eddig nem történt meg.
- a városi többségi társadalom érzékenyítésére irányuló tevékenységek kialakítása.

Ahhoz, hogy a Málta sikeresen válaszoljon a fenti komplex kihívásokra, szükség van arra, hogy kialakítson egy hosszú távú stratégiát, mely megfogalmazza mely területeken, milyen beavatkozásokkal, milyen eredményeket kíván elérni. A stratégia kialakítását nehezíti, hogy a fő területeken (pl. iskolázottsági és foglalkoztatottsági szint javítása, a korai gyerekvállalás megelőzése, devianciák kezelése) csak a helyi intézményrendszerrel és segítő szervezetekkel szoros együttműködésben lehet hatékony beavatkozásokat kialakítani. Ezért a stratégiában fontos szerep jut az együttműködések további rendszerbe szervezésének, illetve a Máltának meg kell határoznia, hogy ebben a rendszerben milyen szerepeket, feladatokat határoz meg maga számára.

3.2 A Jelenlét Program céljai a területen

Őrkő az erdélyi és partiumi területek egyik legnagyobb, és egyben a mélyszegénységgel és kirekesztettséggel egyik leginkább sújtott telepe, ahol a Málta a Nő mint esély programmal 2015 óta van jelen. A Nő mint esély program bár elért egy szélesebb kört, de kevésbé sikerült intenzív, bizalmi kapcsolatot kialakítani a családokkal. Az EFOP 1.12.1 Társadalmi Felzárkózás program (TF) indításakor a Jelenlét program nem tűzött ki hosszú távú célokat, az alapvető szándék a női programok során már megkezdett munkakiterjesztése, elmélyítése és a két program tevékenységeinek egységes szolgáltatási rendszerbe foglalása volt a szegénység csökkentése és a társadalmi integráció elősegítése érdekében.

A Jelenlét program két dimenzióban határozott meg célokat, egyrészt az őrkői közösséget célzó tevékenységek, beavatkozások továbbfejlesztése, másrészt a szervezeti szinten elérendő fejlesztések tekintetében.

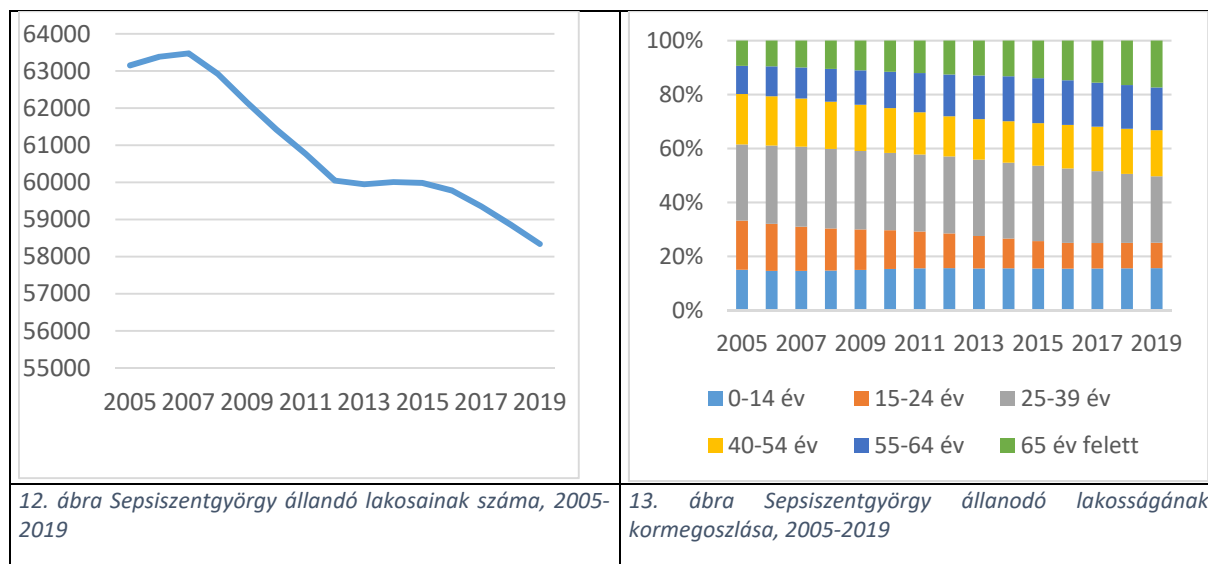
A közösségre irányuló tevékenységek négy fő elemből álltak:

- Az első programelem a gyerekek és a fiatalok képességfejlesztésére, szemléletformálására irányuló foglalkozások voltak, melyek alapvetően a gyerekek iskolai karrierjét szeretnék volna eredményesebbé tenni. A kisebb gyerekeknél ez az iskolára való felkészítést, a nagyobbaknál a nyolc osztály elvégzését célozta. A program eredendően nem foglalt magában tanodai tevékenységet, nem a gyerekekkel való tanulás volt a cél, hanem, hogy már óvodáskortól megkezdjék a gyerekeknél a hátrányok csökkentését.
- A beavatkozások másik csoportja a közösségi foglalkozások, melyek egyrészt olyan csoportfoglalkozásokból álltak, melyek hozzájárultak a gyerekek szociális és kooperációs készségeinek fejlesztéséhez (szabadidős foglalkozások, pl. fiúknak foci), másrészt pedig a helyi hagyományok ápolására irányultak és egyben a gyerekek pozitív identitástudatát is alakították (pl. tánc, kórus).
- A második pillér azok a közösségi programok, amikben a felnőttek is részt vettek. Itt a kapcsolatteremtésen túl a közösségben lévő problémák feltárása és a közösségért érzett felelősség tudat kialakítása volt a cél. Ezen belül külön cél, hogy a férfiak bevonása a közösségi tevékenységekbe, mivel az előzetes tapasztalat az volt, hogy őket a legnehezebb megszólítani és az igazi változások elindításához az ő ellenállásuk legyőzése is szükséges.
- A tevékenységek harmadik fókusz a családgondozói szociális munka kiterjesztése a családok szélesebb körére, illetve a szociális munka elmélyítése volt a szegénység csökkentése érdekében. Külön cél volt, hogy a Málta a legrosszabb helyzetű családokat is elérje.
- További cél volt, hogy a telepen létrehozzanak egy higiéniai blokkot és egy elsősegély pontot.

Szervezeti szinten célul tűzték ki a Jelenlét programnak, mint innovatív módszertannak, a romániai Málta munkájába való átültetését és így a szervezet szakmai megerősítését. Ezt szolgálta az a törekvés is, hogy a TF program keretében kialakított tevékenységek egy részére a Málta megszerezze a román állami akkreditációt, ami hosszabb távon biztosíthatja a Málta telepi munkáját. A szervezet megerősítéséhez kapcsolódóan a helyi telepi, illetve a városi szervezetekkel és intézményekkel való együttműködések szervezettebbé és intenzívebbé tétele képezte még a célrendszer részét.

3.3 A telep kialakulása és története

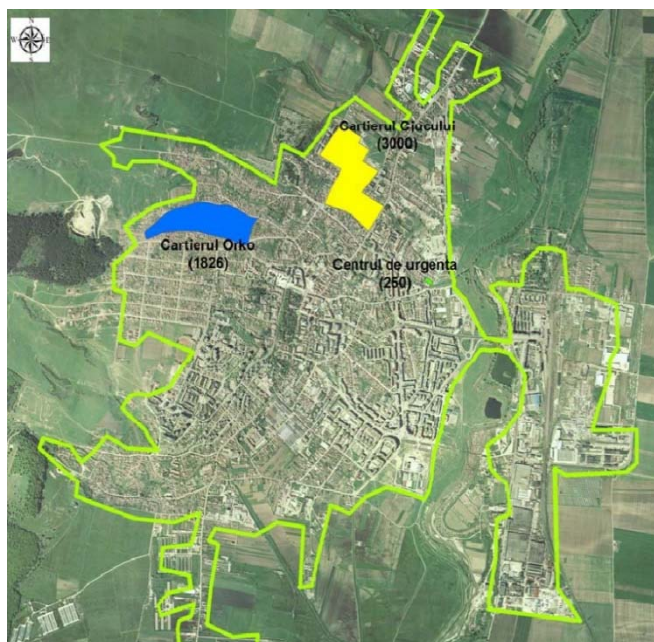
Sepsiszentgyörgy Romániában, Erdélyben, Brassótól 33 km-re helyezkedik el. A város Kovászna megye székhelye. Rendszerváltás után a lakossága csökkenő tendenciát mutatott, az elmúlt 15 évben (2005-2019) az állandó lakosság száma 63 154 főről 58 343 főre csökkent. A város népességében a gyerekek száma enyhén csökkent, arányuk nagyjából stagnált (15-16%), míg az idősek száma és aránya közel megkétszereződött. A fiatalok (15-24 évesek) száma felére csökkent, körükben jelentős volt az elvándorlás.

A 2011-es népszámlálás mintegy 54,7 ezer főt mért fel a város lakosságaként, melynek háromnegyede magyar nemzetiségűnek vallotta magát. Ezzel Sepsiszentgyörgy Románia legnagyobb magyarok városának számít. A népszámlálási adatok alapján a roma népesség csak a lakosság 0,8%-át teszi ki (440 fő), a valóságban azonban sokkal magasabb a számuk. A különbség oka az, hogy a városban a roma lakosság a magyar nyelvet beszéli, ezért jelentős részük magyar nemzetiségűnek vallotta magát.

A városban két marginalizált helyzetű lakónegyedet határoz a Világbank által készített felmérés, ami országosan határolja le a leromlott városi területeket. Az egyik a romák által lakott Őrkő-negyed (1826 lakos), a másik a Csiki (Ciuculi) negyed (3000 lakos). A város később egy harmadik területet, Szépmezőt is lehatárolta leromlott területként. A két marginalizált lakónegyed alapvetően különbözik egymástól, Őrkő romák lakta hagyományos házakkal, illetve rögtönzött épületekkel van beépítve, míg a Csiki negyed lakótelepi beépítésű terület. A tanulmány szerint a város lakosságának 3,54% -a lakik lakhatási szempontból hátrányos helyzetű területen, míg 6,29%-a lakik foglalkoztatási szempontból marginalizált területen. Az alábbi térkép a város két marginalizált/szegregált területének városszerkezeti elhelyezkedését mutatja meg.

14. ábra: Leromlott területek: Őrkő és Csiki negyed elhelyezkedése Sepsiszentgyörgyön

Forrás: The Atlas of Urban Marginalised Areas in Romania. Regio, Initiativa locala. Dezvoltare regionala.

Őrkő telep a város észak-nyugati szélén helyezkedik el az Őrkő dombon, mind társadalmi, mind pedig fizikai jellemzőit tekintve szegregátumnak számít. A telep városszerkezeti izolált, megközelítése elsősorban a Váradi József utcán lehetséges, tömegközlekedéssel nem érhető el, csak gyalog, vagy autóval. A telepet teljes egészében roma népesség lakja, a telepen élők száma a 2011 népszámlálási adatok szerint 1880 fő. A helyi roma családok mélyszegénységben élnek, mely elsősorban az elmúlt harminc évben is csak alig javuló alacsony iskolázottsággal és az ebből fakadó munkanélküliséggel van összefüggésben.

A telepen hiányzik az alapvető infrastruktúra: nincs vezetékes víz és csatornarendszer, szabályos áramellátás, burkolt út. A lakhatási körülmények a minimálisan elfogadható szintet sem érik el, az itt élők marginalizált helyzetét, mélyszegénységét tükrözik. A többség lakhatási helyzete illegális.

Őrkőn korábban is laktak roma családok, de nagyobb számban a 1970-es években kezdtek betelepülni a területre, miután engedélyt kaptak erre a város akkori vezetésétől. A terület az akkori állatvásár (barompiac) helyéhez volt közel, és mivel a romák közül sokan tartottak állatot, ezért ez vonzó hely volt számukra⁵. A város szélén lévő rosszabb minőségű, régi parasztházakkal rendelkező utcákba költöztek, illetve a szomszédos, beépítetlen területeken kezdtek felhúzni engedély nélküli gyakran lakóháznak nem nevezhető rögtönzött építményeket. A telepre való nagyszámú betelepülés ellenére Őrkőn egy erős cigány tradíciókkal rendelkező roma közösség alakult ki, melynek jellegzetessége a lótarás és szekerezés volt (szekeres cigányok); egészen az utóbbi évekig szinte minden család tartott lovakat, a szekerezés pedig nagyban hozzájárult a megélhetés biztosításához, szekérrel szállították a lomizásnál, guberálásnál összegyűjtött dolgokat, kereskedtek a környező településeken, jártak fát vágni, de a városba való közlekedéshez is gyakran használták. A lótarással összefüggésben egyes családoknál a lókereskedés is megjelent, illetve a ló mellett a sertéstartás is jelentős volt. A szekérhajtás a városi lakosság és a roma közösség között erős feszültség forrása volt, mivel a családok a városban is azzal közlekedtek, vadul hajtották a szekeret a város utcáin. A „lányszóktetés” tradíciója

⁵ SocioRoMap (a romániai marginalizált roma közösségeket lehatároló felmérés) településeket leíró háttéranyaga. Link: www.socioromap.ro/studiu/52dbec260761

szintén tovább él az őrkői cigány közösségben, a családalapítás domináns formájának tekinthető. A lányokat 15-17 éves koruk között „megszöktetik” a fiúk, de nem ritka a 13-14 éves kor sem. A szöktetés után (ha csak a lány családja nem „veszi vissza” a lányt, de ez ritkán fordul elő) akkor a lány a fiú családjához költözik és ettől kezdve házastársaknak számítanak és az első gyermekvállalás is megtörténik.

A cigány kultúra terén a zene és a tánc hagyományának az ápolása kiemelkedő jelentőségű volt Órkőn egészen a legutóbbi időig, azonban a fiatalok körében ma már ez nem jelenik meg markánsan. A közösségben egyetlen család van, amely még professzionális szinten tartja fenn a hagyományokat.

Az őrkői roma közösség a városi lakosságból, mind az életkörülményeik, mind pedig az eltérő életvitelük miatt erős ellenérzést váltott és vált ki, a közösséget a mai napig erős stigmatizáció sújtja. Az őrkői roma telep szegregációjának egyik jelképe volt, hogy a telepre vezető Váradi József utcán, a telep előtt lévő lakótelep lakosainak „védelmére” az utca közepén egy betonfalat húztak fel még a nyolcvanas években, mely csak 2017-ben került lebontásra.

A rendszerváltást követő évekre a telep lakossága már jelentősen felduzzadt, bár a pontos népességszámról csak találgatások voltak, és valószínűleg a városi vélekedések jóval túlbecsülték az itt lakók számát. Bár a telepen nagyfokú szegénység, iskolázatlanság és higiéniai körülmények teljes hiánya uralkodott, a közszolgáltatások nem voltak jelen a telepen a felhalmozódott problémák kezelésére és enyhítésére.

Az első segítség az egyház felől érkezett azt követően, hogy Teréz anya 1990 júliusában Órkőre látogatott és négy nővért hagyott a telepen, hogy a családokkal, gyerekekkel foglalkozzanak. 1992-re épült fel a telep bejáratánál a rendház és a templom, a plébános 1991-ben érkezett meg a telepre. Az egyház kezdeményezésére épült meg a helyi iskola és létesült óvoda is. Ezt követően a 2000-es évektől kezdve fokozatosan érkeztek egyéb szervezetek a telepre.

Az önkormányzat régóta együttműködik a telepen tevékenykedő egyházi és civil szervezetekkel, a saját szolgáltatásainak egy részét is helybe vitte: szociális igazgatóság egy helyi irodát nyitott, illetve a telepen működik egészségügyi mentorszolgálat is.

A megjelenő szolgáltatások hatására csak lassú és meg-megakadó változások tudtak elindulni a telepen, de az alapvető életkörülmények nem javultak a mai napig sem, annak ellenére, hogy sok család próbálja anyagi lehetőségeihez mérten a lakását felújítani és több új ház is épült a telepen. Az infrastrukturális, lakhatási körülmények javítását a már megnyert és a közeljövőben megvalósuló uniós támogatású programtól várják a helyiek, mely egyben jelentős humáninfrastruktúra fejlesztést és társadalmi integrációs beavatkozásokat is célul tűzött ki.

3.4 A telep alapvető problémái

3.4.1 Demográfia helyzet

Őrkő demográfiai adatai egy erősen marginalizált, mélyszegénységben élő közösség jellemzőit tükrözik. A telep lakosságszámáról nincsenek pontos adatok, a közvélekedések rendre magasabbra becsülik a telep népességét, mint azt a felmérések mutatják. A 2000-es években sokan úgy becsülték, hogy a telepen akár 3-5000 ember is élhet, ezzel szemben a 2010-es évek elején készült számlálások valamivel 2000 fő alatti lakosságszámot mutattak. Az utóbbi évek (elsősorban a telepen dolgozó szakemberek) becslései azonban megint a lakosságszám növekedését érzékelik a lakosság létszámát 2000-2400 főre téve.

A 2011-es népszámlálás 526 lakásban 518 háztartást, összesen 1880 főt számolt össze. A telepen a kiskorúak aránya 32,4% (746 fő) volt, ami lényegesen magasabb a városi átlagnál. Egy háztartásban átlagosan 3,6 fő élt. Ezzel szemben a 2013-as felmérésben összesen 432 lakást számoltak össze, mivel az egy lakásban élőket vették egy háztartásnak, ezért a lakásokéval megegyező a háztartások száma is. Ebből következik, hogy a háztartások nagysága is eleve nagyobb, mint a népszámlálási adat, átlagosan 4,41 fő él egy háztartásban a felmérés szerint, átlagosan 1,74 fő 0-14 éves korú gyerekekkel. A 2020. évi kutatásban az átlag háztartásnagyság 4,11 fő, és egy családra átlagosan 1,78 fő 0-14 éves gyerek jut, míg ha a kiskorúakra (18 év alattiak) vonatkozó adatot nézzük, akkor 2,1 fő gyerek/fiatal él egy családban.

A 2013-ban készült Őrkői teljeskörű összeírás⁶ a népszámlálási adatoktól több ponton eltér. A lakosságszámnál hasonló nagyságrendet számolt össze, 1828 fővel, de a lakások száma és háztartás-szám alacsonyabb, a gyermekek aránya pedig magasabb volt a 2013-as felvétel esetében. Ennek pontos okát nem tudni, mindenesetre az alábbiakban a 2013-as felvételre támaszkodunk, és ahol lehet, összehasonlítjuk a jelen TF kutatás keretében készült kérdőíves felméréssel⁷. A 2013. évi felmérés szerint az 1828 fős lakosság 40,2 %-a 0-14 éves korú gyermek, a 15-64 évesek 57,1 %, míg a 65 évesek és annál idősebbek aránya nem éri el a 3%-ot sem.

Az idősek rendkívül alacsony aránya igazolja a roma népességben a korai halálozások gyakoriságát, illetve az alacsony várható átlagos élettartamot. A felmérésben már az ötvenes éveiben lévő roma emberek aránya is csak harmada a városi átlagnak. Az interjúk tanúsága szerint is „40-50 évesen halnak itt az emberek”. A telepen a legidősebb ember 103 éves volt, és rajta kívül egy 90 év felüli élt még itt 2019-ben, az interjúk időpontjában.

A 2013. évi felmérésben a 0-14 éves korosztályt ötévenkénti korcsoportbontásban vizsgálva azt látjuk, hogy fiatalabb korcsoportok aránya rendre magasabb (0-4 évesek 14,3%, 5-9 évesek 13,8%, 10-14 évesek 12,1%). Ez arra engednek következtetni, hogy a születések száma növekedhetett a 2010-es évek környékén. A 2020. évi kutatásban is a 10-14 évesek aránya mintegy 3%-kal alacsonyabb, mint a fiatalabb gyermekek két korosztálya. (4. ábra) Mindez azt sejteti, hogy a születések száma emelkedett az elmúlt 10 évben is.

⁶ Kiss Tamás – Barna Gergő: Őrkő 2013. Lakossági és háztartás-összeírás. Gyorsjelentés. 2013, augusztus. Nemzeti Kisebbségkutató Intézet, Kolozsvár. 2013. szeptember. Kézirat.

⁷ Jelen kutatásunkban a TF programban szereplő négy telepen készítettünk reprezentatív kérdőíves felmérést. Őrkőn 45 háztartás, benne 100, 16-65 év közötti személy került felmérésre. A felmérés módszertanát lásd az Összefoglaló tanulmány vonatkozó mellékletében, illetve a 4 telepre vonatkozó részletes elemzést az Összefoglaló tanulmányban.

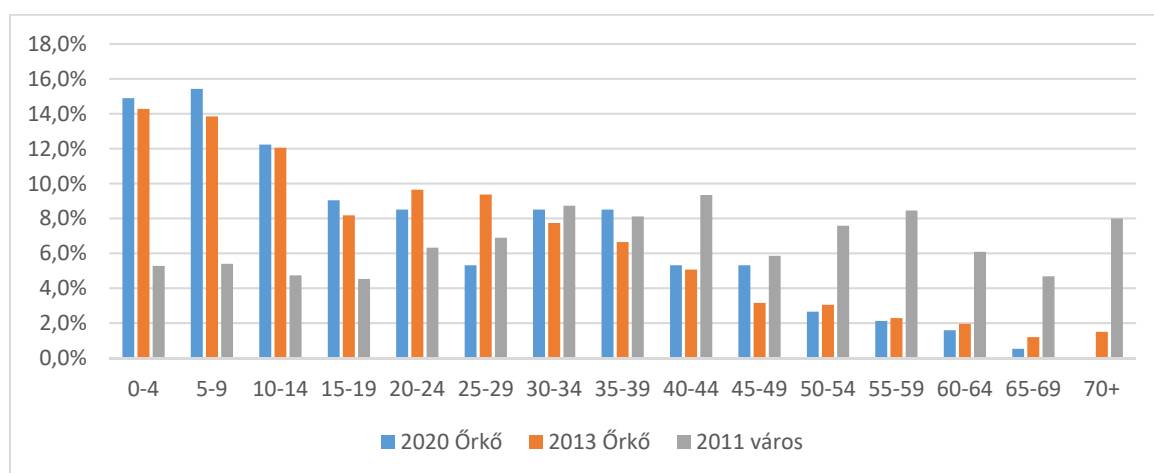
Szintén figyelemre méltó, hogy a fiatalok (15-29 évesek) aránya mindkét felmérés szerint jelentősen alacsonyabb, 27% (2013) illetve 23% (2020) mint a 14 éven aluliaké (40 - 42%). Ez - azon kívül, hogy a telepen növekvő születésszám jellemző - azt is valószínűsítheti, hogy a fiatalok körében van egy komolyabb mértékű elvándorlás a telepről.

7. táblázat Az Őrkői és városi lakosság kor megoszlása (%)

Korcsoport	TF felmérés (2020)	Őrkő (2013)	Sepsiszentgyörgy (2011)
0-14 évesek	42,6	40,2	15,4
15-64 évesek	56,8	57,1	71,9
65 + évesek	0,5	2,7	12,6

Forrás: Málta kutatás (2020), Kisebbségkutató Intézet, Kolozsvár (2013), INS, Népszámlálás (2011).

15. ábra Az Őrkői közösség (2013 és 2020) és Sepsiszentgyörgy népességének (2011) részletes korösszetétele

Forrás: TF kutatás felmérése (2020), Kisebbségkutató Intézet, Kolozsvár (2013), INS, Népszámlálás (2011).

Az **elvándorlások, beköltözések** elemzésénél szintén a felmérések adataira támaszkodunk. A 2013-as felmérés szerint a telepen élők 95%-a a városban született, tehát a városon kívülről minimális a beköltözés a telepre. Az adatokból arra lehet következtetni, hogy van bizonyos mértékű elvándorlás a telepről, (legalább a válaszolók 40%-ának van rokona a városon kívül). A helyiek rokonai túlnyomórészt a megye más településein laknak (falvak, községek), kisebb arányban az ország más részében és ennél is alacsonyabb arányban külföldön. A megyén kívül a közeli Brassó emelkedik ki, itt a helyiek 4%-ának él rokona.

A 2020. évi felmérés is azt mutatta, hogy a 16 éven felüliek túlnyomó többsége a városban született (87%), születésétől kezdve Őrkőn lakott a megkérdezettek negyede. Ebben a kutatásban azt is megkérdeztük, hogy a szülőknek van-e olyan felnőtt gyereke, aki nem velük él. A háztartások felére volt jellemző, hogy volt olyan felnőtt gyerek a családban, aki már nem a szülőkkel lakott. A külön élő gyerekek javarészt a telepen laktak, a háztartások 15%-a mondta, hogy van olyan felnőtt gyereke, aki a telepen kívül lakik.

3.4.2 Sepsiszentgyörgy gazdasági helyzete

Sepsiszentgyörgy - hasonlóan Kovászna megye egészéhez - a rendszerváltás után komoly gazdasági visszaesést szenvedett el, elsősorban a szocialista nagyiparhoz kapcsolódó gyárak megszűnése miatt. A térség gazdasága lassan tért magához, a város fejlődését gátolta az is, hogy a közeli nagyváros és gazdasági központ Brassó árnyékából sokáig nem sikerült kitörnie. A város gazdaságának stagnálása a

munkahelyek hiányával párosult, ami a lakosság, elsősorban a fiatalabb korosztályok elvándorlásához vezetett.

Az utóbbi 10 évben fokozatos fejlődésnek indult a város gazdasága, bár a hátrányt még nem sikerült behoznia. A városban, csak úgy, mint a megyében máshol is, a külföldi befektetők a ruhaiparban jelentek meg. A térség adottságaiból következően jelentős még az erdőgazdálkodás és a faipar, a környék mezőgazdaságában pedig a krumplitermesztés.

A 2010-es években létesült a város ipari parkja a SepsiPARK. azonban a megfelelő mennyiségű vállalkozás idevonzása évekig gondot okozott. Az utóbbi időben több gazdasági befektetés is megvalósulóban van. Ilyen például a marhavágóhíd és csomagoló üzem létesítése, mely a környék állattenyésztését is fel kívánja lendíteni, továbbá egy egészségügyi hulladék semlegesítésére szakosodott cég, és egy norvég hajóipari darukat gyártó üzem.

A városban két egyetemnek (Babes-Bolyai Tudományegyetem és Sapientia Erdélyi Magyar Egyetem) van oktatási intézménye.

3.4.3 Munkaerőpiaci és jövedelmi helyzet

A telepen élők mélyszegénysége szoros összefüggésben van a kedvezőtlen munkaerőpiaci helyzetükkel, a munkanélküliek magas arányával. A telepen dolgozók túlnyomó többségének nincsen állandó munkája.

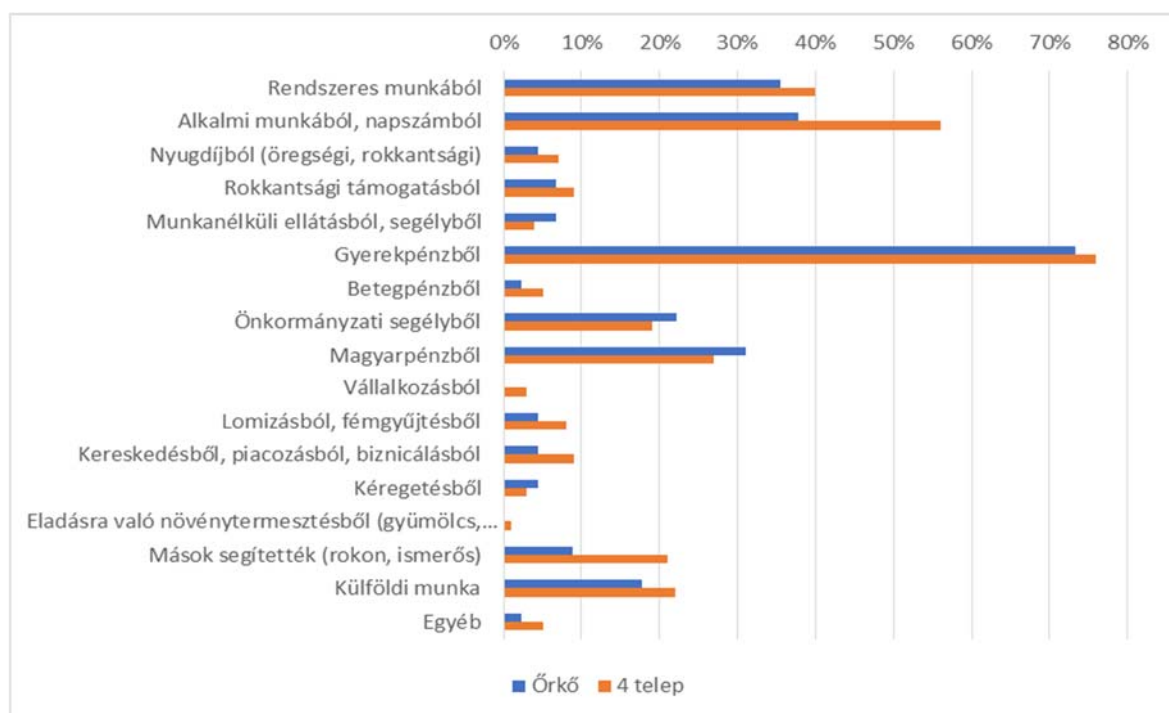
A 2013-as felmérés tanúsága szerint a 15 év feletti lakosság csupán 8,3%-a dolgozott alkalmazottként (91 fő), vállalkozó pedig csak 3 személy volt. Ezzel szemben regisztrált munkanélküli volt az aktívkorúak majd fele (47,6%, 519 fő), háztartásbeli volt 14,5%, míg egyéb kategóriába 14,7%-uk tartozott. Valamilyen nyugdíjellátást 8,2%-uk (90 fő) kapott. Az idősebb (50 év feletti) korosztály alacsony arányához képest a nyugdíjasok aránya magasnak mondható, ami azt jelzi, hogy az idősebbek többségének volt állandó munkája korábban.

A 2020. évi kutatásban a megkérdezett 100 aktívkorú valamivel kevesebb mint fele (45%) dolgozott a kérdezést megelőző egy évben. A dolgozóknak csak 42%-a dolgozott az év során legalább 9 hónapot (majd mindenki az egy év alatt végig dolgozott), míg harmaduk csupán 3 hónapnál kevesebbet.

Az aktívkorúaknak tehát több mint fele nem dolgozott az elmúlt egy év során (2019 és 2020 nyara között). A környéken megfelelő munkahelyek hiányát, betegséget, illetve gyerekvigyázással kapcsolatos okokat jelöltek meg leggyakrabban azok, akik az elmúlt egy évben, vagy annak egy részében nem dolgoztak. (Több mint egynegyede a válaszolóknak azonban nem jelölt meg okot.)

A 2020-as felmérés részletesen rákérdezett arra, hogy az egyes háztartások milyen típusú bevételekkel rendelkeznek (egy háztartás több típusú bevételt is megjelölhetett). A háztartások valamivel több mint egyharmadának van bevétele rendszeres munkából, és hasonló arányban rendelkeznek a háztartások alkalmi munkából, napszámból származó bevétellel (a két kategória között lehet átfedés). Külföldi munkából jutott bevételhez a háztartások hatoda. Gyerekek után alanyi joga járó juttatást (gyerekpénz) a háztartások háromnegyede kap, míg önkormányzati segítyt valamivel több mint egyötödük. Az évente egyszer, a gyerekek magyarnyelvű iskoláztatása után járó ún. magyarpénzben a háztartások egyharmada részesül.

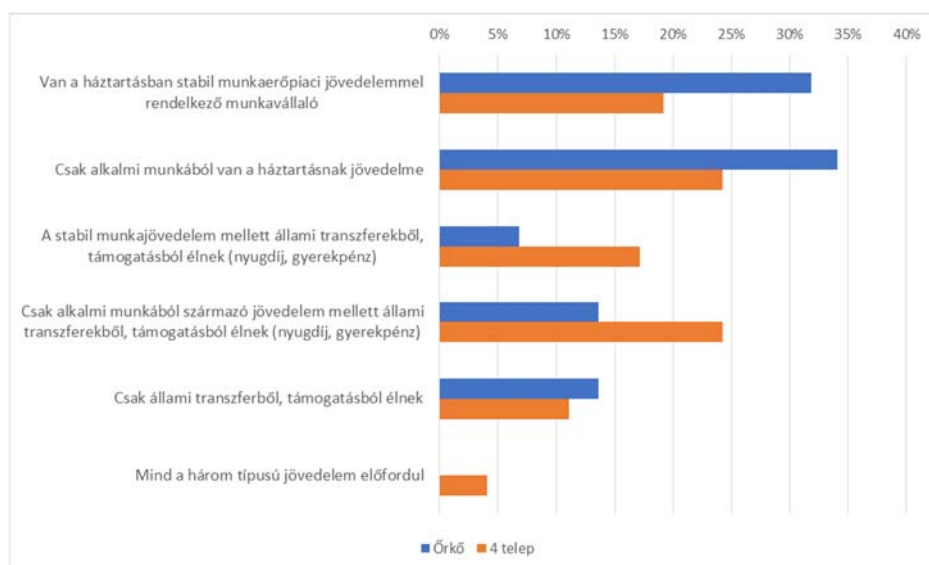
16. ábra Jövedelemforrások típusai a kérdezést megelőző egy évben az Őrkői háztartások körében

Forrás: TF kutatás felmérése (2020)

A családok jövedelmi helyzetének stabilitását mutatja, hogy hány forrásból és milyen fajta jövedelemmel rendelkeznek. Ennek érdekében a jövedelmeket három fő típusba soroltuk: rendszeres, illetve alkalmi és transzfer típusú jövedelmek. Azt már láttuk, hogy a családok egyharmadának van rendszeres munkajövedelme, azonban a családok 7%-ának a rendszeres munkajövedelem mellett van valamilyen transzfer típusú jövedelme is. Ez a két háztartás típus van a legstabilabb anyagi helyzetben. Alkalmi munka mellett még transzfer típusú jövedelemben részesül a családok mintegy egyhatede, az ő helyzetük is viszonylag stabilnak mondható, bár gyakran ez a jövedelemszint nagyon alacsony. Csak alkalmi munkából él a háztartások egyharmada és csak transzferekből él további egyhatede. Az utóbbi két csoportba tartozó háztartások jellemzően nagyon alacsony jövedelemből élnek és a csak alkalmi munkából élőknel ez a jövedelem is bizonytalan.

17. ábra A háztartások jövedelmének stabilitása az Őrkői háztartások körben

Forrás: TF kutatás felmérése (2020)

A felmért családok az elmúlt egy évben átlagosan havi 1150 LEI jövedelemből éltek (medián 900 LEI). Legmagasabb jövedelme azoknak volt, ahol volt a családban rendszeres munkajövedelem, de transzfer típusú jövedelemmel nem rendelkeztek. Hozzájuk képest fele annyi jövedelemből élnek azok, akiknek csak alkalmi munkából származó, vagy csak transzfer típusú jövedelmük van.

8. táblázat Háztartások átlagjövedelme a jövedelemszerzés típusa szerint

Jövedelemszerzés típusa szerinti csoportok	Havi átlagjövedelem (LEI)	Havi medián jövedelem (LEI)
Van a háztartásban stabil munkaerőpiaci jövedelemmel rendelkező munkavállaló	2171	1900
A stabil munkajövedelem mellett állami transzferekből, támogatásból élnek (nyugdíj, gyerekpénz stb)	1483	1500
Csak alkalmi munkából van a háztartásnak jövedelme	743	625
Csak állami transzferből, támogatásból élnek	718	595
Csak alkalmi munkából származó jövedelem mellett állami transzferekből, támogatásból élnek (nyugdíj, gyerekpénz stb.)	583	438
Összes háztartás (N=43)	1150	900

Forrás: TF kutatás felmérése (2020)

A vagyoni helyzetet tekintve a tartós fogyasztási cikkeket és egyéb vagyonelemeket mértük fel a 2020-as vizsgálatban. Majd minden háztartásban volt valamilyen tűzhely és TV (a háztartásoknak csak mintegy 10%-ában nem volt), 60%-nak volt hűtője, illetve mosógépe. Autója/motorja, illetve biciklijé a háztartások negyedének-ötödének volt. Szintén ilyen arányban volt valamilyen szerszámgépük a családoknak. Számítógéppel viszont csak a családok 9%-a rendelkezett, vezetékes internettel pedig csak 7%, mobilinterneté 13%-nak volt. Lovat a családok harmada tartott, míg disznót/bárányt/kecskét csupán 7%, baromfit viszont a családok majd hetede.

A fenti adatokat a 2013-as felméréssel összehasonlítva azt látjuk, hogy jelenleg jelentősen több család rendelkezik tartós fogyasztási cikkekként mint 7 évvel ezelőtt. Autója/motorja hétszer, mosógépe, hűtőszekrénye háromszor, tévéje majd kétszer annyi családnak van. Ugyanakkor az is szembetűnő, hogy a számítógépek, internet elérés a családok körében majdnem megduplázódott, azonban még

mindig nagyon kevés család rendelkezik a tanuláshoz, információszerzéshez ma már elengedhetetlenül fontos eszközökkel.

Az interjúk során igyekeztünk feltárni, hogy a terepen dolgozók hogyan látják az őrkői családok munkaerőpiaci helyzetét, munkavállalási mintázatait. A szakemberek szerint a hátrányos munkaerőpiaci helyzet egyértelmű oka a helyiek alacsony iskolai végzettsége, funkcionális analfabetizmusa, hiszen a legtöbb telepí embernek még a nyolc osztálya sincsen meg.

„A legsúlyosabb probléma az alulképzettség, ami kihat az itt élők munkalehetőségeire is. Ez az ok – okozati probléma spirális, hiszen miután nincs megfelelő munkájuk kevesen tartják szükségesnek a képzettséget a gyerekeik esetében. Az alulképzettség a helyi lakosság döntő részét érinti, a lakosok kb. 90%-a funkcionális analfabéta, nincs szakképzettsége, és nincs állandó munkahelye. A cigány közösség nem ébredt fel: nem ismerik fel a legtöbben, hogy a munkáltatói elvárásoknak nem felelnek meg. Szülők nem dolgoznak, modell hiány gyerekeknek, akik ugyanúgy iskola, tudás, képzettség nélkül indulnak el az életben.„ A szociális igazgatóság helyi irodájának munkatársa

60

Ugyanakkor erős a diszkrimináció is a munkaerőpiacon. A szociális igazgatóság munkatársai is tapasztalták ezt: több olyan őrkői roma kliensük volt, akik részt vettek álláskereső börsén, megvolt a végzettségük, de nem vették fel őket a céghez. Ez történt egy érettségizett, több nyelvet beszélő fiatal roma férfival is, pedig rakodó munkakörbe keresett embert a cég.

A szociális igazgatóság foglalkozik a munkanélküliek elhelyezésének segítésével is. A munkatársak a nyilvánvaló diszkrimináción túl a munkaadói oldalon a fő problémát abban látják, hogy az alulképzett roma embereket a cégnek kell képeznie, ami egyrészt plusz költséget jelent, másrészt viszont utána sem lehet biztos a cég abban, hogy megfelelő munkaerő lesz, mivel sokuknak nincs munkatapasztalata, munkakultúrája.

Az őrkői romák munkaerőpiaci kirekesztettségét jelzi, hogy a 18 év felettiek körében (a 2013-as felmérés alapján) 69% -nak még soha nem volt bejelentett, állandó munkahelye.

Az alkalmazottak jelentős része a TEGA-nál, a helyi köztisztasági vállalatnál dolgozik (2019 őszén 50-60 fő). A cég tulajdonképpen burkolt szociális jelleggel alkalmazza az őrkői roma embereket, napi 8 órában, határozatlan idejű, normál munkaszerződéssel. A minimálbér mellett (1350 LEI) még többféle juttatást kapnak az itt dolgozók, ami összességében egész kedvező jövedelmet jelent. A többi alkalmazott a helyi gyárakban, és egyéb cégeknél dolgozik, és vannak, akik az erdészeti vállalkozóknál kapnak munkát.

Az emberek többsége napszámba jár, idénymunkát végez, többen járnak vagy megfordultak már külföldön is. A napszámos munkák egy jelentős része a környékbeli mezőgazdasági munkákat jelenti (gyakori a „pityókázás” – krumpliszedés), de messzebbre is járnak el az emberek dolgozni.

A „szekerezés” betiltása a városban sok családot érzékenyen érintett, hiszen az egyik fő jövedelemforrásukat veszítették el ezzel. Sokan a lóval hajtott szekerekkel gyűjtötték vasat, lomiztak, illetve fát szállítottak. A fakivágások ellenőrzését is jelentősen megszigorították: a családok a kiosztott jegyek alapján jogosultak csak fát vágni, és csak néhány ember kereskedhet a kivágott fával.

A külföldi kereső tevékenységek többfélék. A koldulás (helyi szóhasználatul „gyulázás”) is jellemző, de ennek mértéke nem ismert, mert nem vallják be emberek, akárcsak a prostitúciót és más illegális tevékenységeket sem. Ezek az illegális tevékenységek általában ügyeskedéshez, csalásokhoz köthetők, pl. a személyi eladása ottani bevándorlóknak, menedéket kérőknek. A koldulás is elég jól jövedelmez, 2000-2500 EURO-t is megkeres egy család. Ugyanakkor sokan dolgozni mennek külföldre,

mezőgazdasági idénymunkában dolgoznak Magyarországon és Ausztriában. Németországba is járnak, ott gyakoribb a „gyulázás”, de más munkák is vannak, pl. különféle építkezéseken. A helyi szociális szakemberek szerint a külföldi munka meglátszik a családokon, ők jobban élnek, tudnak fejleszteni, lakást felújítani. Van, aki kicsit vesz és olyan is, aki az összegyűjtött pénzből a telepen kívül vesz telket, épít házat. Ezek a családok jobban is gazdálkodnak már a jövedelmükkel.

A külföldi munkákat gyakran egy-egy ember szervezi meg és ő viszi ki a helyieket dolgozni. Ez igaz mind a koldulásra (és más illegális tevékenységekre), de a mezőgazdasági és egyéb munkákra is.

„A koldusmaffia keményen dolgozik itt is, összeszedik őket és úgy viszik ki őket külföldre” -Helyi nyugalmazott pap.

Jellemző még a kereskedés, egyes családok akár kölcsönből is a nagybani piacon felvásárolnak dolgokat és azt a környéken megpróbálják eladni.

Elsősorban a nők foglalkoztatottságának javítása érdekében, 2017 és 2019 között, az önkormányzat a helyi szervezetekkel (Málta, Caritas, Esély Egyesület) közösen egy képzési programot (RARE projekt)⁸ valósított meg, melynek célja a részt vevők munkához juttatása volt. A programon mintegy 30 fő vett részt, akik alapkompentencia és önismereti képzést kaptak, majd álláskeresési tréningen is részt vettek. Ezek után olyan szakmákhoz kapcsolódó kompetenciaképzésben részesültek, melyek illeszkedtek a helyi munkaerőpiac sajátosságaihoz. Az álláskeresést és a munkába állás időszakát mentorálás kísérte. A részt vevők többsége sikeresen elvégezte a programot és munkába is álltak, de sokan nagyon hamar kiestek, két hét múlva kb. csak 8-10 fő dolgozott. Ennek ellenére a részt vevő szervezetek jó és folytatásra méltó programnak tartják, aminek tapasztalataira a jövőben is lehet építeni.

3.4.4 Köznevelés, közoktatás

Az alacsony iskolai végzettség, illetve annak szinte teljes hiánya generációkon áthúzódó problémát jelent az őrkői cigány közösségben, mely egyben a mélyszegénységből való kilábalásnak a fő akadálya is.

A 2013-as felmérés részletes adatokat tartalmaz a telepí népesség iskolázottságára: a 10 éven felüli népesség körében 12,7% azok aránya, akik elvégezték a 8 osztályt, míg a megyében 30,8%. Ugyanebben a korcsoportban 42% az írástudatlanság (legmagasabb a 30-39 és az 50-54 évesek körében). A 15-19 évesek 28%-ának nincs meg a 4 elemi osztálya sem. A 15 év felettiek körében csak 36 fő tanuló volt, miközben a 15-19 évesek száma 150 fő volt a felmérés idején. Születési kohorszanként vizsgálva a nyolc osztályt végzettek arányát, a vizsgálat megmutatta, hogy legmagasabb arányban (40%) az 1989-1993 években születettek közül fejezték be az általános iskolát, míg a rákövetkező négy évben születetteknél (1994-1998) ez már csak 27%.

A 2020-as kutatásban a 15 év felettiek körében az iskolai végzettség hasonlóan kedvezőtlen helyzetet mutat. Csupán 29%-nak van nyolcosztályos, vagy annál magasabb végzettsége, míg 15% egyáltalán nem járt iskolába és 32% azok aránya, akik ugyan jártak, de legfeljebb négy elemi végeztek el.

⁸ A program „Romák, mint emberi erőforrás (RARE)” című projekt keretében jött létre, melyet az uniós Interreg Duna 2014-2020 Transznacionális Együttműködési Program finanszírozott.

18. ábra Legmagasabb iskolai végzettség a 15 éven felüli őrkői népesség körében

Forrás: TF kutatás felmérése (2020)

Néhány gyerek kivételével az őrkői gyerekek a telepi Néri Szent Fülöp iskolába járnak. A telepi közösség sem feltétlen nézi jó szemmel azt, ha valaki egy városi iskolába íratja be a gyermekét (mondván, hogy a család „magyarkodik”). Az őrkői iskola teljesen szegregált, csak a helyi roma gyerekek járnak ide.

Az őrkői gyerekek tanítását 1992-től kezdve szervezte az egyház, először az elkészült templom épületében. Az iskolát hivatalosan 1994 januárjától ismerték el. Az iskola mai épületének építése is ebben az évben kezdődött, majd 1999-ben készült el. A helyi pap beszámolója szerint, már állt a templom épülete, mikor:

„becsalogattam a gyerekeket és láttam, hogy írástudatlanok. Zömében elindultak az iskolába, de 1-2 osztályt jártak csak, szétszórva osztályokba [városi iskolákban], kirekesztettek voltak, nem játszott velük senki, tanító nem foglalkozott velük. Maximum 3-4 osztályt jártak. 10 éves kor után nagyon kevesen maradtak az iskolában.”

Az induló iskolát a templomban szervezték meg, az első években 120-130 gyerek járt oda. Már akkor is nyolc osztály volt, a templomban volt egy osztály, kórus erkélyén egy másik osztály, és lenn az alagsorban (a mostani óvoda helyén) két osztály. A tanítás korosztályosan, délelőtti és délutáni váltásban folyt, de az első osztályban vegyes korosztályt tanítottak, mert többen előlről kezdték az iskolát.

Az iskola megépülésétől sokat várt a városi vezetés, illetve az azt beindító egyház, remélve, hogy az jelentősen növelni fogja az őrkőiek iskolázottsági szintjét. Az iskola azonban nem váltotta be a hozzáfűzött reményeket, aminek részben az az oka, hogy pedagógiaileg nem tudott megújulni, a hosszú ideje ott dolgozó tanárok kiégtek, és a telepen lévő szervezetekkel való együttműködés is minimálisra csökkent az utóbbi években.

Az iskola épülete eleve alkalmatlan a mintegy 500 általános iskoláskorú gyerek befogadására. A termek kisméretűek, és a meglévő 6 terem nem elegendő a kilenc évfolyam egy időben történő tanítására. Ezért délelőtti és délutáni tanítás folyik. A felsősök csak délelőtti tanítási rendben tanulnak, míg az alsós osztályok, melyek nagyobb létszámúak, heti váltásban. Ebéd és napközi nincs az iskolában. Az iskolának nincs közösségi tevékenységekre (játék, sport) használható udvara, az épület körül van egy keskenyebb sáv, de az sincs rendben tartva. A gyerekek, jobb lehetőség híján, szünetben mégis jórészt itt tartózkodnak. Az iskolának hosszú éveken át nem volt tornaterme. Az önkormányzat végül egy pályázat keretében épített egy multifunkcionális épületet az iskola mellett, abban kapott helyet a tornaterem is. Ezt azonban az interjúk készítésekor az iskola már két éve nem használta, mert a civil szervezetek működésére adta át ideiglenesen az önkormányzat. Az iskolának több alternatívát is

felajánlottak a tornaterem pótlására külső helyszíneken (pl. tornacsarnok a város közeli részén), de az iskola nem vállalta a gyerekek utaztatását, a tornatanár mellé nem tudott kísérőt biztosítani. A 2020-2021-es tanév elején végül a tornaterem visszakerült az iskolához.

2019 őszén 507 gyerek volt beíratva az iskolába, de intézményi szinten csak 60-70% vesz részt rendszeresen a tanításban. Évente mintegy 50-60 gyerek kezdi el az iskolát (vagy első vagy nulladik osztályban). Az utóbbi évek tapasztalata azonban az, hogy 7-8. osztályban már csak 12-15 gyerek jár legjobb esetben, és szakiskolába már csak 6-7 gyerek megy tovább, és többségük onnan is hamar kiesik. 2019 őszén az ötödik évfolyamba már csak 33 gyerek járt, a nyolcadik évfolyamba pedig már csak mindössze 8. Az adatok tehát jól mutatják a gyerekek folyamatos lemorzsolódását, minél magasabb évfolyamba lépnek, annál kevesebben folytatják az iskolát. A legtöbben 12-13 éves korban esnek ki az oktatásból.

Az igazgató szerint miután az iskola megépült, a 90-es évek második felében és a 2000-es évek első felében volt egy kedvezőbb időszak, amikor viszonylag sokan elvégezték az általános iskolát, de utána romlott a helyzet és megint egyre kevesebb gyerek fejezi be a nyolc osztályt. Az okok feltárása és az ennek megfelelő beavatkozási terv azonban mindeztől hiányzik.

Az iskolában tehát gyakoriak a hiányzások, ezen belül a hosszabb távúak is jelentősek. Jellemzően az őszi-tavaszi időszakban járnak kevesebbet iskolába a gyerekek, télen viszonylag rendszeresebben, már csak a fűtés miatt is. A hosszabb hiányzások - legalábbis részben - összefüggésben vannak azzal, hogy a családok a gyerekeket elviszik külföldre, illetve különböző idénymunkákra a nagyobb bevétel érdekében. A külföldi munkák a koldulást („gyulázás”) is magukba foglalják. A gyerekek a kéregetéshez pár kifejezést ugyan elsajátítanak az adott ország nyelvén, de ott nem járnak iskolába, és az idegen nyelvet nem tanulják meg. Azonban nem csak a külföldi tartózkodás vagy a hazai munkák miatt hiányoznak a gyerekek. A szülők többségének nincs rendszeres munkája, napirendje, a család későn kel, a gyerekeket a szülők nem küldik el időben reggelente. Ahogy az igazgató fogalmazott „*a telepieknek nincsen időérzéke*”.

A gyerekek a hiányzásokról szükség esetén igazolásokat hoznak. A hosszú, illetve gyakori hiányzások miatt sok az osztályismétlés. Ennek ellenére minden osztályban van olyan „mag”, akik rendszeresen járnak és jobban is teljesítenek. A hiányzók miatt az egyes osztályokba járó gyerekek tudásszintje nagyon eltérő, amely a hosszú távú tervezést, a megadott tanrend követését is ellehetetleníti.

Az iskola (és az óvoda) finanszírozása is a beíratott gyerekszám alapján történik, nem függ a hiányzás mennyiségétől. Lehetséges, hogy ez a szabályozás a közeljövőben változni fog és a hiányzások szankcionálásával kapcsolatos intézkedések az intézményeket (iskolát, óvodát) is érinteni fogják, vagyis a finanszírozás csökkenhet. Ez érzékenyen érintheti majd az iskolát, és arra késztetheti, hogy hatékonyabb eszközöket dolgozzon ki a hiányzások megelőzése érdekében. Jelenleg csak a családokat szankcionálják, 40 órás hiányzás felett a gyerekpénzt csökkentik (ez azonban ritkán történik meg).

Az iskolába rengeteg magatartás és tanulási zavarral küzdő gyerek jár, de csak két éve van egy utazó pszichológusuk, aki felméri a gyerekeket és fejlesztést ad nekik és – bár nem hivatalosan, de – logopédiai fejlesztést is tart. A pszichológus az iskolánál heti 2 órában van alkalmazva, ami nagyon kevés a problémák mértékéhez képest. A gyerekekkel azért tud többet foglalkozni, mert a Máltánál is alkalmazásban áll. A gyerekeknek azonban még így is sokkal több fejlesztésre lenne szüksége. A korábbi évekkel szemben, finanszírozás híján az iskola nem tud szervezni nyári napközis táborot a gyerekeknek, pedig erre is nagy igény lenne. A helyi civil és egyházi szervezetek tartanak nyári táborokat, programokat.

Mint erről már szó volt, a középiskolai oktatásból az őrkői gyerekek szinte teljes egészében kimaradnak. A nyolc osztályt elvégző 8-10 gyerek közül is csak páran jelentkeznek középiskolába, de többségük nem végzi el azt. A továbbtanulók nagyrésze fiú, a lányoknál szinte szóba sem jön a továbbtanulás, sokukat már 12-13 éves korban nem engedik iskolába, részben féltés miatt, hiszen a lány „szöktetés” már 12-13 éves korban reális veszély lehet a lányok számára. Az iskolázottság híján viszont nem marad számukra más jövőkép, mint minél hamarabb családot alapítani, gyereket szülni. A fiúk egy-két iskolát, szakmát részesítenek előnyben, pl. autószerelés, de nagyon nehéz nekik a városi iskolába való beilleszkedés, az ottani elvárásokhoz való igazodás, ezért sokuk már az első évben abbahagyja a tanulást.

Az iskolában működik második esély program, azon felnőttek részére, akik nem végezték el az 1-4 osztályt sem. A jövőben tervezik a második esély program kiszélesítését annak érdekében, hogy a 8 osztály elvégzésére is lehetőséget nyújtsanak.

Az óvodai nevelésben való részvétel Romániában nem kötelező. Ennek ellenére sok gyereket beíratnak a helyi óvodába, ami a templom alagsorában található. Évente körülbelül 150 gyerek van beíratva, a 2019-2020 nevelési évre viszont csak 106 gyereket íratnak be a szülők. A csökkenés oka nem ismert az óvoda vezetése előtt, nem kapnak információt arról, hogy a telepen hány óvodáskorú gyerek él, annak ellenére, hogy a helyi egészségügyi mediátor irodája ezt vezeti. Egy átlagos napon a beíratott gyerekek fele, harmada jelenik meg, amit az óvoda azért nem tart problémának, mert 15 főnél több gyerek nehezen fér el egy csoportszobában.

Nyáron egyáltalán nincs óvoda. Az óvoda évközben reggel 8-tól 13 óráig van nyitva, reggel 9-ig kell beérkezni, utána már nem engednek be gyerekeket.

Az óvodai infrastruktúra nem felel meg a hatályos törvényi szabványoknak, négy egymásból nyíló csoportszoba van a három korbontásos és egy vegyes csoportnak. A szűk előszobában nincs hely fogasoknak, polcoknak a gyerekek ruháinak tárolásához, ezért benti váltásruhájuk sincs a gyerekeknek. A cipőváltás, a kabátok tárolása a csoportszobákban történik. Az óvodában egy fűtésnélküli mosdóhelyiség található 3 gyerek WC-vel, két mosdóval, ezen kívül még egy raktárszoba van. Udvara nincsen az óvodának, de a törvény szerint kötelező levegőre vinni a gyerekeket. Ezért a város irányába lévő parkba viszik a gyerekeket, ez van a legközelebb, de itt nincsen játszótér. A telepen lévő játszótér azért nem használják, mert a többi gyerek megzavarja az óvodásokat, illetve előfordult, hogy a csoportból a gyerekek egyszerűen hazamentek a játszótérrel.

Ebéd és étkező helyiség nincs az óvodában. A gyerekek egy tízórait kapnak délelőtt, ami hét elején kiflitejből, majd alma-kekszből áll. Az önkormányzat kezdeményezte a meleg étkeztetés bevezetését, de a tárolási és melegítési lehetőségek híján a közegészségügyi szolgálat véleménye alapján ez csak eldobható műanyag csomagolásban kiszállított egytál étel formájában lett volna megoldható, ami csak ideiglenes megoldás lehetne, az eldobható műanyagok használatának betiltása miatt. A közegészségügyi szolgálat azt is jelezte, hogy az óvoda működési engedélyét be kellene vonni.

Az óvoda vezetője 2008 óta dolgozik az intézményben. Mellette még 4 óvónőből és egy dadusból áll a testület. A telepi óvodában nem lehet tartani a város által előírt nevelési programot, előre tervezni lehetetlen. A gyerekek rendszertelenül, sok és hosszú távú hiánnyal járnak óvodába, a szülőkkel együttműködni nehéz, tulajdonképpen „*őket is nevelni kell a szabályok betartására*”, hogy hogyan viselkedjenek például a közös programokon (ne vesszenek össze stb.). A szülők nem tudnak eszközökkel hozzájárulni az óvoda munkájához, nem tudják biztosítani a különböző projektekhez szükséges dolgokat. A hiányzások miatt a központi eseményekre való készülés is nehézkes, a legutóbbi farsangkor a megtanult dalokra nem tudtak építeni, mert a gyerekek, akikkel felkészültek, nem jöttek a farsangra, akik viszont eljöttek nem tudták a dalokat (hiányoztak az előző héten). Ezért munkájukban

nagy rugalmasságot kell tanúsítaniuk, heti vagy gyakran csak napi szintű tervezés lehetséges. Ugyanakkor az adminisztrációjukban a városi óvodai nevelési program teljesítéséről kell beszámolniuk, pedig a telepi gyerekek óvodai nevelésére külön programot kellene kidolgozni az óvodavezetés szerint. Az óvodában gyógypedagógiai, logopédiai fejlesztés nincsen, és a gyerekek szűrése sem történik meg, pedig nagyon nagy szükség lenne rá, és szinte minden gyerekre külön egyéni fejlesztési tervet kellene kidolgozni.

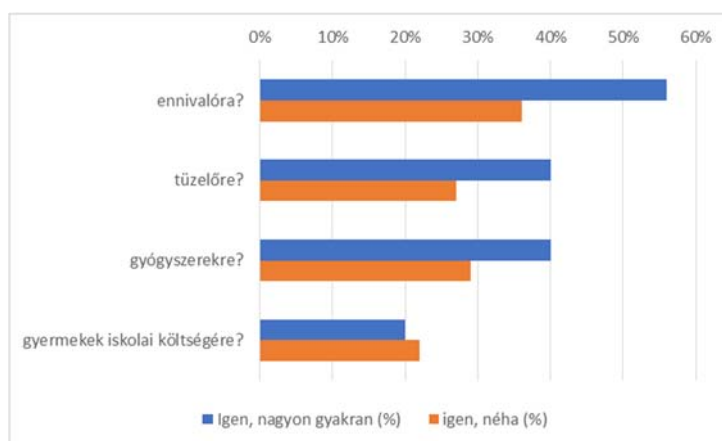
Gondot jelent, hogy több óvodás gyereknek nincs megfelelő ruhája, főként télen nem öltöztetik a szülők az évszaknak megfelelően. Ezért az óvoda szervez adományosztást is, de ezt csak rendőri felügyelettel vállalják a kialakuló konfliktusok elkerülése végett. Az óvónők is hoznak be gyerekruhákat, hogy télen tudjanak adni azoknak a gyerekeknek, akik nincsenek rendesen felöltözve. Volt olyan gyerek, akinek hiába adtak meleg ruhát, másnap megint megfelelő ruha nélkül jött óvodába és újra fel kellett öltöztetni – ez addig ment így, míg az összes testvérének nem lett meleg ruhája.

3.4.5 Szociális helyzet és a szociális ellátások elérhetősége

Az alacsony iskolázottságból fakadó munkaerőpiaci kirekesztettség, az alacsony és többnyire rendszertelen jövedelmek következménye a súlyos anyagi depriváció, a mélyszegénység nyilvánvaló jelenléte a telepiek körében.

A felmérések adatai alátámasztják az örökké családok extrém jövedelmi szegénységét: az átlag és a medián háztartás jövedeleme is alatta marad a román minimálbérnek. Ennek következtében a családoknak egy jelentős része az alapvető szükségletekben is hiányt szenved (ennivaló, tüzelő, gyógyszerek beszerzése, gyerek iskolai költségének fedezése). Éppen ezért a családok fele a hónap végén rendszeresen arra kényszerül, hogy kölcsönhöz folyamodjon, harmaduk pedig évente párszor hónap végére kifut a pénzből. Általában a családtól, rokonoktól kérnek kölcsön, de mivel gyakran azok is hasonló helyzetben vannak, így az elmondások szerint az uzsora is intenzíven jelen van a telepen (bár pontos adatok nincsenek). Aki az uzsora fogságába kerül, annak nagy terhet jelent: 100 LEI kölcsönre 160 LEI-t kell visszafizetni. Az eladósodáshoz az is hozzájárul, hogy bizonyos költségeket elvár a közösség, például halotti tor, keresztelő (vannak, akik emiatt nem kereszteszik meg a gyermeküket).

19. ábra Az elmúlt évben az alábbiak közül előfordult-e Önökkel, hogy nem volt elég pénzük ...

Forrás: TF kutatás felmérése (2020)

Bár a szakemberek szerint az eladósodás jelentős probléma a telepen, ezek elsősorban nem hivatalosan látható, nyomon követhető adósságok formájában jelentkeznek. Láttuk, hogy a családi/baráti kölcsön szerepe nagy a háztartások túlélési stratégiájában, és az uzsora nagyfokú elterjedtségéről is vannak kvalitatív információk. A lakhatással kapcsolatos adósságok a telep infrastrukturális hiányai miatt elsősorban az áramellátással lehet kapcsolatosak. Mivel sokan illegálisan

veszik az áramot, így annak költsége eleve magasabb számukra, de emiatt a tartozások sem a szolgáltató felé jelennek meg, hanem annak a családnak tartoznak, akik az áramot tovább adja nekik: tehát ez a típusú adósság is elsősorban az informális szférában jelentkezik. A formálisan megjelenő adósságok a banki hitelekhez, személyi hitel jellegű áruhitelekhez köthetők (illetve vannak még telefon előfizetésekhez köthető hitelek is). Ezeket azok tudják felvenni, akiknek bejelentett munkája van. Mivel a telepiek nagy részének nincs bejegyzett ingatlantulajdonjoga, ezért jelzáloghitelek eleve kizártak. A helyi szociális szakemberek tapasztalata szerint nem tájékozottak az emberek megfelelően arról, hogy a hitelfelvétel milyen felelősséggel jár, gyakran meggondolatlanul többféle hitelt is felvesznek, melyek, miután nem tudják fizetni őket, végrehajtásra kerülnek. A végrehajtás eredménye a fizetési letiltás, ami azt eredményezheti, hogy a hitelfelvevő otthagyja a bejelentett munkáját.

A szociális segélyezés elérhető a telepiek számára. Az önkormányzat szociális igazgatósága egy helyi irodát működtet a telepen. Az iroda a multifunkcionális központban van, és munkanapokon reggel 9-13 óráig van nyitva. Az irodában két munkatárs dolgozik, akik jól ismerik a telepi embereket és gondjaikat. Az iroda feladata, hogy a segélyezéssel és támogatásokkal kapcsolatos ügyintézésében segítse az embereket, a munkakeresésben támogassa őket és egyéb ügyek intézésében segítséget nyújtson (pl. jogi ügyek intézésében).

Az elérhető segélyek, támogatások az alábbiak:

- a munkanélküliek szociális segélyt kaphatnak: család létszám függő, általában 142-900 Lei között változik, átlag 500-600 LEI-t kap egy család
- gyerekpénz 184 LEI, gyerekszám szerint jár, mindenki kapja, tehát nem szociális helyzettől függ (közelmúltban emelték meg, eddig kb. 60 LEI volt)
- akiknek a gyereke jár óvodába havi 50 LEI támogatást kap
- önkormányzat ad fűtési támogatást, ami 54 LEI/hó; ezt lehet favásárlására és erdőben fakivágásra is költeni (utóbbihoz engedély kell)
- magyar államtól kapnak évi egyszeri 22 ezer Ft támogatást azok, akiknek a gyereke magyar iskolába jár.

Egy hattagú család a segélyekből átlag 1100-1200 LEI jövedelemhez jut, erre jön még az óvodásoknak járó támogatás, illetve még az iskolában is kaphatnak támogatásokat. Ez azonban még nem elegendő a megélhetésre. A szociális segély összege csökken, ha a gyerek nem jár iskolába.

A szociális iroda kb. 470 családdal foglalkozik, ez tulajdonképpen az összes családot jelenti. Nem csak kizárólag a szociális juttatásokat segítenek elintézni, hanem minden mást is: információkat adnak a programokról (pl. foglalkoztatási és képzési programok), elérhető állásokról, segítenek az adminisztrációs és jogi problémákat elintézni. Sok a büntetés, szabálysértés, bírságolás, ezek intézésében gondot okoz, hogy az itt élők jó része egy nyelvű, a román nyelvet nem beszélik. Gyakran nem is értik miért vannak megbüntetve. Az ügyintézés jelentős része csak románul folyik, az önkormányzat ugyan elfogadja magyarul az iratokat, de a törvényszék már nem. Bíróságon van tolmács, de az őrköiek a hivatalos leveleket (nyelvezetet) nem értik.

Az utóbbi években a szociális igazgatóság kiépített egy helyi együttműködést, annak érdekében, hogy a lakcím bejelentés problémáját megoldják, és így minden jogosult segélyhez jusson. Az alapvető probléma, hogy a telepen a házak túlnyomó részt illegális építmények, nem szerepelnek az ingatlannyilvántartásban, nincsenek szabályos utcák és házsámok. Ezért egy kompromisszumos megoldás született: lakossági nyilvántartóba veszik a családokat, egyéneket ideiglenes lakcímmel. Két közvetlen szomszéddal igazoltatják, hogy ténylegesen ki lakik ott, ennek alapján kiadják az ideiglenes lakcímkártyát, ami a segélyezésre már jogot generál. Ideiglenes lakcím nélkül egyébként külföldre se tudnának menni.

Az ideiglenes lakcím bejegyzések eredményeként így van egy hozzávetőleges képük arról, hogy hányan és kik laknak a telepen. Az együttműködésbe bevonják a telepen működő szervezeteket is, így pl. együtt dolgoznak a közegészségügyi igazgatóság helyi munkatársával, a Caritassal, Máltai Szeretetszolgálattal. De még így is nagy probléma a gyerekek bejelentése. Azt nem tudják követni, hogy ki, mikor, milyen távon tartózkodik külföldön, illetve ideiglenesen kik és mennyien tartózkodnak Órkőn.

3.4.6 Lakhatási körülmények

A lakhatási kirekesztettség több dimenzióban is szélsőséges mértékben érvényesül az órkői telepen. Az alapvető infrastruktúra és közművek szinte teljes hiánya, pici és túlszűfolt, egészségi szempontból ártalmas lakáskörülmények, leromlott állapotú épületek jellemzik a telepet, és az ott élők a lakhatáshoz való jogbiztonságot is nagyrészt nélkülözik. Bár a házakat a családok saját tulajdonuknak tekintik (vették, építették, örökölték azt), a föld nincs a tulajdonukban, a telepen nincs telekkiosztás, és a lakóépületek többsége is engedély nélkül épült és nem is felel meg a törvényi előírásoknak. A telep az önkormányzat, magánszemélyek és kisebb részt a honvédség tulajdonában van. A telepen lévő utcák egy része sincsen közterületként bejegyezve, illetve nem felelnek meg a hatályos építési törvényeknek sem, így közműfejlesztésre sem alkalmasak. Mindez a telep infrastrukturális és lakhatási fejlesztése szempontjából is jelentős akadály.

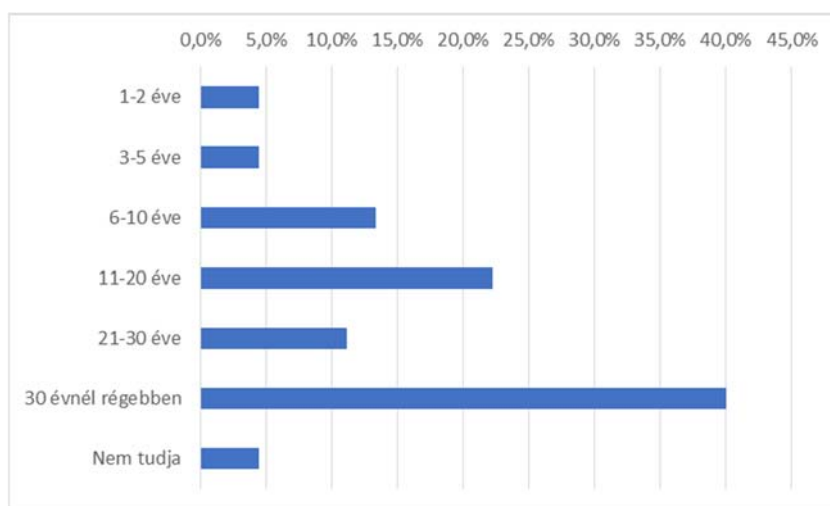
A házak többsége téglából épült. A lakások átlagos mérete 30 nm, egy főre átlagosan 7,3 nm jut. A családok harmada legfeljebb 20 nm nagyságú lakásban lakik, 40 nm-nél nagyobb lakásban csupán a családok 13%-a él. A lakások túlnyomó többsége egyszobás (71%), az ötödük kétszobás, és csak 2% a többszobás lakások aránya.

A lakások kétharmadában van külön konyha, de a családok felénél ott is szokott aludni valaki. Nincs külön konyha a lakások ötödében, ezen belül is a lakások felében a szobában sincs külön főzési lehetőség. Palackos gázzal főz a családok kétharmada, a többi család a fatüzelésű kályhán főz. A családok szinte kivétel nélkül fával fűtenek. Minden hetedik lakásban van csak benti WC, a többi családnál a lakáson kívül van, nem vízőblítéses WC. A kültéri WC-t minden harmadik család más családdal/családokkal is megosztja. A lakások 2%-ához viszont egyáltalán nem tartozik WC. Fürdési lehetőség (zuhany vagy kád) csak minden tizedik lakásban van, de az esetek többségében ez nem jelent külön fürdőszobát.

A 2013-as adatokhoz képest a 2020-as adatok enyhe javulást mutatnak, elsősorban a lakások méretében: az átlag lakásnagyság hét évvel ezelőtt csak 23 nm volt.

A családok becslése szerint a lakások két ötödét építették 30 évnél régebben, míg az utóbbi 10 évben a lakások valamivel több, mint egyötöde épült. A becslések szerint a telepen jelenleg 420-450 közötti lehet a lakások száma, ami azt jelenti, hogy az elmúlt 10 évben mintegy 90-100 lakás épülhetett. Ez enyhén kisebb nagyságrend, mint amit a 2013-as felvétel mutatott. 2013-ban a családok 35%-a mondta, hogy 2000 után épült a házuk, ami 10 évre átlagosan 110-120 lakást jelent. A lakások építése nem jelenti feltétlen azt, hogy ennyivel bővül a telepen a lakások száma, mivel gyakran a már ott élő családok építkeznek, és a régi lakást lebontják, vagy másra használják.

20. ábra Lakások építése éve szerinti megoszlás

Forrás: TF kutatás felmérése (2020)

A házak rossz állapotát mutatja, hogy a családok több mint fele panaszkodott nedves penészes falakra, 42%-uk pedig a falon lévő nagy repedésekre, lyukakra, egyharmaduk pedig hiányos padlóburkolatra. A telep közegészségügyi állapotát mutatja, hogy majd a családok 60%-ánál megjelenik patkány az udvaron vagy a lakásban.

21. ábra A lakásokban előforduló problémák az őrkői családoknál

Forrás: TF kutatás felmérése (2020)

A telepen a szeméthelyzet régóta húzódnó probléma, és bár mára valamelyest javult a helyzet még mindig gondot okoz. Kommunális szemétygyűjtők ki vannak helyezve, oda viszont csak az viheti a szemetet, aki fizeti a szemétdíjat (a szeméttárolók körbe vannak kerítve és zárva vannak). Az önkormányzat az Amenkha Egyesület által alkalmaz néhány helyi embert szemétygyűjtésre, ami szintén nem problémamentes (felmerült, hogy a feladat nem kerül rendszeren ellátásra).

3.4.7 Egészségügyi helyzet

A telepen 2003 óta működik egészségügyi mentor szolgáltatás, ami 2010-ig a megyei kórházhoz tartozott, majd a szociális igazgatóság alá került. 2003 előtt a telepen gyakorlatilag nem volt egészségügyi ellátás. Az egészségügyi irodában ketten dolgoznak (ami a fehér házban van), a mentor kolléganője, aki román nyelven beszél, intézi az adminisztrációt. A telepiek életét, a családokat jól ismerik, 17, illetve 12 éve dolgoznak itt. Az irodában 8-12 óráig van ügyfélfogadás, ekkor egyeztetnek

időpontokat az orvosokhoz. Délután terepen vannak, családokhoz mennek ki, kórházba kísérik, ügyintéznak, alkalmanként helybe hívnak nőket szoptatásról, női problémákról beszélni.

Az iroda elsődleges feladata, hogy a családok és az egészségügyi intézmények (házi orvos, szakrendelések) között tartsa a kapcsolatot. A személyi okmányok rendezése óta már van a családoknak házi orvosa. Az Őrkői családokat több házi orvos látja el (kb. 4-6 orvos). A családok jelentkezhetnek egy-egy orvoshoz, de nem mindegyik orvos veszi fel őket. Korábban általános volt, hogy higiéniai okok miatt utasították el az orvosok az itteni családokat, de mára ez javult. Az egészségügyi mentor segít az előjegyzésben a házi orvoshoz, illetve a szakrendelésekbe, mentőket is ők hívják a család kérésére, vagy ha szükségesnek látják.

Munkájukban legnagyobb hangsúly a gyerekeken és a nőkön van. Összeírják a gyerekeket, nyomon követik a születéseket és halálozásokat is. Ők szervezik meg, hogy a gyerekek eljussanak az oltásokra. Pontos nyilvántartást vezetnek, hogy kinek mikor kell oltást kapnia. Ha egy gyerek nem kapott meg egy oltást, akkor felkeresik a családot és rábeszéljük, hogy oltassák be a gyereket (az oltás elmulasztása büntetést von maga után). Körülbelül 20-30 család van, ahol ez probléma, elsősorban a sok gyerek és gyerekfelügyelet megszervezése miatt.

A terhes és kisgyerekes anyákkal rendszeresen foglalkoznak. A terhesgondozásban a fókusz a felvilágosításon, információnyújtáson van: nehéz megértetni velük, hogy ne dohányozzanak („szivarozzanak”) terhesség alatt, illetve, hogy rendszeresen járjanak vizsgálatokra. Általános, hogy 3-4 hónapos terhesen veszik észre az állapotukat. Az újszülötteket felkeresik otthonukban, állapotfelmérést végeznek, szoptatással kapcsolatban tanácsot adnak. A nők általában sokáig, akár 3 évig is szoptatják a gyerekeket. A koraszülés ritka, a gyerekek általában megfelelő súllyal, 3-4 kilósan születnek. A nők kórházban szülnek, a gyerekeket hazaengedik a kórházból. Régebben gyakoribb volt, hogy több gyereket rögtön szülés után állami gondozásba adtak, ma már ez azonban nem jellemző.

Az egészségügyi mentorok szerint a telepen javult a születésszabályozás az utóbbi pár évben. Egyre többen használnak fogamzásgátló szereket, legelterjedtebb a spirál, mert ahhoz ingyen tudnak hozzájutni. Óvszer is van az irodában, de az iskolába nem vihetik, így csak pár gyermekes férfi veszi igénybe a lehetőséget.

A családtervezésben történt pozitív változás ellenére a korai gyerekvállalás még mindig probléma a telepen. Általában 16-17 évesen szülnek először a lányok, de nem ritka a 14 évesen az első gyermekét szülő lány sem (nemrégén volt egy 13 éves is). 2019 szeptemberi nyilvántartás szerint 27 várandós anya volt Őrkőn, a 10 új gondozottból pedig 4 volt kiskorú (havonta általában 6-8 új terhességet regisztrálnak). Ugyanakkor a fiataloknál nagy változás, hogy leginkább már csak 3 gyereket vállalnak.

A mentorok a helyi szociális irodával is szorosan tartják a kapcsolatot: ahhoz, hogy TB-t kapjanak, a munkanélkülieknek segílyt kell intézni, illetve mivel ők sokat járnak ki a családokhoz, a többi szociális és egyéb ügyintézésben is segítenek a családoknak (pl. fapénz).

A telepiek nagyon rossz egészségi állapotát tükrözi a korai halálozás, a telepiek többsége fiatalon 40-50 évesen hal meg. A leggyakoribb halálozási okok a szív és érrendszeri betegségek, rák és a cukorbetegség.

A rossz, zsúfolt lakhatási körülmények egészségi hatása is széleskörben megjelenik, sok az asztmatikus megbetegedés. A házakon sok helyen csak pléd van ajtó helyett, a hidegben a benti pára miatt penészesek falak. Az asztma leginkább a gyerekeket érinti. A gyerekek körében gyakoriak a hasmenések, hányással járó fertőzések, és tapasztalják a laktóz-, gluténérzékenységet is, de az utóbbiak miatt szükséges diétákat nem tudják a szülők tartani.

Az orvos által felírt gyógyszereket igyekeznek megvenni, ha nincs rá pénzük, akkor akár kölcsönt is vesznek fel rá. Az orvosok igyekeznek az olcsóbb gyógyszereket felírni, és van olyan orvos (akihez a legtöbb család jár), aki egyszerre nagyobb adagot ír fel, mert a testvérek is várhatóan elfogják kapni a betegséget („eljárja a ragályt a másíknak”).

3.4.8 Közbiztonság

Bűnözés elsősorban a szegénységgel, megélhetéssel van összefüggésben, illetve a szegénységből fakadó kiszolgáltatott helyzetekkel való visszaéléssel. Szó volt már az uzsoráról, annak az erőteljes jelenlétéről a telepen, ami hosszútávú kiszolgáltatott helyzeteket eredményez. A prostitúció helyben nem jellemző, inkább az, hogy az érintettek főként külföldre járnak, illetve „viszik őket”. Ezekről a családok viszont nem beszélnek, úgyhogy leginkább csak találgatások folynak a probléma mértékéről. Külföldre járnak koldulni is, és mint már említettük, többféle csalásszerű szabálysértést, bűncselekményt is elkövetnek megélhetési okokból, aminek súlyosságával esetleg nincsenek is tisztában (pl. személyi igazolványok eladása, jogosítványok vásárlása).

Az őrkői cigányság zárt közösséget alkot, külső ember a segítő szervezeteken kívül alig fordul meg a telepen. A zsúfolt lakhatási körülmények miatt a lakásokon kívül a „közterületen”, „utcán” zajlik az élet jelentős része, ahol szintén zsúfoltság van, különösen a telep egyes részein, mint például az ún. Gödörben (ahol a házak is legsűrűbben állnak), vagy a közutak körül. A három kút a helyi élet központja, itt mossák a szőnyegeket, állnak sorban a vízért, és ide hordják itatni a lovakat. A kutaknál gyakoriak az összeszólalkozások, melyek néha súlyosabb vitákba torkollnak.

A helyiek problémamegoldó kompetenciái nem fejlettek, leginkább a verbális és néha fizikai agresszió az egyetlen eszközük a konfliktusok megoldására. Ebből származnak a hangos veszekedések, ami előfordul, hogy tettelegességbe (ritka esetben akár késelesbe) fordul – ezek nagyon megrázzák a közösséget, és a családok közt hosszabb távú erős feszültséget és viszályt szítanak. A családok között az egyik jelentős konfliktusforrás a gyerekek, ha ők összevesznek, esetleg összeverekednek, az a családokat is összeugrasztja.

A helyben tevékenykedő segítő szervezetek szerint a telepen az alkoholizmus bár előfordul, de nem jelenik meg általános problémaként. A drogokkal kapcsolatban ellentétes vélemények vannak, egyesek szerint még nem törtek be a helyiek körébe, mások szerint viszont már megjelentek a fiatalok körében. A cigarettázás a felnőttek körében általános, de iskolás korban a gyerekek még nem kezdik el, ez inkább 14 éves korra jellemző.

3.4.9 Helyi szervezeti kapacitások és programjaik

A már bemutatott hivatalos intézményeken kívül (óvoda, iskola, szociális igazgatóság, egészségügyi mentor szolgálat) a civil, egyházi jelenlét is erős a telepen.

A katolikus egyház a Calcuttai Szent Teréz apácákkal együtt volt az első, amelyik megjelent 1991-ben és azóta is jelen van a telepen. Mint azt már az oktatási helyzetről szóló fejezetben írtuk, az ő kezdeményezésükre indult el a telepi óvodai- és iskolai oktatás szervezése. A templomban szombaton és vasárnap van mise, utána a nővérek egész napos foglalkozást tartanak. A misére, foglalkozásokra 150-200 fő jár rendszeresen, ebből 110-120 gyerek. A foglalkozásokon elsősorban azt igyekeznek pótolni, ami hiányzik a gyerekeknél: „higiénias szokások, civilizált életvitel”, stb. A nővérek foglalkoznak a lelki neveléssel, nyáron napközis tábor is tartanak, hétfő reggeltől péntek délutánig, étkeztetéssel, több turnusban a gyerekek különféle korcsoportjainak. A nővérek ezenkívül hétközben járnak adományokat osztani a telepre, de terepi munkát nem végeznek, kapcsolataik inkább a gyülekezetbe járók körére korlátozódnak.

A helyi pap, aki 1991 óta egészen az utóbbi évekig gondozta a helyi gyülekezetet (és még mindig a telep melletti lakótelepen lakik) elmondása szerint igyekszik a városi magyar lakosság és az őrkői roma közösség között hidat építeni, kapcsolatot teremteni, pl. a városban tartott istentiszteletein, illetve a városi fiataloknak (az egyik kollégiumban) sokat beszél az őrkői gyerekekről, emellett igyekszik elhozni őket különféle őrkői ünnepségekre. Véleménye szerint az előítéletek oldásának leghatékonyabb eszköze a személyes kapcsolatok építése, egymás megismerése. Több helyi konfliktus megoldásában, közvetítésében játszott szerepet ő is (más szervezetek mellett), amire jó példa a sertéspestis esete. Számos őrkői cigány család tartott disznót, amikor a betegség megjelent a közegészségügyi hivatal az állatok levágását rendelte el a tartók kártérítése mellett. Ennek ellenére a hatóságok jelentős konfliktusoktól tartottak és nem igazán mertek kimenni a telepre. A pap a gyülekezetben is próbálta megértetni az emberekkel, hogy az ő érdekük a betegség terjedésének megakadályozása. A pap utódját még nem sikerült véglegesen megtalálni.

A helyi roma közösségi Amenkha Egyesület 2000-ben alakult meg, ekkor nyertek pályázati pénzt egy ottani közösségi ház építésére (ez a fehér ház). Az egyesület két feladatot lát el, egyrészt cigány kulturális programokat szervez, másrészt segíti a helyiek ügyintézését (pl. személyi igazolvány, orvosi ellátás intézése) és híd szerepet tölt be a helyi közösség és az önkormányzat között. Így például az önkormányzat szerveinek, a szociális igazgatóságának, de az itt lévő civil szervezeteknek is segítenek a helyiekkel való kapcsolatfelvételben, kapcsolattartásban. A feladataik ellátását az önkormányzati források segítik, 3 fő helyi ember alkalmazását finanszírozza az önkormányzat. Kulturális téren minden évben részt vesznek az Őrkői Cigánytalálkozó szervezésében (ez az augusztusban tartott Manus fesztivál), továbbá minden áprilisban programokat szerveznek a nemzetközi roma napra és Szent György napi ünnepségekre is. A Manus fesztiválon a helyi gyerekekből álló tánccsoport is részt vesz, a táncot az egyesület tanítja be a gyerekeknek.

A Gyulafehérvári Caritas (a katolikus egyház humanitárius szervezetének) helyi szervezete 2010-ben kezdte meg a működését Őrkőn, egy tanodai programmal, mely jelenleg három fős stábot foglalkoztat. A tanodát 2014 előtt az iskola épületében tartották, majd átköltöztek a fehér házba, ahol az Amenkha Egyesület átengedte nekik a tetőtéri helyiségeket. A tanodába tanév elején kell beiratkozni, évközben nem lehet bekapcsolódni. 2019-2020 tanévben mintegy 100 fő iratkozott be, de naponta csak körülbelül 40 gyerek jelenik meg. Összesen 6 csoportban foglalkoznak a gyerekekkel, követve a délelőtti-délutáni tanítási rendet. A tanodában infrastruktúra hiányában étkeztetés nincsen, csak csokis kiflit kapnak a gyerekek. Korábban, míg néhány őrkői iskolában tanító tanár is dolgozott a tanodában, tanítás után elkísérte ide a gyerekeket, mára azonban ez megszűnt, ami negatív hatással van a tanoda látogatottságára is. A tanodában is sok a hiányzás, ugyanúgy rendszertelenül járnak a gyerekek, mint az iskolába.

A tanoda elsődleges feladata a házi feladatok elkészítésében való közreműködés, amire erősen motiválni kell a gyerekeket. Tartalmi oldalról a készségfejlesztést állították fókuszba, ennek érdekében minden gyerekkel pszichológiai felmérést készítettek. A tanoda munkatársai szerint általános az alapkészségek, a logikai gondolkodás hiánya, percepciójuk nem integráló, gyakorlatilag síkban érzékelnek. A gyerekek nagyon korlátozott kóddal rendelkeznek, ez megnyilvánul a szűk szókincsben, a fogalmi ismeretek hiányában. Szociális készségek terén alapvető hiány a szabálykövetés és a probléma- és konfliktus megoldó képesség hiánya, gyakoriak a feszültségek, veszekedések és a verekedések is (mindezek azonban a szülőkre is jellemzőek, akik gyakran maguk is nagyon fiatalok). Szintén az általános jövőkép hiányából fakad a tanulásra való motiválatlanság. A készségfejlesztő foglalkozásokat igyekeznek beilleszteni a házi feladatok megoldása során is, de alapvetően az azt követő időben szerveznek ezt a célt szolgáló tevékenységeket. Gondot fordítanak az együttélést segítő

játékokra, alkotótevékenységekre is. 2019 őszétől munkába állt egy külső forrásból finanszírozott pszichológus csapat, akik pszichológiai és logopédiai fejlesztést végeznek.

A nyári időszakban szerveznek napközis táborokat több turnusban, melyen 10-40 közötti gyerek vesz részt. Ottalvós tábor 2019 nyarán sikerült először szervezni, mert a szülők nagyon nehezen engedik el a gyerekeket. Ezen 15 fő vett részt, azokat a gyerekeket vitték el, akik jól teljesítettek. A tábor hatalmas élmény volt nekik, leginkább az ottani lakhatási körülmények nyugtázták le őket: „*luxus lakosztálynak*” éltek meg, hogy volt külön ágy (emeletes), folyékony szappan, meleg víz, „*úgy fürödtek, mint a tóban*”.

A tapasztalatuk, hogy bár a gyerekek szeretnek ide járni, de nem elsősorban a tanulás miatt. Azok járnak rendszeresebben, akik előkészítő-osztály óta járnak. Ennek ellenére az sem mondható el, hogy azok, akik rendszeresen járnak, mind befejezik az iskolát. Kamaszkorban a tanodás lányok, és fiúk is többen abbahagyják az iskolát (lányokat ugyanúgy megszöktetik). Az iskolai hiányzások csökkentésére máshol vannak jó gyakorlatok: a Caritas is csinálja, hogy reggel a kollégák elmennek családokhoz a gyereket felkelteni. Itt azonban a szervezet szerint ez nem tudna jól működni, mert Órkőn maga az iskola nem vonzó a gyerekek számára. Szerinte eredmények hosszabb távon várhatók.

A Caritas részt vesz felnőtteknek szóló programokban is. Tartottak például szülőcsoportot is. Ez havi egy beszélgetésből állt, mintegy 10 szülő jött el rá. Az Esély Egyesülettel és Máltai csapattal ők is részt vettek egy RARE felnőttképzési programban, készségfejlesztést végeztek. Ez pozitív tapasztalat volt a szervezet számára is.

Az Esély Egyesület a romániai Máltai Szeretetszolgálattal együttműködve 2014-ben indította el a „Nő mint Esély” programot, önkormányzati finanszírozással. Ezt a programot, egyéves működtetés után, 2015-ben átadták a Máltainak, és az egyesület egy új programba, a Ringatóba kezdett bele, ami azóta is működik.

A Nő mint Esély program fő célja az volt, hogy az órkői roma nők tudatos gyerekvállalását segítse, megelőzze a korai gyerekvállalást a lányok körében, javítsa szülői kompetenciáikat, illetve kialakítson egy olyan fórumot, ahol a nők meg tudják vitatni problémáikat és támogatást kapnak azok megoldásában. Az is cél volt, hogy a helyi nők a későbbiekben képesek legyenek a saját közösségükben női problémákra választ adó programokat szervezni. A program keretében el akarták érni azt is, hogy a nőket nagyobb mértékben kapcsolják be az egészségügyi szolgáltatásokba és a szolgáltatásokat is közelebb vigyék a telepí nőkhöz. A programot az egyesület fejlesztette ki, de egy diverz összetételű csapat vitte. A program irányítói az egyesület három pszichológusa volt, ők tartottak családgondozói képzést hat helyi asszonynak. A Máltai Szeretetszolgálat adta a szociális munkásokat a program megvalósításához. A képzésben részt vevő hat órkői roma nő a telep informális kulcsembereinek segítségével került kiválasztásra. Végül négy helyi nő kezdte meg a munkát családgondozóként. (Lásd még a Máltai programoknál)

A Ringató program tulajdonképpen egy egyszerűsített Biztos Kezdet gyerekház program, melynek célja, hogy a kisgyermekes anyukák szülői kompetenciáit javítsa, a kisgyerekeknél az esetleges lemaradásokat pótolja és előkészítse a gyerekeket és szülőket az óvodára. A Ringató hétköznapi naponta 3 órát működik, és meleg ebédet is adnak. A Ringatóban 3 fő teljes állású alkalmazott van: egy helyi cigányasszony, egy szociális munkás és egy pedagógus. Délelőtt 9-től 12.30-ig van foglalkozás a kisgyermekes anyáknak, majd délután a családokat látogatják és adminisztratív munkákat végeznek.

A Ringatóban naponta körülbelül 12-13 gyerek jelenik meg az édesanyjával. A Ringatóba járó kisgyermekes anyáknak kb. a fele jár rendszeresen, heti 2-3 alkalommal, míg a másik fele ennél jóval rendszertelenebbül. A gyerekeket először felméri, hogy hol tartanak a fejlődésben és alkalmanként

adnak fejlesztést is, illetve összeválogattak olyan fejlesztő gyakorlatokat, melyeket a rendszeresen végeznek a gyerekekkel (pl. TSMT torna alapján nagymozgás fejlesztő gyakorlatok). Emellett tartanak szülők iskoláját is, melyen a gyermekneveléssel kapcsolatos ismereteket adják át. Szorosabb együttműködést az óvodával alakítottak ki, annak érdekében, hogy a zökkenőmentes legyen az átmenet. A tapasztalat az, hogy a szülők nem tudják beszoktatni a gyereket az óvodába: ha a gyerek sír, nem viszik többet az óvodába. Ezért most elkezdik kialakítani, hogy óvoda előtt hagyják az anyák ott egyedül a gyereket a Ringatóban, annak ellenére, hogy ők alapvetően együtt foglalkoznak az anyával és a gyerekekkel. A szülőkkel folyó munka többértű, egyéni és csoportos beszélgetések a gyereknevelésről, szülői feladatvégzés támogatása, életkörülményeik feltérképezése, felmerülő sürgős igények kielégítésében nyújtott segítség.

Ezenkívül szoros a kapcsolat a Máltai Szeretetszolgálattal is, tőlük is kapnak információt, hogy hol van várandós anya, hol született kisgyerek, illetve a szülőket is segítik informálni a Ringatóról.

3.4.10 Telepi rétegződés

A mélyszegénység látható jelenléte ellenére az Őrkői telepen belül megfigyelhető egy belső rétegződés, mely elsősorban a munkaerőpiaci helyzet mentén alakul ki.

Azok a családok, ahol a rendszertelen alkalmi munkából, napszámból (pl. guberálás, pityókázás) van munkatípusú jövedelem, a biztos bevételt a szociális segélyek és a gyerekek utáni juttatások jelentik. Ők jelentik a legalsó, mélyszegénységben élő réteget, akiknek folyamatos segítségre van szüksége, különösen télen, amikor alkalmi munka sincsen és fűteni kell.

A középső réteget jelentik azok, akik többet és rendszeresen dolgoznak, pl., akik a helyi köztisztasági cégnél dolgoznak, vagy erdészeti vállalkozóknál, vagy ügyesebben kereskednek, esetleg néha rövidebb időre külföldre mennek. Az ő jövedelmük már magasabb, de nekik is fontos bevételt jelentenek a gyerekek után járó juttatások. Azok, akiknek bejelentett munkája van, jogosultak felvenni banki hitelt is, ami miatt gyakran meggondolatlanul eladósodnak.

A telepi elitet elsősorban azok alkotják, akik kereskednek (állat - ló, malac, autók, bútorok) – ők jellemzően külföldről hozzák be az árut—, vagy azok, akik rendszeresen hosszabb ideig külföldön dolgoznak, illetve a külföldi munkákat szervezik. A külföldi munka magában foglalja a koldulást is, illetve esetlegesen illegális tevékenységeket (ezek mértékéről azonban kevés információ van). Ezek a családok képesek leginkább autót venni, illetve a lakáskörülményeiken jelentősebb módon javítani.

3.4.11 Eddigi fejlesztések

Őrkő és a város többi része között mind infrastrukturális, mind pedig a lakhatási körülményeket tekintve mély szakadék tátong. Az elmúlt harminc évben történt fejlesztések elsősorban az alapvető humánszolgáltatási hiányokon próbáltak enyhíteni, és ezek fizikai feltételeit teremtették meg. Mint azt láttuk, az eddigi fejlesztések által teremtett kapacitások messze elmaradtak a szükségestől.

A szolgáltatásfejlesztések több hullámban valósultak meg. Az 1990-es éveket az egyházi, illetve az egyház által kezdeményezett fejlesztések jellemezték, a 2000-es évektől az önkormányzat aktívabb szerepvállalásával, de még mindig civilekre épülő kezdeményezések támogatása volt a jellemző, majd 2010-es években kezdődött meg az önkormányzat vezetésével az uniós fejlesztési források Őrkőn való felhasználása.

Az első nagyobb uniós forrásból való fejlesztés a Néri Szent Fülöp Multifunkcionális Központ kialakítása volt, az iskolával szomszédos volt kazánházból, ami 2015-ben készült el. Az épületben kapott helyet egy tornaterem, amit az iskola tornatermének használtak elsősorban, a helyi szociális iroda pedig az épület másik részébe települt. 2018-tól azonban a tornatermi rész civilszervezetek (Máltai Szeretetszolgálat és az Esély Egyesület) használatába került két évre, és 2020 szeptemberétől funkcionál újra az iskola tornatermeként. A központ példája mutatja, hogy a humánszolgáltatási infrastruktúra a fejlesztések ellenére sem képes az alapvető igényeket kielégíteni.

A telepen magán nem valósítottak meg infrastrukturális fejlesztéseket, egyedül a telepre vezető Váradi József utca közművesítése és útfejlesztése történt meg, a már említett fal lebontásával együtt.

Az eddigi fejlesztések az alábbiakban összegezhetők:

- katolikus templom, gyülekezeti hely, Calcuttai Szent Teréz rendház, helyi családok pasztorációja, adományozás, közösségi programok gyerekeknek, (1992-től)
- iskola építése, óvoda létrehozása a templom alagsorában, helyi óvodai nevelés, iskolai oktatás megindítása (1994-től)
- Amenkha Egyesület és helyi közösségi ház (fehér ház) létrehozása (2000-től)
- egészségügyi mentorszolgálat (2003-tól)
- tanoda program a Caritas működtetésében (2010-től)
- Nő mint Esély program megindítása az Esély Egyesület és a Máltai Szeretetszolgálat együttműködésében (2014-től)
- Ringató (Biztos Kezdet típusú) program az Esély Egyesület működtetésében (2015-től)
- multifunkcionális központ létesítése (2015)
- Váradi József utca víz és csatorna fővezeték és útfejlesztés (telepszélén), illetve az „örköi fal” elbontása (2018)

Jelenleg uniós finanszírozású programok keretében a város leromlott, illetve marginalizációval sújtott területein folyik egy nagyléptékű projekt tervezésének második szakasza.⁹ A városban kijelölt három célterület közül a legnagyobb Őrkő. A program sajátossága, hogy integrált beavatkozásokat (infrastrukturális-, illetve humán fejlesztések) ír elő, melyeket a helyi közösségvezérelt fejlesztés (CLLD) módszerrel kell tervezni és végrehajtani. A város 7 milliós költségkerettel rendelkező pályázata már nyert, a második körös tervezést a projektszervezet, a GAL-Sepsi Egyesület végzi melynek vezetője az önkormányzat, alapító tagjai közé pedig a helyi egyházi és civilszervezetek tartoznak, illetve a vállalkozások, melyek a célcsoportot alkotó lakossággal foglalkoznak (marginalizált helyzetűek). A projektet 2023 végéig kell befejezni.

Az Őrkőn tervezett infrastrukturális fejlesztések három fő elemből állnak:

- közmű és útfejlesztések (víz csatorna, áramszolgáltatás) és az ehhez szükséges telekrendezések, illetve zöldterületek fejlesztése
- a telekrendezések, az utcák kialakításához szükséges házak bontása, és helyettük 50 új önkormányzati bérlakás építése
- humáninfrastruktúra fejlesztés: óvoda és integrált közösségi központ építése. Fontos, hogy itt tervben van közkonyha kialakítása is, mely a gyerekek étkezését kívánja megoldani.

⁹ Az integrált programot két román operatív programból finanszírozzák, a Regionális Operatív Program (Program Operațional Regional – POR) 9-es prioritási tengelyéből és a Emberi Erőforrás Fejlesztési Operatív Program (Program Operațional Capital Uman – POCU) 5-ös prioritásai tengelyéből. A program keretében benyújtott pályázatokat két irányító hatóság közös bíráló bizottsága hagyja jóvá.

Az infrastrukturális fejlesztések önkormányzati tulajdonú területeken valósulhatnak meg, ezért csak a Kender utcától délre eső rész közművesítése és szabályos utcák kialakítása történhet meg. Az érintett területen végzik el az utcakialakításokat akadályozó házak bontását, telek kialakításokat és tulajdonjog-rendeztetéseket. A telep másik része magántulajdonban van, és ugyan az önkormányzat már tárgyal a tulajdonosokkal, de mivel egy örökösödési per is zajlik a terület vonatkozásában, ezért a rendezés egyelőre késhet. Az 50 új bérlakást ikerházak formájában építik meg, kétszobás, 56 nm-es lakásokkal. A lakások elosztásának kritérium rendszerét egy külön közösségfejlesztési projekt keretében fogják meghatározni, ahol a helyi közösség által jóváhagyott rendszert dolgoznak ki, közösségfejlesztők, szociális munkások vezetésével. A folyamatot olyan szakértők fogják facilitálni, akik a kolozsvári roma telep (Pata Rét) hasonló jellegű fejlesztésénél már tapasztalatot szereztek e téren.

Humánfejlesztéseket biztosító projektelemeket helyi pályázati kiírások alapján pályázzák meg a szervezetek (csak olyanok pályázhatnak, melyeknek van városi telephelye). A már elfogadott pályázat szerint a három célterületen 1000 főnek kell részesülnie az integrált szolgáltatásokban, ebből 600 főnek foglalkoztatásban. A humánszolgáltatásokat 5 területen szervezik: oktatási, foglalkoztatási, szociális, szociomedikális és közösségfejlesztési szolgáltatások. Az oktatás terén a hangsúly a korai iskolaelhagyás megelőzésén (beleértve a „második esély” programokat), az oktatáshoz való hozzáférés növelésén és a diszkriminációmentességén van. Foglalkoztatás növelése a rendszeres munkát biztosító, bejelentett állásokban való elhelyezést, a munkavállalói oldalon pedig a diszkrimináció mentességet célozzák. A szociális és szociomedikális szolgáltatásoknál a szélesebb körű hozzáférésen van a hangsúly, míg a közösségfejlesztés terén a helyi partnerségek kialakításán, a helyi közösségek felelősségtudatának növelésén, a deszegregáció és társadalmi integráció segítésén van.

3.4.12 Önkormányzati tervek

A városi önkormányzat vezetésében tudatosodott az őrkői cigányság szociális és lakhatási helyzetének súlyossága, a városi életből való kirekesztettség. Kiseb beavatkozásokkal több, mint 20 éve próbálja az önkormányzat előmozdítani a telepen élő családok lehetőségeinek és szolgáltatásokhoz való hozzáféréseinek javítását, így például finanszírozza az Amenkha Egyesület alkalmazottjait, a Nő mint Esély és a Ringató programot is. Ugyanakkor az is világossá vált, hogy az eddigi intézkedések nem elegendők a valódi változások előidézéséhez a problémák nagyságának fényében.

A város által indított, a leromlott területekre, köztük hangsúlyosan Őrkőre irányuló GAL-Sepsi projekt is ezt jelzi. A projektben a város önkormányzata, a konzorcium vezetője és a város vezetése elkötelezett a megvalósítás iránt. Az önkormányzat végzi az infrastrukturális, intézmény és lakásfejlesztéseket, melyek költsége a pályázatban tervezetthez képest jelentősen megnőtt az árak és bérek emelkedése miatt, így az önkormányzat önköltsége is jelentősen nőni fog (a költségnövekedést az önkormányzatnak kell állnia).

A projekt egyik fő kérdése, hogy a szociális bérlakásokat milyen elvek szerint osszák majd el, és mennyire sikerül majd elfogadtatni azt a helyi közösséggel. Másik fontos kérdés, hogy a városi közvélemény hogyan fogja fogadni, hogy ilyen mértékű fejlesztés megy Őrkőre. A városiakban az itteni roma közösséggel szemben nagy az előítélet, ezért a kommunikációt gondosan fogják megtervezni.

A projektet az önkormányzat részéről vezető alpolgármester szerint a fejlesztések nagy lehetőséget jelentenek Őrkőnek, ami, mint telep hosszú távon fenn fog maradni. Nincs olyan elképzelés a városi vezetésben, ami telep felszámolása felé mutatna. Szerinte a közösség fejlődni fog, ha lassan is. 10 éves távlatban egy jobb infrastrukturális és lakhatási körülményekkel rendelkező városrész lesz, de azért

még elmaradva a városi átlagtól, ami jobb minőségű szolgáltatásokat fog nyújtani a jelenleginél. Az önkormányzat hosszú távon fenn kívánja tartani a megindított szolgáltatásokat.

3.5 Beavatkozási területek és ezekhez rendelt erőforrások

A Máltai Szeretetszolgálat megjelenése az Őrkői telepen a Nő mint esély program megindításához köthető, 2014-ben. A program az Esély Egyesület kezdeményezésére és tervezésében indult meg, amibe bevonta a városban már működő Máltai Szeretetszolgálatot a szociális munka elvégzése érdekében. A programot a Málta 2015-től az Esély Egyesület nélkül egyedül viszi tovább. 2018-ban kezdődött meg az EFOP által finanszírozott Társadalmi Felzárkózás (TF) program megvalósítása, mely lehetőséget biztosított a szervezetnek, hogy női program mellett más típusú, elsősorban a gyerekeket, fiatalokat célzó tevékenységekbe is belekezdjenek és ezáltal elmélyítsék a szervezet jelenlétét a terepen. A Málta Őrkői munkáját hosszú távon kívánja fenntartani, aminek fontos eszköze tevékenységük nappali központként való akkreditációja. Ez biztosíthatja a jövőbeni források egy részét. A közeljövőben másik fontos forrást fog jelenteni a már említett GAL Sepsí projekt, melyben a Máltai is fontos szerepet vállal az Őrkői projekt elemek tekintetében.

Az Őrkői Málta csapat 8 főből áll: négy szociális munkakört betöltő és egy helyi, telepi munkatárs. A telepi munkatárs a Nő mint Esély programban kapott családgondozói képzést és bár megszakítással de több éve dolgozik a Máltával szintén a programban dolgozó szociális munkás mellett. A TF program három szociális munkást foglalkoztat.

A Nő mint esély programban a kamasz lányokkal folynak az életkornak megfelelő egészségnevelő és felvilágosító programok, az anyákkal a családtervezéssel, gyerekneveléssel és egészséges életmóddal kapcsolatos foglalkozásokat tartanak. A program első időszakában, mikor három telepi családgondozó és öt főként részmunkaidős szociális munkás dolgozott, hangsúlyos volt a családlátogatás eleme a programnak. A családgondozók segítségével a szociális munkások sok családhoz bejutottak és többekkel rendszeres gondozói munka alakult ki. Ebben az időszakban összesen 418 nővel vették fel a kapcsolatot. A program másik fókuszja a nők egészségügyi rendszerbe való eljuttatásán, az azzal való kapcsolatkiépítésen volt, azzal a céllal, hogy előítéleteket és félelmeket mindkét irányból lebontsák. Rendszeres beszélgetéseket tartottak, amikre nőgyógyászt, neonatológust, védőnőt, gyerekorvost, pszichológust hívtak meg. A nőket megismertették a nőgyógyászati betegségekkel kapcsolatos ismeretekkel, a szűrések és terhesség alatti gondozás szükségességének okaival, a tudatos családtervezés és fogamzásgátlás módszereivel. Megszervezték a szűrővizsgálatokat és más szükséges vizsgálatokat, és eleinte el is kísérték őket a vizsgálatokra. Az anyacsoport egyik fontos témája volt, a családon belüli erőszak, bántalmazás, amely sok nőt érint a telepen, viszont teljes mértékben tabu témának minősül. A csoportos és egyéni beszélgetések nyomán *„sikerült a nők rossz érzéseit feloldani és elérni, hogy más szemmel nézzék a bántalmazást”*, de konkrét segítséget nyújtani már nehezebb volt. 2018 után az intenzív családlátogatás és az előadások szervezése, az orvosi vizsgálatok szisztematikus szervezése kisebb hangsúlyt kapott, részben mert a programban részt vevő helyi családgondozók, szociális munkások száma lecsökkent, de részben azért is, mert a munkatársak úgy érezték, hogy a 3 évnyi intenzív családlátogatásba belefáradtak a helyiek.

A felnőtt nőknek most egy vegyes korosztályú (18-40 éves korig) várandós csoport működik, a terhességgel, családdal, gyerekneveléssel kapcsolatos kérdések, problémák megvitatására. Tapasztalat újabban az, hogy a nők a szülés után nem jönnek már csoportra, egyrészt mivel a Ringató ebben a női körben már ismert és bejáratódott szolgáltatás, tehát odamennek a pici gyerekekkel, másrészt viszont több nő is érintett volt szülés utáni depresszióban.

A lányok részére a korcsoportonként szerveződő foglalkozások viszont ugyanúgy megmaradtak. A korábbiakhoz hasonlóan jelenleg három csoport működik; a kisebb iskolás lányoknak (8-11 évesek), kiskamasz csoport 12-14 évesek és a nagyobb lányok 13-16 évesek. A korosztálynak megfelelő felvilágosító, egészsznevelés, a női test megismerésével kapcsolatos ismeretátadás mellett, a korai iskolaelhagyás megelőzése a cél. A női szerepekkel kapcsolatos gondolkodásmód, a jövő képek, a párkapcsolatokról, gyerekvállalásról alkotott elképzelések formálása, megvitatása történik a foglalkozásokon.

„Arra törekszünk, hogy a cigányszokásokból adjanak fel, a tabuk oldódjanak. Ez a generáció másképp nőjön fel és ők majd másképpen foglalkozzanak a gyerekeikkel. A lányok nyitottak, mindenről beszámolnak, utána érdeklődnek a dolgoknak, lehet-e másképp csinálni dolgokat” Nő mint Esély program munkatársa.

Míg a gyerekekkel kialakult egy szoros, bizalmi viszony, addig a szülőkkel már sokkal nehezebb ezt kialakítani. *„A felnőttek beleszagadtak egy közegbe és ebből nehéz őket kimozdítani”.* Pedig ahhoz, hogy befejezzék az általános iskolát és tovább tanuljanak a szülők támogatására is szükség van. A szociális munkás szerint fontos lenne, hogy az anyák is nyissanak a gyerekeik felé, hogy ők is tudjanak egy másfajta szemléletmódot közvetíteni a lányok felé a családalapítással kapcsolatban, illetve arról, hogy mi a lány helye családon belül. Ezen a téren még nem sikerült áttörést elérni, de vannak jövőbeli tervek arra, hogyan lehetne az anyákkal is foglalkozni.

A TF program keretében két alprogram fut: a Játszva megelőzni és a közösségi programok. A programokat a helyi szociális munkások tartják, de szinte mindegyik program megtartását segítik önkéntesek is.

A Játszva megelőzni program többféle csoportfoglalkozást foglal magába, melyek közös jellemzői, hogy játékos módon végzik a gyerekekkel az alap- és szociális kompetenciák fejlesztését. A foglalkozásokra a nyári szünet utáni időszakban kell feliratkozni, menet közben, ha már telített a létszám nem tudnak bevenni új gyerekeket. A csoportokat a telepí munkatárs és a szociális munkások hirdetik meg a családok körében, és a telepí munkatárs szól rendszeresen a gyerekeknek és családoknak, hogy vegyenek részt a foglalkozásokon. A szülők nem vehetnek részt a csoport alkalmakkor. Az egyik célcsoport a 3-6 éves gyerekek csoportja (17-20 gyerek) melyet gyakran külön választanak foglalkozásoknál, egyet a 3-4 éveseknek, a másikat az 5-6 éveseknek, annak érdekében, hogy az életkori sajátosságaiknak megfelelő játékokkal foglalkozzanak velük. A foglalkozások közös játékkal (pl. körjáték) kezdődnek és zárulnak, közben mindig van meseolvasás, finommotorika és nagymozgás fejlesztő játékok (kézműveskedés, gyurmázás, rajz, festést stb.), beszélgetések a család életéről, családi és telepí viszonyokról stb. Szintén rendszeres az ének- és mondókatanulás. Fontos feladat, hogy a gyerekek szókincsét, fogalomalkotását fejlesszék, megtanuljanak együtt játszani, egymásra odafigyelni, együttműködni.

„Első körben bemelegítő, ráhangoló gyakorlatokkal kezdtünk, felelevenítettük a legutóbbi csoportfoglalkozás alatt tanultakat. Finom és keresztező fejlesztő mozgásokat gyakoroltunk. Hangsúlyt fektettünk újból a jobb és a bal kéz tanulására. Emma megérkezéskor nagyon szomorúnak tűnt (tudjuk, hogy nagyon rossz családi körülmények között élnek, a szülők koldulni járnak és ők itthon magukra vannak) ... A játékos bemelegítő után mintha elszállt volna minden gondja ... A következő körben mindenki le kellett rajzolja a családját. ... szépen megoldották a kért feladatot, de a bemutatáskor többen nem rajzolták fel magukat, csak akkor vették észre, amikor a társaik kérdezték, hogy „hát te magadat miért nem rajzoltad fel”? Emmának teljesen természetes volt, hogy szüleit nem rajzolja fel ... Az egyik kislány pedig a bemutatáskor nem tudta bemutatni családját, mivel a szülein kívül sajnos a sok testvér között nem tudta megmondani, hogy ki az ő édes testvére ... A család bemutatása közben

még meséltek a gyerekek, kérdéseimre válaszoltak. Ki a legkisebb, legnagyobb, hány fiú és lány van a családban, kire hasonlítasz a legjobban és miért, milyen hasonlóságok vannak a testvérek között stb.”
-Idézet a program beszámolóból.

A Játszóbuszos alkalmak Órkőn is megrendezésre kerülnek. A játszóbuszos kollégák mellett a szociális munkások és a helyi önkéntesek is segítik az esemény lebonyolítását. Több szülő is megjelenik a játszásokkor, ami alkalmat teremt arra, hogy velük kötetlenebbül el lehessen beszélgetni. Az irányított és kötetlenebb játékok váltják egymást a foglalkozásokon, és természetesen az ugráló várnak itt is nagy sikere van.

A közösségi programok keretében kerül sor a focira, táncfoglalkozásra és a heti egyszeri társasjáték klubra.

A foci edzésekre 8-11 fiú jár, a két év alatt egy állandó csapatot sikerült összehozni felső évfolyamos fiúkból. Edzések heti egyszer vannak, de voltak időszakok, amikor különböző okok miatt ritkábban. Az edzéseket fiatal önkéntes edző tartotta, majd később tőle az egyik szociális munkás vette át a feladatot, melyet mindig segít egy önkéntes is. Az edzések előtt gyülekező a Málta házban van, ahol a felszerelésüket tartják, amit a program biztosított a fiúknak. Innen közösen mennek át a helyszínre, mely általában a Sportcsarnok focitermében van. Az edzések felépített edzésterv szerint zajlanak: bemelegítés (sok a játékos elemmel), technikai gyakorlatok, majd csapatjáték. Utóbbi sokszor speciális szabályok szerint (pl. csak a legalább 5 passzból rúgott gól ér), melyben a csapatjátékot a gyerekek közötti együttműködést próbálják erősíteni. Edzés után gyakran megbeszélik a játék tanulságait, majd közösen összeszedik a felszereléseket, melyet zuhanyzás után együtt visznek vissza a Málta házba. A rendszeres edzésre járást pontokkal is ösztönzik: a házban egy táblán mindenki maga tesz fel egy pontot a neve mellé, amikor edzésen van. A pontokat félév végén be lehet váltani ajándékokra. A fiúknak a foci mellett más közösségi alkalmakat is tartanak időközönként, közös sütések, játékok és filmklub. A csapat részt vett a Szatmári kupán, ahol más telepí gyerekekből álló focicsapatokkal mérkőztek meg, de városi szinten is játszottak más csapatokkal.

A másik rendszeresen tartott tematikus foglalkozás a hagyományőrző cigány tánc volt. Ez egy kissé nehezebben indult be, mint a foci, elsősorban a tánctanár hiánya miatt. 2018 őszén pár foglalkozása volt, a foglalkozások 2019 elejétől lettek csak rendszeresek, heti, kétheti rendszerességgel. A foglalkozásokat tánctanár irányítása mellett, volt, hogy önkéntesek tartották. A foglalkozásokra 15-20 gyerek járt. Az alapkonceptió az volt, hogy a gyerekek jól ismerik a cigány táncot, ezért azt tanítani nem kell, inkább motiválni kell őket arra, hogy éljenek a tudásukkal.

„Nem tanítok nekik figurákat, hanem táncolási viszonyokat és inkább motiválom őket, hisz sok van bennük, csak elő kell belőlük bújjon. Nagyon jó hangulatú volt a próba mivel többen voltunk voltak új arcok és sok jó táncú gyermek. Azt hiszem, hogy alakulgat egy mag, ami lehetne a tánccsoport alapja, amivel fel is tudnának lépni, hogy meg mutassák mi lakozik bennük, ha többen vagyunk, akkor jobban hergelik egymást táncban és próbálnak rálicitálni egymásra mindig nagy odafigyelést igényel, hogy a tiszteletet egymásnak megadva táncoljunk ...” Tánctanár beszámolója

2020 őszén alakult meg az Őrkői gyerekekből egy kórus, mely vasárnaponként lejár az egyik városi templomba énekelni.

A csoportfoglalkozások mindegyike heti egyszer van, ahol alapvetően a gyerekek fejlesztése és szemléletformálása folyik. Idén, 2020 szeptemberétől viszont hangsúlyt kap az egyéni fejlesztés is, kifejezetten abból a szempontból, hogy minél több gyerek befejezze az iskolát és továbbtanuljon. A végzősöket már tavaly is próbálták ebbe az irányba kapacitálni, de idéntől ezt már a 7. osztályosok körében is elkezdik, összekötve az egyéni tanulás támogatásával. Ennek érdekében az iskolával

közösen áttekintik a 7-8. osztályosok gyerekeit és kiválasztják azokat, akik jobban tanulnak, rendszeresebben járnak iskolába, és azokat kezdik el felkészíteni a továbbtanulásra és igyekeznek megelőzni, hogy kimaradjanak az iskolából.

Szintén a közösségi programokhoz tartoznak a családi napok, amiben a gyerekek és szülők együtt vehetnek részt. Ezek egy része ünnepekhez kötődik (karácsony, húsvét), mások nagyobb jeles napokhoz, mint a Szegénység Világnapja, vagy Nemzetközi Roma Nap. Néhány alkalommal városi programon is részt vettek (pl. tojásfestés a Míves házban), illetve kirándulásokat szerveztek a gyerekeknek (pl. a közeli kalandparkba).

A felnőttek bevonására kevés tevékenység irányul, ezek egyike volt a takarítási akció, mely hosszas szervezés és a helyi köztisztasági vállalattal való egyeztetés után végül 2019 áprilisban és júniusban valósult mega GAL-Sepsi Egyesülettel, a köztisztasági vállalattal és az Amenkha Egyesülettel közösen. A telepen nagy gondot okoz a szemét, egyes helyek illegális szeméttelletté váltak az idők során. A szeméthyűjtésen végül a telepről csak 10-12 fő, a városból pedig 40-50 fő jelent meg. A helyiek közül néhányan szekérrel jöttek, hogy azzal is segítsenek az elszállításban. A két alkalom azonban nem volt elegendő a szemét felszámolásához.

A Málta szintén részt vett a már említett felnőttek foglalkoztatását segítő, azt képzésekkel összekötő RARE program megvalósításában, elsősorban a részt vevők mentorálását végezte.

A telepen végzett szociális munka a foglalkozásokra járó gyerekek családjainak gondozását jelenti elsősorban. A családokkal probléma felmérést végeznek és meghatározzák a szükséges beavatkozásokat (családportfóliók), a gyerekekre fejlesztési terv készül. A szociális munkások segítenek az ügyintézésben, a szociális és egészségügyi ellátásokhoz való hozzáférésben, illetve tanácsot adnak a háztartás-gazdálkodás és adósságkezelés terén. Ez utóbbi azonban már egy mélyebb bizalmi viszonyt feltételez. A szociális munkások jelzik a szülő felé, ha problémát észlelnek a gyerek viselkedésében, iskolai teljesítményében, illetve, ha nem jár iskolába a gyerek, és próbálják a szülő felé is hangsúlyozni a gyerekek továbbtanulásának fontosságát. A szociális munka egyik fontos része az adományosztás, ha krízishelyzetet észlelnek egy családnál, azt célzottan próbálják enyhíteni. A több éves jelenlét eredménye, hogy az utóbbi két évben is többször fordultak hozzájuk nők bántalmazással kapcsolatos problémával.

A TF program keretében létesült egy higiéniai központ mosógépekkel, szárítókkal és zuhanyzóval. A mosási lehetőségeket, bár hullámzóan, de többet használták a helyiek, a zuhanyozási lehetőség használata viszont kevésbé vált elfogadottá a közösség körében. Az elsősegély-központ is működik a higiéniai központban, amit használnak is a helyiek.

A Málta tevékenységének megvalósítását, folyamatos munkáját több tényező is hátráltatta, többször is megakasztotta. Ezek közül az egyik a már említett külföldi és szezonális munkavállalásokhoz kapcsolódik, melyre nem egyszer a gyerekeket is elviszik, de ha a gyerekek otthon is maradnak a szülői felügyelet hiánya érződik a gyerekek rendszerességén. A másik fontos tényező a különféle járványok voltak.

A COVID-19 járvány hatása a telepen súlyos következménnyel járt. A Málta munkájára is hatással volt, mivel a multifunkcionális központot a Máltának is ki kellett ürítenie, amit karantén központtá alakítottak át. Annak érdekében, hogy megakadályozzák a vírus telepre való bejutását, illetve az ottani terjedését, a telepet a katonaság körbezárta (más telepekhez hasonlóan). Az ott élők csak külön engedéllyel hagyhatták el a telepet a hatóságok által kiadott „papírral” (pl. vásárlás, orvos, munkába járás stb.). A családok körében viszont ez pánikot okozott, mert nem tudták folytatni a jövedelemszerző tevékenységeiket, tartalékja pedig a családok többségének nem volt már tavaszra. A városi szociális

igazgatóság gyorsan reagált a helyzetre és megszervezte az élelmiszerosztást és a rendkívüli segélyezést, azok a családok is kaptak szociális juttatást, akik fel voltak függesztve.

„A telepen katonák jelentek meg, hogy elizolálják a zónát, ez nagyban megnehezítette azon családok megélhetését, akik kukázásból szereztek meg a napi betevő falatot, mert számukra lehetetlenné vált a mobilitás, persze csak kezdetben, mert aztán találtak megoldást erre is. Sok családban és a mi klienseink között is pánikhelyzet alakult ki, a mindannapi betevő falat kapcsán, nem is annyira vírustól féltek mint attól, hogy éhen fognak halni. ... A családok teljes kilátástalanságnak néztek elébe, félelem és aggodalom uralkodott el rajtuk. Közben a megyei sürgősségi kórház több alkalmazottjánál kimutatták a vírus jelenlétét, vagyis pozitív tesztek sora igazolódott be, ami azt eredményezte a telep életében, hogy nem mertek kérni sürgősségi ellátást, míg eddig ezt napi szinten gyakorolták.” -Máltai Szeretetszolgálat munkatársai, Havi Beszámoló, TF projekt

A járvány miatt a csoportos foglalkozások és családlátogatások felfüggesztésre kerültek 2019 márciusától május közepéig. A szükségállapot alatt a Máltás kollégák telefonon (és kisebb mértékben online) konzultáltak mintegy 20 családdal rendszeresen. Higiéniai központot sem lehetett működtetni, mivel az a karantén központ mellett volt. A munkatársak ugyan meghatározott időközönként kijártak a telepre, de családokhoz nem mehettek be. A munka júniustól tudott újra indulni, nehéz körülmények között. A Málta felé ellenséges hangulat alakult ki, mivel – a Caritassal ellentétben - a Málta nem osztott élelmiszer-csomagot a karantén alatt. A családok nehéz helyzetére tekintettel a Málta ezt a nyár alatt megszervezte – saját klienseinek adott adományokat, ami még nagyobb konfliktusba torkollott. Nyáron újra megindultak a programok, csoport- és közösségi foglalkozások.

COVID-19 pandémián kívül a „Hepatitis A” vírus járvány kétszer tört be a telepre az utóbbi két évben, először 2019-ben majd 2020 júliusában újból, összefüggésben a telep kritikus higiéniai viszonyaival. A „Hepatitis A” vírust 2020 augusztusra, szeptemberre már a gyerekek jelentős része elkapta, többségük sárgaságban is érintett volt. A helyzetet súlyosbította, hogy a koronavírus miatt az egészségügyi ellátás még mindig akadozott, ezért csak késlekedve tudták a helyi szervezetek a betegeket eljuttatni a szakorvosokhoz. A „Hepatitis A” járvány miatt a csoportos foglalkozásokat sem lehetett megtartani az ütemezésnek megfelelően.

A munkát tovább nehezítette, hogy bár 2020 augusztusában megtörtént a multifunkcionális központ és a higiéniai blokk épületének kijavítása, de a civil szervezeteknek a központot szeptemberben el kellett hagyniuk mivel a COVID járvány miatt iskolai tantermet alakítottak ki az épületben is, annak érdekében, hogy a tanítást folytatni lehessen. A Málta a Fehér Házba költözött, ami több ok miatt sem ideális a tevékenységek színhelyéül, nincs elég hely az épületben, hogy több szervezet zavartalanul tudjon ott dolgozni és a Málta az eszközeit sem tudja ott tárolni. Továbbá a ház nem népszerű a Málta által gondozott családok körében, különösen a lányukat nem szívesen engedik oda, emiatt félő, hogy a csoportfoglalkozásokon részt vevők száma hosszabb távon is visszaesik.

A szervezetek helyhiányára való választ a GAL-Sepsi projekt keretében épülő új Integrált Szolgáltató Központ fog adni, addig azonban még akár 2 évet is várni kell.

Örkön, mint ezt az előzőekben láttuk többféle szervezet végez segítő munkát, azonban a szervezetek közötti együttműködésnek nincs kialakított rendszere. Bár a szervezetek eseti alkalmakkor egyeztetnek egy-egy ügyben és segítik egymás tevékenységét, ez messze elmarad a szükségéstől. A Málta elsősorban az önkormányzati szociális igazgatóságának helyi irodájával van szorosabb kapcsolatban, akárcsak a többi szervezet, hiszen az ügyfelek segítése ezt alapvetően megkívánja. Ennek ellenére a járvány alatt és a GAL-Sepsi projekt tervezése következtében a szervezetek közötti kommunikáció és egyeztetés megerősödött, a projektek közös tervezése és majdani megvalósítása a szorosabb kooperációt teszi szükségessé.

3.6 A követett családok alapján körvonalazódó tanulságok

Az őrkői telepen hat család került kiválasztásra a családkövetés keretében, azon családok köréből, amelyeknek a gyerekei rendszeresen jártak a máltás programokra. A családkövetést a helyi szociális munkások végezték, egy évig kísérték a családok helyzetének változását. Őrkőn is, akárcsak a többi vizsgált telepen, a családkövetés segített a szociális munkásoknak a család helyzetét alaposabban megismerni, olyan eseményekre, problémákra derült fény, amelyekről egyébként nagy valószínűséggel nem szereztek volna tudomást, és ami egyben alkalmat teremtett arra is, hogy a családok segítséget kérjenek adott ügyekben. A családkövetés tehát egyben a bizalmi kapcsolat elmélyítéséhez is hozzájárult.

A kiválasztott családok mindegyike a helyi középréteghez sorolható, ami nem jelenti azt, hogy nem jelentkeztek anyagi problémák a vizsgált egy éven belül ezeknél a családoknál. Többségük stabil családszerkezettel rendelkezik, ahol a szülők hosszú távú házassági kapcsolatban nevelik közös gyerekeiket. Egy mozaik család van, melyben több válás is történt, és ahol az anya neveli a még kiskorú lányát és az egyik unokáját is (akik egyébként egyidősek). Egy instabil család van, ahol az anya mentális betegsége miatt gyakori a különválás, majd az újbóli összeköltözés. Két nagycsaládos pár van követett családok között (3 ill. 5 gyerek). A szülők jellemzően 35-40 évesek, és majdnem mindegyik családban van legalább egy felsős korú gyerek.

Az elmúlt egy évben több olyan esemény történt, döntés született, illetve probléma merült fel, melyek kisebb -nagyobb mértékben hatással voltak (pozitív és negatív irányba egyaránt) a családok életére. Ezeket tekintjük át az alábbiakban.

1) eladósodás

A nagyfokú eladósodás alapvetően nem jellemző a családokra, bár több család vett fel hitelt az elmúlt egy év során is. A kezdeti időszakban egy családnak volt olyan, jelentősebb (de nem kezelhetetlen nagyságú) tartozása, ami már végrehajtás alatt volt, és aminek intézésében segítséget igényeltek a helyi szociális irodától (elvesztett telefonnal kapcsolatos tartozás, amit nem törlesztettek, így jelentősen megnőtt). A családnak sikerült törlesztenie az adósságot (férj fizetéséből vonták le), illetve a meglévő hitelük fennmaradó részét is kifizették.

Egy másik családnál villanytartozás volt, amire a szolgáltatónál maguk intézte el a részletfizetést, és így elkerülték a villany kikapcsolását.

2) kölcsönök, hitelfelvételek

Az elmúlt egy évben több család is vett fel hitelt házfelújításhoz, illetve vásárláshoz. Az egyik családnál merült fel a veszélye annak, hogy hitelspirálba kerülhetnek: a lakásvásárláshoz felvett hitel mellett még autót is vásároltak hitelre (ami aztán összetört), és vettek még fel kisebb hitelt, hogy egy tartozást kifizessenek – a helyzetet még menedzselik, de a szociális munkások odafigyelnek rá, hogy fegyelmezettebben gazdálkodjanak.

Ugyanakkor jellemző a családokra, hogy alkalmanként nem elég a pénzük hónap végén, és kölcsönhöz kell folyamodniuk. Általában a rokonságtól kérnek, egy család említette, hogy ilyenkor az uzsoráshoz fordul, mert a család nem tud segíteni. Ő ügyel arra, hogy annyit kérjen, amit következő hónapban ki tud fizetni.

3) gyermekvállalással kapcsolatos problémák

Két családnál az anya egészségügyi okok miatt abortuszon esett át. Az egyik család – ahol már három gyerek van – szeretne még gyereket és készül is rá. Náluk megfigyelhető egy tudatosabb hozzáállás a gyerekvállaláshoz: fontolgtatja, hogy ha 1 évet még dolgozik, akkor jogosult lesz anyasági ellátásra is a gyerek 2 éves koráig.

Korai gyerekvállalás problémája nem jelent meg, ugyanakkor több családban is van 12-13 éves lány, akikkel kapcsolatban a szülők aggódnak, nehogy megszöktessék őket. Van olyan szülő, aki emiatt nem nagyon engedi a lányát sehova.

4) munkajövedelmek és munkavállalás:

Minden családnál van olyan szülő, általában az apa, aki rendszeres munkával rendelkezik és ezeknek a munkáknak a többsége bejelentett. A családok felénél ez a köztisztasági vállalatnál végzett bejelentett munkát jelenti, ami hosszú távon is biztos megélhetésnek számít, és a minimálbért tudják megkeresni vele, de kapnak étkezési hozzájárulást is. Egy családfő dolgozik az erdészethél, nem bejelentett munkásként, de rendszeresen, amivel a minimálbér dupláját sikerül megkeresnie. Nála felmerült a bejelentés igénye, de ez végül nem történt meg az elmúlt egy évben. A többi apa is dolgozik, hol bejelentett, hol nem bejelentett munkában, van, akinél a lehetőségek szerint váltakozik a rendszeres- és a napszám jellegű munka.

A nők helyzete ennél változatosabb, ketten rendelkeztek a kezdetekkor bejelentett munkával, egyik egy gyárban dolgozott (ami a nők körében nagyon ritka, már csak a több műszak miatt is), másik egy takarító cégnél lépcsőházakat takarított (ez a legjellemzőbb női munka a telepen). Egy nő dolgozott napszámiban, míg ketten tartós egészségügyi probléma miatt nem dolgoznak, egy nő pedig munkát keresett.

A vizsgált egy év alatt több munkavesztés történt, és általában ezek nem a járvány miatt következtek be. Az okok változatosak voltak, volt, aki nem tudott beilleszkedni a munkahelyére, mást leépítés miatt küldtek el, olyan is akadt, akinek apja temetése miatt kellett elutaznia, ami több időt vett igénybe, mint az engedélyezett egy hét.

A férfiak mindegyike a munkavesztés után új munkát keresett, jellemzően talált is, általában személyes kapcsolatrendszeren keresztül. A nők nehezebben találnak új munkahelyet, kevésbé intenzíven is keresnek (részben hiányos kapcsolatrendszerük, részben ebbéli képességük miatt), és valószínűsíthetően a munkalehetőség is kevesebb számukra.

Ugyanakkor a nők nagyrésze jár napszámiba a környéken szezonális mezőgazdasági munkát végezni, még azok is, akiknek rendszeres munkájuk van. Ilyenkor szabadságot vesznek ki, általában 1-2 hetet.

Több családnál van a rendszeres munka mellett valamilyen kiegészítő kereset a napszámon kívül is, amik általában vállalkozás jellegű tevékenységek (piacozás lószerszámokkal, AVON termékek árusítása, legális villanyórával rendelkező családnál villany árusítása). Az egyik családnál a férfi az autót is azért vette, hogy „biznicáljon” vele, piacozni szeretett volna jövedelem kiegészítés gyanánt (ez az autó összetörése miatt azonban meghiúsult).

A munkavesztések okoztak jövedelem kieséseket, a férfiaknál ez inkább rövidtávon okozott nehézséget a családi gazdálkodásban, míg a nőknél ez hosszabb távú pénzcsökkenést jelent, amit a napszámiból keresett jövedelem csak részben tud pótolni.

Külföldi munkavállalás egy családnál fordult elő. Itt a szülők 1-2 évvel azelőttig rendszeresen jártak Ausztriába napszámiba, 2-3 hónapot is távol voltak, mezőgazdasági munkát végeztek. A munkát szervező vállalkozó betegsége miatt ez megszűnt, így most már csak rövidebb időszakokra tudnak menni. Ez nagy jövedelemcsökkenést jelent a családnak, mert a rendszeres több hónapos külföldi

munkából jelentős összeget tudtak megtakarítani, ami lehetővé tett házfelújítást, és magasabb szintű fogyasztást is.

5) gyermekek iskolázása

A családokból egy kivétellel az összes gyerek rendszeresen járt iskolába a családkövetési időszak kezdetekor. A kivételt egy 13 éves fiú jelenti, akinek vélhetően a tanulás sem megy jól, nem ösztönzött és 1 évre teljesen kimaradt az iskolából. Ő idén ősszel újra beiratkozott az iskolába. Az iskola mellett a gyerekek (általában többen is) rendszeresen járnak a Máltás foglalkozásokra, illetve többen a Caritas tanodájába is.

A családok mindegyike fontosnak tartja, hogy legalább az általános iskolát elvégezze a gyerek, de a továbbtanulást is támogatják. Ugyanakkor nagyon jellemző, hogy nem helyeznek nyomást a gyerekekre a továbbtanulás érdekében: 13-14 éves kora körül elfogadják a gyerek döntését, és legfeljebb sajnálkoznak emiatt. A vizsgált időszakban két fiú is befejezte a 8. osztályt, az egyikük különösen jó képességű. A szociális munkás több nehézség ellenére elintézte nekik a beiratkozást a szakiskolába, de egy-két napnál többet egyikük sem járt oda.

Egy másik családnál a két lány városi iskolába íratását szorgalmazta az anya, az egyik lányt fel is vették, de a másik lány nyaralás miatt nem ment el a felvételire, így a már felvételt nyert lányt sem engedte a városi iskolába járni egyedül, „félétsből”.

Egy család van, ahol mindkét lány városi iskolába jár, az egyik már középiskolában 10. osztályos, nagyon jól tanul, míg a kisebbik egy általános iskolába jár. Az anya (aki egyébként analfabéta) nagyon ambicionálja a városi iskolát, nagyon félti a lányait telepi környezettől. Ugyanakkor a beilleszkedési nehézségeket jelzi, hogy a nagylány annak ellenére, hogy jól tanul nem vállalja fel cigány származását (ezért nagyon visszahúzódo is). Egyébként ők voltak az egyetlenek, akik a járvány alatt tanultak, a városi iskolák adtak ki feladatokat és okostelefont, és a Caritas segítségével kommunikálni tudtak a tanárokkal, el tudták küldeni a feladatokat is.

Családokban két óvodáskorú gyerek van, ők rendszertelenül jártak óvodába, inkább a nagymama vigyázott rájuk (unokatestvérek). A nagyobbik idén érte el az iskoláskort, mivel súlyos halláskárosodása van, és ezzel (is) összefüggésben a beszédfejlődésben is visszamaradt, speciális iskolába iratták be a szülők (sikerült őket meggyőzni ennek szükségességéről).

6) egészségügyi helyzet

Két családban fordult elő súlyosabb egészségügyi probléma, mindkét helyen a nagyszülőket érintette. Az egyik családban a nagyapát szélütés érte, ami hosszú távú anyagi és ápolási kötelezettséget jelentett volna a családnak, azonban hamarosan elhunyt. A temetéshez önkormányzati segílyt kaptak. A másik családnál a nagymama demenciája fordult súlyosabbra, paranoiás, agresszív tünetekkel, amit a családanya nem tudott kezelni, otthonba nem akarja adni. Ebben a szociális munkások próbálnak segítséget nyújtani az anyának, hogyan intézze a szükséges vizsgálatokat, ellátásokat, és valószínűleg erre a támogatásra a családnak hosszabb távon szüksége lesz.

Két családanynak van tartós egészségügyi problémája, az egyik mentális jellegű, mindkettőjük rendszeresen jár vizsgálatokra, kezelésre és szedik a gyógyszereiket.

Egy olyan család van, ahol két gyerek is súlyosan halláskárosult. Itt a vizsgálatok, esetleges műtét, illetve a hallókészülék beszerzését intézték a családok.

7) függőségek

Egyik családnál sem derült ki függőség.

8) lakásállapot

A legtöbb családban a szülők örköiek és többen a szülőkkel, testvérekkel egy udvarban, házban (de külön házrészben) laknak. A követett családok lakásainak állapota a telepi átlagnak megfelelő, vagy annál jobb. Egy olyan család van, akik a követés kezdetekor a nagyszülőkkel laktak egy lakásban és a ház erősebben felújításra szorult. A többi lakásban (házrészben) neutrális család lakik és a lakásokon kisebb vagy akár jelentősebb felújítások, esetleg hozzáépítések is történtek a vizsgálatot megelőző években (szinte teljes felújításra került annak családnak a lakása, amelyik huzamosabb ideig dolgozott külföldön). Egy olyan lakás van, ahol be van vezetve a víz, és kettő, ahol a villany legális.

Három családnál is jelentősebb lakásberuházás történt az elmúlt egy évben, két család hitelből fedezte ezt, a harmadikról nem tudni.

A család, amelyik a nagyszülőkkel lakott együtt 5 gyerekekkel egy kétszobás házban, vett egy lakást a telep szélén lévő tömbházban. Ehhez hitelt vettek fel, valószínűleg a gyerekes családok első lakás vásárlását segítő, támogatott hitelt, amit 17-18 évig fognak fizetni (havi 950 LEI). Ez a család viszonylag alacsony jövedelemből él, a férfi minimálbért keresi meg, a feleség napszámban dolgozik főként, 5 gyerek után kapnak gyerekpénzt. Rendszeres jövedelmük 2300 LEI körül van, amihez jön a feleség napszámból keresett pénze, más kiegészítőről nem tudni.

Egy másik család a mellettük lévő házat vette meg, szintén hitelből és azt tervezik, hogy a következő évben összeépítik a két házat, így a víz bevezetésével (amit már két éve ígérnek nekik) fürdőszobát is építenek. Ez a család bár ketten is keresnek a családban és magasabb a havi jövedelmük, sokat költ a gyerekek iskoláztatására (az ő lányaik járnak városi iskolába), így nekik is kihívás lehet a hitel fizetése, annak ellenére, hogy az anya szigorúan beosztja a pénzt.

A harmadik család a tetőteret kezdte el beépíteni, előtte pedig nyáron új kaput vettek és az udvart tették rendbe, utóbbiakat kölcsönből fizették.

Egy negyedik család is tervezett házat (2 szobás, nagy udvaros) venni egy Magyarországra költözött rokontól. Hitelből akarták fedezni, de mivel még voltak adósságaik, amiknek a törlesztését be kellett fejezni, nem tudtak azonnal hitelhez jutni. A rokon másnak adta el a házat, ami nagy feszültséghez vezetett családon belül.

9) családi és telepi konfliktusok

A neutrális családon belül súlyosabb konfliktus egy családnál volt, ahol az anya mentális betegséggel küzd. A házastársak összevesztek az anya elköltözött, a lány az apjánál maradt. Az anya sajnos nagymértékben bevonja a gyerekeket is a konfliktusba. Végül a szülők kibékültek.

Tágabb családban viszont több helyen is kialakultak konfliktusok, tragédiába forduló esetek. Az egyik családban az apa sógornője öngyilkos lett, mert a férje rendszeresen bántalmazta. Három gyereket hagyott hátra.

Egy másik eset telepi szintű konfliktussá vált, mikor is a követett családfő rokona a higiénias blokk felújításának építési munkálatait őrző őrral (szintén telepi lakos) vitába keveredett, ami késelésbe fajult (az őt megszúrta a rokont). A két család között nagyon feszült lett a viszony, nehéz volt megakadályozni, hogy a két család között ne fajuljon tettelegességgé a konfliktus.

Szintén majdnem tettelegességgé fajult egy ház eladása és a vételár fizetése körüli vita. Az egyik követett család még előző évben eladta a házat és kisebbet vett, a vevő a ház felét a megállapodás szerint (amit nem foglaltak írásba) részletekben fizeti ki. A beköltözők lánya és a szomszéd családapája között viszony

alakult ki, amiért a vevőknek el kellett költözniük, úgyhogy a vételár másik felét nem fizették ki. „nagyon nagy veszekedés volt, kasza, villa előkerült”

A követett családoknál a tágabb rokonságon belül az eseti konfliktusok ellenére, inkább a támogató viszony jellemző, segítik egymást a családok.

Míg a Málta munkatársai az egyéni szintű problémák kezelésében hatékonyan tudják segíteni és a segítséget a családok is elfogadják, a közösségi konfliktusokba nem tudtak megfelelően beavatkozni.

10) kriminalitás

Közvetlen kriminalitásban nem érintettek a családok. Prostitúció, koldulás nem volt releváns. Az illegalitáshoz közeli tevékenység a villannyal való kereskedés, illetve nem bejelentett vállalkozásszerű tevékenységek, „biznicelés” (lószerszámokkal való kereskedés) egy-egy esetben történik.

9. táblázat A családok kiválasztott dimenziók mentén megfigyelt elmozdulása a családkövetés időszakában

Dimenziók	CS1	CS2	CS3	CS4	CS5	CS6
Gyerekekkel és gyerekvállalással kapcsolatos attitűd						
(T1_A) gyereke számára nem lát kitörési lehetőséget, azt gondolja, hogy a tanulás nem jelent kilépési lehetőséget ebből a helyzetből						
(T1_B) a tanulás a kiemelkedés egyetlen lehetősége, minden megteremt a család, hogy a gyerek jól teljesítsen.	K=Z (de a gyerek nem tanul)	K=Z (nagyobb gyerekekre nehéz hatni)	K=Z	K=Z	K=Z	K=Z
Munkaerőpiaci stratégia (család felnőtt tagjaira)						
(T2_A) rendszeres munkában gondolkodik (függetlenül attól, hogy van-e neki)	K=Z (korábban rendszeres külföldi munka)	K=Z (de gondolkodnak piacozásban is)	K=Z	K=Z	K=Z	K=Z
(T2_B) inkább alkalmi munkában gondolkodik (helyben, környéken)						
(T2_C) több hétre/ hónapra, akár külföldre is megy alkalmi munkára						
(T2_D) inkább vállalkozói munkából akar megélni (pl. fuvarozás), akkor is, ha külföldön – pl. építéshez vállalkozó, aki a többi embert szervezi						
Jövedelmi helyzet						
(T3_A) alacsony (az alapvető szükségletek fedezésére sem elegendő) és rendszertelen jövedelem						
(T3_B) alacsony rendszeres jövedelem (alapvető szükségletek fedezésére sem elegendő)						
(T3_C) rendszeres jövedelem, általában tudják fedezni alapvető szükségleteiket	K=Z	K=Z	K=Z		K=Z	
(T3_D) rendszertelen jövedelem, de általában tudják fedezni alapvető szükségleteiket						
(T3_E) elegendő jövedelem, valamennyit képesek megtakarítani.				K=Z		K=Z
Háztartásgazdálkodás						
Kiadások tervezés szerint:						
(T4.1_A) tervszerűen gazdálkodik		K		K	K	K=Z
(T4.1_B) nem tervszerűen gazdálkodik, impulzívan költ, amikor van jövedelme, elkölti	K=Z (korábban jelentős fejlesztések)		Z			
(T4.1_C) tudatosan megtakarít, vannak „fejlesztési” céljai				Z		

Dimenziók	CS1	CS2	CS3	CS4	CS5	CS6
<u>Hiány kezelése szerint</u>						
(T4.2_A) alacsony jövedelme miatt a fogyasztási szintjét minimálisra szorítja (tulajdonképp nyomorog), de nincsenek adósságai						
(T4.2_B) megpróbálják a fogyasztási szükséglet és jövedelem közötti különbséget időnként hitelből fedezni (baráti, ismerősi, bolti, banki), de az adósságokat időről időre vissza tudják fizetni		Z (lakás és autóvásárlás)	K		Z (hitel házvásárláshoz)	
(T4.2_C) teljesen eladósodtak, az adósságuk nő és nem képesek azt kezelni						
<u>Közösségi részvétel</u>						
<u>Tágabb rokonságban:</u>						
(T5.1_A) a családban erőforrás, ő támogatja és irányítja a többiekét, ha kell						
(T5.1_B) a családban nem kell különösképpen támogatni másokat, ő sem szorul rá az összefogásra	K=Z (családon belül kölcsönös támogatás)	K (családtól kapnak kisebb támogatásokat)	Z	K=Z	K=Z	K=Z (nincs kapcsolat a családdal)
(T5.1_C) sokszor fordul a tágabb családhoz/rokonokhoz, nélkülük nem marad a víz felett/bajba kerülne		Z	K			
<u>Telepen:</u>						
(T5.2_A) a közösségben vezető szerepet tölt be a család, megmondóember a családtag, maga mellé tudja állítani a közösséget						
(T5.2_B) átlagos a helyzete – se nem vezető, se nem kiszolgáltatott, de elfogadott	K=Z	K=Z	K=Z	K=Z	K=Z	
(T5.2_C) a családot lenézi, kihasználják						K=Z
<u>Állammal való kapcsolat</u>						
(T.6_A) kapcsolatot tart fenn általában az állami szolgáltatókkal, de nem érzi segítőkéssznek őket			K=Z			K=Z
(T.6_B) kapcsolatot tart fenn általában az állami szolgáltatókkal és alapvetően bízik bennük	K=Z	K=Z		K=Z	K=Z	
(T.6_C) alapvetően nem bízik bennük és ha lehet akkor elkerüli az érintkezést (ezért bizonyos dolgokat nem intéz el.)						
(T.5_D) kifejezetten ellenségesnek érzi őket és csak végszükség esetén lép velük kapcsolatban, ezért jelentős dolgokat nem intéz el (pl. nem jár orvoshoz, csak pl. szüléskor, nem intéz el segílyt, gyereknek iskolai dolgait, nem megy munkaügyi központba stb.)						
<u>A Máltás programokhoz való viszonyulás</u>						
(T7_A) senki nem jár a programokra						
(T7_B) alapvetően csak a gyerekek járnak a programokra		K				
(T7_C) felnőttek is járnak közösségi programokra, szóba állnak a Máltásokkal, de egyéni esetkezelésben nem vesznek részt (nem osztják meg őszintén a problémákat)	K=Z					
(T7_D) egyéni esetkezelésben részt vesznek, nyitottak a problémák megoldására és együttműködők.		Z	K=Z	K=Z	K=Z	K=Z

K= kezdeti állapot, Z= záró állapot; Forrás: családkövetési interjúk helyi szociális munkásokkal

A követett családok életében elsősorban a lakásberuházási döntéseik nyomán történt jelentősebb változás annak ellenére, hogy egyes családoknál előfordult munkavesztés is. Mint láttuk az összes családra jellemző a rendszeres munkavállalás, legalább az egyik szülő tekintetében, ez egy alapvető stabilitást ad a jövedelmi helyzetüknek, még ha az alacsonyabb szintű is. Munkavesztés esetén többségük újból talált munkát. Másik fontos tényező a fejlődési/ előrelépési szándék, törekvő családok, akik jobb helyzetbe akarnak kerülni. Az anyagi helyzetüket így elsősorban a lakáshoz felvett hitelek befolyásolják (ezek nagyságáról nincsenek pontos információk) és az, hogy ezeket mennyire képesek törleszteni. Jellemző a családokra, hogy mikor úgy érzik, hogy elegendő jövedelmük van, akkor nem megtakarítanak, hanem hitelt vesznek fel, vagyis az esetlegesen megnövekedett jövedelmüket, vagy szoros takarékossgal kigazdálkodott összegeket a hitel törlesztésére fordítják (megtakarítás helyett előrehozott fogyasztás).

Jövedelem szint és a gazdálkodási attitűdjük alapján stabilnak tekinthető a cs4-cs6 családok helyzete, bár kevésbé kiegyensúlyozott gazdálkodással rendelkezik (impulzív költségek) de szintén stabilnak mondható az első család helyzete is (apa átlagnál jóval magasabb keresete). Két család (cs2 és cs3) anyagi helyzete viszont bizonytalanabb, alacsonyabb jövedelemmel rendelkezik, ennek ellenére növekedési ambíciójuk nekik is van, ebből fakadóan a háztartásgazdálkodásuk is átgondolatlanabb, az előrelépés érdekében kockázatosabb hitelfelvételbe is belemennek.

A követett családok hitelfelvételi és háztartásgazdálkodási kérdésekben nem kérik ki a szociális munkások tanácsát, annak ellenére, hogy számos dologban fordulnak hozzájuk segítségért, például, ha megszorul a család anyagilag, ha valamilyen extra kiadás adódik (pl. az egyik lány iskolai kirándulásának költsége). Szintén igénybe veszik a máltás munkatársak támogatását egészségügyi problémák esetén és a gyerekek iskoláztatásával kapcsolatban. Az utóbbi terén két fontos próbálkozás is volt két fiúnak a továbbtanulási ügyében, akik ez idő alatt végezték el a 8. osztályt, és bár sikeresen felvételt nyertek a Máltai közbenjárása eredményeként, nem voltak felkészülve a városi iskolák integrált környezetébe való beilleszkedésre (úgy tűnik elsősorban a szociális képességek hiánya okozta a kiesést, tanulási képességük megmérettetéséig el sem jutottak). Egy család két lánya jár egyébként városi iskolába, egyikük ráadásul kitűnően tanul, őket az ebből adódó anyagi és kulturális (városi vs. telepi elvárások, értékrendek) feszültségek kezelésében próbálják a munkatársak támogatni.

3.7 A helyi Jelenlét tevékenységek értékelése

A Málta Őrkői Jelenlét programja annyiban különbözik a többi romániai telep programtól, hogy a Málta megérkezésekor már több szervezet és szolgáltatás működött a telepen, a Máltának tehát már egy meglévő szolgáltatási „rendszerbe” kellett beillesztenie a tevékenységeit. A Málta szolgáltatásainak többsége (a többi civilszervezethez hasonlóan) a gyerekeket célozza meg, az ő iskolázottsági, képzettségi szintjét kívánja javítani annak érdekében, hogy jobb pozícióba kerüljenek a munkaerőpiacon, ezzel biztosítva a hosszabb távú kitörési lehetőségeket a mélyszegénységből, a szegregált telepi létből. A gyerekeken keresztül jut el a családokhoz, ott is főként az anyákhoz, ahol elsősorban a krízishelyzeteket próbálja meg kezelni és abban segít, hogy az alapvető szolgáltatásokhoz, segélyekhez hozzáférjenek a családok. A telep nagy lélekszáma és a helyi közösség súlyos szociális depriváltsága miatt már önmagában ez is jelentős feladat.

A TF program keretében közösségi programokat is megvalósítottak, bár kevésbé intenzíven, mint a csoportos foglalkozásokat.

Az alábbi tábla a Málta és más civil és önkormányzati szervezetek telepi jelenlétét mutatja meg.

10. táblázat A Máltai Szeretetszolgálat és egyéb szervezetek által Örkön helyben nyújtott szolgáltatások

Tevékenységek	Málta	Más civil szervezet	Önkormányzati szolgáltatások
0-6 éves gyerekek fejlesztését célzó programok	1) Játszva megelőzni program óvodásoknak	A) Ringató – Biztos Kezdet típusú szolgáltatás (Esély Egyesület) B) Hétvégi, nyári közösségi programok (Nővérek)	helyi óvoda működtetése (<i>Ringató finanszírozása</i>)
iskolás gyerekek fejlesztése, tanulmányok támogatása	2) Korbontásban csoportfoglalkozások gyerekeknek: alap és szociális kompetenciák fejlesztése 3) Korai gyerekvállalást megelőző program lányoknak	C) Tanoda foglalkozás iskolásoknak, benne gyerekek képesség felmérése és fejlesztése (Caritas)	(<i>helyi iskola infrastruktúrájának biztosítása: önk. , működtetése – állam</i>)
Közösségi programok gyerekeknek	4) Foci edzés fiúknak, tánc és szabadidős foglalkozások Kirándulások, Szülőkkel közös családi napok	B) Hétvégi, nyári közösségi programok (Nővérek) D) Nyári tábor tanodásoknak (Caritas)	
Második esély program			I) Helyi iskolában az általános iskola 1-4 osztály elvégzése felnőtteknek, fiataloknak
Prevenációs programok gyerekeknek fiataloknak	5) Nő mint Esély programban: felvilágosítás és családtervezés központú foglalkozások lányoknak		
Felnőttek közösségi programok	6) családi napok	E) Istentisztelettel egybekötött közösségi együttlétek (Nővérek) F) Helyi cigány kulturális programok szervezése (Amenkha Egy.)	
Szociális segítségnyújtás (ügyintézés, segélyezés, krízishelyzetek kezelése)	7) Elsősorban a programjaikon részt vevő gyerekek családjainak gondozása, problémák feltárása, kezelése (kb. 50 család)	G) Információ közvetítés, - terítés a szolgáltatásnyújtók és a helyi közösség tagjai között (Amenkha Egy.)	J) Helyi szociális iroda feladata a szociális ellátásokhoz való hozzáférés biztosítása az arra jogosultak körében, ezek feltételeinek megteremtése (pl. lakócím bejelentés) M) Egészségügyi mentor szolgálat rendszeres családlátogatások során feltárt szociális szükségletek jelzése a szociális iroda felé
Adományoztatás	8) Alkalmanként, de alapvetően tudatosan kerülnek ennek rendszerszerű alkalmazását	H) Rendszeres adományoztatást végez a Caritas, nővérek, katolikus egyház	K) alkalomszerűen
Háztartásgazdálkodás segítése, adósságkezelés	(csak alkalomszerűen)		(csak alkalomszerűen adósságokkal kapcsolatos ügyintézés (pl. bírósági eljárásokkal kapcsolatos ügyintézés))
Foglalkoztatás segítése, képzések szervezése, álláshoz jutás segítése	9) RARE foglalkoztatási programban foglalkoztatási mentorálás felnőtteknek	G) Információ közvetítés, - terítés a szolgáltatásnyújtók és a helyi közösség tagjai között (Amenkha Egy.)	L) Helyi szociális iroda: állás közvetítés, állásbörzék szervezése, oda helyiek bekapcsolása,

Tevékenységek	Málta	Más civil szervezet	Önkormányzati szolgáltatások
		N) RARE foglalkoztatási programban kompetencia képzés felnőtteknek	munkáltatókkal kapcsolatépítés. Képzésekre helyiek eljuttatása. Közmunka szervezése.
Egészségüggyel kapcsolatos szolgáltatások	10) Nő mint Esély program: várandós anyákkal foglalkozás, nőknek felvilágosító programok nőgyógyászati kockázatokról, szűrésekbe és orvosi ellátásba való eljuttatása 10) Közösségi alkalmakkor alap szűrések szervezése (vérnyomás, vércukor stb)	A) Ringató: kis mamáknak információ átadás, felvilágosítás egészséges életmóddal, gyerekek táplálásával stb.	M) Egészségügyi mentor szolgálatok: gyerekek és felnőttek eljuttatása házi és szakorvosi ellátásba, oltások szervezése, terhes és csecsemő gondozás segítése
mosási és higiéniai szolgáltatás	11) Higiéniai blokkban az őrkői családoknak mosási és fürdési lehetőség biztosítása		

A telep kiterjedtsége, a problémák súlyossága és komplexitása miatt, illetve a telepen lévő viszonylag sok szervezet működése miatt, Őrkőn a Málta tevékenységeit nem önmagában, hanem a többi szervezet tevékenységével együtt érdemes értékelni. A fő kérdés az, hogy a jelenlévő szervezetek együttesen képesek-e olyan szolgáltatásrendszert kialakítani, ami az ott élők hátrányait és kirekesztettségét csökkenti és hozzájárul a többségi társadalomba való integrációjukhoz.

Mint a fenti tábla mutatja, a szervezetek sokféle szolgáltatást nyújtanak. Annak érdekében, hogy értékelhessük, hogy ezek mely problémákra adnak választ és mely problémák maradnak nagyobb részt vagy teljesen kezeletlenül, az alábbi táblában egy probléma-beavatkozási mátrixban illesztettük a fenti szolgáltatásokat.

11. táblázat Probléma – beavatkozási mátrix

Problémák	Málta Programok	Más szervezet/ önkormányzat által nyújtott programok
Súlyos anyagi depriváció / hátralekók	7, 8	H, J, K
Munkaerőpiaci helyzet (képzettség/ attitűd)	9	G, I, L, N
Humán szolgáltatás hiánya / minőségi problémák	1, 2, 4, 6, 7, 10	A, B, C, D, E, F, G, J, M
Infra és lakás hiánya / minősége		
Szemét / környezet / higiénia	6, 11	
Prostitúció / drog / csicska / balhék / bűnözés		
Korai gyerekvállalás	3, 5	
Belső konfliktusok / közösségi problémák		B, E
Közlekedés / városok / szolgáltatások elérhetősége		

A Málta TF programjának főbb eredményei az őrkői közösség életében és a helyi szervezet működésében hozott változásokban is érezhetőek.

Az őrkői közösség vonatkozásában eredmény, hogy a kezdeti klienskört 30 főről 90 főre tudták bővíteni, ami mintegy 50 családot jelent. Ezzel a telepen sikerült a csoportfoglalkozásoknak (játszva megelőzni, foci, tánc, egyéb közösségi foglalkozások, legújabbban a kórus) egy stabil részt vevői kört teremteni, ami beépült a kliensek életébe, abba nagyobb fokú rendszerességet, következetességet vitt. Az elsősorban gyerekeket, fiatalokat célzó csoportfoglalkozások, melyek gyakran mentorálásba is

fordulnak, hozzájárulnak a szociális és alapkészségek fejlesztéséhez, a későbbi társadalmi beilleszkedést segítő szemléletmód kialakításához, akkor is, ha utóbbinak még csak kezdeti eredményei érzékelhetők. A továbbtanulás segítése érdekében a kezdeti tevékenységek kiegészítése, fejlesztésében is történt előrelépés, ami egyben az egyéni fejlesztések felé történő elmozdulást is jelenti a helyi iskolával együttműködésben és megkezdődött egy nyitás a középiskolák felé is.

A gyerekeken keresztül sikerült a felnőttek tágabb körét elérni, a számukra nyújtott ügyintézési, életvezetési, családtervezési tanácsadási tevékenységek gyakran krízishelyzetek kezelésével párosulnak, illetve egy-egy nehéz helyzetben való segítségnyújtással sikerül az egyes családok bizalmát megnyerni, azt elmélyíteni.

A higiénias blokk szolgáltatásai közül a mosási és elsősegély pont szolgáltatások bevezetése mondható sikeresnek, míg a fürdési lehetőséget még kevesen használják ki.

A többféle járvány miatt kevésbé rendszeresen megvalósuló közösségi programok elsősorban a családok és gyerekek eléréséhez járultak hozzá, amellet, hogy valódi közösségi élményként szolgáltak a részt vevőknek.

A helyi szervezeti szinten is több jelentős hozadéka van az elmúlt három év beavatkozásainak.

A Málta Őrkői jelenlétének fenntarthatósága szempontjából az egyik legfontosabb, hogy sikerült az állami akkreditáció megszerzése a nappali központ tevékenységek (iskolai orientáció, szülők iskolája típusú szociális tevékenységek) tekintetében. Továbbá részt vesznek a GÁL-Sepsi projekt társadalmi inklúziót célzó tevékenységeinek tervezésében és megvalósításában, ami majd lehetővé teszi, hogy az elkövetkező 3 évben az eddig folytatott tevékenységeit tovább fejlessze, elmélyítse Őrkön.

Az Őrkői csapat 8 főre bővült a három év alatt, és a hatékonyság szempontjából további előrelépés, hogy a meglévő Nő mint Esély programot és a TF program csoport és közösségi tevékenységeit egy koherens rendszerbe sikerült rendezni, ahol a tevékenységek megfelelően egymásra épülnek, és amely megfelelő alapot jelent a szükségletek szerinti újabb tevékenységek kialakítására (ld. pl 7-8. osztályosok egyéni fejlesztése).

A pár éve még az Őrkön dolgozó szervezetek erős elszigeteltségben működtek. Ezen a téren is jelentős javulás történt, egyrészt a járványokkal kapcsolatos krízishelyzetek, másrészt pedig egyes projektek (pl. RARE, Gál-Sepsi projekt) közös tervezése és megvalósítása hatására erősödött a jelenlévő szervezetek és intézmények közötti együttműködés (legalábbis egy részüknél). A Málta kezdetben az Esély Egyesülettel dolgozott együtt szorosabban, mára a szociális igazgatóság helyi irodájával, a Caritassal, és az Amenkha egyesülettel is szorosabb kapcsolat épült ki. Kisebb előrelépés az iskolával is történt.

Szintén a hároméves projekt hozadéka, hogy az Őrkői Málta csapat és általában a városi Máltai Szeretetszolgálat szervezete városi szinten is tudta növelni elfogadottságát, beágyazódottságát, helyi kapcsolatrendszere bővült és elmélyült. A Málta kilépett az intézményi ellátó (pl. hajléktalan intézmény) szerepköréből és megjelent a város más leromlottabb közösségeiben, illetve a környező falvakban is.

Ugyanakkor fontos, hogy ezek az eredmények a Málta hosszú távú jelenlétének az alapjait teremtik meg, és az Őrkői roma közösség nagyságához és problémájának mélységéhez képest csak a kezdeti lépéseket jelentik. Az Őrkői roma közösség integrációját akadályozó tényezőknek (mint az alacsony iskolai végzettség, munkaerőpiaci kirekesztettség, korai iskola elhagyás és gyerekvállalás, lakhatási depriváció, külső kapcsolatokat nélkülöző zárt közösség) strukturális okai vannak, amiket alapvetően az intézményrendszerek tudnak kezelni, a segítő szervezetek facilitálni, kiegészíteni tudják az

intézmények működését. A jövőbeni kihívások tehát elsősorban a strukturális okok felszámolását jelentik, mely egyrészt hosszú távú másrészt pedig szereplők széles körét érintő feladatok.

A jövőbeni kihívások a

- célcsoport elérések bővítéséhez,
- a beavatkozások szélesítéséhez, elmélyítéséhez,
- a helyi közösségi dinamikák befolyásolásához,
- a városi többség (intézmények, munkáltató, politika, lakosság) érzékenyítéséhez,
- és helyi, illetve városi együttműködési rendszerek további intenzifikálásához kapcsolódnak.

A szolgáltatásokba bevont családok többsége a valamivel jobb helyzetben lévő családok közül kerül ki, a legrászorultabb családok bevonását nem sikerült elérni. Jellemző, hogy a Máltának és más szervezetek „ügyfelei” is pár nagy család rokonsági köréből kerülnek ki, és persze vannak átfedések az egyes „ügyfélkörök” között, de a szervezeteknek nehéz más családi érdekszférákhoz tartozó körökbe bejutni. A legrászorultabb családok elérésére a kezdeti szociális munkás csapat sem volt szakmailag eléggé felkészülve. Ugyanakkor a mára szélesebb körű kompetenciákkal bíró csapatnak is szembe kell nézni, annak veszélyével, hogy más érdekkörökhöz tartozó családok bevonása a meglévő kliens körben kialakulóban lévő pozitív közösségi dinamikáit megtöri.

A legrászorultabbak elérésének hiánya összefüggésben van azzal, hogy a szervezeteknek nem sikerül feltárniuk és befolyásolniuk a közösség belső viszonyait, működési mechanizmusait, annak ellenére, hogy a telepí családok elfogadják és használják a segítő szolgáltatásokat. Örök egy hagyományos értékrend alapú, zárt közösség, ahová a Málta és más szervezetek is közvetítő emberekön keresztül jutnak be (ezek többnyire az Amenkha Egyesület munkatársait jelentik), azokkal alakul ki kapcsolat, akikkel összekötik őket. A közösség negatív, korlátozó vagy a hátrányos helyzetet újratermelő (gyakran a hagyományokhoz is kötődő) belső működésének megváltoztatásához a közösség szociális munka, közösségsszervezés megkezdése szükséges. A GÁL-Sepsi projektben az épülő új szociális bérházak elosztásához kapcsolódóan fog az első ilyen közösségfejlesztői munka megtörténni a helyi szervezetek részvételével.

A korai iskola elhagyás megakadályozása és a továbbtanulás ösztönzése terén jobb eredmények elérése érdekében a helyi iskola működését, új pedagógiai módszerek bevezetését kell elérni elsősorban. Itt igaz főként, hogy a Málta és a többi szervezet az együttműködés erősítésével egyrészt nagyobb nyomást gyakorolhatnak az iskolára és a fenntartóra, hogy jobb minőségű és korszerűbb oktatást kapjanak a gyerekek, másrészt azonban a saját tevékenységeiket is fejleszteniük szükséges ezen a területen. Mint láttuk a Málta ezt már megkezdte. Ugyanakkor a szülői attitűdök megváltoztatására is intenzívebb beavatkozások kellenek. Az iskola mellett a gyerekek korai fejlesztése és az óvodai nevelés megerősítése is ugyanilyen fontos, ezekkel a szervezetekkel az együttműködés gördülékenyebb is. A GÁL-Sepsi projekt több ezzel kapcsolatos tevékenységet tesz majd lehetővé. Az oktatási intézmények módszertani fejlesztése azonban a fenntartók (állam, önkormányzat) feladata, amihez szintén elérhetőek uniós források is.

A foglalkoztatás terén komplex szemléletű, a foglalkoztathatóságot javító beavatkozás kevés történt eddig, a Málta és a többi szervezet egymásra épülő foglalkoztatást segítő tevékenységeket a GÁL-Sepsi projekt keretében fog megvalósítani, ezen belül a Málta főként foglalkoztatási mentorálást fog végezni.

A GAL-Sepsi projektben a Málta által vállalt harmadik beavatkozási irány a szociomedikális tevékenységek, melyek a telepíek jobb egészségi állapotának megteremtését célozzák, szűrések megvalósításával, az ellátásokba való eljuttatásával az ehhez szükséges szociális munkával. Szintén a Málta feladata lesz a korai gyerekvállalást megelőző, a tudatos családtervezést segítő felvilágosító

programok megvalósítása is. Az egészségügyi mediátor szolgáltatással, mely eddig elszigetelten működött a telepen, az együttműködés erősítése látszik szükségesnek ezen a téren.

Az adósságok és háztartásgazdálkodási kérdések elsősorban krízishelyzetek kezelésekor kerülnek elő. Az adósságok kialakulását megelőző és rendezését segítő, a hitelfelvételekkel kapcsolatos ismereteket közvetítő háztartásgazdálkodási szolgáltatásra szükség lenne a telepiek körében is. Ez már csak azért is indokolt, mert a jövőben a közmű- és lakásfejlesztések hatására a lakhatási költségek is nőni fognak sok telepi család számára.

A városi többségi társadalomba integráló programok hiánya szintén érzékelhető. A gyerekeket, fiatalokat, családokat célzó programok közül csak nagyon kevés valósul meg integrált környezetben, pedig azok segíthetnék, azoknak a szociális képességeknek a kialakulását, melyek szükségesek ahhoz, hogy a gyerekek városi iskolákban tanuljanak, vagy a felnőttek munkát vállaljanak. Ezzel összefüggésben a többségi társadalmat (lakosságra, intézményekre, munkáltatókra) érzékenyítő programokra is szükség van. Mint láttuk a város vezetésének a GAL-Sepsi projekttel kapcsolatos, városi közvélemény felé kommunikációja sem kiforrott és a szervezetek sem tudják megfelelően kommunikálni az eddigi eredményeiket.

4 Szatmárnémeti

Szatmárnémeti – Esettanulmány

Tönkő Andrea

93

4.1 Vezetői összefoglaló¹⁰

A Szatmárnémeti telep az Ostrovului utcában elhelyezkedő, CD2 néven emlegetett tömbház, mely klasszikus szegregált telepi körülményeket mutat úgy a fizikai infrastruktúra, mint a közösség tekintetében („a város szegylene”). A tömbházban kisméretű (17 négyzetméteres) garzonlakások vannak, a túlszűfolttság és bezártság folyamatos konfliktusokhoz vezet a házban. Sok a nem dolgozó felnőtt, iskolába nem járó gyerek, illetve az elhanyagolt állapotban lévő közös területeken tétlenül lógó, hangoskodó, verekedő fiatal. A gyerekek veszekedéseiből kialakuló konfliktusok gyakran egész családok közöttivé hatalmasodnak.

Ebben a környezetben lett kialakítva a Jelenlét Pont, három munkatárs foglalkoztatásával. A Jelenlét Pont 2018 decemberében kezdte el működését, szerény körülmények között. A CD2-vel szomszédos, ám nemrég felújított B2 tömbház földszintjén található, négy helyiségből áll. Itt kapott helyett a higiéniai blokk (mosógépek, zuhanyzó), a közösségi helyiség és az iroda.

Szatmárnémetiben erős előzményekre tud alapozni a program. A helyi Málta szervezet nagyon aktív, nem csak a telepeken mélyszegénységben élő romák vonatkozásában, hanem a hajléktalanellátásban is. A szervezeten belül zajló generációváltás egyben a hangsúlyok áthelyeződésével is jár, már nem az adományozást helyezik előtérbe. Erősödik a professzionalizálódás, a fiatal munkatársak között egyre többen rendelkeznek szociális munkás képzettséggel. Emellett természetesen továbbra is jelentős az önkéntes hálózat, melyben nagyszámú fiatal vesz részt. Mindez erős alapokat teremtett a Jelenlét program megkezdéséhez.

A tereplátogatások során látszott, hogy a helyiek jelentős része már ismeri a kollégákat, a gyerekek kifejezetten várták a megjelenésüket. A helyi munkatársak elfogadása, az irányukba mutató bizalom a közös munka hónapjai során szemmel láthatóan tovább erősödött. A gyerekek nagyon szívesen részt vesznek a foglalkozásokon, ma már nem csak a Málta-házban, hanem a Jelenlét Pontban is. Ez megerősíti a Málta stratégiai döntését, hogy a telepet a gyerekeken keresztül közelíti meg. Szatmárnémetiben a telepi megérkezésnek nagyon jó alapját jelentette az évek óta működtetett délutáni iskola, ahová a CD2-ből is sok gyerek jár. Az odajáró gyerekekre hatással van a program, tanulnak, jól érzik magukat, a telepi környezethez képest más értékekkel és mintákkal is találkoznak.

A telepen kritikus a közbiztonság, sokan nem merik kiengedni a gyerekeket a lakásból. Nekik különösen nagy segítség, hogy van a közelben egy hely, ahol a gyerekeket biztonságban, felügyelet alatt tudják, ahol ráadásul tartalmasan töltik el az idejüket. A családlátogatások megerősítettek minket abban, hogy ezeknek a gyerekeknek minden perc ajándék, amit nem a túlszűfolt lakásban, a veszekedésektől hangos folyosók szomszédságában kell eltölteniük.

A program jelenleg túl van a megérkezés fázisán. A közösségi és intézményi kapcsolatok megerősödtek, a bizalom megerősödött. A továbbfejlesztés kapcsán három jelentős feladatot, kihívást látunk:

- A délutáni iskola, táborok nagyon jól működnek, de csak a telepi gyerekek egy részét érik el. Az elmúlt néhány hónapban már a Jelenlét Pont is fontos szerepet kapott, főleg azoknak a gyerekeknek az életében, akik nem járnak délutáni iskolába (vagy azért, mert egyáltalán nem

¹⁰ Az esettanulmány a 2019-ben és 2020-ban lefolytatott interjúkon, valamint a helyi Málta munkatársaival történt rendszeres konzultáción alapszik, amelynek része volt a családok követéses vizsgálatának adatgyűjtése is. A tanulmányban a Román Statisztikai Hivatal népszámlálási és más regiszter alapú adatain túl felhasználtuk a 2020. nyarán lefolytatott saját kvantitatív adatgyűjtés eredményeit. Ezúton is köszönet Hegedüs Jánosnak és a szatmári Máltai-Szeretszolgálat minden munkatársának, hogy segítették a tanulmány megszületését.

járnak iskolába, vagy helyhiány, vagy egyéb okok miatt). A kisebb gyerekek bevonása itt is könnyebb feladat, a nagyobb kihívást valószínűleg a (kis) kamaszok jelentik, akikre már erős befolyással van a telep környezet. Ha őket is sikerül elérni, a közösségi konfliktusok egy részének megelőzése is könnyebbé válhat.

- A Jelenlét Pont valódi beindulásával el lehet kezdeni az egyéni esetkezelések elmélyítését. Sok család rendelkezik komplex problémákkal, a súlyos szociális problémák gyakran egészségügyi gondokkal is összefüggnek. A krízishelyzetek kezelésére, munkajövedelmek és ezzel összefüggésben a lakhatás biztonság növelésére finoman kidolgozott - a helyiek által is elfogadott - segítséget, válaszokat kell majd keresni. Az első lépés, a bizalom kiépítése megtörtént, az elkezdett úton lehet majd továbbmenni és valódi szociális segítőtevékenységet folytatni a telepen.
- A helyi program próbálkozott közösségi szintű beavatkozásokkal is, de ezek egyrészt a telep sajátos „hierarchiája”, belső hatalmi viszonyai, másrészt a COVID-19 miatti korlátozások miatt egyelőre nem tudtak kiteljesedni. Fontos lenne, hogy a program ezen a területen előremutató lépéseket tudjon tenni a tudatos közösségi önszerveződés, a konfliktus-megoldás irányába. Ennek eléréséhez azonban elengedhetetlenül szükséges az önkormányzat és a városban tevékenykedő különböző civil szervezetek összefogása.

4.2 A Jelenlét Program céljai a területen

A projekt helyszíne egy négyemeletes, 99 lakásos tömbház Szatmár megye székhelyén, Szatmárnémetiben. A tömbház önkormányzati tulajdonban van, közel a városközponthoz. A házban körülbelül 400, többségében (magyar ajkú) roma származású ember él. Az egész tömb nagyon elhanyagolt állapotban van. A lakások egyszobásak (18 m²), állapotuk, komfortfokozatuk változó.

A lakók 40 %-a 18 éven aluli, 30-30 százalékos a 18 és 35 év közötti, valamint az ennél idősebb korosztály aránya. A szülők legtöbbször általános iskolai végzettséggel rendelkeznek, de ennek ellenére is nagy számban előfordul a lakók körében az analfabetizmus. A gyermekeknél gyakori a többszöri osztályismétlés, korai iskolaelhagyás, magatartási problémák. A felnőttek jelentős része munkanélküli, segélyből vagy alkalmi munkákból élnek. Jelen van a prostitúció, alkoholizmus, drogfogyasztás, szerencsejáték, uzsora és családon belül erőszak is.

A lakóház zárt, merev hierarchiával jellemezhető közösséget alkot, melyben állandók a feszültségek, konfliktusok. A területen jelen lévő civil és egyházi segítő szervezetek (Caritas, Stea Egyesület, SF. Acoperamant, Romániai Máltai Szeretetszolgálat) segítségét elfogadják, valamint az állam által nyújtott segélyeket és juttatásokat igénybe veszik.

Szatmáron évek óta van aktivitása a Romániai Máltai Szeretetszolgálatnak. Széles spektrumon végzik tevékenységeiket, éves szinten több mint 30 programjuk van (tanoda, hajléktalan-ellátás, táborok, telepi gyerekek ellátása, délutáni szabadidős foglalkozások, stb.). Sok ifjúsági önkéntessel dolgoznak, ez az itteni program egyik erőssége. Központjuk a Málta-ház (mely kb. 4 km-re van az általunk vizsgált tömbháztól). A Málta-ház először vasárnapi iskola volt, mely nagy hangsúlyt fektetett a vallási nevelésre. A szatmári püspökség épületében kaptak helyet. A tanoda program keretében ma már minden délután kb. 80 gyerekkel foglalkoznak (és erre a szolgáltatásra van akkreditációjuk is). Ide a város minden részéről járnak a nehéz sorsú gyerekek (az iskolából rögtön ide jönnek, itt kapnak ebédet, utána elkészítik a házi feladatokat. Tanulás után sport, játék van). A délutáni foglalkozások 6 óráig tartanak. Gyakran előfordul, hogy az önkéntesek és alkalmazottak hazakísérik őket mikrobusszal vagy tömegközlekedéssel. A Málta-házban van zeneterápiás szoba, elsősegély pont, adminisztráció, mosási és fürdési lehetőség (az épület egy része higiénés blokk). A szervezetnek elsősorban a gyerekekkel van kapcsolata, rajtuk keresztül lehet elérni a szülőket is. Mivel romániai akkreditált tevékenységről van szó, nagyon komoly adminisztráció is folyik a Málta-házban (minden gyerekről van egyéni és családi portfólió).

Szatmárnémeti tehát abban a különleges helyzetben van, hogy már eddig is volt „Jelenlét” – még ha nem is a Magyarországon megszokott formában. A cél az volt, hogy a projekt keretében a már működő programokat kiegészítve, azokra ráépülve valósuljon meg egy még szélesebb spektrumú szolgáltatás, mely kiterjedne a szociális segítségre is (intenzívebb szociális munka a teljes családnál, nem csak a gyerekeknél). Mivel a tanodás gyerekek egyharmada telepi, ez jó kiindulópontot jelentett. A munkát innen kellett folytatni.

A projekt keretében tervezett tevékenységek a következők voltak:

- Jelenlét Pont a tömbházban (Biztos Kezdet típusú program, illetve higiénias blokk)
- Adósságkezelés és foglalkoztathatóság elősegítése
- Mozgó Játszótér program
- Elsősegély Pont

- Községi programok (épület állagmegóvás, rágcsálóirtás megszervezése, foci)
- Lakhatások jogszerűsítése

4.3 A telep kialakulása

Az Ostrovului utcában található B2 és CD2 nevű négyemeletes blokkházak valaha az Unio gyár munkásszállói voltak. Jelenleg a CD2-ben összesen mintegy 100 család lakik, a nemrég felújított B2-ben lényegesen kevesebb, 39 család kapott eddig elhelyezést (míg a CD2-ben egységesen 17m²-es lakások találhatók, a B2-ben a lakások alapterülete változó). A tömbházak a régi ipartelep szélén fekszenek, a környékre az általános leromlás jellemző, már a környező házak is kezdenek szegregálódni. A jobb állapotban lévőekben még van magántulajdon, de zömében szociális bérlakások.

Az önkormányzat 2008-ig gyakorlatilag nem is tudta, hogy mi folyik ezekben az épületekben. 2008-ban az akkori alpolgármester (most polgármester) egyszer kiment egy rövidzárlat miatt, és akkor szembesültek vele, hogy az épület tele van faluról beköltözött, önkényesek lakásfoglalókkal. Ekkor az önkormányzat átvette a lakásokat, és most ők adják ki (szükség-lakásként). A lakásokat a Szociális Igazgatóság kezeli (vagyonkezelés, lakáselosztás, bérleti díj meghatározása, stb.).

Miután a B2 annyira lepusztult, hogy szinte már lakhatatlan volt, az önkormányzat kiköltöztette az embereket és végre felújította. Ebbe a tömbbe most egy speciális (sokak szerint átláthatatlan) elbírálási rend szerint költöznek be az emberek. Nagy feszültségekhez vezetett, mikor a korábbi szociális irodavezető azt állította (teljesen megalapozatlanul) a CD2 lakosoknak, hogy majd ők költözhetnek át az új házba. A beköltözés a felújított tömbbe végül azért sem történt zökkenőmentesen, mert a műszaki átadást nem intézte el időben a beruházó. A felújított tömbház hét hónapig állt üresen állt, míg végül elkezdtek beköltöztetni a lakosokat. A B2 most lakók tekintetében elég vegyes képet mutat, érkeztek családok más városi romatelepekről, de kaptak helyet fogyatékkal élők és idős emberek is. A helyi kollégák előtt az önkormányzat lakás-elosztási szándéka és módszere a többszöri megbeszélések és egyeztetések ellenére sem átlátható (és ők maguk nem is szeretnék ebbe belefolyni). Annyit tudnak, hogy a CD 2-ből végül egyetlen család kapott itt lakást, de ők sem érzik magukat biztonságban:

„...a vízműveknél dolgozik, és a főnöke kijárta neki. Ő most fél, nem mer kimenni a házból.”

A Jelenlét Pont is a B2-ben lett kialakítva, ami az előzmények ismeretében kezdetben nagyon megnehezítette a stáb dolgát. Három lakást egybenyitottak a földszinten, a folyosó végén, így alakítottak ki közösségi helyiséget és higiéniai blokkot. Sokáig nem indult be az élet a helyiségben, míg végül a járványhelyzet hozott áttörést.

A Jelenlét tevékenységek elindulását az is megnehezítette, hogy sokáig azt sem tudták a helyi kollégák, hogy kik laknak a CD2-ben. Nyolc hónapba telt, amíg végig mentek a tömbben és felmérték az ottlakókat.

4.4 A telep és település alapvető problémái

4.4.1 Demográfiai helyzet¹¹

Szatmárnémeti (köznapi nevén Szatmár), Románia Észak-nyugati részén, a magyar határ közelében fekszik. A nemzetközi repülőtér és a vasúti hálózat lehetőséget biztosít az összeköttetésre mind az európai országok, mind az ország belseje felé. Szatmárnémeti népessége a 2011-es népszámlálási adatok szerint 102 411 fő. Az összlakosság kb. 60%-a román etnikumú, 35%-a magyar, 2%-a roma. A Nemzeti Kisebbségkutató Intézet 2016-os SocioRoMap vizsgálata szerint a romák becsült száma a településen 2 500 fő, ebből 93% magyar anyanyelvűnek vallja magát. A romák közül a telepen élők száma 1 301 (52%), a nyelvhasználat a telepeken nagy többségben (80% felett) magyar. A romani nyelvet szinte senki nem használja.

Demográfiai szempontból Szatmárban megyei szinten csökkenés tapasztalható, a megye lakossága az 1992. évi 400 789-ről 2015-re 339 998 főre, azaz 60 791 fővel csökkent. A 2011–2015 közötti időszakban, Szatmárnémetiben, csakúgy mint a megye másik nagyvárosában, Nagykárolyban 2,5%-os népességcsökkenés tapasztalható. Szatmár megye földrajzi elhelyezkedése (a magyar határ szomszédságában), valamint Románia két olyan gazdaságilag erős városi központjának közelsége, mely sokkal több szakmai és oktatási lehetőséggel rendelkezik (Nagyvárad és Kolozsvár), magyarázatul szolgálhatnak a fiatal nemzedék Szatmárnémetiből történő elvándorlására és következésképpen a demográfiai hanyatlásra.

Szatmár megye népességének nagyságát alapvetően befolyásolja a nemzetközi migráció, a külföldi munkavállalás, mely a 2000-es évek elejétől kezdve meghatározó jelenség a térségben (ám mivel ezek a munkák gyakran átmenetiek és/vagy nem bejelentettek, ezért a statisztikáknak nagyon nehéz követni őket). A 2011-es népszámlálás eredményei szerint Szatmár megye szintjén 17 276 ember „hiányzott ideiglenesen” (feltételezhetően ideiglenes külföldi munkavállalás miatt), illetve 12 746 fő dolgozott hivatalosan külföldön.

A népesség korcsoportonkénti szerkezetének elemzése az öregedés jelenségét mutatja, ami nagyjából azonos az országos tendenciákkal (az 1000 lakosra jutó országos élve születések aránya 2010-ben 9,4, míg 2014-ben már csak 8,8 volt).

4.4.2 Gazdasági helyzet

Szatmár megye gazdaságát ipari-agrárgazdaságként jellemzik. Az ipari tevékenységek között jelen van a könnyűipar, gépek és berendezések építése, az agrár-élelmiszeripar és a bútorgyártás. Könnyűipari területen a Steilmann-Mondiala hagyományőrző vállalat a ruházati cikkek gyártásában. Ebbe az ágazatba tartoznak a ruházati cikkek, gyapjú, textíliák és lábbelik gyártására szakosodott kisebb vállalkozások is. Gép- és berendezésgyártásban a többnyire magasan képzett munkavállalókkal rendelkező hagyományos vállalkozások bányászati berendezéseket, pótkocsikat, hidraulikus rendszereket gyártanak (Unio, Autonova). A Draxlmaier a megye egyik legfontosabb vállalkozása, amely elektromos vezetéket gyárt autók számára. Az Electrolux-Samus háztartási gépek gyártására

¹¹ A felhasznált adatok forrása Szatmár Megye Stratégiai Terve 2016-2020

specializálódott. A legrepresentatívabb agrár-élelmiszeripari vállalatok olaj-, cukor-, malom- és pékáru, tejtermékek és húsfeldolgozás gyártására szakosodtak (Erdély Carei, Unicarm, Friesland, Ave Impex). Bútoripar területén nagyszámú, mindenféle méretű vállalat létezik (Samobil, Ergolemn, Ardudana, Nord Simex stb.). A bútoripari termelés nagyrészt exportorientált.

A mezőgazdaság a megye gazdaságának egyik fontos ága (a GDP 30% -át teszi ki Szatmár megyében). A gabonatermesztés a megművelt terület hozzávetőlegesen 63,2% -át foglalja el. Szatmár az ország egyik legnagyobb gyümölcstermelő megyéje és az ország legnagyobb epertermelője, innen származik az ország epertermelésének több mint a fele.

A vállalkozások közel 40%-a a kereskedelembe, kb. 37%-a az iparban, 7,9%-a szállításban, 3,7%-a építkezésben, 3%-a mezőgazdaságban tevékenykedik.

Gazdasági fejlettség tekintetében Szatmár megye a regionális átlag alatt helyezkedik el, melynek oka egyrészt a helyi gazdasági egységek mérsékelt hozzájárulása a GDP-hez, másrészt pedig a fekete- vagy szürkegazdaság magas aránya az intenzív külföldi munkavállalás miatt” (Szatmár Megye Stratégiai Fejlesztési Terv) .

A lakások száma a városban 2017-es adatok szerint 47 555, és évről évre növekvő tendenciát mutat. A 2011-es népszámlálási adatok szerint a lakások infrastruktúra ellátottsága kedvező (elektromos árammal ellátott 97,4%, vezetékes vízzel ellátott 94,9%, szennyvíz 94,8%, konyhával rendelkező 96,3%, fürdőszobával rendelkező 94%).

2017-ben megyei szinten regisztrált munkanélküliek aránya 3,2%.

Ami a külföldre történő végleges migrációt illeti, Szatmár megye a második helyen áll az Észak-nyugati régióban. Az ideiglenes munkaerő-elvándorlás viszont (a 2011-es népszavazási adatok szerint) az egész országban itt volt a legintenzívebb.

4.4.3 Munkaerőpiaci helyzet

Szatmárnémetiben alacsony a munkanélküliség, a Szatmár Megyei Munkaerő-foglalkoztatási Ügynökség heti rendszerességgel összesíti a megyében található szabad állásokat, és ezekből az látszik, hogy folyamatosan vannak betöltetlen munkahelyek.¹²

Az Ostrovului-on élő romák jellemzően a következő munkalehetőségek közül választhatnak:

Köztisztasági cég – Két ilyen cég van, mindkettő számos roma dolgozót alkalmaz, de eltérő feltételekkel. A *Florisal* egy magáncég, aki ide megy dolgozni, az hivatalos, bejelentett állást kap. Napi 8 órában kell dolgozni. Ez stabil, de rugalmatlan munkahelynek számít, előnye még, hogy analfabétaként is el lehet helyezkedni. Szinte mindig vannak betölthető helyek. A másik egy bukaresti köztisztasági cég, akik napszámra dolgoztatnak (szemetet szednek, parkot takarítanak, stb.). A telepen élő romák körében ez a „népszerűbb” munkahely, kevesebb megkötöttséggel jár, nagyobb rugalmasságot biztosít.

¹² Egy 2020. októberi adat szerint 363 betöltetlen munkahelyre kerestek éppen alkalmazottat. Ezek közül 19-hez kell felsőfokú végzettség, 250 helyre felveszik a csak középfokú végzettséggel rendelkező személyeket, 94 helyre pedig akkor is jelentkezhetnek a munkavállalók, ha semmilyen előképzettséggel nem rendelkeznek.

Carefour – A cég folyamatosan keres takarítókat, ez is egy jó munkalehetőség. „Komoly” munkahelynek számít (bejelentett, napi 8 óra, étkezési utalvány). Itt követelmény a 8 osztály. Akik itt dolgoznak, azok a közösségben stabilabb helyzetűnek számítanak.

Gyári munka – Ez is nagyon jó, stabil munkának számít, szabad helyek is vannak. Általában kötelező a nyolc osztály és ha nem is követelmény, de előnyös, ha valaki beszél románul. A CD2-ben nagyon kevés olyan család él, akik gyárban dolgoznak (mert ők már megtehetik, hogy máshol béreljenek lakást).

Napszám – Eperszezonban sokan járnak a szomszédos Halmi községbe. Ezt rokonokon keresztül szervezik, vonattal mennek. Egy, maximum két hónapig tart a munka. A fizetés napi 100 lej, plusz a cigaretta.

„Ukránózás” – Van néhány család, akik azzal foglalkoznak, hogy elmennek Ukrajnába, megveszik olcsón az árut és jó pénzért eladják a tömbben és környékén.

Kőműves munka – Ez is egy állandó lehetőség, de kevesen választják, mert az építkezéseken keményen kell dolgozni.

Külföldi munkavállalás – Nagyon népszerű, sokan csinálják. Vannak családok, akik Németországba járnak rendszeresen nyári szezonmunkára, mások Franciaországba (főleg koldulni), de van példa arra is, hogy valaki Angliában dolgozik konyhai alkalmazottként (bejelentett munkahely heti fizetéssel).

Magyarországi piacozás – egyesek abból élnek, hogy megveszik Magyarországon piacon az olcsó cuccokat, és a telepen eladják, sokszor hitelre is. Jellemző a „falura járás” is, ilyenkor kiviszik az árut falura, és ott adják el.

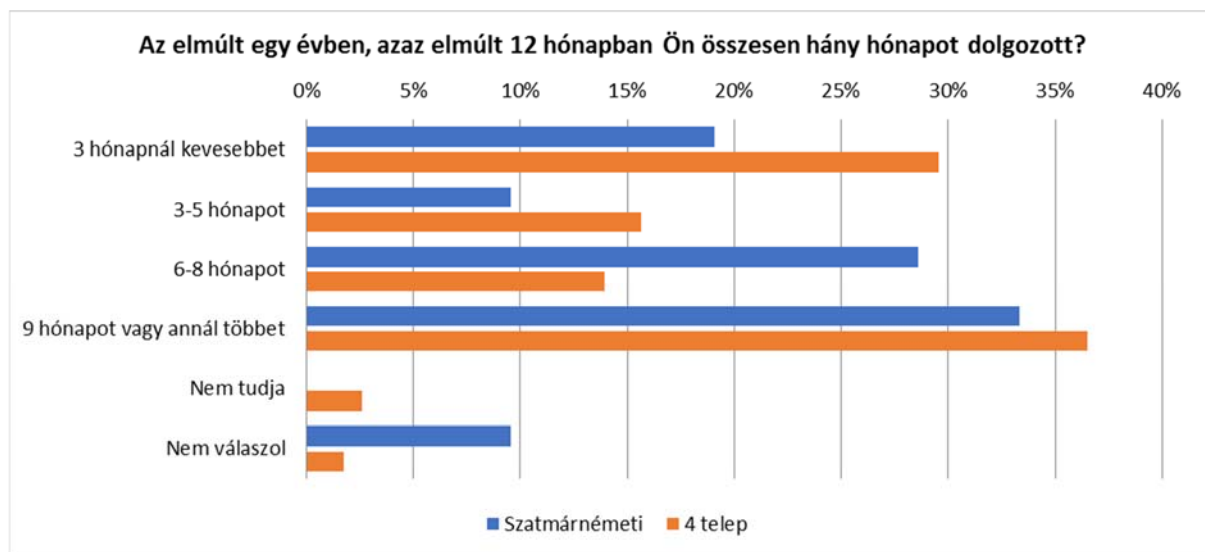
Vannak a telepen akik uzsorából élnek, de erről nem szeretnek beszélni. A prostitúció is gyakori, tudják egymásról, a gyerekek is tudják, nem is feltétlenül szegényen, de nem beszélnek róla.

Az, hogy kinek milyen típusú munka elérhető vagy vállalható, egy soktényezős döntés. A külföldi munkához például kapcsolatok kellene. Ezen a közösségen belül nincs olyan, hogy többen menjenek ugyanoda (kivéve a családtagokat) – ez egy individuális munka. Az is döntés eredménye, hogy valaki a Florisnal vagy a bukaresti köztisztasági cégnél dolgozik. Van, aki többre értékeli a stabilitást, de nem ez a jellemző. Vannak, akik azért mennek el rendes munkaviszonyba, hogy jogosultak legyenek bankkölcsönre, amit aztán felhasználnak (lakásfelújításra, autóra, vagy forgatják a pénzt).

„Hány osztálya van, mennyire intelligens, mennyire dörzsölt, milyen nagy a családja – ezek itt a munkát befolyásoló tényezők. Aki szemetet szed, az annyit bír csinálni. Csencseléshez dörzsöltebbnek kell lenni. Aki külföldre kerül, az a kiskirály” (szociális munkás).

Az itt élő családok jellemzően nem terveznek, nem gondolkodnak a jövőn, nincs jövőképük. A kvantitatív adatfelvétel szerint a szatmári családok viszonylag tartósan dolgoztak, bár azért elég magas a 3 hónapnál kevesebbet dolgozók aránya is. Érdekes viszont, hogy ezen a telepen volt a legmagasabb azoknak az aránya, akik nem akartak válaszolni erre a kérdésre (lásd 1. ábra).

22. ábra A szatmári családok munkaerőpiaci részvétele 2019-2020

Forrás: kérdőíves felvétel

4.4.4 Köznevelés

Szatmárnémetiben összesen 11 általános iskola és egy ún. kisegítő iskola van, de ezek közül csak három általános iskolába járnak nagy számban roma gyerekek (kettő a Szamos bal partján, egy pedig a jobb oldalon – a Szamos jobb partja számít jobb környéknek, itt van a régi és az új központ, valamint a kertvárosi rész is). A gyerekeket a Tanfelügyelőség osztja el, lakcím szerint. A külvárosi iskolák régen jobbak voltak, de az utóbbi években nagyon fel lettek töltve hátrányos helyzetű gyerekekkel, ezáltal jelentősen romlott a színvonaluk.

Az iskolák többsége állami fenntartású, de vannak egyházi iskolák is, ezek a legrégebbi oktatási intézmények, és a magyar osztályok tekintetében ma is ezek a legszínvonalasabbak. A magyarság körében három olyan állami iskola van, ahol csak magyar osztályok vannak, ezek 12 osztályosak, jó színvonalúak, de a bekerülés feltételekhez kötött (szűrés, tesztek). Roma gyerekeknek nehéz ezekbe az iskolákba bekerülni, de a Málta-házba járó gyerekek közül egy-kettőnek sikerül. Ez azért jó, mert akkor 12. osztályig mehetnek, nem kell 8. osztály után felvételizni. A többi iskolában vegyesen van román és magyar tagozat. A romák jellemzően magyar tagozatra íratják gyerekeiket, egyrészt mert többségük magyar ajkú, másrészt a „magyar pénz” miatt (330 lej/évkezdés). A román osztályok „haragszanak” ezért, mert küzdenek a létszámmal (az állami normatíva ugyanis gyerekszámmal kötött). Azokban az osztályokban, ahova a roma gyerekek járnak, arányuk 30-50% között mozog.

Az érintett iskolák viszonylag jól felszereltek, szakképzett minden tanár és tanító, a gyermekek jó körülmények között tanulhatnak. Az átlagos osztálylétszám 20-25 fő.

A hiányzásokat szigorúan veszik, 40 igazolatlan óra a limit, ezután a gyerek kiesik a közoktatásból. A roma gyerekek jellemzően sokat hiányoznak, és probléma, hogy a lemaradást csak kevesen pótolják be, ők is csak részlegesen. Gyakori az osztályismétlés, sőt vannak, akik többször is ismételnék osztályt.

Gyakoriak a szocializációs problémák is. Sok a konfliktus közöttük, főleg a fiúk hirtelenek, nehezen tudják kontrollálni az indulataikat. Szinte minden osztályban vannak hiperaktív gyerekek is, akiket nehezen tolerálnak a többiek. Nincs megfelelő pedagógus-létszám ahhoz, hogy ezekre a tanulókra külön odafigyeljenek.

Málta-házba csak olyan gyerek mehet, aki jár iskolába is. A helyi kollégák heti rendszerességgel ellenőrzik, hogy a gyerek jár-e iskolába, tartják a kapcsolatot a tanító nénikkel. Itt kaphat szerepet a Jelenlét Pont, hiszen azok között a gyerekek között, akik idejárnak, vannak olyanok is, akik hetekig nem mennek iskolába. A Jelenlét Pont és Málta-ház egymás mellett léteznek, a Málta-ház a stabilabb, jobban felkészült erre a feladatra, a Jelenlét Pontnak viszont megvan az az előnye, hogy helyben van, nem kell sokat utazni és a nyitva tartása is rugalmasabb.

Az iskolába kerülő roma gyerekek közül nagyon sokan nem jártak óvodába, vagy ha jártak is, nem nagy rendszerességgel. A tanítónénik véleménye szerint 6 évesen még nagyon kevés roma gyerek érett az iskolára (hiányosak az ismereteik, elmaradtak a motorikus készségeik, gondot jelent az olvasás, írás megtanulása). Otthon a szülők nem segítenek, *„vagy azért, mert nem tudnak, vagy mert nincs türelmük hozzá”* (tanítónéni). Az érintett pedagógusok szerint vannak helyzetek, amikor nem jó, hogy csak vegyes osztályok vannak, mert *„lassított program kéne, máshonnan indulnak, mint egy átlagos gyerek”*.

Sokan azért nem járnak iskolába, mert messze van, a szülő nem kel fel, nincs tiszta ruhájuk, cipőjük. A szülők között vannak, akik komolyan veszik az iskolát, mások nem tartják fontosnak, hogy a gyerekek iskolába járjanak. A helyi munkatársak szerint ahhoz, hogy egy gyerek intézménybe járjon, kell egyfajta rendszeresség, ami sok roma család életéből hiányzik. Ugyanakkor a kollégák úgy látják, hogy a gyerekek egyre inkább felfogják, hogy a tanulásnak súlya van. Erős motiváló tényező, hogy a jogosítvány 10 osztályhoz kötött, illetve hogy iskolai végzettség nélkül a külföldi munkavállalás is sokkal nehezebb.

A Málta-ház tevékenysége a településen erősen érezteti hatását az iskolákban. Egyrészt a gyerekeknek jobb a komfortérzetük, nő az önbizalmuk, csökkennek a szorongásaik. Másrészt a Málta-házban megkapják azt, ami otthon hiányzik: segítséget a leckék elkészítéséhez, a feladataik rendszerezéséhez, fegyelmezettséget tanulnak, tisztán járnak iskolába, van munkafüzetük, tanfelszerelésük.

2020 szeptemberében egy új problémával kellett szembenézni: a járványhelyzet miatt felmerült az osztálylétszámok csökkentésének szándéka, ezért a magatartás-problémás gyerekeket kisegítő iskolába tanácsolják. Három gyerek volt érintett a telepről, a helyi munkatársak mindegyik esetben „harcoltak” ennek elkerüléséért.

4.4.5 Szociális helyzet

Az önkormányzati hivatal munkatársainak becslése szerint a százezres városban mintegy 900 ember szociálisan marginalizálódott. A szociális támogatások többsége államilag szabályozott és finanszírozott, de vannak olyan támogatások is, melyekről a település határoz (pl. fűtéstámogatás).

2020-ban az a szociális minimum, amelyben azok részesülnek, akiknek semmiféle jövedelme nincs, egy egyedülállónak 142 lej havonta (mindeközben a nettó minimálbér kb. 1200 lej). Egy öttagú család esetén a szociális minimum 527 lej, és minden személy, aki az ötödik személy után következik további 37 lejt jelent. A szociális segély azonban munkához kötött, aki ilyenben részesül, az köteles közhasznú

tevékenységet vagy munkát végezni (ezeknek a munkáknak a körét helyi rendelet szabályozza¹³). A szociális segély egyik „legvonzóbb” része, hogy betegbiztosítás is kapcsolódik hozzá. Ennek ellenére viszonylag kevesen élnek vele. Szatmárnémetiben 2020-ban 60 család részesült efféle támogatásban (ez országos viszonylatban igen alacsonynak számít), de közülük nem mindenki munkaköteles (számos kivétel van a munkavégzési kötelezettség alól, pl. ha a szülő fogyatékos gyereket nevel, gondozásra szoruló személyt lát el, továbbképző programon vesz részt, stb.). A ledolgozandó munkaórák száma 8 és 75 óra között mozog, a kiutalt összegtől és a család összetételétől függően.

Minden évben október közepétől lehet igényelni a Szociális Igazgatóságon a fűtéstámogatást. Ezt szatmárnémeti lakcímmel rendelkező személyek, családok, egy háztartásban élők igényelhetik a novembertől márciusig terjedő időszakra. A támogatás révén az önkormányzat földgáz és villanyárammal történő fűtés, vagy szilárd tüzelőanyag költségeinek egy részét téríti meg az arra jogosult kérelmezőknek. A részesülő háztartások havi jövedelme nem haladhatja meg a 750 lejt.

A „gyerekpénz” az egyik leggyakrabban igénybe vett szociális juttatás, ez központilag szabályozott. Összege jelenleg 150 lej gyermekenként, de jelenleg tárgyal a román parlament ennek duplájára emeléséről.

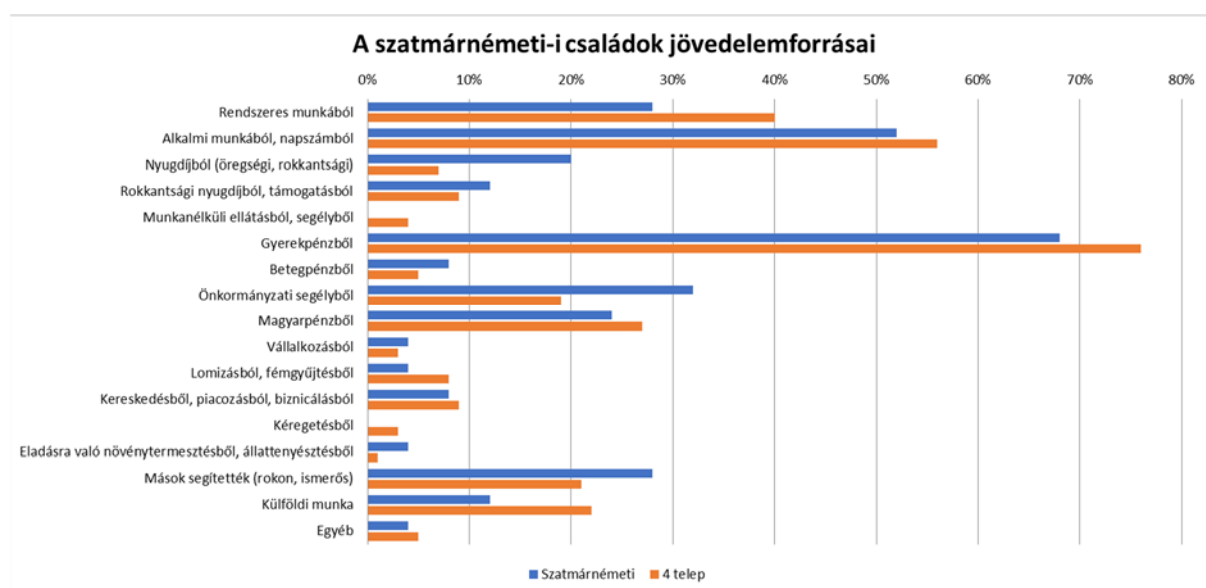
A jelenlegi városi vezetés egyik fontos intézkedése volt, hogy ideiglenes személyi helyett már egy év után lehet végleges személyit igényelni, ez nagyon fontos azoknak, akik a határ mentén vagy külföldön szeretnének hosszabb vagy rövidebb ideig munkát vállalni (ezzel át tudnak lépni a határon).

Az önkormányzat részéről rendszeresen történik élelmiszersegély-osztás is (az EU Rászoruló Személyeket Támogató Operatív Programjának keretében). Legutóbb (2020. július) 357 személy részesül a tartós élelmiszereket és higiéniai termékeket tartalmazó csomagból. A jogosultak körét idén kibővítették, így nem csak a szociális segélyben és családi pótlékban részesülők kaptak segélycsomagot, hanem azok a marginalizálódott társadalmi csoportok tagjai is, akik hajléktalanok vagy improvizált otthonokban élnek.

A családok jövedelemforrásait vizsgálva látható, hogy a négy telep összehasonlításában Szatmáron a legmagasabb azoknak az aránya, akik önkormányzati segélyből élnek, de viszonylag magas azoknak a száma, akiknek van bevétele nyugdíjból, rokkant nyugdíjból, gyerekpénzből is (lásd 2. ábra).

¹³ Szatmáron ilyen tevékenység pl. a Szamos árterületének, valamint egyéb közterületeknek és zöldövezeteknek a karbantartása, szeméthyűjtés, elhagyott ingatlanok előtti területek tisztítása, ároktakarítás).

23. ábra A szatmári családok jövedelemforrásai

Forrás: kérdőíves kutatás

4.4.6 Lakhatás

A Romániai Statisztikai Hivatal adatai szerint Szatmáron 2017-ben 47 555 lakás volt (az elmúlt 15 év alatt nagyjából 3500 lakással bővült az állomány). Városi szinten a lakások infrastruktúrája jónak mondható.

12. táblázat Lakáshelyzet Szatmárnémetiben, 2017

	Lakások száma	Arány az összes lakáson belül (%)
Elektromos árammal ellátott	44 251	97,4%
Vezetékes vízzel ellátott	43 114	94,9%
Szennyvízelvezetéssel ellátott*	43 053	94,8%
Konyhával rendelkező	43 759	96.3%
Fürdőszobával rendelkező	42 704	94,0%

Forrás: <http://statisztikak.erdelystat.ro/adatlapok/szatmarnemeti/2273>

Szatmárnémetiben összesen 390 darab szociális bérlakás van. Ez a romániai (erdélyi) nagyvárosokhoz képest viszonylag magas szám, ezekben jellemzően 100 alatt van a szociális bérlakások száma. A CD2 olyan rossz állapotban van, hogy tulajdonképpen nem is szociális bérlakásnak, hanem szükséglakásnak számít. Az egyik fő különbség a két kategória között, hogy míg a szociális bérlakások esetében általában öt évre kötnek szerződést, a szükséglakások esetében ez félév – egy év (ha valaki lelakott egy évet a házban, a szerződést automatikusan hosszabbítják). Másik különbség az infrastruktúrában van, a szükséglakásokban ugyanis nincs se gáz, se központi fűtés. Az önkormányzati hivatal dolgozói szerint ez nem diszkrimináció, akik ilyen lakásokban élnek, azok nem tudnák kifizetni egy „normális” szociális

bérlakás rezsiköltségeit¹⁴. Ha valaki nem fizeti a bérleti díjat, vagy a rezsit, azzal azonnal szerződést bontanak (akár bíróságra is viszik az ügyet).

A szerződéskötés bonyolult és költséges folyamat. A felújított B2-ben például több bérlővel is előfordult, hogy az önkormányzattal tudtak szerződni, de pl. azért nincs gáz, mert azt már nem tudták volna előre kifizetni.

Szociális bérlakáshoz/szükség lakáshoz jutás feltételei és költségei

A törvény szerint önkormányzati bérlakást az a Szatmárnémetibe bejelentett lakos igényelhet (a bejelentés nincs időhöz kötve), aki közjegyzőnél hitelesített igazolást mutat be arról, hogy eddig nem volt tulajdonukban lakás (ennek díja 30 lej, az önkormányzatnál most próbálnak elfogadtatni egy olyan módosítást, hogy ezt csak lakáshoz jutás esetén kelljen kifizetni), illetve ahol az egy főre eső átlagjövedelem az országos átlag alatt van. Lakáshoz jutás esetén ki kell fizetni egy félévnyi lakbért óvadékként, amit kiköltözéskor a bérlők visszakapnak. Maga a szerződéskötés 700 lejbe kerül – mindez a rászoruló körében nagyon sok pénznek számít. Ezen kívül, ha valaki olyan lakásba költözik be, ahonnan előzőleg valakit tartozás miatt kilakoltattak, akkor ezt a bérleti díj vagy közüzemi tartozást az új bérlőnek kell kifizetni.

Az önkormányzat hivatalosan egy pontrendszer alapján rangsorolja a lakás-kérelmeket (nem hivatalosan számos pletyka kering arról, hogy a lakás-elosztások teljesen átláthatatlanok). A pontrendszer olyan szempontokat vesz figyelembe, mint pl. a jelenlegi lakásviszonyok (előnyben részesül, aki menhelyen vagy improvizált lakásban él), a családtagok száma, az egy főre eső jövedelem, a kérvény leadásának ideje (előnyt élvez, aki régebben leadta). Előnyt élveznek azok a 35 év alatti fiatalok is, akik állami intézményben nőttek fel, vagy akiknek a lakását baleset, természeti katasztrófa tette lakhatatlanná.

Az önkormányzat érdekes „húzása” volt, hogy mielőtt beköltöztették volna a B2-be az új lakókat, meghosszabbították a szerződéseket a CD2-ben. A rövid idejű szerződések miatt van némi fluktuáció a CD2-ben, de a lakók nagyrésze azért itt marad. Nagy megtartó ereje van a tömbön belüli „hálónak”, ha innen elmennek, akkor „nehezebben tudják forgatni magukat”. A tömbön belül van egy erős hierarchia, akik ennek a csúcsán állnak, azok nem szeretnék elmenni, akkor sem, ha ezt megengedhetnék maguknak. Ők azok, akik hasznot húznak abból, hogy itt élnek.

„...nekik jó itt, nem jön ide a hatóság, olyan közegben vannak, ahol megtehetik azt, amit megtesznek. Küszöbön belül legyen rend, hogy mi van ezen kívül, az nem számít” (szociális munkás).

Akik elmennek innen, azok általában eltűnnek a Szociális Igazgatóság radarjáról. Vannak, akik azért mennek el, mert eladósodnak (ők többnyire falura költöznek), de arra is van precedens, hogy valaki felfele mozdul el, és innen egy jobb minőségű szociális bérlakásba költözik.

A lakbért (négyzetméter alapján) egy képlet segítségével határozzák meg. A szociális bérlakások átlagos nagysága 22 m². A képlet figyelembe veszi azt is, hogy hányan laknak a lakásban. A CD2-ben az átlagos bérleti díj 30 lej/lakás (ez nagyjából 2 doboz cigaretta ára)¹⁵. Magát a képletet a szociális bérlakásokra

¹⁴ A felújított B2-ben például egy villanyóra van, azaz egész házat levágnák valaki tartozása miatt. A hivatal Szociális Igazgatóságának munkatársai szerint ezért is kerültek be olyan kevesen a CD2-ből.

¹⁵ Összehasonlításképpen, a város némely jobb környékén 120 eurót is kérnek egy hasonló méretű albérletért.

vonatkozó (116/1996) törvény szabályozza, a Hivatal ennek alapján jár el. Ha késnek a bérleti díjjal, akkor az önkormányzat kilakoltathatja őket (bíróság elé viszik a tartozást), ezért többszöri felszólítás után, általában az utolsó pillanatban, de legtöbbször fizetnek.

Ami a CD2-beli viszonyokat nagyon megnehezíti, az az élettársi viszony jogi rendezetlensége. 1996-ban volt egy népszavazás a „család”-ról, és ennek népszavazásnak az eredményeképpen a törvénybe az került be, hogy a szociális bérlakásban csak a bérlő házastársa és gyereke tartózkodhat. Az élettársi viszony nem elfogadott a törvény szerint (a CD2-ben lakók többsége viszont nem házasságban, hanem élettársi kapcsolatban él). Erre a törvényre hivatkoznak a hatóságok a rendszeresen (félévente, évente) ismételt razziák során. Ilyenkor a helyi rendőrség végigmegy a házon és mindenkit igazoltatnak. A hivatalos indoklás az, hogy kiszűríjk azokat a személyeket, akik a környező megyékből/településekről költöztek át és illegálisan tartózkodnak az önkormányzati ingatlanokban. Aki nem tudja bizonyítani, hogy ott lakik, arra 100 lej körüli büntetést rónak ki, majd kilakoltatják őket. Ezekkel az intézkedésekkel tulajdonképpen folyamatosan sakkban tartják az ott élőket.

A CD2-ben komoly probléma a lakások állapota. Az önkormányzatnak nincs pontos terve arra, hogy mi lesz az épülettel. Felújításra szorulna a lépcsőház, az egész tömbben penészesek a falak, hiányoznak ablakok. WC minden lakásban van, az igényesebbek ajtóval választják el a többi helyiségtől, mások függönnyel takarják el. A legjobb állapotban lévő lakásokban van zuhanyzó is. A fűtés villannyal történik, főzéshez gázipalackot használnak vagy villanyrezszt. Mindenkinél külön vízórája van, nemfizetés esetén a villanyt és a vizet azonnal levágják. A villannyal történő fűtés nagyon drága, a CD2-ben vannak olyan lakások, ahol semmi fűtés nincs, „gyertya, függöny, ennyi...”

13. táblázat A Szatmáron megkérdezett roma családok lakásainak problémái

Előfordult-e, hogy...	Igen	Nem
nedvesek, penészesek a falak, mennyezet vagy padló	25	0
hiányos a burkolat, padlóburkolat, betonpadló	5	20
nagy lyukak, repedések vannak a falon és/vagy a mennyezeten, tetőn, ahol bejön a hideg, beesik az eső, hosszan tartóan hiányzó ablaküvegek	1	24
időről időre megjelennek-e a bogarak, rovarok a lakásban	22	3
patkány jelenik meg a lakásban vagy az udvaron	0	25

Forrás: kérdőíves felvétel

4.4.7 Egészségügy

A rendkívül rossz lakásállapotok miatt (nedvesség, penész, szemet, hideg) szinte minden gyerek beteg a telepen (legjellemzőbbek az asztma és a légúti megbetegedések). A felnőttek egészségügyi állapota is kritikus. A túlsúlyosság és bezártság különböző mentális betegségeket okoz, gyerekeknél és felnőtteknél egyaránt. Nagy probléma, hogy azoknak, akiknek nincs bejelentett munkája (azaz a többségnek), nincs egészségbiztosítása sem. Orvos nem jár ki a telepre, de legtöbb lakónak van háziorvosa. Ha valami problémájuk van, hívják a mentőket, mert a sürgősségi ellátás ingyenes.

A szociális munkások meglátása szerint a betegségek kezelésében is hiányzik a rendszeresség, tudatosság. Ezen kívül sok negatív tapasztalat éri az itt lakókat az egészségügyi rendszer részéről. Különböző történeteket lehet hallani megalázásról, goromba bánásmódról, szegregált kórtermekről. Különösen a szüléset-nőgyógyászat területén súlyos a helyzet ebben a tekintetben.

„...ezért van az, hogy nem mennek el nőgyógyászhoz, akkor látják őket, ha már a szülőasztalon vannak”.

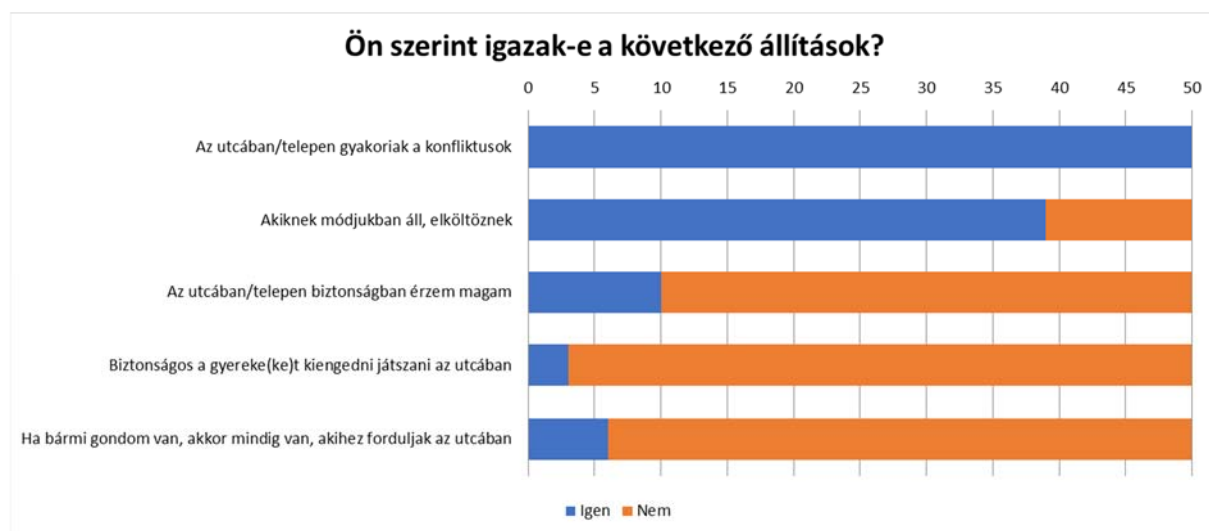
A Málta-házban van védőnő és gyerekorvos (hetente 2-3 alkalommal), a helyi munkatársak szűrésre is elviszik a gyerekeket.

4.4.8 Közbiztonság és devianciák

Szatmár egy városi közeg, az itteni roma közösség nem hagyományőrző, nem összetartó. A tömbben a közbiztonság kritikus, sokan félnek, gyerekeiknek is megtiltják, hogy kimenjenek a lakásból. Állandó a konfliktus, gyakoriak a heves viták, veszekedések, verekedések (lásd 3. ábra). A gyerekek közötti konfliktusok gyakran áttevődnek a felnőttekre is. Felfele haladva a tömbben az állapotok egyre romlanak, a negyedik emelet a legkritikusabb helyzetű (drog, alkohol, bulik, prostitúció, uzsora...minden megtalálható). Tavasszal, a járvány idején a helyzet tovább romlott.

„ Covid alatt az élet pokol lehetett a CD2-ben. Senki nem mehetett ki a tömbházból, a folyosókon kártyáztak, ittak, buliztak, megnőtt a drogfogyasztás is, rendőrök többszörösen razziáztak” (szociális munkás).

24. ábra A satmári válaszadók percepciója a lakókörnyezetükről

Forrás: kérdőíves felmérés

A kérdőíves felmérés jó képet ad a telep közbiztonsági helyzetéről, a lakosok biztonságérzetéről. Az itt élők többnyire nem érzik magukat biztonságban, és nem szívesen engedik ki játszani a gyerekeiket. Sokan elköltöznének, ha tehetnék. Az is kiderült, hogy ez egy megosztott közösség, nagyon kevésbé tudnak egymásra támaszkodni.

4.4.9 További helyi szervezeti kapacitások

Az önkormányzat Szociális Igazgatóságán kívül számos szervezet végez szociális feladatokat a városban. Közülük is kiemelkedik a CARITAS Szervezet, amely akkreditált szociális szolgáltató által alapított és működtetett szociális intézmény. 1996 óta vannak a városban, kedvezményezettjeik a szociálisan

hátrányos helyzetű családból származó 6 és 16 év közötti, Szatmárnémetiben élő gyermekek és családtagjaik. Célkitűzéseik között szerepel a családok támogatása abban, hogy képessé váljanak a felmerülő nehézségeken önerőből túljutni, az önálló életvitelhez szükséges készségek fejlesztése, a korai iskolaelhagyás megelőzése. Széleskörű szociális-oktatási/pedagógiai tevékenységet végeznek, s míg a Málta inkább csak a magyar ajkú katolikusokat éri el, a Caritas a román ajkúaknak is nyújt segítséget. A Caritas ezáltal jobban beágyazott az intézményrendszerbe, gyakorlatilag az állami intézményekkel párhuzamosan működik.

A Málta és a Caritas bár egymás mellett működnek, a két szervezet közötti konkurencia csak jobb ennek a közösségnek. A telepi romák viselkedésére jellemző, hogy *„szervezetről szervezetre járnak, mindenhol beszerzik, amit lehet. Ha a gyerek nem megy suliba, elmegy a Caritasba, eszik valamit, megunja, átjön ide, itt is csinál valamit, kicsit foglalkoznak vele...”* (helyi szociális munkás).

Fontos szereplők még a következők: Langdon Down Egyesület, amely a Down-szindrómában szenvedők számára nyújt segítséget, a Szent Benedek Egyesület, mely az autizmus spektrum-zavarral küszködőkkel foglalkozik, a Hans Lindner Alapítvány, mely személyes fejlesztési programokra specializálódott, a Vöröskereszt, mely elsősorban a katasztrófák és válságok esetén kiszolgáltatót embereket és csoportokat célozza meg, stb.

4.4.10 Helyi társadalmi rétegződés

A telepen nagyon erős hierarchia van, melyet elsősorban a pénz és a családi kapcsolatok határoznak meg. A végzett munka annyiban befolyásolja a hierarchián belüli szerepet, hogy akinek rendszeres, bejelentett munkája van, annak stabilabb az egzisztenciális háttere. Ugyanakkor, mint azt már korábban leírtuk, a dörzsöltség, az intelligencia is befolyásolja azt, hogy ki milyen munkát végez. A hierarchia csúcsán álló egyik személy többek között az önkormányzat megbízásából (de nem alkalmazásában) kvázi „házmesteri” feladatokat is ellát. Ő figyel például arra, hogy összeszedjék a szemetet, és az a kijelölt konténerbe kerüljön (az említett személy múltja homályos, de feltételezhető bizonyos alvilági kapcsolatok, uzsora, nők futtatása, stb.). A gondnoki munkáért, amibe elvileg a takarítás is beletartozna, háztartásonként 10 lejt fizetnek neki a családok. A pénzzel nem számol el, de az önkormányzat azért valamennyire figyeli, hogy mire költ belőle. Ugyanez a személy a pletykák szerint uzsorával is foglalkozik a terepen, félnek tőle, *„megvannak az emberei”*. Az ő holdudvarába tartozik még néhány családfő a rafináltabbak közül. *„A dörzsöltség itt tekintélyt ad”* (szociális munkás). Ugyancsak erős pozícióban vannak azok is, akiknek a családjában sok erős fiú/férfi van – a konfliktusok gyakran verekezésbe, fizikai agresszióba torkollnak. Bár a nők helyzete a telepi hierarchiában eléggé alárendelt, tudunk olyan nagy befolyással bíró családról, ahol *„az asszony viseli a nadrágot”* (ők sokat dolgoznak külföldön, kiterjedt a rokonság, ez is megerősíti a helyzetüket). A hierarchia legalján az alkalmi munkából és segélyből tengődő, visszahúzódó, konfliktuskerülő családok állnak. Ők leginkább arra törekednek, hogy meghúzzák magukat és túléljenek.

A telepi hierarchiának egyszerre oka és következménye a belső eladósodottság, aki ebbe a spirálba belekerül, az nehezen tud kitörni és hosszú távú kiszolgáltató helyzetbe kerül.

4.4.11 Eddigi fejlesztések

2020 októberében megkezdődött egy nappali szociális központ építése az Ostrovului-övezetben. A 6,8 millió lej értékű projekt Európai Unió forrásából valósul meg. A tervek szerint a kétszintes központ egy eddig használaton kívüli fűtőház helyére épül, több mint 1000 négyzetméter alapterületű lesz, és számos szociális problémára kínál majd megoldást. A központban helyet kap hatvan veszélyeztetett helyzetű családból származó, egészségügyi problémákkal küzdő, vagy különböző fogyatékkal élő gyermek nappali gondozása, emellett pedig a tervek között szerepel a pszichológiai tanácsadás, speciális segítség biztosítása ezeknek a gyermekeknek. Ezzel párhuzamosan a szülők számára is segítő programokat szervez majd az önkormányzat.

4.4.12 Önkormányzati hozzáállás

A település vezetésének egyszerre kell megbirkózni a városi népesség fogyásával, a környező falvakból beköltöző, sokszor illegális lakásfoglaló romákkal, és a városban már évek óta létező, „hírhedt cigánytelepekkel”. Az egyik eszköz, ami a rendelkezésükre áll a szociális bérlakások és szükséglakások. Évekig a város szívében elhelyezkedő Horea telep volt „szálka a szemükben” (ez, az Ostrovului-hoz hasonlóan korábban munkásszálló volt). A csak „drogtanyaként” emlegetett Horeát a város felszámolta, a lakókat szétszórta, többen kerültek közülük a CD2-be (illetve a még nem felújított B2-be is). Jelenleg az Ostrovuloui lett a „szálka”, ide irányulnak a razziák és fokozott rendőri intézkedések.

A felújított B2 lakás-elosztásának átláthatatlansága sok felháborodást szült az önkormányzattal szemben – ehhez hozzájárult az is, hogy a szociális iroda egyik korábbi munkatársa téves információkkal hitegette a CD2 lakóit, azt állítva, hogy majd beköltözhetnek a felújított B2-be. Az új önkormányzati projekt, a környéken épülő szociális intézmény ismét nyugtalanságot kelt a közösségben – az elosztással, kiköltöztetéssel kapcsolatos rossz tapasztalataik miatt bizonytalannak érzik helyzetüket.

Az önkormányzat ugyanakkor számos olyan intézkedést is hoz, mely elvileg segítené a telepi romák helyzetét (ilyen pl. a szociális és szükséglakások magas száma a városban, a személyigazolványhoz való hozzájutás megkönnyítése, rendszeres élelembosztások, a kötelező állami segélyek melletti önkormányzati támogatások, stb.).

A hivatal dolgozóinak elmondása szerint a városban van munkahely, ha valaki dolgozni szeretne, az el tud helyezkedni. Tapasztalatuk szerint azonban a romák egy része nem szereti a kötöttségeket, inkább megelégszenek kevesebbel. Elismerik azonban, hogy nagyon sok rendes roma család is van a városban, akik rendszeresen dolgoznak, és jobban boldogulnak az életben (rendezettebb környéken laknak, autójuk van, stb.).

A Szociális Igazgatóság együttműködése a Máltával szoros, kapcsolatuk jónak mondható. Kölcsönösen segítik egymást.

4.5 Beavatkozási területek

A Szatmárnémetiben jelenleg folyó tevékenységek két csoportba sorolhatók: A Jelenlét Pont és „megérkezés” előtt már működő programokra, és az ezt követően kiépített új programokra. A tevékenységek határa értelemszerűen nem választható szét egyértelműen, sokszor összefolynak, egymást erősítik, a helyi stáb igyekszik a rendelkezésére álló humán erőforrások leghatékonyabb kihasználására.

A Málta-házban folyó délutáni iskola egy már hosszú évek óta jól bejáratott, akkreditált tevékenység. A telepí gyerekek közül (a CD2-ből is) viszonylag sokan járnak erre a foglalkozásra. Az idejáró gyerekekre hatással van a program, tanulnak, jellemzően szeretik, és fontos, hogy kiragadja őket a telepí környezetből, más értékeket és mintát közvetít. A gyerekek két csoportra vannak bontva, kicsikre (6-10 év) és nagyokra. Képzett szociális munkások és önkéntesek foglalkoznak velük. A rendszeres tanulás mellett a program része a játszás és a rendszeres külső tevékenységek is. Mivel itt képzett szakemberek állnak rendelkezésre, ezért az iskoláskorú telepí gyerekek tanulásban való segítése nem a Jelenlét-Pontban történik, hanem a Málta-házban. A Jelenlét-pontnak a Málta-ház mellett kellett úgy kialakítani a tevékenységi körét, hogy a kettő jól kiegészítse egymást.

A Jelenlét Pont a B2-ben került kialakításra. Működését sokáig akadályozták az infrastrukturális hiányosságok (pl. hosszú ideig nem volt benn áram), de ma már teljes kapacitással üzemel. Működik a mosoda és a zuhanyzás, felnőttek járnak be rendszeresen segítséget kérni (pl. ügyintézéshez) és a helyi munkatársak közösségi foglalkozásokat tartanak olyan gyerekeknek, akik nem járnak be a Központba, a délutáni iskolába (mert pl. egyáltalán nem járnak iskolába). Ezeket a foglalkozásokat a gyerekek nagyon szeretik, eleinte főként a kisebbek jártak, aztán kezdtek odaszokni a nagyobbak is. A programok változatosak, a kreatív, ügyesség-fejlesztő kézműves foglalkozások mellett nagy sikerűek voltak a „filmklubok”, mesenézések is.

A Jelenlét Pont viszonylag hosszú ideig nem akart igazán beindulni, mintha kereste volna a helyét a Málta-ház tevékenysége mellett. Igazi áttörést véleményünk szerint a COVID-19 járvány hozott, amikor felértékelődött az, hogy a Jelenlét Pont helyben van, illetve végig nyitva volt a nyár során (olyankor a Málta-ház egy hosszabb időre bezár). A karantén időszakát leszámítva a helyiség végig nyitva volt, és a korábbi funkciói mellett „a béke szigete” lett a tanulni vágyó, vizsgára készülő nagyobb iskolás gyerekeknek, akiknek a tömbben uralkodó állapotok miatt otthon erre nem volt lehetősége. Itt csend volt és eszközöket is kaptak, így zavartalanul tanulhattak a digitális oktatás időszakában is.

Kiemelt népszerűségnek örvendett és közösségépítő tevékenységként működött a fiúk között a foci is. Rendszeresen, hetente egyszer, majd hetente kétszer volt „profí” fociedzés, egy – a gyerekek lelkére, viselkedésére, közösségépítésre maximálisan odafigyelő - edző irányításával. Az elmúlt hónapokban több konfliktust is sikerült a focin keresztül rendezni, nehezen kezelhető gyerekeket „pacifikálni”¹⁶.

Viszonylag lassan, de beindult az egyéni szociális munka is, megtörtént a családok felmérése, épül a bizalom.

A helyi közösségfejlesztés érdekében végzett közösségi tevékenységek száma alacsony volt, alig néhány ilyen tevékenység történt, de ez nem csak a Málta-csapat hibája. A járvánnyal járó rendkívüli körülmények nem segítették ezeknek a tevékenységnek a megszervezését. A közösségi tevékenységek

¹⁶ Bővebben erről a helyi stáb által készített Közöségi program beszámolókbán lehet olvasni.

szemét takarítással kezdődtek (a két lakóépület között tornyosuló szemétheget szedték össze a telepiek), volt közös korlátfestés, majd egy ruhaválogatási program a Málta-házban. Az első eseményeken megvívta a kollégák egy-két nehéz, konfliktusos helyzetet (adományosztás konfliktus), ami segítette a Máltás munkatársak elfogadásának folyamatát a helyiek körében. A két véleményvezérrel sikerült kapcsolatot kialakítani, bizonyos ügyekben meg tudják nyerni a támogatásukat. Sajnos a járvány miatti lezárások a legrosszabbkor jöttek, akkor, amikor már meg lett volna alapozva a közös munkához szükséges bizalom.

4.6 A családkövetés tanulságai

Szatmárnémetiben öt család követése zajlott a budapesti és a helyi stáb részvételével, melynek következményeként a helyi munkatársak és a családok közötti kapcsolat mélyült, a bizalom erősödött. Az öt család követése során a stáb mélyebb betekintést nyert az egész telep életébe, s bár részletesen csak ez az öt család szerepel a tanulmányban, elmondható, hogy rajtuk keresztül a telep egészére vonatkozó ismeretek is bővültek.

A követett családok életének és lehetőségeinek vizsgálata tulajdonképpen minden dimenzióban megerősítette az előző fejezetekben megfogalmazottakat. A családokba való megérkezés négy esetben a gyerekek Málta-házbeli foglalkozásán keresztül történt, egy esetben pedig spontánul alakult az egyik telep-látogatás során. Ez utóbbi család gyermeke azóta rendszeresen jár a Málta-házba és a Jelenlét Pontba. A családokkal való együttműködés a COVID-19 miatti zárások alatt sem szünetelt, a helyi stáb a gyerekekkel folyamatosan tartotta a kapcsolatot (többnyire a szülők mobiltelefonján keresztül), illetve létrehoztak egy facebook-csoportot, melyen sokszor élőben követhették a tömbben történeteket (jellemzően sok élő videót osztottak meg a lakók a karantén ideje alatt).

A családok között találunk olyat, amelyik a telepi hierarchia felsőbb „kategóriájában” helyezkedik el, és vannak olyan családok is, akik a közösség perifériáján élnek. A járvány kitöréséig egyik család sem gondolkodott abban, hogy elhagyja a telepet, vagy azért, mert nem volt rá reális lehetőségük, vagy pedig azért, mert mélyen be vannak ágyazódva ebbe a közösségbe. A járvány megváltoztatta a helyzetet, és a falura költözés, mely eddig lecsúszásnak számított, előtérbe került. Van, aki ez után azért szeretne külföldre menni, hogy a megkeresett pénzből falun vegyenek egy házat és kiköltözzenek az egész nagycsaláddal.

Az érintett családok többségének eddig is volt kapcsolata a Máltával, a nagyobb gyerekek rendszeresen jártak a Málta-házba. A beszélgetések során megerősítették, hogy ők fontosnak tartják, hogy a gyerekek tanuljanak, iskolába járjanak, legyen felszerelésük, kapjanak segítséget a feladataik elvégzéséhez. Azt is megtudtuk, hogy a telepen nem ez az uralkodó attitűd a gyerekekkel kapcsolatban, sokan csak hagyják őket azt csinálni, amit akarnak, sok gyerek iskolába se jár, csak bandáznak a környéken. A telepi hierarchiának van egy olyan üzenete, hogy tanulás nélkül is jól lehet boldogulni, ha az ember elég dörzsölt és megvannak a kapcsolatai. Sok gyereknek ez a követendő minta. Ugyanakkor viszont látható az a tendencia is, hogy aki iskolába jár, az hisz a tanulás fontosságában, belátják, hogy ha elvégeznek 10-12 osztályt egészen más lehetőségekkel indulnak a munkaerő-piacon. Egyre fontosabbnak tartják a bejelentett munkát, ami betegbiztosítással, fizetett szabadsággal jár. Ehhez azonban meg kell tanulniuk egyfajta rendezettséget, módszerességet, amihez a családjukban nem látnak elfogadható mintát.

A követett családok között volt olyan is, akinek addig nem volt kapcsolata a Máltával, azóta őket is sikerült elérni, a gyerekeket is, a szülőket is. Járnak foglalkozásokra, használják a mosodát, beszélgetnek, ha szükséges, segítséget kérnek.

Azt is tapasztaltuk, hogy a bezártság, zsúfoltság, a tömbben uralkodó állapotok (állandó zaj, veszekedés-verekedés, megfélemlítés, magas stressz szint) miatt sok a mentálisan terhelt gyermek, akik aztán az iskolában tanulási nehézségekkel és magatartási zavarokkal küszködnek. A gyerekekre is jellemző a fokozott agresszió.

A vizsgáltak között volt egy speciális helyzetű család, akik a Málta közbenjárásával költöztek a telepre, korábban illegális lakásfoglalóként éltek egy elhagyatott, néhai munkásszállón, „embertelen körülmények között”. Az ő viszonyulásuk az itt éléshez eléggé ambivalens. Bár belátják, hogy a gyerekeknek jobbak itt a körülmények (legalább van tető a fejük felett és meleg van), nehezen viselik az összezártságot, a szűk teret és a többi lakót. Korábbi lakhelyükön „kiskirályok” voltak, a családfő (aki „rettegésben tartja” élettársát és hat gyermekét) azonban nem tud beilleszkedni az Ostrovului hierarchiába, ami láthatóan frusztrálja. Sírásóként dolgozott sokáig (nemrég szerzett egy jobb állást), megvannak a telepen kívüli barátai, azokkal tartja a kapcsolatot azóta is. Ők például miután a gyerekek hazaérkeznek a Málta-házból, nem engedik őket kilépni a lakásból.

Az élettársi kapcsolatok rendszeresen teremtenek olyan kellemetlen helyzeteket (razziák, betegbiztosítás hiánya), amelyek elkerülhetők lennének egy törvényes házassággal, ám ettől láthatóan idegenkednek.

A segítség-támogatás családon belül néha erős, de nem magától értetődő (gyakori jelenség, hogy egy-egy felnőtt gyerek kiszakad a családból, elköltözik, és utána nem lehet számítani a segítségére). Családon kívül viszont semmilyen háló nincs, csak magukra számíthatnak.

A vizsgált családokban is találkoztunk prostitúcióval, bűnözéssel, agresszióval – de láttunk példát arra is, hogy valakinek reális esélye legyen kitörni ebből a közegből – tanulással és a Málta támogatásával.

A vizsgált családok mind pozitívan viszonyulnak a Málta tevékenységéhez, „sokat köszönhetnek nekik”.

Van egy olyan család, ahol találkoztunk tervezéssel, jövőképpel. Ők úgy gondolják, hogy legkönnyebben úgy lehet sikeres valaki, ha még azelőtt kimegy külföldre dolgozni, hogy családja lenne. A másik út a kitöréshez a tanulás – de ez nehezebb és hosszadalmasabb út. A Málta-házba járó gyerekeknek állítólag könnyebb beilleszkedni a társadalomba, nagyobb az önbizalmuk, magabiztosabbak. Az önkéntesség is egy kitörési pont, van olyan gyermek, akinek példaértékű egy-egy nagyobb testvér, aki a Máltánál önkénteskedett.

A követett családok életében felmerült kulcsproblémákat a következő dimenziók mentén lehet vizsgálni:

- 1) eladósodás: a vizsgált családok között nem volt olyan, ahol komoly eladósodottsággal találkoztunk volna (legalábbis nem beszéltek róla). Átmeneti pénzproblémájukat a „zacival” oldják meg (nagyobb értékű aranyékszereket, telefonokat adják be, amikor megszorulnak). A telepen egyértelműen van uzsorakölcsön, de erről nem beszélnek.
- 2) kölcsönök: családon belüli segítség történik, főleg ott, ahol egy vagy több családtag külföldön dolgozik. Az egyik jobbmódú család vett fel banki kölcsönt (televízióra, bútorra) – ezt visszafizették. Ők rendszeresen járnak külföldre dolgozni, ez egy kicsit nagyobb anyagi mozgásteret biztosít számukra.
- 3) gyermekvállalással kapcsolatos problémák: A családtervezéssel kapcsolatos ismeretek hiánya nem jellemző, a szociális munkások is megerősítették, hogy változik a mentalitás, érezhető a

„városi hatás”. Az egyik családnál a gyerekeket a nagymama neveli, mert a falun élő édesanya új élettársa nem szereti őket. Az édesanya ötletszerű megjelenései, mikor bizonytalan ideig elviszi, majd visszahozza őket, komoly traumát okoz a két gyereknek. Egy másik családnál tudatosan meg volt tervezve a gyermekvállalás, egy gyermekük van, nem is szeretnék többet. A harmadik család abból a szempontból érdekes, hogy az édesanya 30 éves is elmúlt már, mikor az első gyermeke megszületett. A másik két család egyaránt sokgyermekes.

- 4) munkajövedelmek és munkavállalás: Munkaerő piaci helyzetüket tekintve a vizsgált családok elég változatos képet mutatnak. Mindenki dolgozik valamit, de azt látjuk, hogy ha valaki nem tud írni-olvasni és nem beszél románul, és/vagy nem elég dörzsölt, akkor csak nagyon korlátozott lehetőségei vannak egy olyan munkára, mely segítené elmozdulni jelenlegi helyzetükből. A vizsgált családok között legjobb helyzetben azok vannak, akik rendszeresen járnak külföldre dolgozni, legrosszabb helyzetben pedig az a család, ahol az édesapa ugyan külföldön van, de valószínűleg bűncselekmény miatt körözés alatt áll, ezért csak nagyon esetlegesen tudja a családját segíteni. Az édesanya nem dolgozik, és két kisgyereket kell ellátnia. A vizsgált időszakban az egyik családnál történt lényeges elmozdulás a munkaerőpiaci helyzetben, az édesapa eddig sírásóként dolgozott, de munkát kapott a helyi tanács közterület fenntartó intézményében. Itt alkalmazásban áll, fix jövedelme van, ez jelentősen jobb és stabilabb munkahelynek számít, mint az előző.
- 5) gyermekek iskolázása: A gyermekek iskolázását szinte minden családban nagyon fontosnak tartják, többek között ezért is kapcsolódnak nagyon szorosan a Máltához. A családok között van olyan, ahol már többen önkénteskedtek, vagy készülnek önkénteskedni a szervezetnél. Az egyik kislány kimagaslóan jól teljesít az iskolában, ő minden segítséget megkapott, hogy átjelentkezessen egy erősebb, képességeinek jobban megfelelő, és jobb jövőbeli kilátásokat biztosító iskolába (ehhez különbséti vizsgát kellett tennie, amit sikeresen teljesített). Egy másik családnál van egy még iskoláskorú anyuka, aki a gyerek mellett folytatja tanulmányait. Az öt családból négyre jellemző, hogy odafigyelnek a gyerekekre, a gyerekek viszonylag jól teljesítenek az iskolában, a fiúk pedig lelkesen fociznak (kivételek nélkül). Az egyik családban volt egy komoly konfliktus a legnagyobb gyermekük továbbtanulását illetően, az édesapa ezt nem akarta eleinte, az édesanya viszont szerette volna. Végül a helyi stábnak sikerült meggyőzni az édesapát, és a gyerek folytathatta tanulmányait egy szakiskolában.
- 6) egészségügyi helyzet: Az öt családból kettőnél vannak komoly egészségügyi problémák. Az unokákat egyedül nevelő nagymama egészsége nagyon ingatag, illetve van egy viszonylag fiatal anyuka, akinek egy elhanyagolt trombózis miatt vannak visszatérő problémái. Neki nincs egészségbiztosítása, ezért a kollégák hosszasan próbálták győzködni, hogy hivatalosan házasodjanak össze élettársával, mert akkor automatikusan járna neki is a párja miatt az ellátás. Sokáig mindenféle indokkal hárította a dolgot, majd az egyik családlátogatásnál kiderült, hogy a párja még nem vált el előző kapcsolatától, így nem tudnak összeházasodni. Sokatmondó, hogy ez az információ több hónapos ismeretség és sok beszélgetés után derült csak ki.
- 7) függőségek: Ostrovului-i mércével mérve nincsenek komoly függőségek, bár minden családnál van alkoholizmus, feltételezhető az alkalmi droghasználat és pletykálnak szerencsejáték-függőségről is.
- 8) lakás állapota: Ahhoz képest, hogy „egyenlakásokról” beszélünk, a lakások állapota nagyon változó. Az egyik véglet a gyermekeit egyedül nevelő anyuka lakása, ahol hónapokig nem volt ablaküveg és nem záródott egyetlen ajtó sem – a másik véglet a külföldön dolgozó család, amely szépen felújított, zuhanyzós, sok használati cikkel felszerelt lakásban él. A többiek a két véglet között helyezkednek el, a tömbön belül közepes színvonalon.

- 9) családi konfliktusok: Minden családban vannak, és nagyon változatos formát öltenek. Van egy nagymama-anyuka konfliktus, ahol a nagymama úgy véli, hogy nagyon rossz hatással van a gyerekekre, hogy az anyuka néha felbukkan és elviszi, majd visszahozza őket. Egy másik családnál (sokgyerekesek, négy gyerek már nagykorú, önálló családdal, de van négy kisebb gyerek – három fiú és egy lány) a kisebb fiúkkal adódik nagyon sok gond. Ez rengeteg feszültséget gerjeszt nem csak a családban, hanem az egész tömbben. A harmadik családnál az anyuka és az anyós között mérgesedett el a helyzet, hónapokig tartott a feszült helyzet, mely aztán a nagymama halálával konszolidálódott. A negyedik családnál az édesapa lelkiileg terrorizálja az egész családot, és pletykálnak fizikai bántalmazásról is. Az ötödik család, ahol az édesapa szökésben van, amiatt kerül nehéz helyzetbe, hogy bujkálniuk kell, illetve bújtatni az apukát, ha éppen otthon tartózkodik.
- 10) kriminalitás: A telepen vélhetően jelen van, illetve mint a fentiekből kiderült, az egyik családnál is találkoztunk a problémával (nincs megerősítve, de erősen feltételezhető).

A következő vázlatosan összefoglalja, mely területeken észleltünk egyfajta elmozdulás 2019 nyara/ősze és 2020 ősze között (a táblázatban a K a kiinduló, a Z a záró állapotot jelöli).

14. táblázat A családok kiválasztott dimenziók mentén megfigyelt elmozdulása a családkövetés időszakában

Dimenziók	CS1	CS2	CS3	CS4	CS5
Gyerekekkel és gyerekvállalással kapcsolatos attitűd					
(T1_A) gyereke számára nem lát kitörési lehetőséget, azt gondolja, hogy a tanulás nem jelent kilépési lehetőséget ebből a helyzetből			K		K=Z
(T1_B) a tanulás a kiemelkedés egyetlen lehetősége, minden megteremt a család, hogy a gyerekek jól teljesítsen.	K=Z	K=Z	Z	K=Z	
Munkaerőpiaci stratégia (család felnőtt tagjaira)					
(T2_A) rendszeres munkában gondolkodik (függetlenül attól, hogy van-e neki)	K=Z		K=Z	K=Z	
(T2_B) inkább alkalmi munkában gondolkodik (helyben, környéken)					
(T2_C) több hétre/ hónapra, akár külföldre is megy alkalmi munkára		K=Z			K=Z
(T2_D) inkább vállalkozói munkából akar megélni (pl. fuvarozás), akkor is, ha külföldön – pl. építéshez vállalkozó, aki a többi embert szervezi					
Jövedelmi helyzet					
(T3_A) alacsony (az alapvető szükségletek fedezésére sem elegendő) és rendszertelen jövedelem					K=Z
(T3_B) alacsony rendszeres jövedelem (alapvető szükségletek fedezésére sem elegendő)					
(T3_C) rendszeres jövedelem, általában tudják fedezni alapvető szükségleteiket	K=Z		K	K=Z	
(T3_D) rendszertelen jövedelem, de általában tudják fedezni alapvető szükségleteiket		K=Z			
(T3_E) elegendő jövedelem, valamennyit képesek megtakarítani.			Z		

Dimenziók	CS1	CS2	CS3	CS4	CS5
Háztartásgazdálkodás					
Kiadások tervezés szerint:					
(T4.1_A) tervszerűen gazdálkodik					
(T4.1_B) nem tervszerűen gazdálkodik, impulzívan költ, amikor van jövedelme, elkölti	K=Z	K=Z	K=Z	K=Z	K=Z
(T4.1_C) tudatosan megtakarít, vannak „fejlesztési” céljai					
Hiány kezelése szerint					
(T4.2_A) alacsony jövedelme miatt a fogyasztási szintjét minimálisra szorítja (tulajdonképp nyomorog), de nincsenek adósságai	K=Z		K=Z	K=Z	K=Z
(T4.2_B) megpróbálják a fogyasztási szükséglet és jövedelem közötti különbséget időnként hitelből fedezni (baráti, ismerősi, bolti, banki), de az adósságokat időről időre vissza tudják fizetni		K=Z			
(T4.2_C) teljesen eladósodtak, az adósságuk nő és nem képesek azt kezelni					
Közösségi részvétel					
Tágabb rokonságban:					
(T5.1_A) a családban erőforrás, ő támogatja és irányítja a többiekét, ha kell				K=Z	
(T5.1_B) a családban nem kell különösképpen támogatni másokat, ő sem szorul rá az összefogásra	K=Z	K=Z	K=Z		K=Z
(T5.1_C) sokszor fordul a tágabb családhoz/rokonokhoz, nélkülük nem marad a víz felett/bajba kerülne					
Telepen:					
(T5.2_A) a közösségben vezető szerepet tölt be a család, megmondóember a családtag, maga mellé tudja állítani a közösséget			K=Z	K=Z	
(T5.2_B) átlagos a helyzete – se nem vezető, se nem kiszolgáltatott, de elfogadott	K=Z	K=Z			K=Z
(T5.2_C) a családot lenézik, kihasználják					
Állammal való kapcsolat					
(T.6_A) kapcsolatot tart fenn általában az állami szolgáltatókkal, de nem érzi segítőkésznek őket					
(T.6_B) kapcsolatot tart fenn általában az állami szolgáltatókkal és alapvetően bízik bennük	K=Z	K=Z	K=Z	K=Z	K=Z
(T.6_C) alapvetően nem bízik bennük és ha lehet akkor elkerüli az érintkezést (ezért bizonyos dolgokat nem intéz el.)					
(T.6_D) kifejezetten ellenségesnek érzi őket és csak végszükség esetén lép velük kapcsolatban, ezért jelentős dolgokat nem intéz el (pl. nem jár orvoshoz, csak pl. szüléskor, nem intéz el segílyt, gyereknek iskolai dolgait, nem megy munkaügyi központba stb.)					

Dimenziók	CS1	CS2	CS3	CS4	CS5
A Máltás programokhoz való viszonyulás					
(T7_A) senki nem jár a programokra					
(T7_B) alapvetően csak a gyerekek járnak a programokra	K=Z		K=Z		
(T7_C) felnőttek is járnak közösségi programokra, szóba állnak a Máltásokkal, de egyéni esetkezelésben nem vesznek részt (nem osztják meg őszintén a problémákat)		K=Z		K=Z	K=Z
(T7_D) egyéni esetkezelésben részt vesznek, nyitottak a problémák megoldására és együttműködők.					

Forrás: családkövetési interjúk

4.7 A helyi Jelenlét tevékenységek értékelése

Szatmáron erős Máltás előzményekre tud alapozni a Jelenlét program, ami egyszerre jelent előnyt és bizonyos tekintetben hátrányt is. A Romániai Máltai Szeretetszolgálat helyi szervezete nagyon aktív, fiatalos csapat. A szervezeten belül erősödik a professzionalitás, a munkatársak között egyre többen rendelkeznek szociális munkás végzettséggel, emellett természetesen intenzíven jelen van az önkéntes tevékenység is. A romániai Málta önkéntes hálózatában nagyszámú fiatal vesz részt, így van ez Szatmáron is.

A Jelenlét tevékenységeket tehát egy olyan közegben kellett elkezdni, ahol már volt egy jól működő Málta-ház („after-school”) program, bejáratott tevékenységekkel és módszertannal. A gyerekek körében végzett munkát szeretnék fokozatosan kiterjeszteni az egész családra.

Az egyéni szociális munka csak lassan indult meg, de vannak biztató jelek. Sajnos mind az egyéni szociális munkát, mind a közösségi tevékenységeket nagyon visszavetette a COVID-19 járvány. Úgy érezzük azonban, hogy a Málta stáb és a telepi közösség közötti kapcsolat az utóbbi időben erősödött és lassú elmozdulás mutatkozik az egyéni szociális munka irányába. Erre nagy szükség is van, mert sok család küszködik súlyos szociális és egészségügyi gondokkal, nekik jól jönne egy kicsit intenzívebb gondozás. Úgy látjuk, hogy ennek alapjai kiépültek.

A közösségfejlesztés területén sem történt nagy előrehaladás. Itt is sok volt az akadályoztató tényező. Egy zárt, ámde megosztott közösségről van szó, ebben kellett kialakítani az együttműködési struktúrákat. A folyamat elkezdődött. Olyan családokat is sikerült elérni, akiknek a gyerekei nem járnak tanodába. Ez nagy kihívást jelentő feladat volt. Fontos eredmény ezen a területen, hogy erősödtek az intézményi kapcsolatok (helyi és megyei önkormányzattal, Szociális Igazgatósággal, iskolákkal) – nagyobb bizalommal fordulnak a Málta felé, hajlandóbbak bevonni őket a telepiek életét érintő döntések megvitatásába. Közösségfejlesztés szempontjából a jövőben nagyon fontos lesz a különböző civil szervezetek összefogása, együttműködése, összehangolt tevékenysége.

A helyi stáb továbbra is a gyerekek életpályájának hosszú távú befolyásolását tartja kiemelt feladatának, és ebben vannak legnagyobb lehetőségeik is eredmények elérésére. A helyi Jelenlét megerősítése, a jelenlegi attitűdök befolyásolása a teljes közösségen belül a gyerekek körében végzett munkát is még hatékonyabbá tudná tenni.

5 Tatabánya

Tatabánya – esettanulmány

Teller Nóra – Somogyi Eszter – Korondi Anita

117

5.1 Vezetői összefoglaló¹⁷

A tatabányai Mésztelep a Magyar Máltai Szeretetszolgálat Jelenlét Programjának helyszíne immár közel tíz éve. A mésztelepi program célja a közösség napi életében való segítő jelenlét, beleértve a családgondozás feladatait, együttműködve a helyi partnerekkel. Mivel a területet néhány éven belül a város felszámolja, így a jelenlegi helyzet romlásának megelőzésén túl további cél a családok stabilizálása, főképp a munkaerőpiaci pozíció megerősítésével, az egyes családi krízisek hatékony kezelésével (adományokkal, szolgáltatásokhoz való irányítással, közösségfejlesztéssel: pl. a női szerepek megerősítése, a családon belüli konfliktusok és problémák társas segítő helyzetekben való feldolgoása), valamint a lakhatási helyzetek normalizálása.

A telep fokozatos leromlása már a kilencvenes években megkezdődött, de igazán csak a 2000-es évek első évtizedében gyorsult fel, a nagyfokú szegénységi bevándorlásnak, és a lecsúszó roma családok fokozott deprivációjának köszönhetően. A város az elmúlt években nyíltan elkötelezte magát a telep elbontása mellett, de nem világos, hogy a lakóknak milyen jövőt tervez – akár a városon belük, akár a szomszédos VI-os telepen.

Bár a gazdasági fellendülés mára a telepi lakosok jelentős részét is bevonozta a munkaerőpiacra, az itt élők körében az alulképzettség, az alacsony munkaszocializáció, a diszkrimináció bizonytalanabb munkaerőpiaci pozíciót eredményez – főképp az asszonyok körében. Súlyos gond az eladósodottság – részben a város felé a közművek és a lakásbérek tekintetében -, ami a kiszolgáltatottságot csak tovább erősíti.

A Jelenlét Program támogató tevékenységei a városi szolgáltatókkal együttműködve, partnerségben működnek, jól illeszkedve a feltárt problémákhoz: a védőnői szolgálat és a családsegítő is támaszkodik a telepi tevékenységekre, és a Málta mára a helyi jelzőrendszer részeként is működik. Az adományok szervezésén és elosztásán túl szisztematikus fejlesztés zajlik a munkaerőpiaci részvétel és a női és szülői szerepek erősítése, valamint a közösségi együttműködés erősítése terén. A Községi térben elérhetővé tett mosási lehetőség szintén sokat segít a közművekhez csak korlátozottan hozzáférő családok számára.

A Jelenlét program családkövetésen keresztüli vizsgálata rámutat, hogy a terepi szociális munkás eszköztára az adott család felmerülő problémáihoz rugalmasan illeszkedik, és hatékonyan tud „jelen lenni”, ugyanakkor a szélsőségesen és halmozottan marginalizált helyzetekben a Jelenlét Programon túlmutató segítségre is szükség van (pl. addikciók, drogproblémák, súlyos eladósodottság, kezelhetetlen családon belüli konfliktusok esetén).

Mivel a Mésztelep felszámolása folyamatos, és középtávon le is záródik, a Jelenlét Programban az ezzel kapcsolatos rövid- és középtávú célokat is rögzíteni kell annak érdekében, hogy az érintett családok mobilizálása és kísérése a leggyördülékenyebben valósuljon meg. Ehhez elengedhetetlen a várossal való együttműködés megerősítése, főként a lakáselosztás és a lakáshelyzetek rendezése terén.

¹⁷ Az esettanulmány 2019 és 2020 között készült intézményi és terepi interjúkra, családlátogatásokra, családkövetési jegyzetekre, statisztikai adatbázisokra és helyi fejlesztési dokumentumokra támaszkodik. Ezúton is köszönjük Tatabánya Megyei Jogú Város és intézményei, a Füzes Utcai Általános Iskola, a helyi képviselő, valamint a Magyar Máltai Szeretetszolgálat, a Roma Nemzetiségi Önkormányzat, a Metodista Egyház, valamint a családok együttműködését az adatgyűjtésben.

5.2 A Jelenlét Program céljai a területen

Tatabányán a Mésztelepi közösségi Jelenlét Program elsősorban az itt élő családok anyagi deprivációját igyekszik enyhíteni, segélyekhez való hozzáférés biztosításával, ruha-, bútor és élelmiszeradományokkal, a mosási lehetőség biztosításával, valamint a közösségi térben a gyermekek számára felügyelt, animált időtöltés biztosításával. 2019-től kiemelten fontos a foglalkoztatási szolgáltatás, elsősorban munkaközvetítésre, informális mentorálásra építve (korábban közmunkában több lakost is tudtak foglalkoztatni). 2019-ig foci-foglalkozásokkal tudták megmozgatni a fiatalokat, de 2020-ban ezt a tevékenységet felfüggesztették. A karantén időszaka alatt különösen látványosan megnőtt a gyerekek körében a semmittevés, bandázás az utcán.

A telepi programok és az adományosztások apropóján a lakosokkal intenzív a kapcsolat, így a családok akut problémáit is jobban lehet látni, kezelni (pl. a családokból való kiemelési folyamatokat). A Jelenlét program ugyanakkor össze is köti a mésztelepi és a VI-os telepi családokat, és bár a két telepi lakosság között kölcsönös a bizalmatlanság, a „Nő, mint esély” programban épülő informális kapcsolatokon keresztül elindult egyfajta „átjárás”. A VI-os telepen a város szociális városrehabilitációs projektjéhez kapcsolódó közösségfejlesztési programok, amelyek elsődleges helyszíne az ottani közösségi ház, mindkét közösség számára nyitottak.

A mésztelepi program célja tehát a közösség napi életében való segítő jelenlét, beleértve a családgondozás feladatait, amely során a területi védőnői és családsegítő szolgálattal is szoros az együttműködés. Mivel a területet néhány éven belül a város felszámolja, így a jelenlegi helyzet romlásának megelőzésén túl további cél a családok stabilizálása, főképp a munkaerőpiaci pozíció megerősítésével, az egyes családi krízisek hatékony kezelésével (adományokkal, szolgáltatásokhoz való irányítással, közösségfejlesztéssel: pl. a női szerepek megerősítése, a családon belüli konfliktusok és problémák társas segítő helyzetekben való feldolgozása), valamint a lakhatási helyzetek normalizálása.

5.3 A telep kialakulása és története

Tatabánya valaha az egyik legfontosabb magyar nehézipari település volt, amely a rendszerváltás idején gyökeresen átalakult: a kilencvenes évek elején a bányákat és az iparterületek többségét bezárták, jöllehet más, hasonló profilú magyar városokhoz képest néhány éves késéssel. A helyi gazdaság talpra állásához körülbelül tíz év kellett. Ez idő alatt új ipari és logisztikai létesítmények épültek az önkormányzat stratégiai közreműködésével, és az átmenet éveiben megugró munkanélküliségi ráta is lényegesen csökkent. A telep lakosságának szempontjából azonban ez a fellendülés nem volt különösképpen érzékelhető, hiszen az új beruházások pl. főként szakképzett munkásoknak teremtettek új munkahelyeket.

A tatabányai lakásállomány történeti kialakulása az ipar munkaerőpiaci szükségleteinek fényében alakult: az ötvenes évek második felétől kezdve a város legtöbb részén lakótelepek épültek, mégpedig vagy falusias településrészek helyén, amelyek lakosságát kitelepítették, majd az új lakótelepeken helyezték el, vagy pedig más hasznosítású területek bevonásával. Az újonnan épített lakótelepeket Magyarország más részeiről érkező ipari munkásokkal népesítették be. A 20. század elején kialakult városrészek, amelyekben a lakótelepeknél alacsonyabb komfortfokozatú lakások voltak, hamar elvesztették előnyüket a helyi (akkoriban még szigorú állami ellenőrzés alatt álló) „ingatlanpiacon”, és így módon az átmenet évei utáni korszakban már rosszabb kiinduló helyzetben voltak, mint a város többi részén található lakások.

A nagymértékű hanyatlás első jelei már a kilencvenes évek elején, a nagy ipari övezetek megszűnése előtt is láthatóvá váltak: Tatabányára települtek olyan családok, amelyek a bányaiipar megszűnésével más magyar városokban lettek munkanélkülivé. Ők többnyire északkelet-magyarországi városokból, Ózdról, Salgótarjánból, Mezőkövesdről stb. érkeztek. Számukra a munkalehetőségen túl a szociális szolgáltatások jól kiépült hálózata is vonzóvá tette Tatabányát. Ezek a családok természetesen csak az alacsonyabb költségű lakásokat nyújtó területekre tudtak költözni, amihez az önkormányzat segítséget is nyújtott: szociális bérlakásokat biztosított a Mésztelepen, a VI-os telepen, valamint a Kertváros lakótelepen (amely mára a legalacsonyabb státuszú lakótelepnek számít a városban). Már 1989-ben is születtek olyan tanulmányok, amelyek arra figyelmeztettek, hogy ezek a területek „gettósodnak”.

A rendszerváltás a közművek piacosítását (privatizálását és piaci működésűvé való átalakítását) is maga után vonta, amivel jelentősen megnöttek a rezsiköltségek. Emiatt a marginalizált csoportok nagy része hátralekókat kezdett felhalmozni. Az önkormányzat azokat a bérlőket, akik tetemesebb hátralekókat halmoztak fel, a Mésztelepre vagy a VI-os telepre költöztette, mert az itteni alacsonyabb szintű közműszolgáltatás és bérleti díj e bérlők által még viselhető, csekélyebb költségeket jelentett. Az önkormányzat igyekezett elkerülni a kilakoltatásokat, és csökkenteni a hajléktalanságot Tatabányán, ami azonban a célterületre érkező marginalizált lakosok újabb és újabb beköltözési hullámát eredményezte.

A betelepülők száma tehát megugrott a rendszerváltás utáni első években, és mivel nem minden esetben lehetett biztosítani a szabályszerű beköltözést (a városba költözők vagy nem jelentkeztek be, vagy nem várták meg a lakáskiutalást, és nem jelentkezhetek be egy lakásonkénti maximum-lakószám rögzítése miatt), az önkényes lakásfoglalók száma is növekedni kezdett. A törvénytelen lakásfoglalók nagy száma ellenére sem történtek kilakoltatások egészen 1995–1996-ig, holott addigra már a mésztelepi lakások mintegy 15%-ában önkényes lakásfoglalók éltek. A kétezres évek első évtizedének közepén az önkormányzat nemegyszer kénytelen volt „versenyre kelni” az önkényes lakásfoglalókkal, hogy az általuk máshonnan ideköltöztetni szánt hátralekós bérlőknek üres lakást biztosíthasson. Az ilyen eseteket többször is csak a rendőrség bevetésével lehetett megoldani. Ezenkívül a lakásállományt sokszor maguk a lakók „csökkentették” például úgy, hogy lebontottak épületrészeket vagy teljes lakásokat, hogy az így nyert anyagokat használt építési anyagként értékesítsék.

A rendezési terv szerint Mésztelep 1996 óta ipari övezetnek számít, és folyamatosan csökken a lakásállomány, részben az önkényes bontások, részben pedig az önkormányzat szisztematikus lakásmegszüntetésének következményeként. Mintegy 15 éve a lakáskiutalási döntések is ezt tükrözik: ha egy lakás kiürül, az ajtókat és az ablakokat befalazzák annak érdekében, hogy se önkényes lakásfoglalók, se törvényes bérlők ne költözhesse be. Ha egy hat- vagy tizenkét lakásos, előkertes ház teljes mértékben kiürül, a helyi önkormányzat lebontatja (hacsak nem teszik ezt meg addigra a helyi lakosok).

A helyi önkormányzat a lakott otthonokhoz kapcsolatos üzemeltetési feladatokat, ha roppant alacsony szinten is, ellátja: elvégzik a kéményjavításokat és időről időre az udvarokon és kertekben álló árnyékszékek felújítását is. A fenntartás költségeinek fedezetét a bérlet-szektor más részei biztosítják (a „drága” és az „olcsó” lakások keresztfinanszírozásával). Az önkormányzati lakásállomány kezelését sokáig magáncég (a Házgazda Kft.) végezte, mígnem 2006-ban a lakásügyi osztály vette át ezt a feladatot, ami azt is maga után vonta, hogy a régi kezelőcégy egykori, a célterületekre telepített irodáit megszüntették. Bár akkor a lakásügyi osztály úgy döntött, hogy kissé megváltoztatott funkcióval újra megnyitja ezeket az irodákat, ez mégsem történt meg. A terv, hogy „területmester” dolgozott és élt volna itt, aki lehetőleg a helyben lakó roma kisebbségből került volna ki, és aki egyfajta összekötő szerepet is ellátott volna, amennyiben a közösség igényeit közvetítette volna az önkormányzat felé (de

ezenkívül kisebb javítási munkákat is el tudott volna végezni a lakásokban) hamar lekerült a napirendről.

Az önkormányzat ugyanakkor egy tudatos, a telep folyamatos csökkentéséhez hozzájáruló lakáelosztási stratégiát is folytat: azokat a mésztelepi lakosokat, akik rendszeresen fizetik a lakbért és a közműdíjakat, a megürülés üteméhez igazodva segíti a VI-os telepre vagy a Kertváros lakótelepre való átköltözésben. Jóllehet az önkormányzat a VI-os telep egyes részeit a Mésztelep alternatívájának tekinti, látni, hogy a VI-os telep gyakorlatilag átveheti a Mésztelep szerepét és státusát a helyi lakáspiacon és a társadalmi rétegződésben.

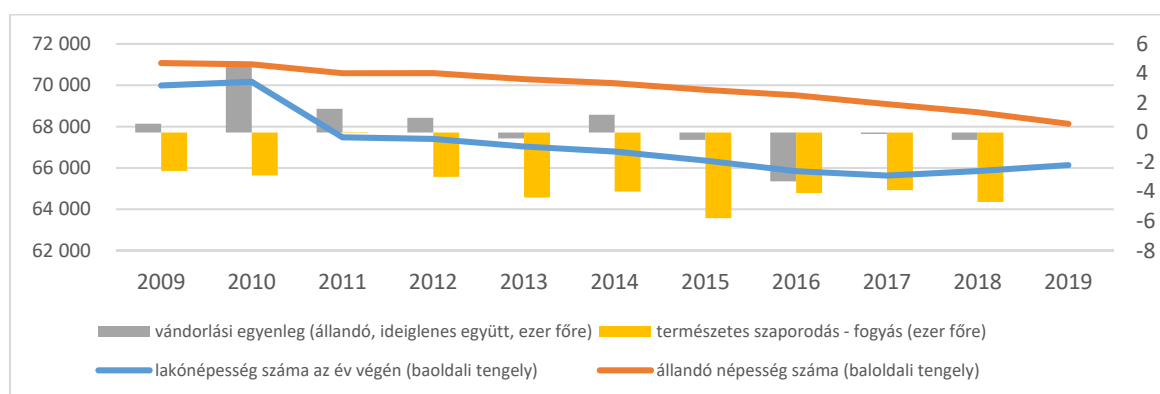
A mésztelepiek számára elérhető közszolgáltatások köre az évek során fokozatosan szűkült – mára már csak egy óvoda van a telep szélén. Bár már a kétezres évek közepe óta téma a helyi óvoda bezárása, idén is indult csoport. A mésztelepi általános iskolát a kilencvenes évek közepén zárták be, a tanulókat pedig átirányították a VI-os telep általános iskolájába. A helyi kisebbségi önkormányzat vette át az épületet kulturális és közösségi célokra, amelyet saját – meglehetősen szűkös – költségvetéséből tartott fenn. Sajnos a kulturális központ nem váltotta be a hozzá fűzött reményeket, és alig egy évvel a megnyitó után be is zárták. Az épületet, mivel nem védték, ismeretlen tettesek fél év alatt elbontották. Az épületre már csak a beton „focipálya” – vagyis az iskola egykori udvara – emlékeztet, de igazából ezt sem használják a lakosok – régen benőtte a gaz.

5.4 A telep és település alapvető problémái

5.4.1 Demográfiai helyzet

Tatabánya népessége a rendszerváltás óta folyamatosan csökken. A 2011-es népszámlálás szerint a lakónépesség száma 67 482 volt, az állandó népesség száma ennél némileg magasabb, 70 586. A 2010-es években a vándorlási mérleg ingadozó tendenciát mutatott. Az elmúlt évtizedben a népességcsökkenés fő oka a népességfogyás volt: a nyers halálozási ráta (mely az 1000 főre eső halálozások számát mutatja) 12,1 és 15,2 között mozgott ebben az időszakban – ez utóbbi meghaladja az országos átlagos értéket (13,1 fő¹⁸).

25. ábra Tatabánya demográfiai folyamatai – 2009-2019

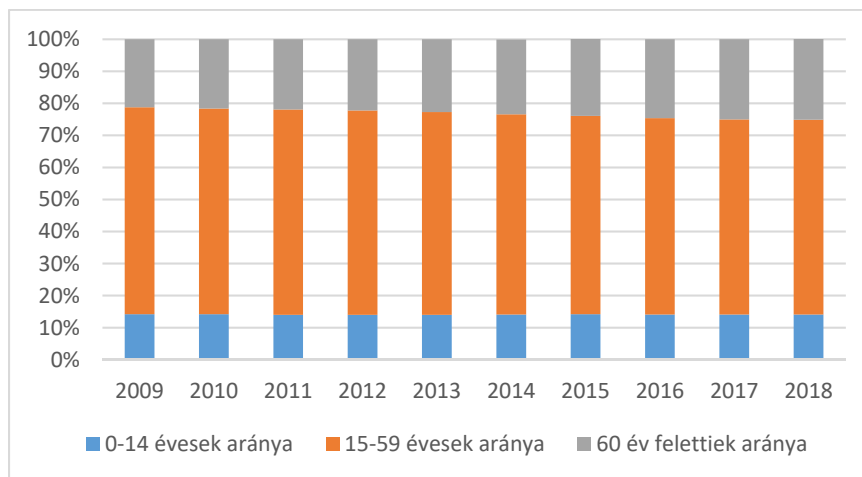
Forrás: KSH

A település demográfiai folyamatai közül legszembetűnőbb a folyamatos előregedés. A különböző életkorú népességcsoportok közül az aktív korú/munkaképes népesség (15-59 évesek) aránya folyamatos csökkenést mutat, míg a 60 év feletti aránya növekedett. Míg 2010-ben a népesség 21,6%-a volt 60 év feletti, 2018-ban ez az arány már 25,2%. Érdekes módon ezek a tendenciák a

¹⁸ http://www.ksh.hu/docs/hun/xftp/idoszaki/mo/mo_2019.pdf 133. o

fiatalkorú (0-14 éves) népesség stagnálása mellett érvényesek, amely stabilan 14-14,2% között alakult az elmúlt évtizedben. Az öregedési index – mely azt fejezi ki hány időskorú (60 év feletti) esik 100 fiatalosra – növekedése így legfőképp nem a fiatalok számának csökkenésének, hanem a népesség előregedésének tudható be.

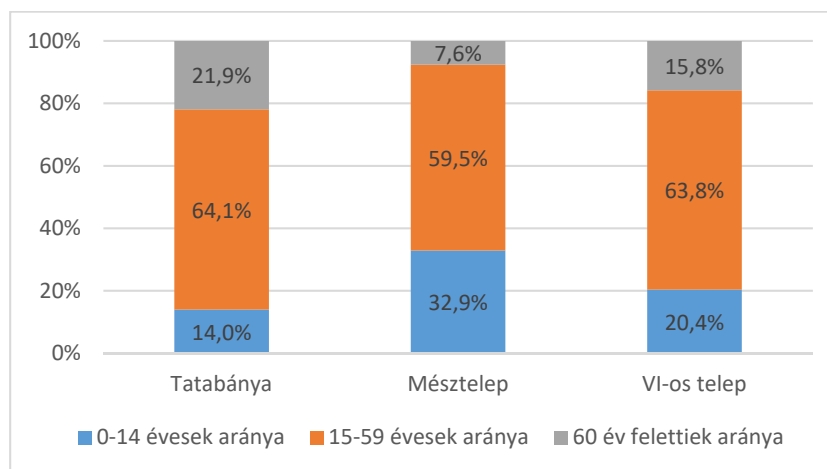
26. ábra Életkori csoportok alakulása Tatabányán, 2009-2018

Forrás: KSH

Mésztelep, illetve a VI-os telep demográfiai mutatói élesen eltérnek a Tatabánya egészére vonatkozó adatoktól. A két terület jellemzésében a 2011-es népszámlálás részletes adataira tudunk támaszkodni. Ekkor a két terület lakói 1,7% illetve 2,9%-át teszik ki Tatabánya lakosságának. Mésztelep és VI-os telep más mélyszegénységgel sújtott területekhez hasonlóan egy gyorsan fiatalodó közösséget mutat, az átlagnál jóval alacsonyabb időskorú népességgel. Mindkét területen a városnál jóval magasabb – Mésztelepen több mint kétszerese – a fiatalok aránya, míg az időseké jóval alacsonyabb. Ez utóbbi arány Tatabányán 2011-ben 21,9% volt; a VI-os telepen 15,8%, Mésztelepen pedig 7,6%. Tehát szemben az egész várost sújtó előregedéssel, a fiatalon sokgyerekessé váló családoknak köszönhetően a két telep lakossága fiatalodik. Ennek megfelelően 2011-ben a VI-os telepen 100 fiatalosra 77,4 időskorú jutott, Mésztelepen pedig csak 23.

27. ábra Életkori csoportok aránya Tatabányán, Mésztelepen és VI-os telepen, 2011

Forrás: KSH

A 2011-es népszámlálás szerint a romák aránya a városban 1,8%, de – ahogy azt a terepi interjúk is megerősítik, az arány a Népszámlálás nemzetiségi adatgyűjtési módszertanából következően ennél jóval magasabb lehet. Mésztelep és a VI-os telep esetében a városban a legnagyobb nagyobb a romák aránya: az erre a területre vonatkozó becslések alapján akár 80% is lehet.¹⁹ A helyi Roma Nemzetiségi Önkormányzat szerint kb. 4000 fő roma lakik a városban, a két telepen együtt kb. 1200-1400 fő.

Mésztelep lakossága folyamatosan csökken. Ez azzal is összefügg, hogy 2008 és 2018 között a lakások száma gyakorlatilag elfeleződött. Mára a mésztelepi lakosság lélekszámát az önkormányzat kb. 500 lakóra becsüli (sok és gyakori a ki- és beköltözés, gyakran informálisan). Míg 2014-ben 370 lakott lakás volt Mésztelepen²⁰, összesen ma 190 lakott önkormányzati lakás van a telepen (ebből 48 használó, 132 bérlő), a folyamatos bontásokra előkészített befallazott lakások száma 71 db. A Mésztelepen élő családok számát a helyi RNÖ 80-90 családra teszi (átlag 6-7 fő családonként, összesen 400-600 fő), de meglátásuk szerint ez a szám nagyon gyorsan változik a bontások miatt. Véleményük szerint a Hatos telepen kb. 800-1000 fő élhet.

5.4.2 Gazdasági helyzet

A rendszerváltás előtti, bányászatra és a hozzá kapcsolódó nehéziparra épülő gazdaságszerkezetet mára felváltotta egy jóval kiegyensúlyozottabb és sokoldalúbb gazdaság. Bár más városokhoz hasonlóan a szolgáltató szektor a domináns ágazat, az ipar szerepe még mindig jelentős, az országos átlagot jóval meghaladó jelentőségű, főleg a feldolgozóiparnak és az autóipari beszállító vállalatoknak köszönhetően. Dominálnak a munkaerő-igényes feldolgozóipari vállalkozások, és ezek között is szép számmal található nagy- és középvállalkozások (pl. Sanmina-Sci Magyarország Elektronikai Gyártó Kft., Reckitt Benckiser Kft., Coloplast Kft., Grundfos Magyarország Gyártó Kft., BD Medical Kft., Delphi, és a kisebbek: Henkel, Samsung). A város két ipari parkjában folyamatosak a fejlesztések.

A kilencvenes évek sikeres struktúraváltását követően a 2008-as válság óta Tatabánya gazdasága újra növekvő pályára állt. Ezt jól mutatják a helyi adóbevételek is: az önkormányzat helyi iparüzési adóból származó bevétele 2010 és 2018 között megkétszereződött, 3,2 milliárd forintról több mint 6,4 milliárd forintra nőtt (a település költségvetése kb. 24 mrd Ft). Az egy lakosra jutó nettó belföldi jövedelem szintén jelentősen megnövekedett: 2010 és 2017 között 739 606 forintról 1 210 721 forintra változott (vö. a leghátrányosabb településeket, ahol ez a szám ennek alig a negyede). Jó mutató a helyi társadalom jólétének alakulására a személygépjárművek számának alakulása is: míg 2010-ben 20 000 körül volt a tatabányai lakosok által üzemeltetett autók száma, ez 2019-re 27 700 fölé emelkedett.

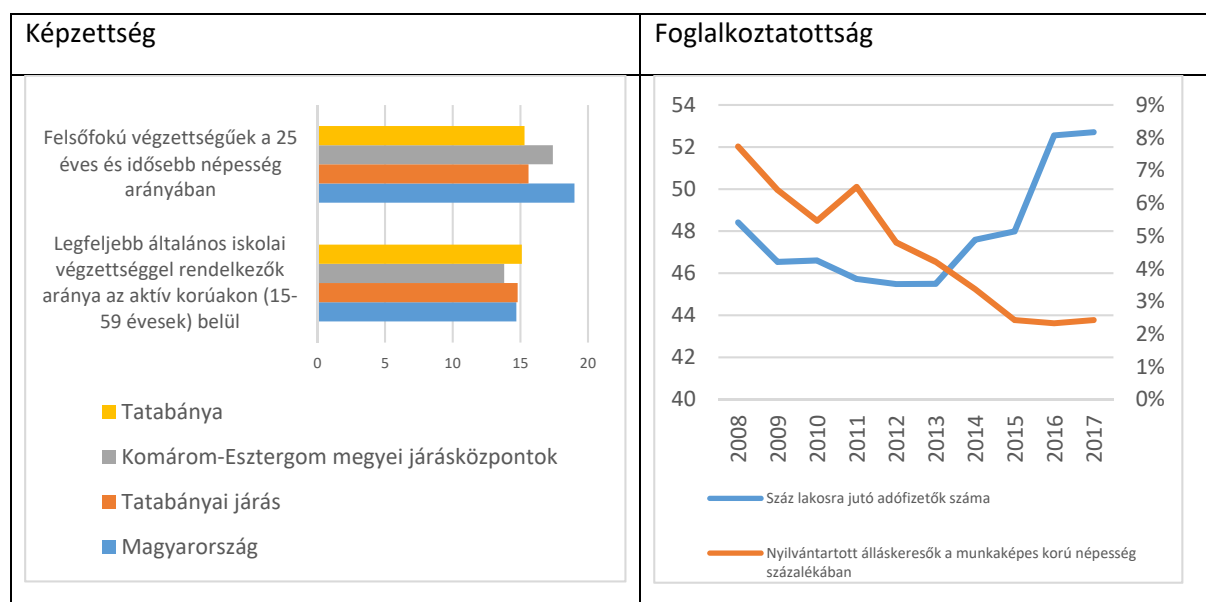
5.4.3 Munkaerőpiaci helyzet

A 2011-es népszámlálás adatai szerint Tatabánya népessége valamivel kedvezőtlenebb iskolázottsági adatokkal rendelkezik, mint akár az országos átlag, akár a többi Komárom-Esztergom megyei járásközpont. A legfeljebb általános iskolai végzettségűek az aktív korúak 15,1%-át tették ki, míg a felsőfokú végzettségűek a 15,3%-át.

¹⁹ Forrás: Boross Gabriella (é.n.): TATABÁNYA-MÉSZTELEP TÁRSADALOMFÖLDRAJZI VIZSGÁLATA Boross Gabriella http://geography.hu/mfk2004/mfk2004/phd_cikkek/boross_gabriella.pdf

²⁰ Ld. ITS megalapozó vizsgálat 2014.

28. ábra Képzettség (2011) és foglalkoztatottság (2008-2017) Tatabányán

Forrás: KSH

A nyilvántartott munkaképes korú álláskeresők száma alapján a 2008-as válság nyomán megnövekedett munkanélküliség után 2016-ra gyakorlatilag teljes foglalkoztatás valósult meg Tatabányán, 2,4% körüli regisztrált munkanélküliségi rátával. Ennek megfelelően emelkedett a száz lakosra jutó adófizetők száma is: 2008 és 2017 között 48,42-ről 52,71-re nőtt. A közfoglalkoztatásban résztvevők átlagos havi száma 2016-ban tetőzött 668 főnél, ez a szám azonban 2018-ban már csak 299 volt.

A foglalkoztatás helyzetével kapcsolatban VI-os telepről és Mésztelepről csak a 2011-es Népszámlálásból van részletes adatunk. Az akkori foglalkoztatottsági adatok rávilágítanak a két terület rendkívül hátrányos helyzetére. Míg a válság közvetlen hatásaként is értelmezhetően Tatabánya egészében a rendszeres jövedelemmel nem rendelkező aktív korú népesség aránya 33% körül volt, ez a VI-os telepen 54,6%, Mésztelepen pedig 74,7% volt. Hasonlóképpen a foglalkoztatott nélküli háztartások aránya Tatabányán 35% volt, míg a két telepen 43,2% illetve 60,8%. A legfeljebb általános iskolai végzettségűek aránya az aktív korúakon belül pedig 45,6% illetve 72,5%. Ahogy ezekből az adatokból kitűnik, Mésztelep adatai jóval kedvezőtlenebb képet festenek a VI-os telepiekénél is. Bár a helyzet a gazdaság újbóli fellendülésével mára átalakult, az interjúk tanúsága szerint a két telep közül Mésztelepen arányaiban több maradt a munkaerőpiac peremén rekedt ember, többnyire asszonyok.

Tatabánya a gazdasági szerkezetváltásnak és a kiváló közlekedési összeköttetéseiének köszönhetően fontos térségi szerepet tölt be a foglalkoztatásban is. 2017-től már munkaerőhiányról számolnak be, és az ipari parkokban külföldi vendégmunkásokat is foglalkoztatnak, és továbbra is sok az ingázó: a helyben foglalkoztatottak mintegy 30%-a a településhatárokon kívülről érkezett már 2011-ben is, és mintegy 2%-kal többen ingáztak be a környező mintegy 20 településről, mint el a városból.²¹ A Tatabányán helyben foglalkoztatottak csak mintegy 50%-a helyi lakos.

A feszes munkaerőpiac, azaz hogy a foglalkoztatók folyamatosan keresik a munkaerőt, a leghátrányosabb rétegek aktivitására is hatással van: a kvalitatív interjúk megerősítették, hogy a

²¹ <https://www.ksh.hu/docs/hun/xftp/idoszaki/pdf/ingazas.pdf>

foglalkoztatóknál folyamatos a munkaerőfelvétel, és a mésztelepi lakosok is könnyen találnak munkát. Az elmúlt évek konjunkturális javulásának tehát fontos jellemzője, ahogy azt a terepi interjúk tanúsítják, hogy mára már a Mésztelepre is elért a toborzás, és míg az elmúlt években szinte kizárólag a közmunka szívta fel a telepi lakosokat, egyre többen tudnak elhelyezkedni a környező gyárakban, vagy akár ingázva, és a foglalkoztatók közötti váltások is egyszerűek.

A Jelenlét program szociális munkása szerint 2018 óta kb. 50 embernek, főként asszonyoknak tudtak sikeresen kijánni állásokat (ezeket a Kormányhivatal Foglalkoztatási Főosztálya közvetíti neki), főként a telep környékében: konyhai munka, takarítás, raktári vagy gyári munkákat. „Csinálják, benne vannak, dolgoznak”, ha pedig váltott műszakban van elérhető állás, azt is elvállalják. Összefogva a családdal, szomszédokkal „megoldják a gyerekefelügyeletet”. Az adósságok miatt a családon belül születnek olyan megoldások, hogy „ha a férfinak van levonása, akkor az asszony megy dolgozni, és az apa marad otthon a gyerekekkel”. Napközben munkaképes korú és munkaképes férfiakat csak elvétele látni a telepen – gyakorlatilag csak akkor, ha épp hajnali vagy éjszakai műszak miatt vannak otthon. A telepi férfiak főként az építőiparban helyezkednek el, de sok helyen a városi beruházásokban is dolgoznak, pl. VI-os telep csatorna felújításakor, Tulipános ház felújításakor is alkalmazták őket.

5.4.4 Lakhatás

Tatabánya lakásállománya a 2010-ev évek során lassú növekedést mutatott; 2019-ben 30936 volt. Ebben az időszakban számottevően nem változott az egyszobás lakások aránya, de növekedett az ivóvízvezeték-hálózatba illetve közcsatornahálózatba bekapcsolt lakások aránya.

Az ingatlanpiacon Tatabányán is nagyon megemelkedtek az árak. Egy másfél szobás lakásért akár 20 millió Ft-ot is kérnek – míg pl. a VI-os telepen egy lakás kb. 1-2 m Ft. Felsőgalla árai emelkedtek meg a legkevésbé – a volr alpolgármester és egyben jelenlegi területi képviselő szerint épp Mésztelep közelsége miatt.

2019-ben összesen 1984 db önkormányzati lakás volt. Az önkormányzati piaci lakbér a magánbérleti piacon kb. az egyharmada. A magánbérleti piacon egy másfélszobás lakás 80-90 ezer Ft, ez kb. 30 ezer Ft az önkormányzati piaci lakások esetében. A felső jövedelem határ a szociális lakásoknál havi nettó 87 ezer Ft, e fölött csak költség alapú és a piaci bérletként lehet kiadni a lakást. Egy lakásra kb. 80-100 pályázat érkezik be. Minden hónapban írnak ki kb. 5-6 db lakásra pályázatot. Ezek mellett létezik a „városérdekű elhelyezés” intézménye, amely alapján a hiányszakmákban dolgozók, pl. tanárok, óvónők, színészek is kaphatnak önkormányzati bérlakást. Néhány lakást cégeknek is adnak, hogy vonzóvá tegyék a várost a munkaerő számára – ilyenkor a cég fizeti a bérleti díját. A városérdekű elhelyezést max. 5 évre biztosítják, utána a bérlőnek kell megoldania a lakhatását, akkor is, ha addigra nyugdíjba megy. A kórház például 2020-ban 30 lakást kapott, orvosoknak, ápolóknak stb.

15. táblázat Önkormányzati lakások hasznosítása, 2019

Hasznosítási cél	db	Városi állományon belüli arány
szociális	1706 db	86%
költségelví	54 db	2,7%
piaci	77 db	3,9%
Tatabánya Hazavár	27 db	1,4%
Városérdekű (cégesek is	94 db	4,7%
BM kijelölésű	26 db	1,3%

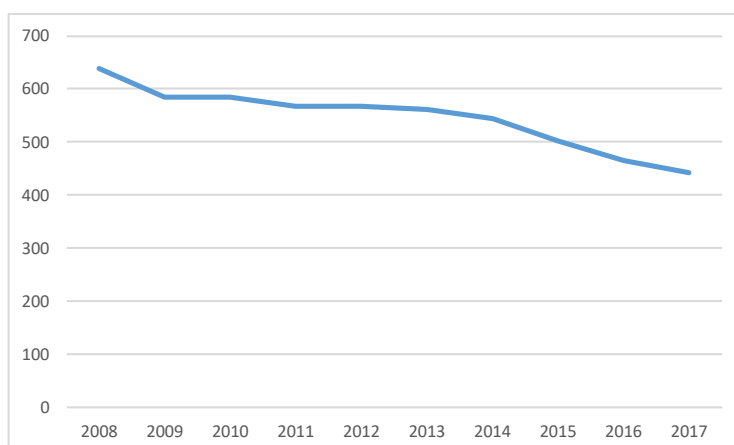
Forrás: Lakáskonceptió

Az önkormányzati tulajdonú lakásállomány 2011 és 2019 között kb. 8% százalékkal csökkent, így 2019-re a teljes lakásállomány 6,3%-át tette ki. A 2014-es adatok alapján ennek a lakásállománynak még a 17,5%-át tették ki a mésztelepi lakások, de mára a számuk csökkent, így a helyi önkormányzati lakásállományon belüli részesedésük már kevesebb mint 10%.

A lakásviszonyokat szemrevételezve világos Mésztelep és a VI-os telep, valamint Tatabánya általános helyzete közötti különbség. Mésztelep lakáshelyzete rendkívül rossz. Lakásállományának legnagyobb része az 1907-es kolónia szerű beépítéssel jött létre és majdnem az összes lakás önkormányzati tulajdonú. A 2011-es népszámlálás szerint a lakások túlnyomó része egyszobás és alacsony komfortfokozatú. Az ITS Megalapozó Vizsgálat kiemeli, hogy az önkormányzat folyamatosan próbálta felszámolni a területet, azonban a folyamatos beköltözők miatt ezt nem tudta véghez vinni.

A Helyi Esélyegyenlőségi Program adatai szerint ugyanakkor a 2010-es években mind Mésztelep és a VI-os telep lakásállomány számottevően csökken, összességében mintegy 30%-kal.

29. ábra A mésztelepi és VI-os telepi önkormányzati lakások számának alakulása 2008-2017

Forrás: HEP

A VI-os telep lakásállománya valamivel jobb minőségű, mint a Mésztelepé: itt a lakások túlnyomó részét az 1902 és 1909 között épült bányász lakótelep 6 ajtós épületei, valamint az 1922 és 1943 között épült négyajtós, „gangos” házak adják. Mind a házak állapota, mérete és komfortfokozata vegyesebb képet mutat. Mivel a Mésztelepen és a VI-os telepen a lakások komfortosítása legfeljebb informálisan valósulhatott meg (hiszen az infrastruktúra ezt a Mésztelepen nem teszi lehetővé, a VI-os telepen pedig csak 2019-2020-ban történt releváns infrastruktúrafejlesztés), ezért a Népszámlálás idevágó adatai hűen tükrözik a lakásállomány szélsőségesen rossz állapotát.

16. táblázat A tatabányai lakásállomány alapmutatói, Népszámlálás 2011

	Tatabánya	Mésztelep	VI-os telep
lakásállomány (2011)	30597	379	685
önkormányzati tulajdonú lakások száma (2011)	2113	370	162
egyszobás lakások aránya (2011)	12,2%	81,7%	51,8%
alacsony komfortfokozatú lakások aránya (2011)	3,8%	86,8%	39,4%

Forrás: KSH

A telepi lakosok számára a településen belüli lakásmobilitás nehézkes: a szociális lakások köre gyakorlatilag a két telepre és Kertváros stigmatizált lakótelepére korlátozódik, és a kettő közötti „ugrás” is hatalmas. A tulajdoni piacra a telepi családok nem tudnak belépni, és a magánbérletek is csak néhányuk számára nyílnak meg.

Ennek egy oka, hogy a stabil bevételek érdekében szükséges munkavállalói kompetenciákkal nem sokan rendelkeznek: „Furcsa, hogy szabadulni akarnak ettől, amiben élnek, de nem tesznek érte”. A CSSK szerint, ha mind a két szülő dolgozna, akkor jó eséllyel találnának albérletet, de sokan tartósan nem vállalnak munkát. Ugyanakkor az is világos, hogy többszörös diszkrimináció sújtja ezt a csoportot: 75 e Ft egy albérlet, de sokgyerekeseknek nehezen találni lakást. „Roma családnak pedig amúgy sem adnak ki lakást.” A városban egyébként megbecsülik a munkavállalót, és jók a fizetések is. Vannak olcsóbb helyek is, pl. Felsőgalla, ahol vannak nagy közös udvaros kisebb lakások - azok a lakások jobb minőségűek, mint a telepi lakások, és az interjúk alapján az ide való kiköltözés jelenti a bejáratott lépcsőfokot ki a telepről. Az agglomeráció felé a kisházak kertekbe tudnak innen költözni, pl. a Barackos vagy a Szigeti dűlőbe.

A terepi szociális munkások szerint a közelmúltban nincs nagy fluktuáció a Mésztelepen. 2016 óta a lakosság összetételének a változását sem figyelték meg. Inkább elvándorlás jellemző (a bontásokkal összefüggésben). A költözés inkább a VI-os telepre irányul, vagy, ahogy azt kiemelték, a Nyírségből vagy Szabolcsból ide költözők inkább visszamennek, pl. kiemelés előli elmenekülésként. A hatósági intézkedésekkor gyakori az „elmenekülés”.

A lakáelosztási rendszerben Mésztelepen külön pontrendszer került kialakításra. Csak olyan ember kaphatott ott lakást, akinek mésztelepi lakcíme volt – a telepre való beköltözésre nincs lehetőség, és a Gyár utca-Raktár utca megüresedő lakásai közül is csak azokat lehet újra bérbe venni, ha azok középső lakások. A szociális munkások tapasztalata az, hogy a telep elbontására irányuló szándék miatt az önkormányzat már ezeket a lakásokat sem adja ki, főképp olyan helyzetben, amikor pl. túlszűfolt és csak részben legális lakáshelyzetből szeretnének szétköltözni (pl. családtag befogad fiatalokat, de nem engedik őket bejelentkezni).

Ha valaki kiköltözik, vagy más miatt üresedik meg a lakás, a GAMESZ rendbe hozza és utána kerül a lakás kiírásra. Sok lakásnál van, hogy hátralékot hagynak hátra. A kilakoltatottak elsősorban hátralékosok. Kb. 3 év, amíg a bírósági folyamat lezajlik. Most már közjegyzői záradékkal kötik a bérleti szerződést, és így akár 10 éves bérleti szerződést is kötnek. A város nem privatizál lakásokat, csak bont – Mésztelepen. Jelenleg Mésztelepen összesen 180 lakást adnak ki, ezekben 48 lakáshasználó, 132 bérlő él. A befallazott lakások száma 71 db.

A lakásbérleti szerződések lejártakor, ha a bérlő nem nyújt be jövedelemigazolást, vagy van tartozása, akkor egyedi kérelem alapján elbírálják és engedélyezhetik a bérleti szerződés 6 hónappal való meghosszabbítását - ezt a Lakásügyi bizottság dönti el. A hátralékosoknak 6 hónap alatt a lakbér fizetése mellett el kell kezdeni törleszteni a hátralékát. Ebben az „Üvegprogramban” küldik a csekkeket, és nézik, hogy törlesztik-e. A Lakásügyi bizottság havonta ülészik és havi 5-6 lakásügyet tárgyalnak.

5.4.5 Szociális helyzet

A mésztelepi lakosok transzferektől való függésének és ennek a következményeinek a kezelése a város egyik nagy kihívása. A halmozódó problémák kezelésére a helyi szociális ellátások és szolgáltatások csak tüneti kezeléseket tudnak ajánlani, ami részben a szolgáltatás alultervezettségére vezethető vissza. Ezen belül a helyi fejlesztési stratégiák rámutatnak a telepi lakosság nagyfokú eladósodottságra, ami a készpénzhiányos háztartásgazdálkodás egyik velejárója, és ami újratermeli a kiszolgáltatottságot, az informalitást, és azt is, hogy a családok nem terveznek, legfeljebb rövidtávon. Ugyanakkor a mésztelepi helyzet mára sokat javult: a munkanélküliség már nem olyan probléma, mint 10 évvel ezelőtt. „A mélyszegénység sem a pénztelenségből adódik, hanem az életviteli dolgokból.” A terepi szociális munkások szomorú tapasztalata, hogy Mésztelepen fiatalabban halnak meg vagy válnak munkaképtelenné az emberek.

A tatabányai családsegítő szolgálat 3 területre osztva működik a városban. A központ és szolgálati területe Újvárosban, a 2 hátrányos helyzetű területét (Mésztelep és Hatos telep), valamint a felsőgallai városrészt is ellátó telephely a Füzes utca 40-ben van. A harmadik telephely a kertvárosi övezetben van. Ott mintegy 12 ezer lakos van, és lefed egy lakótelepet is. Erre a Kertvárosi lakótelepre innen is költöztek a 80-as években, amikor a vasúti töltést megépítették és elbontottak házakat. Ahogy mentek fel a lakásárak és a közüzemi díjak, ezeknek a családoknak egy része vissza is áramlott a Mésztelepre. A két kihelyezett irodában egy-egy asszisztens és 3-3 családsegítő dolgozik. A terepi interjúk szerint a szektorban nincs elég szakember, és van betöltetlen álláshely is (3 hely).

A mésztelepi és a VI-os telepi Málta segítségével kiegészül a családsegítés eszköztára. A folyamatos átszervezések hatására a CSSK véleménye szerint a „a hagyományos családsegítés elkopik,” és a hatósági feladatokat az esetmenedzserek látják el. A családsegítők feladata elsősorban a kapcsolattartás a szakmai partnerekkel és a családokkal. Az alapellátás keretén belül tehát a családsegítő kimegy a családhoz, megbeszéli, hogy milyen nehézségeik vannak, majd bevon egy szakembert a megoldás érdekében, vagy értesíti az esetmenedzsert, aki adott esetben felveszi a gyámüggyel a kapcsolatot. Meglátásuk szerint „mi vagyunk a Calmopiryn” – a minden helyzetben bevethető szakember. A komplexebb esetekben ugyanakkor nem elég a motiváció, mediáció, és ilyenkor el kell döntenie, hogy kinek kell jelezni, pl. esetkonferenciát kell kezdeményezni – ahol a szakterület több szereplője is jelen tud lenni. Ha erre sor kerül, akkor minden esetben 'határidős' feladatokat adnak a családnak. A családgondozási tervet már az alapellátáson belül el kell készíteniük.

A „hagyományos” családsegítés háttérbe szorulása annál is fájóbb a helyi CSKS-s munkatársak szempontjából, mert az eszköztáruk része volt régen többfajta klub tartása, ami nem csak a kapcsolattartást, hanem a prevenció mellett a proaktív segítséget is lehetővé tette. Mára az effajta tevékenységeket a Málta működteti, mert amióta 2016-ban összevonódott a gyermekjóléti és a családsegítési feladatok köre, erre gyakorlatilag semmilyen kapacitás nem marad. Ebből a szempontból a kertvárosi körzet jóval leterheltebb, hiszen itt a VI-oson és a Mésztelepen a Málta megoldja vagy kiegészíti a programokat és a családlátogatások egy részét, Kertvárosban pedig csak a családsegítő működik. Ott nyáron szerveznek programokat, vagy más területen vonnak be kollégákat. Az ottani munkát a lakótelepi szociális munka segíti, és van Máltás játszótér is.

A Málta helyi beágyazottságát mutatja, hogy a felnőtteket érintő problémákkal inkább a Máltát keresik, míg az önkormányzati, megfizethetőségi problémákkal a családsegítőhöz fordulnak. A Málta a saját programja szerint folytatja a családsegítést.

A szakmai partnerekkel kéthavonta szerveznek esetkonferenciákat. Ez egy olyan „szakmaközi megbeszélés”, amelyen jelen van az iskola, a védőnő, a Málta képviselője, a Füzes utcai iskola, a Széchenyi iskola, két ovi, a CSÁO, illetve az esetenedzserek. Ezen a megbeszélésen eseteket koordinálnak. Magát a szakmaközi megbeszélési rendszert a jelzőrendszeres terv tartalmazza. A szakmaközi megbeszéléseken sokszor kiderül, hogy „mindenki mást tud a családról”, mert pl. más-más szakembernek mást mondanak a szülők: pl. hatalmas a baj/nem nagy a baj, jár iskolába/a CSSK úgy tudja, hogy 3 hónapja nem jár – mikor melyik szereplő szempontjából milyen helyzet tűnik „kíváncsabbnak”. A megbeszélések célja a problémás esetek átbeszélése, de stratégiai szintű kérdésekben nincs kompetenciájuk.

A családsegítő a saját eseteivel dolgozik, de a területi egybeesés miatt vannak a Máltával közös esetek is: ilyenkor a Máltás szociális munkásokkal formálisan is felveszik fel a kapcsolatot telefonon, egyeztetnek, és így tervezik a családlátogatást. Sokszor a családsegítő nem találja meg a családot, mert pl. költöznek, adott esetben elbújnak, és akkor a helyi terepi szociális munkásokhoz fordulnak segítségért. A Málta a terepi munka és folyamatos jelenlét miatt pontosabban tudja, hogy ki hol lakik.

Fontos kulturális erőforrás a gyerekekhez való viszony. Ugyanakkor ennek a belső ellentmondásait sokszor nehéz kezelni: bár a gyerek a legnagyobb kincs, 10-12 évesen el is engedik a gyerekek kezét. Ebben az életkorban még a CSSK is hatékonyan be tud lépni. Ha a nagycsaládban van olyan, aki oda tud figyelni, hogy segítse és támogassa a gyermekek iskolázását, akkor a gyerekek még van esélye. Szomorú tapasztalat, hogy „a lánygyerekek elmennek az iskolából és 16 évesen szülnék, a gyerekapák meg dolgoznak”: a mésztelepi CSSK esetekből (25-30 család) a fele biztosan ilyen eset.

A gyermekek esetében (a CSSK becslése szerint 90%-ban) az iskolai hiányzások miatt kell lépni - a gyerekek egyszerűen nem járnak iskolába. A kisebb gyereket emiatt gyorsan ki is emelik a családból, hacsak nincs a környezetben olyan családtag, akik átvállalnák a gyereknevelés felelősséget. A nagyobbakat már nem lehet hiányzás miatt kiemelni. Nehéz rábírní a szülőket arra, hogy elvárják a lemorzsolódó gyerekektől az iskolába járást: „Az a baj, hogy szülők a 6 osztállyal is elbodogulnak, és nem is motiválják őket a tanulásra”. A szociális munkások szerint a családi pótlékra való jogosultság szigorítása sem kényszerítő hatású, mert a nagyobb gyerek inkább elmegy a napi bejelentéssel a szülővel dolgozni – ez jóval több bevételt hoz a családnak. A családsegítőknak nagy kihívás, „hogy a szülőkkel nem lehet megértetni, hogy ez probléma”. A tapasztalatuk az, hogy „aki egy picit is belátóbb, az ezt fontosnak tartja, ösztönzi a gyerekét”. Már pár óra igazolatlan hiányzás miatt is odakerülnek hozzájuk az esetek, hiszen 10 óra igazolatlan hiányzás esetén már jeleznek az intézmények, és akkor ki kell menni a családhoz. Ekkor elmondják a potenciális következményeket – lehetőségeket. 30 óra igazolatlan hiányzás után kötelező gondozási tervet írni, és kötelező a rendszeres kapcsolattartás is. 50 óra felett hatósági intézkedést kell indítaniuk.

Az indokolatlan iskolai hiányzások orvosi leigazolása nem jellemző. Az itteni területen egy nagyon szigorú háziorvos van, jól ismeri a családokat, jó a CSSK-val a kapcsolata, és a védőnővel is nagyon jól működnek együtt.

A CSSK tartja a kapcsolatot az iskolákkal: elsősorban a Füzes utcai iskolával. Ott az ifjúságvédelmi felelős egy volt kolléga, így napi szinten beszélnek gyerekekről, és még mielőtt formális jelzést adna, már akkor szól, hátha megelőzhető egy nagyobb probléma. Más iskolákra nem jellemző az effajta együttműködés, azokból „inkább nem jeleznek”. Amióta megjelent az iskolai szociális segítők intézménye, az információk könnyebben áramolnak, hiszen egy munkahelyen vannak (itt a járásban egybeesik a központ és a kistérség). Az iskolai szociális munkás be is megy a terembe, és valóban tartalmi segítséget tud végezni (akkor is, ha több iskola tartozik hozzá). A CSSK egyik kulcsproblémája, hogy nagyon nehezen tud kapcsolatot tartani a családokkal a 8-4-ig tartó munkaidő miatt. Ha a szülők

dolgoznak, akkor csak úgy érhetőek el, ha munkaidő után maradnak a szociális munkások. Az iskolai szociális munka azért is jó, mert a problémák egy része csak a gyerekeken keresztül derül ki – a szülők nem biztos, hogy elmondanák. Vannak speciális esetek, amikor védeni kell a klienst/bántalmazottat, és nem derülhet ki, hogy honnan van a jelzés. A gyerek is sokszor kéri, hogy ne mondják el senkinek, ha problémával fordul hozzájuk.

A területen vannak nagyon rendezett családok is, és mégis van, hogy velük is kapcsolatba kerül a családsegítő. „Hozzájuk menni egy öröm, felfogják a súlyát.” Ők hamar rendezik a problémát, és ezek az esetek gyorsan le is záródnak.

A Mésztelepen sem gyakoribb a gyermekbántalmazás, mint máshol a városban, „csak itt hangosabban csinálják, kevésbé rejtik el.” Ugyanakkor ebben a környezetben a családon belüli erőszakot sokszor nem is élik meg annak az anyukák, és főképpen: nem jeleznek. Ha a családsegítő tudomására jut egy ilyen eset, akkor is nehéz meggyőzni az anyákat, hogy nincs rendben, ami vele történik, és annak nem úgy kellene lennie. „A férfiuralom itt nagyon megvan még.” A családsegítő szociális munkás jelenlegi 25-30 esetéből ugyanakkor csak egy olyan esetben volt ez a kiinduló probléma, és a többi családban nincs ilyen. Van olyan, ahol nincs jele, csak sejti, „mert ismeri az apukát” – de ez is legfeljebb 2-3 eset. „Ők mind rokonok egymással.” A bántalmazás fizikai nyomát nem lehetett látni az anyukákon, de a metakommunikációjukból kiderül.

Egy családsegítő 25-30 esetet visz, ami egy állandó szám. A családgondozó kiemelte, hogy „lehet, hogy 3 éve még gondozásba vett volna több esetet, de most inkább már csak azt, akit tényleg muszáj.” Egyszerűen nem jut többre idő: havonta 3-szor kapcsolatot kell ápolni – ez 25 esetről is lehetetlen dolog. Ahol akkut probléma van, oda 2 naponta is kimegy a segítő, viszont „ahol nincs akkora baj, őket lehet pihenni hagyni.” Kétirányú a kommunikáció – az ügyfél is kezdeményezheti a segítő felé a felkérést. A családgondozó szeret kijárni a családokhoz, de a gondozási tervben azt rögzíti, hogy havonta kétszer az ügyfelek keressék fel. Ügyfélfogadási időben mehetnek be, telefonon el is érik, és a CSSK-nak facebook oldala is van, oda is lehet írni. Ezt a megoldást „a szükség hozta”, mert úgy tűnik, hogy messengeren inkább elérik az ügyfeleket, mert a facebook profillal ellentétben a telefonszámok könnyebben és gyakrabban változnak.

Az önkormányzat adósságkezelő szolgáltatásának adatai szerint a hátralékosság komoly probléma a településen: 2008 és 2015 között átlagosan több mint évi 49 millió forint lakossági tartozást hajtottak be a szolgáltatók. Ennek legnagyobb része a távhő, de az önkormányzati lakásbérleti díjak is számottevőek. 2015 óta az adósságkezelést felváltotta a hátralékkezelésre járó települési támogatás. Ugyanakkor váltotta fel a lakásfenntartási támogatások rendszerét a települési támogatás, mely azonban az adatok szerint jóval kevesebb embert ér el. A hátralékrendezési támogatást az önkormányzati lakások lakbérére, és víz- és távfűtési díjra lehet kérni. Legfeljebb 200 e Ft támogatás jár, és legalább 1/3 rész az önrész. Az áramtartozást nem lehet ezzel rendezni, mert az nem önkormányzati szolgáltatás.

A lakhatási problémák általában „az utolsó utáni pillanatban” jutnak a CSSK tudomására: a családok csak ekkor jeleznek, „ha egyáltalán.” Általában a közüzemi tartozások miatt fordul elő kilakoltatás. Ha közvetlenül kilakoltatás előtt áll a család, csak akkor szól az önkormányzat – 3 nappal a kilakoltatás megtörténte előtt, ahogy a törvény előírja. A szakmaközi megbeszéléseken nincs lakásügyes önkormányzati szereplő. Pedig sok a hátralék, és tudni, hogy ha már 200 e Ft-ot vonnának le valakinek a fizetéséből, akkor már inkább nem megy el féhéren dolgozni.

Extrém esetek is előfordulnak: egy 4 gyerekét egyedül nevelő anya fél évre elment és a szomszédnak „átadta” a lakást, aki 600 e Ft tartozást halmozott fel. Most az anyát fogják kilakoltatni, mert ezt a tartozást a bevált alapítványi segítséssel sem lehetett már kezelni (a „Biztos lakhatásért” alapítvány 100

e Ft-os támogatást tud adni). Az előrefizetős villanyórás fejlesztés óta stabil az ellátás, tervezhető a fogyasztás/ár. Az előrefizetős óra használata tervezést igényel, és az emberek megszokták, hogy hogyan működik. A helyzet rendeződéséhez az is hozzájárult, hogy „lett máltás kályha,” nem kellett villannyal fűteni. Igaz, hogy azokból a kályhákból alig van – hamar tönkremennek a pici fehér teakályhák. A fűtés ebben 2020 első fűtési idényében a Mésztelepen sehol sem jelentett gondot: „mindenhol van fa,” a Málta folyamatosan adja a fát, mert a város idehozza a parkosítási munkák miatt kivágott fákat. Ha a Városgazda termel, akkor is hozzák a fuvart. Akinek nem volt kályhája, annak tudnak adni.

A társadalmi problémáknak leginkább kitett csoport a kisgyerekek: bár az újszülötteket Mésztelepre is hazaadják, „de azt mindenki belátja, hogy ahol 8-10 gyerek van, ott nehezen lesz jó helye.” A védőnő szerint csak akkor nem adják haza, „ha nagyon elhanyagolt a lakás.” Főképp igaz ez, ha beteg gyerek született – nehezen adható haza egy speciális szükségletű baba (oda egyébként mindenképpen ki kell járni). A védőnő mintegy 20 éves pályafutása során eddig egy családnál fordult elő, hogy nem engedte haza az újszülöttet, mert „annyira a szélén volt már a család”, és ha hazaengedi, akkor jó eséllyel vitték volna a többi gyereket is. A megoldás végül az lett, hogy egy éves koráig volt gondozásban a gyermek, és utána vissza lehetett gondozni a családba. A szülő nagyon akarta, „és meglett a rutin”. Az első kritikus évben „tudott volna elcsúszni a dolog,” pl. hogy elmulasztják az oltásokat, az alapvető feladatokat.

A védőnő szerint a kiemelt gyereket csak nagyon ritkán szabadna visszagondozni, annyira szétzilált családokból kerülnek ki. A kiemelt gyerekeket általában nem látogatják, mert azt mondják, hogy messze van, nincs pénz. Ha elmarad a kapcsolattartás, akkor pedig már nem visszagondozható a gyermek. 3 éve 2020 őszén emeltek ki újra gyereket a telepről, és évente legfeljebb 3 gyereket kellett eddig elvinni a családjától.

Sok a kiskorú terhes, de gondozatlan terhes nincs. „A kiskorú terhesek is jól működnek.” A védőnő is végzi a terhesgondozást, és a CSSK is gondozásba veszi őket. A családsegítőnek a szülésig kötelező a követés – pl. hogy legyen meg az apasági nyilatkozat. Helyben nagyon rutinosak a védőnők. Sajnos ritkán maradnak együtt a kiskorúan szülő lányok a fiatal apákkal – inkább a saját család fogadja őket vissza. A hagyományos szöktetés nem jellemző (ha mégis ez történik, akkor a családba fogadást kell intézni – 18 év alattiakat be kell fogadni, a gyám is a nagykorú nagyszülő lesz ilyenkor). A családsegítők a házasságkötést is „felajánlják,” de ez nem szokott megtörténni. Épp a felügyelet és a tisztázatlan státuszok miatt fordul elő, hogy a gyermekek elhelyezését kell elrendezni (pl. apa elviszi az új családba a gyermeket, és akkor nincs mire hivatkozva újra hazavinni). Ilyen eset gyakran van.

5.4.6 A telepi gyerekek óvodáztatása és oktatása

A Mésztelep határában működő Gyár utcai óvodában 50 beírt gyerek van – 60 fő lenne a teljes kapacitás. A 2020-21-es nevelési évre a két csoportot 25-25 fővel tervezik (a védőnői gyermekszám adatok alapján). Ugyanakkor a telepen több éve vannak olyan családok, akik a városba küldik a gyereket: a teljes potenciálisan beiratkozó körből 5-6 elmegy a városba másik óvodába.

A telepnek ezen a részén is nagyon rosszak a környezeti körülmények. Az óvoda telephelyének vezetője szerint (a tagintézmény igazgatóhelyettese) „ez az állapot tarthatatlan.” Az ovi felé vezető úton nem lehet használni járdát – gyakran az út közepén kíséri a testvér a kistestvért, így félő, hogy elütik őket. Sok a kóborkutya, sok a jogosítvány nélküli vezető. A járdát benőtte a gaz, a szemét, a bokor. Sokszor hiányzik a közvilágítás. Bár alig pár méter a buszmegálló, erre a rövid szakaszra sem nem fordít

figyelmet a város: „Rossz ide eljönni a busztól. Sokszor drogosok vannak a buszmegállóban. Nem jó, hogy egyedül közlekedő gyerekek ezt látják.”

Eredetileg három csoport volt, majd összevonták az ovit a Gyermekkert és a Rét utcai telephellyel, egy intézménnyé. A létszámcsökkenés miatt végül megszüntették a másik csoportot és az lett 2019-ben a tornaszoba – a különálló épületben. Ezt a termet kisebb rendezvényekre lehet használni, és külön fejlesztő tevékenységeket lehet itt folytatni.

Az óvodában 4 helyett 3 pedagógus van most – 1 állás üresedett meg 2020. január 1-től. Most egy pedagógus asszisztens, 1 gyógypedagógiai asszisztens, 2 dajka dolgozik itt, és 2 nap jön a fejlesztőpedagógus, aki csütörtökön és pénteken dolgozik ezen a telephelyen. Ekkor a nagycsoportosok mennek fejlesztésre, míg és a hét maradék napjaiban az óvodapedagógusok a csoportban fejlesztik őket és a többieket. A létszámhiány tartós: „Reménytelen, hogy valaki ide jöjjön dolgozni,” sok a meghirdetett állás a belvárosi intézményekben is, és inkább oda jelentkeznek.

Két csoportszoba van. A felszereltség jó, a bútorokat pályázaton nyerték. 3 éve volt egy tűzkár, akkor felrobbant a kazán, és felújították az épületet: ki lett meszelve, a vizes blokkot felújították. A parketta a főépületben és a tornaszobákban rossz, nyílászárót is kellene cserélni. Ugyanakkor, amíg nem tudják a sorsát az ovinak – hiszen a telep folyamatos felszámolásával innen elfogynak a gyerekek -, ésszerűtlen lenne bármilyen fejlesztésre számítani.

Jelenleg nincs hivatalosan sajátos nevelési igényű, sem beilleszkedési, tanulási, magatartási nehézséggel küzdő gyermek – csak egy olyan, aki a pszichiátriai vizsgálatra készül. Sok a nem diagnosztizált magatartászavaros gyermek, de mivel sorban állás van a szakszolgáltatnál a vizsgálatra, ezért sok idő telik el addig, míg egy gyermekkel elkezdődhet a fejlesztési munka. A diagnózis felállítása annyira hosszadalmas, hogy sokszor mire a nevelési tanácsadóhoz eljut a gyermek – ott is szakemberhiány van – annyi idő eltelik, hogy végül az „iskola élvezi a diagnózis előnyeit”, azaz a szakmai támogatást, az emelt normatívát. Az óvodán belül a stáb valósítja meg a fejlesztéseket.

Nem csak az óvoda környezetének fizikai állapota, hanem a játszóudvar felszereltsége is hiányos. Állagromlás miatt nemrég két játékot ki is kell venni a kertből, és a telepen sincs játszótér, ahová el lehetne menni. Mivel vegyescsoportos az ovi, elmenni sem tudnak nagyobb távolságra: egy 3 éves nem tudja tartani a lépést a 6 évessel. Tömegközlekedéssel nem szívesen utaztatják a csoportokat kicsik miatt, és mivel egy óvodapedagógus hiányzik, nem tudják megoldani a kimozdulást. Az utcán „annyi kint a szemét, hogy nem lehet kimenni.” Amikor patkányirtás volt, akkor 3-4 patkánytetem volt az udvaron.

Elvileg 2,5 évesen is be lehet iratkozni, de mivel vegyes csoport van, nem jó évközben érkezni. A telephelyvezető szerint a nagyon kicsi kiscsoportosok enni sem tudnak önállóan, és a nagyok között nem jut rájuk elég figyelem az évközbeni kialakult napirendben. A legkisebbeknek kulcsfontosságú lenne a két hetes befogadás-beszoktatás időszakában egy olyan pedagógus, aki csak vele foglalkozik: „Ez a korosztály még bölcsis, miközben itt már más a nevelési tartalom, a napi rutin, a feladatok.” A halmazott problémákkal érkező gyerekeknek az ideális csoportlétszám 18 fő lenne, és jobb lenne kevésbé vegyes csoport (kis-középsős – középsős-nagy bontásban).

Az elmúlt évek alatt a családokkal való viszony egyre jobb és szorosabb, és 2 kitüntetett családi nap is szolgálja a nyitást-kapcsolatot: a Márton nap, és a nyílt nap. A nyílt napon 9-re bejönnek, és itt maradhatnak a szülők. A családi napon főzőverseny is volt és mindenki kapott ajándékot – szépen összekovácsolta az anyukákat, a 2019-ben megpályázott forrásból megvásárolt 6 torta nagy örömet okozott a résztvevőknek. Régebben a Roma Nemzetiségi Önkormányzat támogatta a karácsonyi

játékbeszerzést, évente kaptak 10-10 e Ft a csoportok, de ez a támogatás – nem tudni, milyen okból – 2019-ben elmaradt.

A gyermekjóléti szolgálattal jó a kapcsolat. Idén 5 igazolatlan mulasztó gyereket kellett jelenteni, az ő esetükben most indul a családi pótlék szüneteltetése. Az óvodai szülői értekezleten a telephelyvezető el szokta mondani, hogy mivel jár a hiányzás (10 nap után kötelező jeleznie), „de sokakat látszólag nem érdekel”.

Alapvető gond, hogy a gyerekeket nem viszik el orvoshoz. Tudják, hogy betegen nem hozhatják, de vannak kirívó esetek: „2 éve jár ide az egyik kisgyerek folyamatosan taknyosan, míg végül aztán végre elvitték kivizsgáltatni”. A szülők egy része nem veszi észre, hogy folyamatosan beteg a gyerek. Alapvetően „mindenért szólni kell”, hogy kell ruha, milyen ruha, hogy ne legyen lyukas a ruha. Az óvoda nem csak a gyermekek szocializációját kell, hogy ellássa: a szülők illeszkedésén is dolgozniuk kell. Tapasztalják, hogy 3-4 év kell, hogy megtanulják a szabályokat, ugyanakkor azt hamar elfogadják, hogy az óvoda nem tolerálja a reggeli késést. Véleményük szerint a szülőkkel nehéz megértetni, hogy nekik is van nevelési feladatuk: „az étkezés terén nem egyedi eset, hogy ide jár fél éve a kiscsoportos, és még mindig nem tudja tartani a kanalat.”

A logopédiai fejlesztés csak a szakszolgálatnál érhető el, és oda a szülőknek kell elvinni a gyerekeket, mert ez törvényi kötelezettség. Sajnos a fakultatív szakszolgálatos fejlesztésre nem viszik el a gyerekeket, „erre-arra hivatkozva”. „Fel kell kelni, meg kell mozdulni”, és nem segítenek egymásnak. Szomorú tapasztalat, hogy sokszor „nem érdekli a szülőt, hogy milyen képességekkel kezdi a sulit a gyereke”. Bár sokszor elmondják, hogy hogy mit kellene fejleszteni, milyen otthoni játékokat kellene játszani, azokat sem csinálják meg. Ez azzal is összefüggésben van, hogy a szülők nem tudnak játszani: „digitális dajka” van. Úgy gondolják, hogy a tablet ott van, és akkor nem kell foglalkozni a gyerekekkel. Ennek az is következménye, hogy az élıszavas mese le sem köti a gyerekeket, sokan nem akarnak rajzolni, nincs gyurma, játék. Nem alakul ki a ceruzafogás sem, pedig elmondják, hogyan fejleszthető a finommotorika. 1-2 gyereknek van színezője, de arra már nem figyel a szülő, hogy nem elég, ha a gyerek megkapja, le is kell vele ülni, hogy hogyan kellene színezni. Délután kimegy innen a gyerek, „majd újra kell építeni minden nap a várat,” nincs otthoni támogatás.

A szülőkre abban lehet építeni, hogy az utóbbi 2-3 évben már eljönnek a családi napokra, Márton napi megemlékezésre, a farsangra. Ehhez arra van szükség, hogy legyenek pályázatok, mert „eszem-iszom, dínom-dánom” nélkül nem jönnek el. Feltűnő, hogy az ilyen szülő-gyerek programokon is elvárják, hogy az óvodapedagógus foglalkozzon a gyerekekkel, mert akkor sem ő ül le együtt alkotni vagy játszani: „az együtt játszás nincs meg”. Csak akkor jönnek, ha van ennivaló. Évközben nincs miből finanszírozni, hogy becsalogassák a szülőket.

A hátrányos helyzetű családok forráshiánya miatt nem vagy ritkán lehet arra építeni, hogy valóban ki tudják egészíteni az eszközöket, maguk is hozzá tudnak járulni a kiadásokhoz (pl. 2020 telén problémás volt a farsangi készülődés is – a gyerekeknek 500 Ft-ot kellett befizetni egy egyenkalapra, de ezt is csak késve, sok emlékeztetés hatására hozták be, annak ellenére, hogy a gyerekek haza is vitték a kalapot). Tartanak kéthetente gyümölcsnapokat is, de azt is nehezen tartják be a szülők (erre tekintet nélkül osztják el, ami érkezik).

A telephelyvezető szerint nincs olyan konkrét fejlesztési gyakorlat vagy program, ami kifejezetten ide kellene, de több szakemberre volna szükség, mert nagyon nagyfokú a lemaradás. 3 évesen 1,5 éves fejlettségi szinten vannak a gyerekek – „fél a wc-től, nem mer ráülni, a meleg vizes csap egy csoda.” Idén 6 évesen elmegy 8 gyerek iskolába, a 6 éves korosztályból 6 marad. Ez a 8 iskolát kezdő gyerek 5 éves szinten van. Sokan nyugodtan járhatnának 9 éves korig.

Véleménye szerint az utolsó 1-2 évben rosszabbodik a sors a telepen, miután a város elkezdte a bontani a házakat. A munkanélküli szülők a legnehezebben bevonhatók. Mostanában ugyanakkor az a jellemző, hogy aki csak teheti, mindenki dolgozik. Korábban általában a családi pótlékból éltek, és régebben 6-10 gyerek volt átlagban, míg ma már a 3 gyerek is nagycsaládosnak számít. Sokan mondják, hogy a gyerekek magatartásproblémái, a fegyelmezés nehézségei miatt nem vállalnak több gyereket, „de nem nézik, hogy ez magukra is vonatkozik.” „A szülő nélkül nem lehet gyereket nevelni.”

Az értelmi képességekben legfeljebb 1-2 gyerek akadályozott. Innen több iskolába kerülnek el a gyerekek – a Füzes, József Attila, Óvárosi, Móra, Kertváros, Hermann Ottó iskolákba – szétszóródnak. Nagy a szórás a gyerekek között, „és jó lenne, ha bemennének a városba.” A kicsit módosabb család már óvodába sem ide írhatja a gyermekét. „A Füzesben egy millió Ft-ért sem dolgoznék” – a gyerekanyag a városból kiszórt gyerekek közül kerül ki – súlyosak a magatartásbeli problémák. Összefoglalóan, bár a kognitív képességeik alapján megállnák a helyüket a gyerekek bármelyik tatabányai iskolában, a magatartásbeli problémák miatt visszaesnek. Magas a családi agresszivitás szintje – ezt a mintát hozzák a gyerekek is.

A telepi beiskolázási körzettel rendelkező Füzes Utcai Általános Iskolában 25 fő a teljes személyzet létszáma, ebből 4 technikai munkatárs (porta, takarítónő, konyhás – utóbbi kettő roma származású). 5 fő pedagógiai asszisztentst is foglalkoztatnak, nekik érettségijük van, közülük 4 fő szintén roma. Van egy lovári nyelvtanár, mivel az iskola cigány nemzetiségi iskola.

Mésztelep iskolaköteles gyermekeinek egy másik része inkább a József Attila és a Móra iskolákba jár – ezekbe buszozni kell, és ezt nem egyszerű megoldani. Van olyan család, ahol az 5-6 gyereket 2-4 intézménybe kell eljuttatni. A buszjárat útvonalán helyezkedik el a József Attila Általános Iskola, az Óvárosi Iskola a sportpályánál, a Móra, amely a Családsegítő Központ szomszédságában van (ide sok telepi és kertvárosi gyerek is jár), valamint a közelben található a Hermann Ottó iskola is. A városi iskolák az elmúlt 15-20 évben hozzászoktak, hogy mésztelepi cigánygyerekek is járnak oda - az újjvárosi roma gyerekek közül „nem lóg ki” a mésztelepi roma.

A Füzes Utcai Általános Iskolában 12 tanárt alkalmaznak most, és bár a KLIK átvétel előtt 18 tanár dolgozott az iskolában, az igazgató szerint „az is kevés volt”, mivel az ebbe az iskolába kerülő gyerekeket kéttanítós modellel lehetne hatékonyan tanítani. A szaktanárokból is van hiány a 2019-20-as tanévben: nincs fizika, kémia (heti 3 órája lenne a tanárnak), testnevelés tanár. Egyébként a városi iskolákhoz képest nem rosszabb a helyzet a tanárhiány szempontjából, viszont a tanárok korfája rosszabb: két fiatalabb tanár van, akik 40 év körüliek, a többség viszont 55-65 év között van. Szerencsére a 65 év feletti tanárokat lehet visszafoglalkoztatni (nyugdíjba mennek, és amint lehet, vissza is állnak tanítani). Idén már heti 14 órában lehet visszafoglalkoztatni nyugdíjas pedagógust.

Az iskola épülete régen a Táncsics általános iskola volt, utána 2000-ig a kiegészítő iskola volt itt, majd amikor azt 2000-ben bezárták, akkor a mésztelepi Kossuth általános iskola költözött ide. Ennek 20 éve. A jelenlegi igazgató 25 éve tanít hátrányos helyzetű gyerekeket (először a Kossuthban, majd itt). Jelenleg az iskolába évi mintegy 100 fő gyerek jár.

17. táblázat A Füzes Utcai Általános Iskola alapadatai a 2020-21-es tanévben

ALAPADATOK		létszám (fő)
gyermek, tanulók száma		96
leány		46
más településről bejáró		3
egész napos iskolai oktatásban részesül		0
váltakozó (de-du) oktatásban részesül		0
összevont osztályba járó		0
integráltan oktatott sajátos nevelési igényű gyermekek, tanulók		8
beilleszkedési, tanulási, magatartási nehézséggel küzdő		28
ALAPADATOK (folyt.)		létszám (fő)
napközis tanuló		39
délutáni egyéb foglalkozáson résztvevő		32
évfolyamismétlő		8
ebből	leány	3
	eredményesen végzett, de ismételt	0
	évfolyamismétlésre utasított	8
magántanuló		1
ebből sajátos nevelési igényű		0
otthont nyújtó ellátásban részesül		0
hátrányos helyzetű gyermekek, tanulók		12
ebből halmozottan hátrányos helyzetű		55
feladatellátási hely típust váltott	gimnáziumból jött	0
	szakgimnáziumból jött	0
	szakközépiskolából, szakiskolából,	0
	készségfejlesztő iskolából jött	
a 9. évfolyamosok közül a 8. évfolyamot az előző tanévben végezte		0
utolsó éves		0
egy idegen nyelvet tanulók száma		32
kettő idegen nyelvet tanulók száma		64
három vagy több idegen nyelvet tanulók száma		0
nyelvoktatásban nem részesül		0
nyelvoktatás alól felmentett		0
tandíjas		0
térítési díjas		4
rendszeres gyermekvédelmi kedvezményben részesülő		72
más településről bejáró hátrányos helyzetű gyermek, tanuló		0
más településről bejáró halmozottan hátrányos helyzetű gyermek, tanuló		2
kezdő évfolyamos tanulók száma		15
kiemelten tehetséges gyermekek, tanulók		0

Forrás: KIR

A létszám 95 és 110 fő között mozog (az engedélyezett létszám egyébként 245 fő). A tanulók fluktuációjának 30%-a tanéven belül történik, amit nagyon magas aránynak tartanak. A 2018-19-es tanév elején és év végén 17-17 gyerek jött és ment el, míg évközben 25-30 gyerek jött-ment. Mostani

2020 második félévi adat például, hogy 16 fő érkezett, ebből 9 tanuló a városon belülről, 7 azon kívülről. A 17 fő távozott közül 12 gyermek helyi és 5 gyermek vidéki iskolába ment. A folyamatosan mozgásban lévő osztályokat nem lehet jól tanítani – és mivel a „vándorló életmód továbbra is jellemző a telepi családokra”, ha városon belül költöznek, akkor is átmennek másik iskolába. A gyerekek elsőprő többsége hátrányos helyzetű családokból érkezik.

Tapasztalatuk szerint az elsősöknél alapprobléma, hogy a gyerekek többsége 6 éves korban iskolaéretlen. A beiskolázás 2020-tól érvényes szabálya miatt különösen nehéz lehet majd a 2020-21-es tanév, hiszen a gyerekek többsége így fog iskolát kezdeni. Nekik az a tapasztalatuk, hogy az iskolaérettséget 7-8 évesen érik el az ide kerülő gyerekek. Sok gyerekről kiderül már szeptemberben, hogy iskolaéretlen, és az első évben szerzett kudarcokat, lemaradást soha nem tudja behozni.

Az iskolának külön nehézséget okoz, hogy eszköztelen, amióta a hagyományos gyógypedagógiai oktatást megszüntették. Az együttnevelés került előtérbe, ami „papíron” rendben van, de ha nincs megfelelő szakember (gyógypedagógus és megfelelő kapacitás a tanerő tekintetében, pl. két pedagógusos modell), az iskola dolga nagyon megnehezül, és enélkül nem tudnak tanítani. A gyógypedagógus szakember hiányzik. Diagnosztizált sajátos nevelési igényű gyermek általában 9-10 fő az egész iskolában, de a becslésük szerint további 15 fő is ebbe a csoportba esne. Több olyan gyerek van, akinek a szülei kisegítő iskolába járt és a gyerekek is hasonló kognitív problémával küzdenek. Bár kirívó eset, de előfordul, hogy van olyan 16 év fölötti fiú, akit hagytak, hogy itt tanuljon, de nem tudta elvégezni a 8 általánost. A bukások száma sok: átlagosan egy évben 10% az évismétlők aránya. Fejlesztő pedagógus az SNI-sekkel heti 4 órában foglalkozik, kiscsoportokban, egy csoportban 2-3 fő van. A BTMN-es gyerekekkel heti 10 órában foglalkoznak, ők nagyon magas arányában vannak az iskolában. Az igazgató a lemorzsolódást is nagyon magasnak értékeli

Az iskola kulcsproblémáját a nevelési feladatok, gondok jelentik. Mivel sok anya egyedül neveli a gyerekeit, akik gyakran több élettárstól vannak, sok helyen jellemző, hogy az élettársak váltják egymást, és nincsenek stabil családok. Minden nevelési feladat, fenntartási felelősség az anyákra hárul, akik eszköztelenek, ezért „könyörögnek az iskolának, hogy neveljék meg a gyereket.” Jellemző, hogy a gyerek irányítja a családot gyakran már kiskorban is. A családi instabilitás miatt rendszeres, hogy az „anya elkezd kompenzálni, ennek következménye, hogy a korlátszabás nem megy.” Megfigyelték, hogy a dohányzással kapcsolatos engedékenységek egy tipikus példa: „ha 4 éves gyerek rágyújt az oké, nem szólnak érte.” Kamaszok egy része korán el is megy otthonról.

A Füzes utcai iskolában 2019 szeptemberében 15 gyerek, 2018-ban 10 gyerek volt az első osztályban a kezdő létszám. Az óvodából körülbelül a gyerekek felét városi iskolákba íratják (a városközpontban lévő iskolákba, illetve a város másik végében lévő kertvárosi iskolába, amely szintén egy szegregált-szegregálódó iskola, a Kertvárosi lakótelepen lévő cigány családok, illetve a Baromállási dűlőből és a vértesszőlői zártkertekből is járnak oda gyerekek). Az igazgató szerint támogatandó, hogy ne ebbe az intézménybe kerüljön, aki teheti: „Ez jó, amíg a kisgyerek képes beilleszkedni magatartás, tanulás terén.” Azonban sokaknak nem sikerül, és sokan kiesnek, „nagyraérett a viselkedés miatt, de a tanulásban sem tudnak lépést tartani.” A Füzes utcai intézmény mint a Mésztelep és a VI-os telep körzeti iskolája köteles befogadni ezeket a gyerekeket. Ez azt eredményezi, hogy az osztályok egynegyede kicserélődik a felsőbb osztályokra, azaz nem azokat tanítják, mint elsőben. Nem az ő „tanítványuk”, akiket a kompetenciamérésben mérnek – rendkívül gyenge teljesítményt hozva.

Náluk vannak szakkörök, felzárkózás, délutáni szakkörök, fejlesztő foglalkozások is, amit most a TOP 691 második szakaszából finanszíroznak 2022-ig. Az első szakasz 2017-ben kezdődött, de előtte is voltak délutáni foglalkozások és szakkörök, azokat a kollégák tartották.

A Füzes utcai iskola szegregált iskola, a Kúria ítélete szerint 2013-ban bezárásra ítélték. Deszegregációs intézkedési terv és stratégia is kidolgozásra került, de nem történtek-történnek további lépések. A helyi szociális munkások tapasztalata az, hogy a telepi gyerekek más iskolákból kiesnek, nem tudják azokban tanítani őket, mert nincsenek azon a neveltségi szinten: „a többségi, megosztó társadalom nem tudná tolerálni”, ha minden gyerek elkerülne innen. A Széchenyi iskola (a felsőgallai városrészen) német nemzetiségi iskola lett – nagyon erős németoktatással, amiben a mésztelepi szülők nem tudnak segíteni. Bár tehetséges gyerekek kerülnek be a telepről is, a szülői támogatás hiányában könnyebben ki is esnek.

Több telepi gyerek végül a Füzes utcai iskolából is kihullik: közülük van, aki a Remédium Általános Iskola és Szakiskola tanulója lesz. A Remédium iskola Bánhidán van, ez gyakorlatilag Tatabánya „gyűjtőiskolája” – akiket a többi iskolából fegyelmi problémák miatt eltanácsolnak, rendszerint ide kerülnek. Szeptemberen a Remédium 6. osztálytól indul, évfolyamonként egy csoporttal 6-7-8. évfolyamon, majd középfokon még két 2 évfolyammal működik. 16 évesen ugyanakkor a legtöbben ezt az iskolát is abbahagyják. A hiányzások, tanulmányi nehézségek miatti esetekről csak akkor szerez tudomást a CSSK, „amikor már a spirál végén tart” a helyzet, pedig lenne fejlesztőpedagógus a problémákra.

A COVID-19 járvány miatti online oktatásból, bár a szociális munkás beszámolója szerint minden családban volt megfelelő okoseszköz, részben az iskola jóvoltából, végül a gyerekek legnagyobb része mégis kimaradt: a telepi szociális munkás szerint „a nagyobb fiúk rettenetesen elkallódtak – sem tanulni nem tudtak, és csak a bandázás ment – a legkisebbtől-legnagyobbig kint voltak az utcán. Szaltóztak az ágyrugókról, veszélyes dolgokat csináltak. Felgyújtottak sufnit, bántották a kicsiket.” Ez közvetlenül hatással volt a telepi segítő munkára is, mert a szülők onnantól nem akarták elengedni a gyereket a közösségi térbe sem. Időbe telt, amíg újra normalizálódott a helyzet, és a nyári rendezvényeken „már beálltak segíteni a nagyfiúkat”.

Összefoglalóan: a telepi gyerekek egy része az ingyenes buszjáratoknak köszönhetően mára nem csak a telepi beiskolázású körzetű óvodába és iskolába kerül, de gyakori, hogy a szülői háttér és a nevelési-magatartási gondok miatt az iskolások visszahullanak a jobbára alulteljesítő intézményekbe, amelyek maguk is küzdenek a szakemberhiánnyal, a fejlesztési szolgáltatások hiányosságáival. A szegregált Füzesi iskola felszámolásával, átalakításával kapcsolatban nem ismertek a KLIK tervei. Az óvoda sorsa pedig a folyamatosan csökkenő gyermeklétszám és a telep fokozatos felszámolása miatt bizonytalan.

5.4.7 Egészségügyi helyzet

A mésztelepi családok körében a rendkívül egészségtelen lakhatási körülményekkel is összefüggésben sok a tartós – légúti – beteg, és kevesen élnek meg az öregkort. A felsőlégúti betegségek elsősorban a fűtetlen lakások és a penészesedés miatt gyakoriak. Sok az asztmás beteg is.

A környezet sokszor rendezetlen, és mivel sem a helyi szeméthyelyzet, sem az nem megoldott, hogy a városból ne hordják a telep elhagyatottabb részeire az illegális hulladékot, sok a patkány és nagy a fertőzésveszély is. A rágcsáló- és rovarirtást egy-egy tömbben csak összefogással lehetne rendezni, de erre sokaknak nincs pénze. A helyi védőnő szerint „a családok nem merik nyitva hagyni az ajtót, nehogy besurranjon egy patkány”.

Az óvodában úgy érzékelik, hogy időről időre nem mindenkinek van tüzelője, és sokat fáznak: „jellemző, hogy ide reggel úgy küldik be a gyereket, hogy rajta van a három réteg ruha, nehogy fázzon,

holott itt biztos nem fog fájni”. Ugyanitt úgy látják, hogy sokaknál hiányzik a mindennapos higiénia: „napokig ugyanaz az alsónadrág van a gyereken, ruhástul fekszik-kel. Jellemzően nincs csereruha, csak adományból.” Az óvoda tisztasági csomagot biztosít a gyerekeknek.

A helyi jelzőrendszer úgy látja, hogy a gyerekek sokszor betegek, és a tetű is szinte mindennapos. Elvértve, de előfordul rühesség is, és korábban volt vérhas- és szalmonellafertőzés is. A tetvességgel kapcsolatban mára már más a protokoll, mert tetvesen is kell iskolába mennie a gyerekeknek. Az a tapasztalat, hogy a hiányzások sokszor amiatt gyűltek össze, hogy a szülők – tudatlanságból – mégsem vitték iskolába a gyereket, és bár a szülők a gyerekeket le is ellenőrzik, mielőtt újra iskolába küldik, magukat már nem kezelik – és innentől újra gyorsan terjed a fertőzés.

A gyermekorvosi rendelés a telepiek számára teljes betöltött státusszal megoldott: a védőnő szerint a mésztelepiek bizalommal vannak a területi gyermekorvos iránt, de a városba is sokan bejárnak (vagy fizetni kell a vizitért 3-5 e Ft-ot). Egy védőnőre kb. 200-220 gyermek jut – ez egy évek óta stabil szám (a csökkenő gyerekszám miatt a védőnők létszáma is alacsonyabb lett).

A telepen az elmúlt években lecsökkent a gyermekvállalás: a védőnői adatok alapján 5 évre visszamenőleg a terhések aránya Mésztelepen és faluban (Felsőgallán) ugyanaz – „és itt is alig van.” Nagy a hangsúlyt fektetnek a terheskísérésre, és csak 2-3 koraszülött van évente. „Itt nem elfogadott a korai szülés”. Az otthoni beszélgetések a gyerekeknek is szólnak: a védőnő mindig elmondja, hogy 18 éves koruk előtt ne szüljenek, tanuljanak, dolgozzanak. A tapasztalata az, hogy „abortusz is több van – a születésszabályzás egyik módjának tekintik.” A családtervezést kulcskérdésnek tekintik: 2020-ban – kb. húsz év után újra – egy programban 15 asszony számára biztosítanak 2000 Ft-ért spirált (ez egy nagyon kedvező át). A részvétel feltétele a rákszűrés – gyorsan össze is gyűlt rá 10 jelentkező. Két gyerek után javasolják.

„Látják az asszonyok, hogy nem jó a kis helyen sokan lakni”. Inkább akarnak egy gyereket, „de annak mindent meg akarnak adni.” Akinek megvan a 8 osztálya, elkezdi a szakmát (ha nem is fejezi be), az iskolázottabbak mára belátják, hogy jobb kevesebb gyerekkel. Van, aki albérletezik és függetlenedik, és nem akar még gyereket, vagy több gyereket. „A gyerekszám lecsökkenése egy nagyon komoly változás” – a védőnő szerint a munkája sikerének ez az egyik mércéje. A gyerekek fejlődésében a sűrű családlátogatásokon keresztül tudja támogatni a családokat – van, ahova hetente ellátogat.

Mintegy 3000 ember részesül közgyógyellátásban a városban. 2015 óta az önkormányzat saját segélyezési formaként is nyújt gyógyszer-támogatást (a megszűnt méltányossági közgyógyellátás helyett) a rászorulóknak. A megváltozott munkaképességű lakosok köre kb. 3000 fő, és foglalkoztatásuk nagy kihívást jelent a városban: a jogszabályváltozások miatt, az információhiánnyal is összefüggésben nagy figyelmet kell szentelni annak, hogy ne essenek el az ellátásoktól, megfelelő mobilitási támogatást és elhelyezkedésben való segítséget kapjanak. A mésztelepi lakosok körében a tartós betegséggel élőknek az ellátásokhoz való hozzáférésben a szociális munkások segítenek.

5.4.8 Közbiztonság

A helyi interjúk alapján a közbiztonsági problémák sűrűsége miatt Mésztelep a város egyik gócpontja: a kétezres évek elején egymás feje fölül hordták el a házat a lakosok, rendszerezések voltak a lopások, a razzia, és a drog és a prostitúció melegegyként tartották számon. Az egymásnak való kiszolgáltatottság egészen ellentmondásos helyzeteket is szült: a szociális munkás látott olyat, „hogy malacok laktak a belső szobában, különben ellopták volna őket.” A lomizás, az idehordott illegális

hulladék jövedelemforrásként való felhasználása miatt a 2010-es évek elején kezdődő Jelenlét program idején bevett mondás volt az is, hogy „megyek vasat kapálni.”

A telepi szociális munkás kiemelte, hogy a telep nappali életére láttak-látnak rá, míg a „munkaidőn túli” életről csak hallanak. Pl. a 2010-es évekből úgy tudni, hogy korábban 2 család között nagy rivalizálás volt a telepen, „fegyverek is előkerültek, kommandósok mentek ki, hogy szétválasszák őket.” Bár az a hír járta, hogy „ilyen-olyan ellentétek vannak utcák és családok között,” de ezt a segítő munka során nem tapasztalták, a hétköznapiakban ez nem látszott. A megbélyegzettség (a Mésztelep „a város szégyenfoltja”) a mai napig erős a lakosság körében.

A telep egyik kulcskérdése a drogprobléma, ami bár nem tűnik súlyosabbnak, mint a városban, de az itt élők szélsőségesen marginalizált helyzetét tovább súlyosbítja. A szociális munkás szerint „a fiatalok az olcsó szereket úgy szívják, mint mi anno a dohányt. Hozzá tartozik a cigihez, hogy belesodornak valamit. Van, aki erre érzékenyebb, és hamarabb roncsolja a szervezetét, és már kamaszkorban demenssé válik. Egy ilyen fiatal mára zárt intézményben van, pár év alatt leépült. Valaki meg olyan, mintha csak egy sört ivott volna meg.” A legelterjedtebb szer a „káfonya” – itt állítják elő, ez a herbál vagy biofű megfelelője.

A helyi tragédiák megviselik a közösséget, és tehetetlenül nézik a segítőik is: egy „pszichiátriai kezelésbe került tinédzser fiúnak 2-3 év alatt az agyát megette. A kórházban azt mondják, hogy megeszi a belső szerveket, és mire odakerül, „addigra meg is hal a test.” 18 évesen az egyik kertvárosi fiatal meg is halt így. Terítik a városban is, és a rendőrség nem lép fel ellene, hiszen nincs tiltólistán. Itt nincs rendőr. Az iskola rendőr lelkes, de esetleges, hogy jelez-e.”

A káfonya ugyanakkor hivatalosan nem kábítószer – nem lehet kimutatni. Van olyan szülő, aki szintén szív. A káfonya miatt az emberek elveszítik az önkontrollt, és a tapasztalat az, hogy olyasmi a hatása, mint régen a szipuzásnak – tudatkiesést, és nagyon gyors függőséget és leépülést okoz. „Jóval olcsóbb, mint az ital, csak 500 Ft egy szál, és ez több embernek is elég, és nem kell egyszerre elszívni. Bármit eladnak érte - kríziscsomagot, fát, akár a máltás kályhát is.” Sajnos 2020 szeptemberében egy a Málta látókörében lévő család közeli rokona a „bika” drog fogyasztásába halt bele – a közbeszéd alapján valószínűsíthetően egy mésztelepi dílertől juthatott hozzá.

A prostitúció mára átalakult: míg régebben kint voltak a lányok a 100-as úton, ma inkább házhoz viszik őket (a védőnő információi szerint). A rendőröknek köszönhetően elkaptak pár futtatót is. A csökkenésnek az is oka, hogy telepen belül megvan a 'hírük' is – itt megvetik a prostituáltakat. Sokszor a férj, vagy az anya futtatja a lányokat. A gyerekek emiatt könnyen traumatizálódnak: „az oviban is hallják, hogy „anyád kurva” – a gyerekek mindent kimondanak, és bántják egymást.” Pár évvel ezelőtt többen voltak külföldön is prostituáltként, és volt, akit a család küldött ki. Volt egy eset, hogy nagyon nehezen került haza a lány. Általában a pénzhány és drog viszi rá a lányokat a prostitúcióra. Jelenleg a védőnői tapasztalat szerint 5 alatti az érintettek száma. A Málta jobban oda is figyel a veszélyeztetett korú lányokra – többek között a Nő mint esély programon keresztül is próbálják őket megerősíteni.

5.4.9 Egyéb helyi civil kezdeményezések

A Máltai Szeretetszolgálaton kívül több szervezet is időről-időre jelen van a mésztelepiek életében. Még a kétezres évek elején az akkori Cigány Kisebbségi Önkormányzat vállalt nagyobb szerepet, de az iskola átvétele és az ezzel kapcsolatos kudarcok hosszú időre „kivitték” a telep életéből. A mostani RNÖ-höz köthető egyesületi tevékenységek egy része VI-os telephez köthető, de itt is vannak programjaik.

Mintegy két évtizede a Metodista Egyház folytat közösségfejlesztési tevékenységet. 2002 óta vannak jelen Mésztelepen, ekkor kezdtek el Tatabányára kijárni. A roma lakosságot zenével próbálták megszólítani, eleinte 1-2 fő, ma már 3 munkatársuk dolgozik a telepiekkel, emellett helyi mentorok bevonására törekednek. Kezdetben elsősorban a gyermekekre fókuszáltak, majd 2010 környékén elkezdték a felnőtteket, komplett családokat is bevonni a programjukba. Nyaranta bekapcsolódnak a telepi nyári táborokba, emellett téli és nyári cserkész táborokat is tartanak saját szervezésben. Időnként temetéseket, keresztelést is vállalnak a helyi családoknak. A Máltával közös épület egy szárnyában tartják a közösségi összejöveteleket, istentiszteleteket.

Fő céljuk a helyi közösség megerősítése, de nagyon nehéz helyzetben érzik magukat: a telep elbontása felgyorsult az utóbbi 2 évben, folyamatosak a kilakoltatások, ami a kiszolgáltatottság érzését erősíti az itt élőkben. A családok félnek, állandó bizonytalanságban élnek, „a dózer most is ott áll a Málta előtt, ez lélektani hadviselés, mint egy mementó, egy figyelmeztető jel.” Míg 2010 előtt és az Eon program még valamilyen perspektívát ígért az itt élőknek, mára visszafordíthatatlannak látják a helyzetet. A szervezet nem ért egyet a telepfelszámolással, helyette véleményük szerint más megoldást kellene találni: lakhatási rehabilitációs programra, emellett krízislakások és védett otthonok kialakítására lenne szükség.

2020-ban mintegy 30-35 családdal foglalkoznak, nem csak a Mésztelepre érve, mivel az elköltöző családokkal is tovább ápolják a kapcsolatot, munkájuk ilyen értelemben túlmutat a Mésztelep és VI-os telep keresztmetszetén. A „Református iszákosmentő szolgálat” módszere alapján – életről való beszélgetés - dolgoznak a telepen a felnőttekkel és gyermekekkel egyaránt. „A délutáni gyerekóra egy ünnep, egy boldogság óra, egyfajta kiszakadás a nyomorból.” Drogról, tanulás fontosságáról, szexuális életről, stb. rendszeresen szó esik a gyerekfoglalkozásokon, de szerintük ez csupán a jéghegy csúcsa. A véleményük az, hogy a telepi közegben lassú és nagyon nehéz a munka, így gyors eredményeket nem is lehet elvárni: több generáción átívelve gondolkodnak. Keserű tapasztalatok erősítik meg ezt: 8. osztályos lányoknak felajánlották, ha elvégzik az OKJ képzést, ami 1,5 év, akkor munkát és lakhatást biztosítanak számukra egyik intézményükben. 3 hónapig jártak a lányok a képzésre, aztán az egyik férjhez ment (ekkor 15 éves volt), a másik pedig otthagyta. „Nehéz széllel szemben menni, sok esetben az anya mondja azt a 14-15 éves lányának: ideje, hogy szüljél, mert akkor nemcsak utánad, hanem a gyereked után is kapnám a családi pótlékot.”

A Metodista Egyháznak a mésztelepi általános iskolával nagyon jó a kapcsolata - az igazgatóval, a tanárokkal egyaránt. Az együttműködés még 2012-re nyúlik vissza, amikor hallották, hogy egy tatabányai általános iskolában egy gyerek pisztolynak látszó tárgyat tartott egy tanár fejéhez. Ekkor megkeresték az iskolát és felajánlották, hogy fakultatív módon szívesen beszélgetnének délután az iskolába járó gyerekekkel, esetleg a tanárokkal is. Az iskola nyitott volt erre a felajánlásra, így kezdődött el velük a közös munka. Hetente egy alkalommal külön a felsősöknek, külön az alsósoknak fakultatív foglalkozást tartanak, csütörtök délután pedig a Mésztelepen vannak jelen: 1 alkalom a gyerekeknek,

1 alkalom felnőtteknek. Mivel a Fűzes utcai iskola igazgatója felkérte őket, a hitoktatást is 5-6 éve ők tartják az iskolában.

5.4.10 Helyi rétegződés

A mésztelepi lakosság dinamikája, a vidékről való ideiglenes ki- és beköltözések, a lakások elbontásával összefüggésben a lakosságszám csökkenése egy folyamatosan formálódó helyi társadalmi szerkezetet eredményez. Az egyes családok, rokonsági viszonyok a telepi szociális munkások számára részben erőforrást, részben pedig nehezen átlátható hálózatokat eredményeznek. Ellentétben a kétezres évek elején jellemző családi csoportokra tagolódó helyi struktúrával, mára a fokozatosan töredező szerkezet jellemző.

A helyi gazdasági „elit” az egyik boltos, de van olyan család is, amely pl. többeket szállít munkába. A közösségi ház megjelenésével, és a Málta közmunka-szervezési tevékenységével, a ház működtetésével kapcsolatos feladatokba való bevonással több család tudott „kiemelkedni” – mára pedig ki is lépni a telepi környezetből, legalább is a munkahely és ezáltal a kapcsolatrendszer kibővítésén keresztül.

Ugyanakkor ki kell emelni egy fontos közösségsszervező folyamatot, ami leginkább a Jelenlét program nőkre vonatkozó programján keresztül fejti ki hatását. A Nő mint esély programban résztvevő lányok és asszonyok egyfajta „magot” képeznek, akiken keresztül nem csak a telepi életről, további családokról lehet információt kapni, hanem a reciprok hálózatok megerősödését is mutatják. A telepi szociális munkás tapasztalata, hogy a munkába álláskor megoldandó gyerekfelügyelet kapcsán egyre többször fognak össze az asszonyok.

A telep közeljövőben történő felszámolása miatt a helyi társadalmi struktúrák további célzott átalakítása várhatóan nem eredményezheti a szorosabb együttműködések, a bizalmi viszonyok elmélyülését.

5.4.11 Fejlesztések

A Mésztelep a kétezres évek eleje óta ipari fejlesztési övezet, így itt a 2013-as E.on hálózati fejlesztés óta nem valósulnak meg fejlesztések. A mai Málta ház felújítása a jelenlétet lehetővé tevő infrastrukturális fejlesztést jelentette – a mosógépek, zuhanyzók telepítése és a belső felújítása volt lehetséges. Az óvoda tűzkár utáni helyreállításán és a képviselői forrásból történő fürdőszoba-felújításon túl a helyi közintézmény sem kapott kitüntetett figyelmet.

Közvetetten hat ugyanakkor a város futó TOP projektje (a leromlott városi területek rehabilitációja program) a lakókra, a terepi szociális munkára is. A TOP projekt szoft részében (TOP 6.9.1) a Roma Nemzetiségi Önkormányzathoz köthető Egyesület konzorciumi tag, a Máltai Szeretetszolgálat pedig közösségfejlesztési feladatokat lát el. Bár elsősorban a VI-is telepiek a célcsoport, a két telep között annyi átjárás lehetséges, hogy ha más nem, de a VI-os telepen zajló folyamatokba és programokba bekapcsolódjanak a lakók.

A projekt infrastrukturális fejlesztési része (TOP 6.7) 300 millió Ft, ami mind a VI-os telepen valósul meg. Ennek részeként bővül a víz- és csatornahálózat, 6 db 6 lakásos házát újítanak fel (az erőforrások erejéig: komplett tető és nyílászáró csere, víz (ahol nincs) és csatornarendszer kiépítése, bekötések

(csatorna). Ebből a forrásból jött létre a közösségi ház is (egy 6 lakásos ház felújításával), ahol a Málta működik. A telepen lévő 80 lakás közel fele, 36 db – mind önkormányzati - lakás kerül felújításra (3 önkormányzati lakás nem „fért bele”) A magántulajdonú lakásokat is bekötik a csatornarendszerbe (csonkot beviszi az udvarra). A fejlesztés terepe a Csarnok utca is, amely egyben a legnépesebb utca. A magántulajdonú lakásokban kisléptékű lakásfelújításokat támogatnak kaláka módszerrel. Ezekből a fejlesztésekből kimaradnak a mésztelepiek, de mivel az önkormányzat célja, hogy a telep lebontásával a lakók lehető legnagyobb része a VI-os telepre kerüljön majd át, hosszabb távon valószínűleg rájuk is hatással lesz.

A korábbi fejlesztések közül két vakvágányra futott fejlesztés lényeges még: felépült egy brikettálló üzem, amelyben tervek szerint mésztelepi emberek dolgoztak volna és szociális tűzifaként lett volna kiosztva az itt gyártott brikett. Shell kútnál fel is épült az üzem, lettek gépek is, de aztán nem indult be a termelés. Rengeteg nyersanyag és jó minőségű brikettálló gépek álltak rendelkezésükre, de kellett volna pl. még egy csarnok, hogy ne ázzon a papír – amely alapanyagként szolgálhatott volna. Mivel a beruházás működtetését nem tudta megfelelően tisztázni a Málta és a város, pl. hogy ki viszi oda a fát, ki fizeti a villanyszámlát, honnan lesz a láncfűrészhöz a benzint, stb., az üzem soha nem indult be.

Egy varroda is indult a Mésztelepen, szép varrógépekkel, de végül nem indult be a varrás. Sok év elteltével 2020 őszén végül ezeket a varrógépeket „használja” a Nő mint programban felkészített asszonyokkal a telepi szociális munkás, szabásra-varrásra tanítva a résztvevőket, egyelőre a saját családjaik számára maszkokat készítve.

5.4.12 Az önkormányzati tervek

A város életében a rendszerváltás után körvonalazódott Mésztelep sorsa: a gyors elvándorlás a város szegénytelepévé tette, a beköltözők gyűjtőhelyévé, a legstigmatizáltabb területté vált. A terület átminősítésével el is dőlt a sorsa: kevésbé nyíltan már mint felszámolandó területet kezelték a kétezres évek elején is, és a stratégiai tervek már egy évtizede megfogalmazták, hogy meg kell szüntetni.

A lakásállomány tervezett csökkentése évi 5 lakás – mindez úgy, hogy a 2020-ban párhuzamosan a VI-os telepen zajló felújítások miatt oda most nem lehet átköltöztetni lakókat (tervezik, hogy évente kb. 20 bérleti szerződést már nem újítanak meg). Az RNÖ szerint érdemes volna a VI-os telep mellett felépíteni egy házat (ez a gondolat a lakásosztállyal történt beszélgetésen is felmerült), mivel a lakosok egy része nem szeretne beköltözni a városba.

5.5 Beavatkozási területek és ezekhez rendelt erőforrások

A családsegítő központot még a kétezres évek elején költöztették át a VI-os telepre, így, mielőtt megjelent volna a telepen a Máltai Szeretetszolgálat 2012-ben, a telepi szociális munkások hatékonysága is visszaesett, és már attól tartottak, hogy egyre kevésbé lehet majd arra számítani, hogy a gyerekek rendszeresen járnak óvodába és iskolába. A fejlesztések fokozatos áttevődése a VI-os telepre már ekkor nyilvánvalóvá vált: a VI-os telep óvodájának játszóterét közmunka keretében kibővítették, az ablakokat és a csöveket pedig még 2005-ben kicserélték, vagyis ez az óvoda a mésztelepinél magasabb fejlesztési támogatásokat vehetett igénybe (a mésztelepi óvoda egy tűzeset miatt kapott végül forrást az újraindításra).

Végül a Máltai Szeretetszolgálat 2012-ben kezdett el dolgozni a telepen – ekkorra már csak kb. 600-an éltek itt. Egy hosszú tárgyalássorozat eredményeként 2013-ban visszaállították – illetve újra szabályossá tették – a villanyszolgáltatást a Mésztelepen és a VI-os telepen. A projekt egy éves előkészítést követően a helyi önkormányzat és a Szociális és Munkaügyi Minisztérium közös, 9 millió Ft-os finanszírozásával indult. A Magyar Máltai Szeretetszolgálat, az Eon és az önkormányzat közösen vezényelte le az előrefizetős órák felszerelését is.

A 2013-as áram-program és az előzmények

A Mésztelepiek generációk óta lopták az áramot, ami azt jelentette, hogy már megszokták, hogy „ingyen” van. A Házgazda „hallgatólagos megállapodása” a lakókkal annyi volt, hogy addig nem avatkoznak be az áramvételezés rendezésébe (a lopás megszüntetésével), amíg nem történnek komolyabb balesetek. Mivel az elektromos hálózatot eredetileg úgy építették ki, hogy több lakáson futott át a vezeték, ezért volt, hogy úgy lopták egymástól a lakók, hogy a szomszéd nem is tudott róla. Emellett rendszeres volt a klasszikus áramlopás is, hogy párezer forintért „valaki feldobta a kampót az utcai vezetékre”, és onnan szerezték az áramot. A programot előkészítő szociális munkás – aki egy hosszabb kihagyás után 2020 októberétől jelenleg a Málta helyi csoportjának a vezetője – szerint nagy munka volt előkészíteni a projektet a családokkal, hiszen meg kellett értetni velük, hogy ezután majd előre kell fizetni az áramért. Az volt a fő érv a családok elköteleződése érdekében, hogy ez egy jó lehetőség, mert így a későbbiekben nem keletkezhet villanyszámlaadósság. A program kezdetén csoportos tájékoztatót tartottak, majd egyesével mindenkiel leültek átbeszélni a részvétel feltételeit. Az önkormányzat támogatta a projektet, és egy-egy családnak kb. 50-100 ezer Ft költséget jelentett a bekapcsolódás. Az E.ON elengedte a tartozásokat, de az áramlopás miatt kirótt büntetéseket nem. A tartozások rendezéséhez különböző volt az emberek hozzáállása, és többfajta opció is rendelkezésükre állt. Az adósságrendezés logikája az volt, hogy a feltöltés adott %-a ment az adósság törlesztésére, kb. harmada, negyede, és ha ezt rendszeresen fizette egy ideig a háztartás, akkor az E.ON elengedte a tartozás többi részét. Ezt a megoldást nagyon sokan választották. Végül majdnem minden házba bevezették az előrefizetős mérőórát, és a helyi boltban lett egy feltöltő pont kialakítva. Mára mindkét helyi boltban fel lehet tölteni a kártyákat.

143

A Jelenlét programban a mésztelepi Községi házban a mosási (adott esetben tisztálkodási) lehetőségen túl sok, részben heti rendszerességgel tartott programot szerveznek:

- 1) Gyermekprogramok (adott ünnepkörhöz köthető – pl. 2018 decemberében adventi készülődés hetente egy alkalommal, iskolai pedagógus bevonásával; mikulás- és karácsonyi ünnep; őszi szüneti tevékenységek, nyári szünetben tevékenységek; mesedélután; irányított tematikus társasjátékozás – pl. bűnmegelőzési témában)
- 2) Nő mint esély program keretén belül a közösség megismerése, érzékeny témák előkészítése, közös kézműveskedés, főzés, női felelősségvállalással kapcsolatos kérdések, a helyi ellátó „informális” bemutatkozása (védőnő „civilben” vett részt), szülői kompetenciák fejlesztése (szeretettel, nyelv, fegyelmezés, jutalmazás)
- 3) álláskereső „tanácsadás”, közvetítés, mentorálás jellegű beszélgetések (ez a 2019 februárjában kifuttatott közmunka miatt kulcsfontosságú), céglátogatások (a COVID miatti leépítések által érintettek motiválása, számukra újabb állások felkutatása)
- 4) 7. és 8. osztály elvégzését biztosító tanfolyam szervezése, toborzás
- 5) Önkéntes munkára való felkészítő foglalkozás
- 6) Elsősegély-nyújtási alapismeretek átadása

- 7) Családi napok – játszóbuszos alkalmak, közös főzés/főzőverseny, csapatversenyek, zenés programok
- 8) Kézműves foglalkozások
- 9) Közterületek rendezése, szemétyűjtés
- 10) Adományok osztása (kenyér – a COVID időszakában heti kétszer, tartós élelmiszer, tűzifa)
- 11) A COVID-19 zárlat ideje alatt készétel osztása, a higiénés feltételekhez adományok osztása és tájékoztatás
- 12) általános ügyintézés (pl. az iskolai beiratkozások 2020-ban online zajlottak – ezekben támogatták a családokat a technikai feltételek biztosításával és az ügyek lebonyolításával)
- 13) ad hoc és előre jelzett családlátogatások, telefonos kapcsolattartás
- 14) önkéntesek szervezése a közösségi programokhoz

Az elért családok köre folyamatosan bővül, és a velük való bizalmi viszony is mélyül. Fokozatosan egyre több családra lehet támaszkodni nem csak a részvételben, hanem az előkészületekben is.

5.6 A családkövetés alapján körvonalazódó kulcskérdések

Tatabányán a családkövetés nem csak mésztelepi, hanem VI-os telepi családok bevonásával történt, hiszen a Jelenlét Program mindkét településrész lakosságát megszólította. A családkövetésen keresztül ugyanakkor nem csak a családok életében való elmozdulást, hanem a kísérésük kapcsán felmerült támogató tevékenységeket is nyomon lehetett követni.

Az eseteink sokfélék voltak, és a változatos élethelyzetekben lévő családok utóbbi egy évében a családi események (benne sajnos tragédiák is) mellett a járvány miatti rendkívüli körülmények is okoztak előre nem látható fejleményeket.

A családkövetés során történt odafordulás, támogatás, adományok szervezése, mentorálás, közvetítés, beszélgetések számos esetben tudtak megerősítést adni nehezebb és kilátástalanabbnak tűnő helyzetekben is. A teljesség igénye nélkül a következő kulcsproblémák körvonalazódnak a kísért hat család életében (néhány pontnál „nevesítettük” a családokat):

- 1) eladósodás: gyakran szélsőséges mértékű az eladósodás, és a családok erőforrásainak fényében megoldhatatlan, vagy csak nagyon hosszú távon megoldható a tartozás rendezése (Sz családjának házának árverezését az utolsó pillanatban sikerült megakadályozni, E1 családjának majdnem 200 ezer Ft-ra rúg a víztartozása, ami kb. 40 havi vízdíjnak felel meg – mindezt egy év alatt még egy újabb lakbérhátralék is tetézte, E2 ráutaltsága a kereső családtagokra és befogadott rokonokra különösen a pandémia idején sodorta a családot kiszolgáltatott helyzetbe, M családja telente, amikor nincs alkalmi munka, rendre eladósodik a lakbérrel - így viszont lakáshasználati szerződéssé módosul a bérleti szerződés, és a lakbér szinte a háromszorosára nő, O családjában a hátralék rendezéséig nem tudják bejelenteni az élettársat).
- 2) kölcsönök: a kölcsönöket kölcsönökkel visszafizetők mellett a stabil, kölcsönösségre alapuló rokoni hálóra támaszkodó családok is jelen vannak. Jellemzően a hónap második felében kell ezekre a rokonsági erőforrásokra támaszkodni. Uzsoráról egyik család sem számolt be, és O családja – miközben egyéb problémák miatt nem nevelhetik a gyerekeiket – maga is ilyen erőforrás.

- 3) gyermekvállalással kapcsolatos problémák: a korai gyermekvállalás, a családtervezésben a tudatosság (és az információ) hiánya, az abortusz mint családtervezési eszköz vs. a tudatosság, a gyermekek szándékos irányítása és bejuttatása a magasabb státuszú intézményekbe, akkor is, ha az anyagi és más áldozatokkal is jár – egyaránt megjelenik a kísért családok körében. Van olyan család, ahol a szülők várják, hogy visszagondozzák a családba a gyerekeket.
- 4) munkajövedelmek és munkavállalás: ritka a teljes munkaidős bejelentett munka – és van, hogy 16 évesen is már dolgozik a gyerek, akár iskola mellett, hogy kiegészítse a család jövedelmét. Az is előfordul, hogy akár az iskola rovására besegítenek a gyermekfelügyeletbe, hogy a szülők el tudjanak menni akár napi bejelentéssel dolgozni. A munkába állás ugyanakkor többször egy-egy „rossz” döntés miatt hiúsul meg – pl. a jelölt nem megy el a megbeszélte időpontra, munkahelyi konfliktust nem rendez el. A közmunka érezhetően elsősorban az asszonyoknak nyújtott „védett” munkahelyet – a gyerekek napirendjéhez jobban igazodott, mint a mostani munkakínálat, ami ugyanakkor versenyképes jövedelmet jelent. A munkahelyi diszkrimináció is sújtja az itt élőket (M például hamis címet ad meg, hogy behívják interjúra, és végül ismeretségen keresztül jut munkához, amit a járvány miatt elveszít). A Málta több esetben lép be mint munkaközvetítő, sőt, felvállalják pl. az alkalmassági vizsgálatok intézését is, ha az szükséges.
- 5) gyermekek iskolázása: a korai iskolaelhagyással kapcsolatos szülői attitűdök: a gyermek kezébe helyezett döntéseket a szülők sokszor csak „véleményezik” – „nem lesz ez így jó”, „te is így fogod végezni” – akár egy családon belül is eltérően kezelik a tanulási szándékot, a tanárokkal való kapcsolattartást. Van, hogy a nagyszülők is kontrollálják-irányítják a döntést. A szülői iskolai kudarcokat nem reprodukálják, de csak azoknál érezhető egy eltérő iskolai mobilitási út felvázolása tervként, ahol nemrég kezdtek a gyerekek az általános iskolát.
- 6) egészségügyi helyzet: a krónikus betegségekkel való együttélés nehézségei, a következetlenség (pl. epilepsziás betegként alkoholizáló élettárs) a családok egy részénél a munkavállalás rovására is tud menni. A vizsgált időszakban gyakorlatilag minden családban előfordult valamilyen váratlan betegség (gyerekekkel, szülőkkel kapcsolatban – részben újabb rossz élményeket okozva a tatabányai ellátórendszerrel kapcsolatban, és az intézménybe vetett hitet tovább gyengítve). Egy-egy betegség komoly kockázatot jelent a megtakarítások nélkül élő családok számára (az évek óta stabilan foglalkoztatott is bajba kerülhet – Zs családja). A gyerekkori kiszolgáltatottság, egy esetben pedig súlyos családi abúzus miatt mentális probléma is nehezítheti a mindennapokat (Id. O családja), és van, ahol tartós mentális betegség miatt bentlakásos otthonban él gyermek (E2 fia skizofrén), vagy örökbe adták a szülők (O.)
- 7) függőségek: a követett családok mindegyikében vagy a legszorosabb rokonságban van alkoholbeteg, drogfüggő (a drog akár az iskolás korosztálynak is elérhető, így pl. az egyik érintett még iskolás korában vált függővé). Az egyik követett családban mindkét szülő rehabilitációra jár, és mivel a drog könnyen beszerezhető, nagy kihívás a leállás.
- 8) lakás állapota: a mésztelepi lakások és a VI-os telepi önkormányzati lakások fizikai állapota általában nagyon rossz. A mésztelepi lakások komfort nélküliek, a VI-os telepen pedig több helyen elromlott berendezés vagy csövek miatt nincs bent WC, működő fürdő – még ha a helyiség meg is van. Miközben a „csináld magad” program több helyre is vitt több-kevesebb építő anyagot, eszközt, volt, ahol strukturális problémába ütköznek, vagy egyszerűen csak a túlszűfolttság miatt lehetetlen bármilyen javulás – főképp, ha adósságokkal is küzd a család. Van sikertörténet is: hathatós közreműködéssel (és munkáltatói támogatással) sikerült megállítani egy árverezést, és egy család ki tudott költözni egy leromlott lakásból – amit már bontásra ítélték – egy másik önkormányzati lakásba.

- 9) családi konfliktusok: a kiterjedt családok, az egymásra utaltság, a több kapcsolatból születő testvérek, mostoha szülők rokoni hálózatában gyakoriak a veszekedések, konfliktusok – ezek rendszerint költözésekkel, kapcsolatmegszakításokkal, adott esetben „szökéssel” is szoktak járni, destabilizálva a háztartások gazdálkodását, vagy éppen – ha ideiglenesen is – rendezve a feszültségterhes együttéléseket.
- 10) kriminalitás: bár a telepi lakosok töredéke érintett, a családkövetésbe bekerült egy prostitúciót is megjáró fiatalasszony, akit testvérei „adtak el”, és részben az anyja „futtatta” a 100-as úton. Ma is mentális problémákkal küzd.

A családok pozíciója a legtöbb esetben a legtöbb vizsgált dimenzióknak mentén „fluktuál” – hasonlóan ahhoz, ahogy a kiinduló felvételek alapján egy tetszőleges egy év során az elmúlt években, ha hasonló krízisekkel szembesült, változhatott a helyzete. Kivételt képez ezalól ugyanakkor legalább két eset is: egy szélsőséges, már a lakásvesztésig terjedő eladósodást „sikerült” a terepi szociális munkással, összefogással, a meglévő családi és baráti erőforrásokkal úgy „rendezni”, hogy mindeközben a család egy komoly családi tragédián is átesett. A másik esetben pedig a súlyos abúzuson átesett, drogfüggőként „túlélő” pár életében tovább tudták erősíteni a rehabilitáció esélyét. Kulcs volt mind a két esetben a terepi szociális munka esetkezelési (és adományozási) tevékenységén túl a telepi kapcsolatok megerősítése pl. a női csoporton keresztül, valamint a munkaerőpiaci szolgáltatásokra vonatkozó tevékenységeken keresztüli „jelenlét”.

Összefoglalóan az alábbi területeken volt érezhető egyfajta elmozdulás 2019 nyara/ősze és 2020 ősze között (a táblázatban a K a kiinduló, a Z a záró állapotot jelöli. A családok számozása melletti névkezdőbetű segítségével utalunk vissza a fenti elemző részben jelölt családokra):

18. táblázat A családok kiválasztott dimenziók mentén megfigyelt elmozdulása a családkövetés időszakában

Dimenziók	CS1 (SZ)	CS2 (E1)	CS3 (E2)	CS4 (M)	CS5 (ZS)	CS6 (O)
Gyerekekkel és gyerekvállalással kapcsolatos attitűd						
(T1_A) gyereke számára nem lát kitörési lehetőséget, azt gondolja, hogy a tanulás nem jelent kilépési lehetőséget ebből a helyzetből						
(T1_B) a tanulás a kiemelkedés egyetlen lehetősége, minden megteremt a család, hogy a gyerek jól teljesítsen.	K = Z	K = Z	K = Z	K = Z	K = Z	K = Z (gyermekek kiemelve)
Munkaerőpiaci stratégia (család felnőtt tagjaira)						
(T2_A) rendszeres munkában gondolkodik (függetlenül attól, hogy van-e neki)	K = Z	K	K	K = Z	K = Z	Z
(T2_B) inkább alkalmi munkában gondolkodik (helyben, környéken)		Z	Z			K
(T2_C) több hétre/ hónapra, akár külföldre is megy alkalmi munkára						
(T2_D) inkább vállalkozói munkából akar megélni (pl. fuvarozás), akkor is, ha külföldön – pl. építéshez vállalkozó, aki a többi embert szervezi						

Dimenziók	CS1 (SZ)	CS2 (E1)	CS3 (E2)	CS4 (M)	CS5 (ZS)	CS6 (O)
Jövedelmi helyzet						
(T3_A) alacsony (az alapvető szükségletek fedezésére sem elegendő) és rendszertelen jövedelem				K	Z	
(T3_B) alacsony rendszeres jövedelem (alapvető szükségletek fedezésére sem elegendő)	Z (időközben felderített adósságok)	Z	K			
(T3_C) rendszeres jövedelem, általában tudják fedezni alapvető szükségleteiket	K		Z	Z	K	Z
(T3_D) rendszertelen jövedelem, de általában tudják fedezni alapvető szükségleteiket		K				K
(T3_E) elegendő jövedelem, valamennyit képesek megtakarítani.						
Háztartásgazdálkodás						
<u>Kiadások tervezés szerint:</u>						
(T4.1_A) tervszerűen gazdálkodik	K		K = Z		K = Z	
(T4.1_B) nem tervszerűen gazdálkodik, impulzívan költ, amikor van jövedelme, elkölti		K = Z		K = Z		
(T4.1_C) tudatosan megtakarít, vannak „fejlesztési” céljai	Z (adósság kezelése)					K = Z
<u>Hiány kezelése szerint</u>						
(T4.2_A) alacsony jövedelme miatt a fogyasztási szintjét minimálisra szorítja (tulajdonképp nyomorog), de nincsenek adósságai						
(T4.2_B) megpróbálják a fogyasztási szükséglet és jövedelem közötti különbséget időnként hitelből fedezni (baráti, ismerősi, bolti, banki), de az adósságokat időről időre vissza tudják fizetni	K = Z			Z		K = Z
(T4.2_C) teljesen eladósodtak, az adósságuk nő és nem képesek azt kezelni		K = Z		K		
Közösségi részvétel						
<u>Tágabb rokonságban:</u>						
(T5.1_A) a családban erőforrás, ő támogatja és irányítja a többiekét, ha kell						
(T5.1_B) a családban nem kell különösképpen támogatni másokat, ő sem szorul rá az összefogásra	K = Z				K	
(T5.1_C) sokszor fordul a tágabb családhoz/rokonokhoz, nélkülük nem marad a víz felett/bajba kerülne		K = Z	K = Z	K = Z	Z	K = Z

Dimenziók	CS1 (SZ)	CS2 (E1)	CS3 (E2)	CS4 (M)	CS5 (ZS)	CS6 (O)
Telepen:						
(T5.2_A) a közösségben vezető szerepet tölt be a család, megmondóember a családtag, maga mellé tudja állítani a közösséget					K = Z	
(T5.2_B) átlagos a helyzete – se nem vezető, se nem kiszolgáltatott, de elfogadott	K = Z	K = Z	K = Z	K = Z		
(T5.2_C) a családot lenézik, kihasználják						K = Z
Állammal való kapcsolat						
(T.6_A) kapcsolatot tart fenn általában az állami szolgáltatókkal, de nem érzi segítőkészeknek őket	K = Z			K = Z		K = Z
(T.6_B) kapcsolatot tart fenn általában az állami szolgáltatókkal és alapvetően bízik bennük			K = Z		K = Z	
(T.6_C) alapvetően nem bízik bennük és ha lehet akkor elkerüli az érintkezést (ezért bizonyos dolgokat nem intéz el.)		K = Z				
(T.5_D) kifejezetten ellenségesnek érzi őket és csak végszükség esetén lép velük kapcsolatban, ezért jelentős dolgokat nem intéz el (pl. nem jár orvoshoz, csak pl. szüléskor, nem intéz el segélyt, gyereknek iskolai dolgait, nem megy munkaügyi központba stb.)						
A Máltás programokhoz való viszonyulás						
(T7_A) senki nem jár a programokra					Z	
(T7_B) alapvetően csak a gyerekek járnak a programokra						
(T7_C) felnőttek is járnak közösségi programokra, szóba állnak a Máltásokkal, de egyéni esetkezelésben nem vesznek részt (nem osztják meg őszintén a problémákat)	K					
(T7_D) egyéni esetkezelésben részt vesznek, nyitottak a problémák megoldására és együttműködők.	Z	K = Z	K = Z	K = Z	K	K = Z

Forrás: családkövetési interjúk rendelkezésre bocsátott összefoglalói

A táblázat bemutatja, hogy egyes családok esetén milyen változások álltak be a követési időszak elejéhez képest. Látható, hogy néhány területen egy családnál sem történt elmozdulás: a gyermekekkel kapcsolatos attitűd (az oktatás mint kitörési lehetőség), a telepi közösségi szerepvállalás, valamint az állammal való kapcsolatban. Ehhez képest sokkal változatosabb utak rajzolódtak fel a munkaerőpiaci helyzet és jövedelemforrások kapcsán, és ennek következtében a lefelé csúszó családok esetén a háztartásgazdálkodási készségek-képességek területén.

A Jelenlét Programban ezekre a „csúszásokra” rendszerint látunk válaszokat, kezdeményezéseket a kríziskezelésen (adományok közvetítésén) túl: pl. a munkába-helyezési kísérletet, kapcsolatok mobilizálását az adósságok rendezése érdekében. Egy-egy család esetén a krízis velejárója a munkaképesség további csökkenése (pl. alkoholizmus felerősödése), vagy a mentális állapot romlása (depresszió, befordulás), aminek a kezelése túlmutat a jelenlét program szociális tartalmán.

5.7 A helyi Jelenlét tevékenységek értékelése

Ahogy azt a helyi fejlesztések számbavételekor felsoroltuk, a helyi közösségi élet és az egyéni esetkezelés számos formájára támaszkodik a tatabányai Jelenlét Program:

- 1) Gyermekprogramok
- 2) Nő mint esély program
- 3) munkaerőpiaci szolgáltatások
- 4) 7. és 8. osztály elvégzését biztosító tanfolyam szervezése, toborzás
- 5) Önkéntes munkára való felkészítő foglalkozás
- 6) Elsősegély-nyújtási alapismeretek átadása
- 7) Családi napok
- 8) Kézműves foglalkozások
- 9) Közterületek rendezése, szemétyűjtés
- 10) Adományok osztása
- 11) A COVID-19 zárlat idején családgondozás
- 12) általános ügyintézés
- 13) ad hoc és előre jelzett családlátogatások, telefonos kapcsolattartás
- 14) önkéntesek szervezése a közösségi programokhoz

A helyben feltárt problémákat számba véve ezeknek a tevékenységeknek a következő területeken várható el hozzáadott értéke:

19. táblázat A tatabányai Jelenlét Program relevanciája a feltárt problémák szerint

Problémák	Programok
Súlyos anyagi depriváció / hátrálékok	2, 3, 10, 11, 12, 13
Munkaerőpiaci helyzet (képzettség/ attitűd)	3, 4, 12
Humán szolgáltatás hiány / minőségi problémák	1, 3, 4, 6, 11, 12
Infra és lakás hiánya / minősége	9, 12
Szemét / környezet / higiénia	9, 12
Prostitúció / drog / csicska / balhék / bűnözés	1, 2
Korai gyerekvállalás	1, 2
Belső konfliktusok / közösségi problémák	1, 2, 5, 7, 8, 14
Közlekedés / városok / szolgáltatások elérhetősége	11, 12

A Jelenlét Program komponensei, ahogy azt a fenti táblázat szemlélteti, illeszkednek a feltárt problémák kezeléséhez – ugyanakkor kérdés, hogy Mésztelep esetén a telep folyamatos felszámolásának kontextusában ezeknek a problémáknak a kezelésén túlmutató feladat és cél megfogalmazása mennyire odázható el. A mésztelepi lakosok szempontjából tehát a tevékenységek a

telep felszámolásával, a lakhatási mobilizáció feltételeinek megteremtésével erősítendő (főképp a hátralékok kezelése, a lakhatási jogcímek rendezése, a családok támogatása a tervezésben, az adaptációban).

Mivel a Málta VI-os telepen is egyre inkább beágyazott (köszönhetően a TOP program keretén belül zajló fejlesztéseknek), így a programok „áthelyezése” a Mésztelep folyamatos kiürülésével hosszú távon is egy reális lehetőség marad.

A Jelenlét Program dokumentumai szerint a felsorolt színes és a telepi hétköznapiak mindegyikében elérhető tevékenységeket egy „maroknyi” stáb nyújtja, építve a VI-os telepi infrastruktúrára is. A mintegy 50 munkába közvetített ember „sikere”, az online térben navigálni kevésbé tudó (és ehhez forrással rendelkező) lakók segítése a hétköznapi ügyintézésekben, a hétköznapi higiénés feltételek javítása, az élelmiszeradományok hatékony elosztása, a szabadidős tevékenységek és a közösség-szervező események a néhány évig alig látható terepi munkát – a helyi interjúk szerint – újraélesztették. Ugyanakkor a várossal való együttműködés stabilizálása a hosszú távú telepfelszámolási folyamat sikeressége érdekében kulcsfontosságú.

A Jelenlét Program terepszemléletű alapelveit vizsgálva belátható, hogy ezek a mésztelepi működés irányait áthatják, és az egyes tevékenységek ezekre épülnek. Ugyanakkor pl. a partnerségi viszonyok újraépítése szükséges ahhoz, hogy mind a Málta, és így a családok számára is nyilvánvalóvá és érthetővé váljon, hogy „mi miért történik” a teleppel, és így átlátható legyen azoknak a lehetőségeknek a tárháza, amellyel a Jelenlét Program operálhat, és amilyen irányban a családok is tudják tervezni a jövőjüket.

Tarnabod – Esettanulmány

Somogyi Eszter – Korondi Anita

2020. november

6.1 Vezetői összefoglaló²²

Tarnabodon valósult meg először a Jelenlét program születéstől a foglalkoztatásig kísérő, egymásra épülő programelemekből álló modell. A falu a Heves megye gazdaságilag és társadalmilag leszakadó térségében található, túlnyomó részt romák lakta, a munkalehetőségektől és szolgáltatásoktól a rossz közlekedési lehetőségektől miatt elzárt település. A falu legfőbb problémái a mélyszegénység, munkanélküliség, alacsony iskolázottság, rossz lakhatási körülmények és bűnözés által is érintett, széthulló helyi közösség volt. A gyengülő helyi közszolgáltatások elégtelenek voltak a problémák kezelésére.

A Málta 2004-ben érkezett meg a faluba, a kezdeti időszakban a lakhatási és különösen a munkahelyhez jutást támogató beavatkozások voltak hangsúlyosak. Utóbbiak keretében falubusszal segítette a falun kívüli munkahelyekre való eljutást és létrehozott egy helyi elektronikai bontóüzemet. Emellett főként gyerekekkel és fiatalokkal kapcsolatos közösségi tereket és szolgáltatásokat hoztak létre, melyek intézményesülése a 2010-es években történt meg (Biztos Kezdet Gyerekház és Tanoda). A Málta súlya jelentősen nőtt mikor 2011-ben átvette a helyi iskola és óvoda működtetését, részben bővítve és felújítva az intézményeket is. Nagyobb mértékű infrastrukturális és lakhatási fejlesztésekre 2019-től a kormányzati Felzárkózó települések programban nyílik lehetőség, melyet az önkormányzattal megosztva végez. A program továbbá biztosítja a kisgyerekes családok szociális és védőnői szolgáltatásokkal való megerősítését, illetve támogatja a családok kertművelését.

A Jelenlét program legfőbb eredményei a gyerekekhez és gyerekes családokhoz köthetők. A gyerekház működtetésén keresztül a 3 év alatti kisgyerekes családok jelentős részét eléri, és eredményesen hozzá tudnak járulni a hátrányaik kompenzálásához. A munkatársak által nyújtott családgondozás, krízishelyzet kezelés eléri a legrászorultabbakat is és a közmű tartozások terén is tudnak hatékony segítséget nyújtani (pénzbeli támogatások nélkül). Ugyanakkor az uzsora különböző formái ma is működnek a faluban, bár az uzsora mértéke jelentősen csökkent.

Az iskolai végzettség javítása terén szerényebbek az eredmények egyelőre. Az iskola pedagógiai programjának megújítása a gyerekek tudásszintjének javulását ígéri. A tanodába ma már szinte az összes felsős gyerek jár 6. osztálytól. Az iskola és a tanoda együttműködésének köszönhetően nagyobb arányban mennek tovább a gyerekek középiskolába és több gyerek végzi el a középiskolát, de még mindig a többség lemorzsolódik, illetve ha szerez is képesítést, nem tud elhelyezkedni a szakmájában.

Foglalkoztatottság terén nem volt hosszú távú szisztematikus program. Helyben a Málta a helyiek alkalmazásának bővítésére törekedett, az üzem és a saját programjai segítségével, de a falun kívüli elhelyezkedést nem segítette beavatkozás. A falu rossz közlekedési helyzetében sem történt érdemi változás, bár a közelmúltban üzembe helyezett önkormányzati falubusz enyhítheti a problémát.

A jelenleg folyó és tervezett lakásépítések és lakásfelújítások jelentősen javítani fogják a lakhatási körülményeket, azonban még nem dőlt el, hogy mely típusú családok lesznek a beavatkozás kedvezményezettjei. A kiválasztással kapcsolatos döntéseknek a helyi közösséggel való elfogadtatása viszont kulcskérdésnek tűnik, hiszen a kérdés körül már most jelentős feszültségek alakultak ki, mely felerősítheti az egyébként is problémát jelentő megosztottságot.

A fenti értékelés alapján a Jelenlét program továbbfejlesztése az alábbi öt irányba látszik szükségesnek:

²² Az esettanulmány 2019 és 2020 között készült intézményi és terepi interjúkra, statisztikai adatbázisokra és helyi háttér anyagokra támaszkodik. Ezúton is köszönjük a Magyar Máltai Szeretetszolgálat és helyi intézményei, Tarnabod Önkormányzata, a Roma Nemzetiségi Önkormányzat, a Védőnői szolgálat együttműködését az adatgyűjtésben.

- a középiskolások tanulásának és beilleszkedésének szisztematikusabb támogatása,
- a foglalkoztatási beavatkozások (munkaszocializációs képesség fejlesztése, munkához jutás és annak megtartásának mentorálása) célzása a legrosszabb helyzetűekre, illetve a pályakezdekők álláshoz jutásának segítése,
- a családok háztartásgazdálkodási ismereteinek fejlesztése, szükség esetén adósságkezelési tanács nyújtása,
- a rossz közlekedési kapcsolatok javítása, jogosítvány megszerzésének támogatása,
- a helyi közösségi önszerveződést és döntéshozatalt erősítő beavatkozások.

6.2 A Jelenlét Program céljai a területen

A tarnabodi Jelenlét program a Befogadó falu programból nőtt ki, és ez volt az első olyan program, ahol megvalósult a születéstől a foglalkoztatásig kísérő, egymásra épülő programelemekből álló modell. A Jelenlét program célja, hogy egy fizikailag és társadalmilag is bezáródott falu előtt új lehetőségeket nyisson meg a társadalmi integráció terén, oly módon, hogy közben az egész közösség helyzetét javítja.

A Jelenlét program alapvetően négy területen kívánt eredményt elérni:

1. lakhatási krízishelyzetek kezelése: a vissza illetve betelepülő hajléktalan családok és rászoruló családok lakásának felújítása, komfortosítása (ez elsősorban a program kezdetekor volt fő cél, majd a jelenlegi Felzárkózó települések programban kapott megint hangsúlyt)
2. oktatási szolgáltatások elérhetőségének és minőségének javítása
3. munkahely teremtés: helyi munkalehetőségek bővítése, munkába való eljutás segítése
4. közösségi terek kialakítása: elsősorban kisgyerekes anyák és fiatalok számára (gyerekház, tanoda, fiataloknak szabadidő eltöltése).

A kialakított beavatkozások és szolgáltatások a fenti célokat szolgálták és a helyi szükségleteket és sajátosságokat követték. A program megvalósításán belül 3 szakasz látszik kirajzolódni: a megérkezés és bizalomépítés időszaka, amikor is a Málta létrehozta a négy cél mentén szükséges beavatkozásokat, megismerte és elfogadtatta magát a helyiekkel. A második az intézményépítés, mikor az elérhető források függvényében is a kezdeti program alapú beavatkozások intézményesültek, majd pedig a jelenlegi időszak mikor az új források megérkezésével a faluban jelentősebb infrastrukturális és lakásberuházások történnek.

6.3 A telep kialakulása

Tarnabod Heves megyében, a Hevesi járásban található, Hevestől 16 km-re, Egertől 40km-re helyezkedik el, és 10 km-re van M3-as autópálya lehajtójától.

A falu egy társadalmilag, gazdaságilag hátrányos helyzetű térségben helyezkedik el, amit a rendszerváltás és a 2008-as gazdasági válság is megrázott. A falu népessége már az 1970-es években elkezdett csökkenni, a rendszerváltás után pedig a költözések felgyorsultak. A faluban leginkább a roma lakosság maradt illetve pár magyar család. A falunak rossz közlekedési összeköttetése van a környező településekkel, városokkal, csak buszközlekedés van, Egerbe napi egy, Hevesre napi négy járat.

6.4 A telep és település alapvető problémái

6.4.1 Demográfiai helyzet

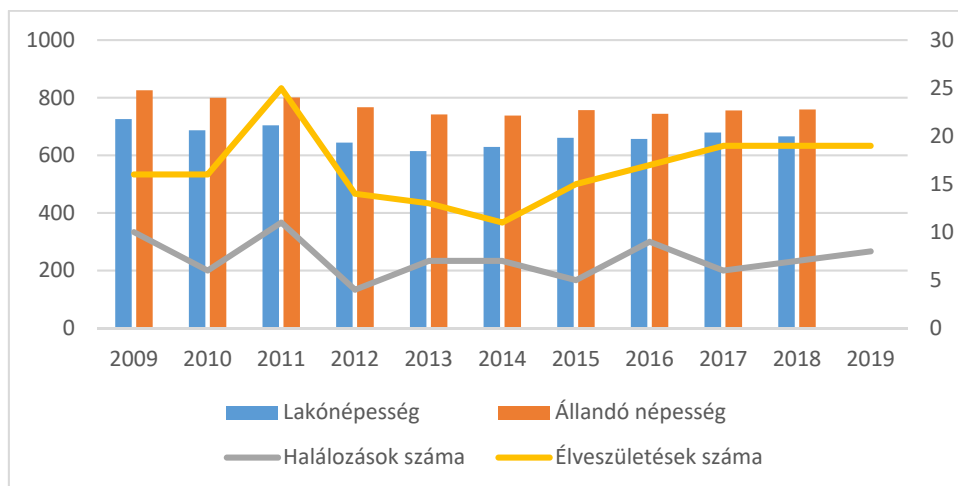
Tarnabod lakossága a 2009 és 2018 közötti 10 évben 726 főről 666 főre csökkent. A csökkenés oka a negatív vándorlási egyenleg, évente 18-20 fővel csökken a népességszám az elvándorlások miatt. Helyi

tapasztalatok szerint a faluban az elvándorlás erősen fluktuál, sokan mennek el, de egy idő múlva többen vissza is térnek. A visszatérők gyakran rokonhoz, szülőhöz, nagyszülőhöz költöznek be.

Ugyanakkor a falu természetes szaporodási egyenlege pozitív, évente átlagosan 16-17 gyerek születik, míg átlagosan 7 fő hal meg. Az ábrán látható, hogy az évente született gyerekek száma is erősen ingadozott, a legtöbb gyerek 2011-ben született, a mélypont a 2013, 2014 évek voltak.

Ténylegesen a településen élő lakosság száma (lakónépesség) mintegy 100 fővel alacsonyabb mint az ott állandó lakcímmel rendelkezőké (állandó népesség).

30. ábra Tarnabod lakó és állandó népessége, illetve születések és halálozások száma a településen (2009-2019)

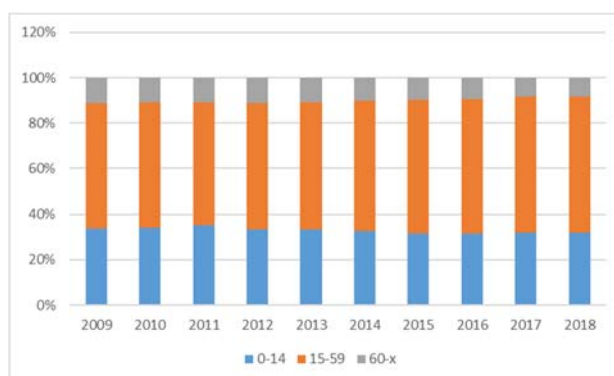

Forrás: népesség adatok TSZA, születési és halálozási adatok T-STAR

A település kormegoszlása tükrözi Tarnabod hátrányos helyzetét és a szegregátumokhoz hasonló korszerkezetet mutat. A gyerekek (0-14 évesek) aránya tartósan a lakosság egyharmada körül mozog (32-35%), míg az idősek aránya alacsony és csökkenő tendenciát mutat (11%-ról 8%-ra csökkent az elmúlt 10 évben). Ezzel szemben az aktívkorúak aránya nőtt 55%-ról 60%-ra.

A népszámlálási adatok alapján számolt öregedési mutató szerint a településen 0,33 volt a 100 fő gyerekkorúra jutó idősek száma, míg ugyanennek a mutatónak az értéke megyei szintem 1,60 volt, ami a megye öregedését jelzi (több idős van mint gyerek).

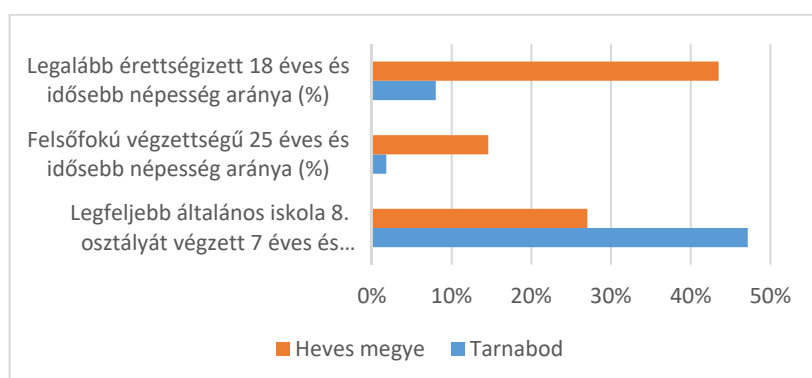
31. ábra Tarnabod lakosságának kormegoszlása (2009-2018)

Forrás: TSZA

Tarnabodon élők iskolai végzettsége jelentősen alacsonyabb a megyei átlagnál. A 15 évnél idősebb népességet vizsgálva, nem végezte el az általános iskolát sem a férfiak 17%-a, a nők 21%-a, míg a megyei mutató a férfiakra 4%, a nőkre 9%. A legfeljebb általános iskolát végzettek aránya a 7 éves és idősebb népesség körében Tarnabodon 47%, míg a megyében 27%. Az adatok azt is mutatják, hogy a megfelelő korú népességben Tarnabodon nagyon alacsony azok aránya, akik érettségit szereztek (8%) és minimális a felsőfokú végzettséget szerzőké (2%).

32. ábra Tarnabod és Heves megye népességének iskolai végzettsége a megfelelő korúak arányában

Forrás: KSH, Népszámlálás

A 2011-es Népszámláláskor a lakosság 45%-a vallotta magát cigány nemzetiségűnek. A helyi becslések szerint roma népesség aránya 70%.

6.4.2 Gazdasági helyzet

Tarnabodon a közszféra intézményein kívül a Málta által létrehozott bontóüzem az egyetlen olyan cég, ami munkát ad a helybelieknek. A faluban ezenkívül egy bolt működik. A faluban működő egyéni vállalkozások száma 1 és 4 között volt a 2008-2014 években, a működő társasvállalkozóké pedig 8 illetve 9 a 2011-2014 években, míg átlagban 18 fő őstermelőt regisztráltak 2009 és 2018 között.

A Hevesi járás, mint az ország egyik leghátrányosabb helyzetű járása kevés olyan céggel rendelkezik, amelyek jelentősebb számú ember tudnak foglalkoztatni. Hevesen, a járás központban a kereskedelmi szektor mellett, három nagyobb cég van mely, nagyobb számú embert foglalkoztat. A járásban még Erdőtelken és Tarnasárányban van egy-egy nagyobb cég.

Heves megyében elsősorban a nagyobb városokban és azok környékén koncentrálódnak a nagyobb foglalkoztatók, a legjelentősebb iparág a gépipar, azon belül is az elektronikai termékek, járműgépgyártáshoz kapcsolódó alkatrészgyártás. A falu azonban az elmúlt években nagy fejlődésnek indult Jászágó iparának vonzáskörzetébe is belesik. A megye és a régió gazdaságára is igaz, hogy az évtized második felétől kezdve alapvetően munkaerőhiány alakul ki, ami miatt a munkáltatók nyitottabbá váltak a hátrányos helyzetű és roma emberek foglalkoztatására is.

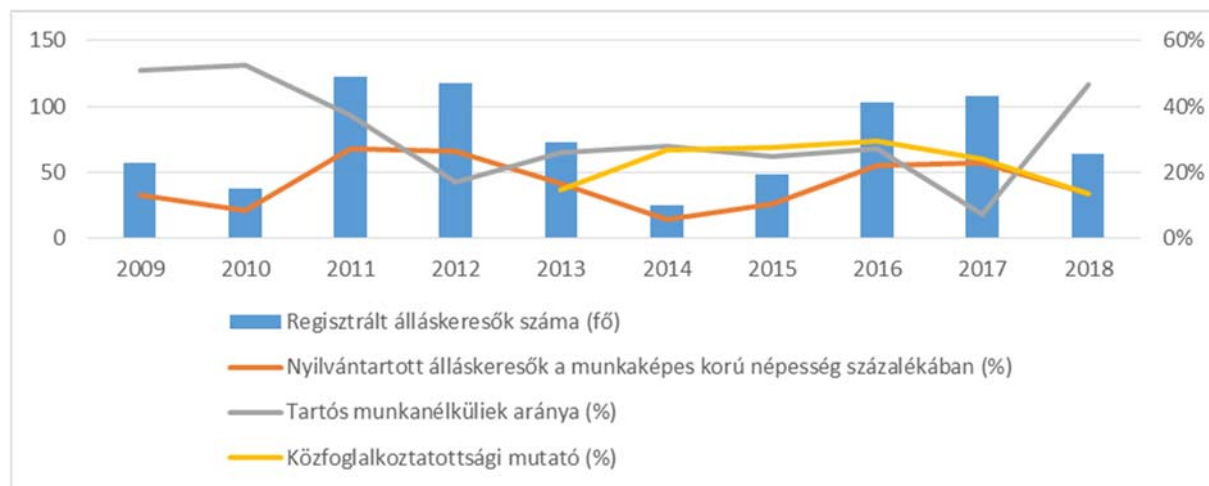
A nagyobb cégek nem csak helyi munkaerőt alkalmaznak, hanem több cég is egy viszonylag tágabb vonzáskörzetből foglalkoztat embereket, és többen saját buszjáratokkal szállítják a munkahelyre és haza az alkalmazottakat.

6.4.3 Munkaerőpiaci helyzet

A falu aktívkorú lakossága rendkívül kedvezőtlen helyzetben van a munkaerőpiacon elsősorban az alacsony képzettség miatt. Mint az iskolázottsági adatok mutatták, a nagy többség legfeljebb általános iskolai képzettséggel rendelkezik és legfeljebb még szakiskolai végzettsége van (utóbbira nincs adat). A kedvezőtlen képzettségi adottságok még kiegészülnek a falu rossz közlekedési helyzetével: a falut buszjárat köti össze a járási és megyei központokkal, ami azonban csak napi négyszer közlekedik.

A regisztrált álláskeresők száma (munkanélküliek) erősen fluktuált a 2018 évet megelőző 10 évben: a 2011-2012 évek csúcsa után, mikor is meghaladta a 100 főt, 2014-re 25 főre esett vissza, majd 2016-ban megint 100 fő fölé emelkedett. A 2011-2012 évek munkanélküliségi csúcsa a gazdasági válság elhúzódó hatásának tulajdonítható, míg a visszaesés részben a beinduló közmunka programoknak. Míg 2013-ban csak 54 főt, 2016-ban már 120 főt, az aktívkorú népesség 29%-át vonták be közfoglalkoztatásba a faluban, mely 2019-re megint 50 fő körülire esett vissza. A közfoglalkoztatás ellenére az utóbbi években a regisztrált álláskeresők aránya 20% körül alakult az aktívkorú lakossághoz viszonyítva, míg a regisztrált álláskeresők között a tartós munkanélküliek aránya 25-50% között mozgott.

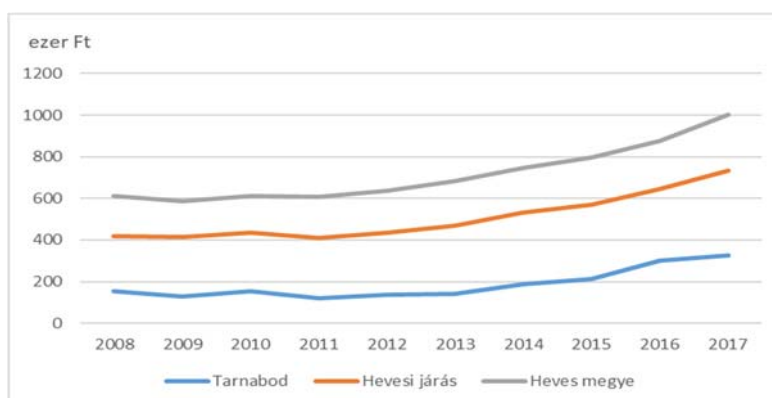
33. ábra Nyilvántartott munkakeresők száma (fő) és aránya a munkaképes korú népességben (%)

Forrás: TSZA

Az adózott jövedelmek alapján számolt egy lakosra jutó éves nettó jövedelem Tarnabodon rendkívül alacsony, abszolút értékben és megyei összehasonlításban egyaránt. 2008-ban a mutató értéke Tarnabodon csupán egynegyede volt a megyei értéknek, ami évi 153 e Ft-ot jelentet. Bár ez az összeg 2017-re kétszeresére (327 ezer Ft-ra) növekedett, ez még mindig csak havi 27,3 ezer Ft adózott jövedelmet jelent (tehát segélyek, gyerekek után járó támogatások nélkül).

34. ábra Egy lakosra jutó éves nettó belföldi jövedelem (ezer Ft)

Forrás: TSZA

A 2010-es évek közepétől bekövetkezett gazdasági fellendülés a munkahelyek számának bővülésével járt a térségben is. A folyamatos munkaerőhiány az alacsonyképzettek és roma emberek iránt is megnövelte a keresletet, ami a tarnabodi emberek munkavállalási lehetőségeit is kiszélesítette és nagyobb lehetőséget biztosított a legális munkaerőpiacon való elhelyezkedésre. A Málta helyi munkatársai is érzékelik, hogy egyre több ember jár el dolgozni üzemekbe a faluból, számukat 30-40 főre becsülték. Ugyanakkor vannak, akik nem bírják a szigorú munkaidőbeosztást, munkafegyelmet és egy idő után kiesnek.

Legális munkalehetőséget a nagyobb cégek alkatrészgyártó üzei biztosítanak elsősorban. Az interjúk tanúsága szerint Tarnabodról az emberek inkább a Jászságban és a megye nagyobb városaiban lévő üzemekbe járnak dolgozni (pl. Jász-Plasztik Jászberényben, Rosenberg Járokszálláson, Samsung Jászfényszaruban, Bosch Hatvanban és a baromfihús feldolgozással foglalkozó Palmi-Top Kft Jászberényben), semmint a járásban működőkben. A munkahelyekre való eljutást egyrészt a cégek által szervezett buszjáratok biztosítják, másrészt helyiek is szerveznek autós szállítást. Az emberek általában kiscsoportokban járnak az egyes munkahelyekre. Van, akiknek megéri messzebb, az ország más térségeiben lévő gyárakban is munkát vállalni, így vannak, akik Győrbe az Audi gyárba mentek dolgozni, ami ingyen elhelyezést biztosít munkásszálláson és a közlekedést sem fizetni.

Az üzemek többféle konstrukcióban alkalmazzák az embereket. Általános, hogy egyszer vagy kétszer 9 hónapos próbaidőben munkaközvetítőcégeken keresztül dolgoznak először, majd ezután véglegesítik őket (2019 nyarán pl. 15 főt véglegesített az egyik cég épp). De a kezdeti időszakban napi bejelentések is előfordulnak. Az üzemekben 3 vagy 2 műszakos munkarend van, fizetésként havi 210-250 ezer Ft körül kapnak. A cégek a 2020 tavaszán a COVID járvány miatti karantén alatt sem álltak le.

Az építőipar újra sok embernek kínál munkalehetőséget, de ez inkább már a szürke vagy fekete foglalkoztatást jelent. Sokan a fővárosba járnak építkezésekre, a vállalkozók vagy vállalkozóval kapcsolatban álló környékbeli emberek szervezik az emberek szállítását. Egy férfi pl. 25 főt visz rendszeresen dolgozni. A pesti építőipari munkával napi 10-11 ezer Ft-ot lehet keresni.

A bővülő munkaerőpiaci lehetőségek ellenére még mindig sokan dolgoznak alkalmi munkában, napszámban, melyek többnyire mezőgazdasági munkához kapcsolódó idénymunkák. Járnak kertekbe, pl. gyógynövényt kapálni, illetve dohány, dinnyeföldekre és gyümölcs kertészetekbe is.

Helyben a gazdasági szektorban munkahelyet a Málta által alapított elektronikai hulladék bontóüzem biztosít, melynek működése az utóbbi években átalakult a külső feltételek változása miatt (megszűnt a műanyag hulladék kínai felvevő piaca). Az üzem működtetését egy vállalkozó vette át, aki a

telephelyen már korábban létrehozott egy üzemcsarnokot a biotechnológiai cégének egy telephelyeként. A bontott képernyők üvegét üvegbeton gyártásban hasznosítják. A közeljövőben új tevékenységek felé szeretne nyitni, például környezetbarát mezőgazdasági vegyszerek felé. Jelenleg a vállalkozó 10-15 fő helyi munkavállalót alkalmaz.

A faluban egy élelmiszer bolt van, ahol szintén a környező településeken élők dolgoznak. Az ÁFÉSZ tulajdonában lévő boltot a Málta 2020 nyarán vette meg, és a helyi vállalkozó fogja működtetni.

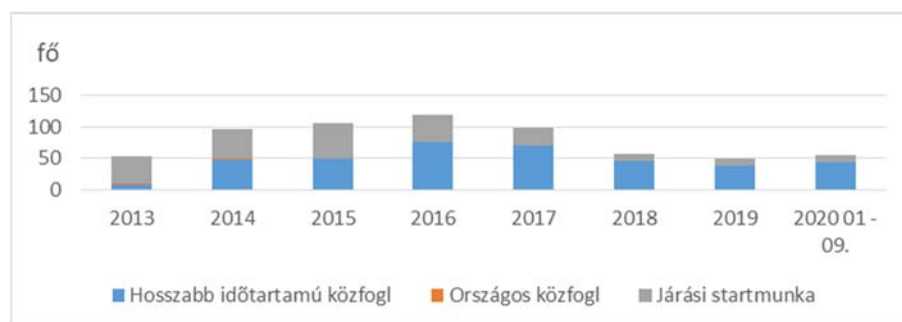
Az önkormányzatnál a közszolgáltatásokat biztosító intézményekben a képzett szakemberek más településekről járnak dolgozni. A Málta által fenntartott intézményekben alkalmaznak helyi munkatársat (pl. óvodában, a Biztos Kezdet Gyerekház, Tanoda, iskola), illetve az önkormányzat és a Málta több embert alkalmaz közfoglalkoztatásban.

A közfoglalkoztatás tehát, mint az adatok mutatják, meghatározó a helyiek foglalkoztatásában: a 2010-es évek közepén az aktívkorúak (15-64 évesek) kb. negyedének, 2018-tól kb. hetedének biztosít rendszeres munkát és jövedelmet. Az emberek többsége hosszabb időtartamú közfoglalkoztatás keretében dolgozik, a Járási startmunka jelentősége az évtized második felére csökken. A közfoglalkoztatásban dolgozók számának csökkenése egyrészt amiatt következett be, mert a feltölthető keretet is csökkentették központilag, másrészt, mert kevesebben is jelentkeztek a más típusú munkalehetőségek bővülése miatt.

A helyi polgármester szerint ma már nagyon nehéz közmunkást találni, a férfiak jelentős része inkább a jóval magasabb keresetet adó építőiparba megy el dolgozni, így elsősorban a nőket lehet bevonni a programba. A közfoglalkoztatás keretében 2020 nyarán kb. 50 fő volt foglalkoztatva, járdák, temetőben sétány építésében, helyi földutak, vízelvezető árkok rendben tartásában, illegális szeméttelp felszámolásában dolgoznak. A Belügyminisztérium „Felzárkózó települések” programjában most a teljes foglalkoztatást kellene megvalósítani. Ez kb. 150 főt jelentene, ami nagy kihívás: ennyi embert nem tudnak munkával ellátni, 3 közmunka vezető kellene, az sincs, rengeteg adminisztrációval jár, illetve vannak olyan emberek a bevonandók között, akik nem alkalmasak munkára a rossz egészségügyi, mentális vagy deviáns viselkedésük miatt. Továbbá sokan azért sem hajlandóak közfoglalkoztatásba dolgozni, mert akkor nem tudnának elmenni az alkalmi munkákra.

A közfoglalkoztatás körül az utóbbi években jelentős feszültségek gyűltek fel a faluban, ahhoz kapcsolódóan, hogy mely rokonsági körökből kerülnek ki a közmunkások, illetve hogy milyen szigorúan ellenőrzik a hiányzásokat. A nyáron összeült a képviselőtestület, a Roma Nemzeti Önkormányzattal és a Máltával és meghatároztak egy mindenki által átlátható feltételrendszert, hogy ki kerülhet be a közfoglalkoztatásba és milyen feltételek betartása szükségesek a bennmaradáshoz.

35. ábra Közfoglalkoztatásban lévők száma annak típusa szerint (2013-2020)

Forrás: <http://kozfoglalkoztatas.bm.hu/>

A helyi szakemberek szerint az aktívkorú lakosságnak mintegy 70%-a dolgozhat jelenleg a különféle típusú munkákban (bejelentett, alkalmi, közfoglalkoztatás). A nyílt munkaerőpiaci állásokhoz az emberek többsége informális úton jut, „szájról szájra jár”. A Kormányhivatal foglalkoztatási főosztályának járási kirendeltsége a legfeljebb általános iskolai végzettséggel rendelkező álláskeresőknél csak a közfoglalkoztatásban ajánlott fel munkát. A falubeliek pedig a képzésbe sem tudnak eljutni, mivel azok helyszíne messze van (pl. Eger), az időbeosztásuk pedig pl. a kisgyerekes anyáknak nem megfelelő, a 3 év alatti gyerekek felügyelete bölcsőde híján pedig nem megoldott.

A nők foglalkoztatottsági helyzete jelenleg is kedvezőtlenebb mint a férfiaké. Ez részben abból fakad, hogy a nőket hosszabb távon leköti a gyereknevelés, kisgyerekek mellől nem tudnak elmenni a falun kívül dolgozni, elsősorban a rossz közlekedés miatt. Így azok, akik már nincsenek GYES-n elsősorban a közfoglalkoztatásban tudnak elhelyezkedni vagy esetleg valamelyik intézménynél. A középkorú nők közül, akiknek már nagyobb gyerekeik vannak, viszont többen is eljárnak az üzemekbe dolgozni. További ok a nők alacsonyabb szintű foglalkoztatottságára, hogy a faluban még elterjedt szemléletmód, hogy a nő elsődleges feladata a háztartás vezetése, és sok férj nem nézi jó szemmel, hogy ha a családanya eljár dolgozni.

A polgármester meglátása szerint a foglalkoztatás bővítése érdekében kulcsfontosságú lenne, hogy több ember tudjon jogosítványt szerezni. Erre viszont a helyieknek nincs pénzük, és erre támogatás sem érhető el. A rossz közlekedés miatt a helyiek be vannak zárva a faluba: hiába szereznek a fiatalok szakképzettséget, például pék vagy cukrász, de nem kapnak munkát, mert nem tudnak odaérni a munkahelyre reggel időben. A környező települések példája azt mutatja, ha mobilabbak az emberek több embernek van munkája: egy autóval már 5 ember el tud járni (pl. Erdőkertesről sokkal többen járnak el dolgozni).

Össességében a falu aktívkorú lakosságának mintegy 70%-a dolgozik a helyi szakemberek becslése szerint.

6.4.4 Köznevelés és közoktatás

A helyi óvoda és iskola fenntartását a Máltai Szeretetszolgálat 2011-ben vette át az önkormányzattól.

Az óvoda férőhely kapacitása 80 fő, az évente beíratott gyerekszám a faluban élő korosztályos gyerekek száma szerint fluktuál. Jelenleg 50 gyerek van beíratva. Az **összes gyerek halmozottan hátrányos helyzetű**, BTM-es gyerek kevesebb van még óvodában, súlyos magatartás zavarral rendelkező nincs köztük.

36. ábra Óvodába beíratott gyerekek száma

Forrás: TSZA

A stábot 5 óvónő, 1 pedagógiai asszisztens és 3 dajka alkotja, az utóbbiak helyi lakosok. A szakmai létszám elegendő, de többen is nyugdíj előtt állnak. Augusztusban két fejlesztő pedagógus járt az

óvodába, az iskolakezdőket készítette fel. Logopédusra nagy szükségük lenne, de nincs kapacitás a környéken, aki van az leterhelt, nem is tudna külön-külön foglalkozni a gyerekekkel, amellet hogy a díjuk is magas. Az óvoda nyáron is működik.

A gyerekek eltérő rendszerességgel járnak, ami elsősorban a családi háttértől függ. Akiknek dolgoznak a szülei, ők rendszeresen járnak, időben beérnek reggel. Ahol viszont a szülők nem dolgoznak, ott többet hiányoznak, később jönnek, mivel este is későig fenn vannak. Az évszak is befolyásolja az óvodába járást, a hátrányosabb helyzetű családoknál előfordul például, hogy télen rokonokhoz költöznek, mert nem tudják fűteni a házukat.

A gyerekek fejlettsége is nagyon eltérő. A Biztos Kezdet Gyerekház hatása nagyon érződik, ezek a gyerekek jobban fejleszthetők, eleve előrébb tartanak. Az is pozitívum, hogy a gyermekházban az anyával vannak együtt, aki szintén sok mindent megtanul, arról hogyan kell foglalkozni a gyerekekkel. Akik nem járnak gyermekházba nehezebben fejleszthetők, egy-egy hosszabb szünet után mindent újra kell kezdeni velük a fejlesztést. 2020 nyarán (július 1-től) az összes munkanélküli felnőtt közfoglalkoztatásban volt, ezért mindenki járt óvodába.

A nyár alatt a foglalkozásokat játékos formában tartják. A fociban és zenében több kiemelkedő gyerek is van. Az iskolával most tartottak először egy kéthetes tábor azoknak a gyerekeknek, akik szeptembertől iskolába mennek abból a célból, hogy jobban felkészítsék az iskolára. Minden évben rendeznek óvodás ballagást, amire a „végzős” gyerekek műsorral készülnek. A családok életében ez nagy esemény, minden szülő, sok rokon ott van az eseményen. Gond, hogy nincs olyan terem a faluban, ami alkalmas lenne az ilyen rendezvények szervezésére.

Az óvodában jelenleg 5 védelembe vett gyerek van, a rossz szociális és lakhatási körülmények miatt. A gyámügyi hatóság a házukat életveszélyessé nyilvánította, ha nem teszik rendbe, akkor ezeket a gyerekeket kiemelik a családból. A házak felújítását a Málta tervezi a „Felzárkózó települések” programból. (Ld még 4. fejezet)

A gyerekek tisztán és gondozottan járnak óvodába, mégis nagy gondot okoz a fejtetű. A szülők nehezen értik meg, hogyan kerüljék el az újrafertőzést. A jelenlegi védőnőnek van tekintélye, ő nagyon szigorúan veszi ezt a problémát. Alultáplált gyerek nincs, de nem élnek egészségesen, kevés olyan gyerek van, aki megfelelően étkezik otthon. Reggelire sok szülő inkább megveszi a péksüteményt, mint otthon készítsenek reggelit. Sajnos a gyümölcsnap nem lett sikeres, nem vittek gyümölcsöt a szülők. Ezen a téren fejleszteni kellene a szülőket az óvodavezető szerint, pl. egészségnap szervezésével.

Az óvónők jól ismerik a családokat, már csak azért is mert a dajkák helyiek. Szülőkkel általában nincs probléma, nagyrészükkal szót lehet érteni, néha gondot okoz a szabályok betartatása. Szülői értekezletre is egyre többen járnak: „19 gyerekből 9-nek eljöttek, ez már jó”.

A család a gyereken keresztül formálható. Az óvónők kijárnak családlátogatásra, a védelembe vett gyerekekhez gyakrabban. Ők is közreműködnek abban, hogy megelőzzék a gyerekek kiemelését. A gyámhatóság felé csak a végső esetben jeleznek. Járvány alatt hetente vitték a dajkák a feladatlapokat ki a családokhoz (kicsiknek színezőt), és érte is mentek.

Szülők elvárják az óvodától, hogy rendben legyen minden, de óvoda után, mikor hazaviszik a gyerekeket, kevésbé figyelnek rájuk. Ezért arra próbálják a szülőket rávenni, hogy legalább a kisebbeket csak alvás után vigyék el, mert erre nagy szükségük van. Ez ott probléma, ahol a szülők nem dolgoznak.

Több családnál kuszák a családi kapcsolatok. A fiúk többnyire az apa nevére, lányok az anya nevére vannak anyakönyvezve. Gyakran más név szerepel a születési anyakönyvi kivonatban, mint a TAJ kártyán. A lakcímbeljelentés is bonyolult, máshol laknak, mint ahova bejelentve van.

A helyi gyerekek túlnyomó többsége a Málta által működtetett helyi általános iskolába jár. A beíratott gyerekek száma így a korcsoportos gyerekek számától függ. Jelenleg 111 gyerek van beíratva az iskolába (az iskola kapacitása 200 fő), közülük 109 fő halmozottan hátrányos helyzetű gyerek, 23 fő BTM-s, 23 fő SNI-s és 3 fő középsúlyos értelmi fogyatékos. Évfolyamonként egy 11-16 fős osztály van.

37. ábra Az általános iskolás és a napközis tanulók száma

Forrás: TSZA

A szülők más iskolába nem is nagyon tudják elvinni a gyerekeket, mert a hevesi iskolákba nem veszik fel őket, máshova meg nincsen buszjárat, és a környező falvak iskoláiban is magas a roma gyerekek aránya. Mielőtt a Málta átvette az iskolát csak egy épületben folyt a tanítás, délelőtti és délutáni tanítási rendben, mert nem volt elég osztályterem. A Málta az iskola melletti épületet átalakította és felújította, 4 osztály abban az épületben működik. Tornaterem van, de nem elég nagy, viszont nagy udvar van foci pályával. Szintén a Málta indította el a napközit, ami az első években csak az alsósoknak volt, utána a felsősöknek is, de 2017-től 6. osztálytól a felsősök a tanodába járnak, 1-2 kivétellel az összes gyerek.

A 2020-2021-es tanévet 14 fő pedagógussal kezdték, alsós tanítóból és felsős szaktanárokból is hiány van. A szaktanár hiányt a fenntartó úgy oldja meg, hogy a fenntartó alkalmaz tanárokat, akik a térség iskoláiban fognak tanítani, míg tanítót az iskola fog felvenni.

Az iskola irányítását tavaly vette át az új igazgatónő, aki célul tűzte ki az iskola pedagógiai programjának megújítását annak érdekében, hogy jobban illeszkedjen a hátrányos helyzetű gyerekek igényeihez. A program erősen koncentrál az alsós évfolyamokra, ahol lassabban fognak haladni, mint az a normál tanrendben meg van szabva. Az első osztályban az írás-olvasás tanulásának megkezdése előtt egy hosszabb előkészítő időszak van. A felsőbe való átmenet is hangsúlyt kap, 5. osztályban az alsós tanítónők maradnak, a szaktárgyak egy részét ők fogják tanítani, ahogy a napközit és készségtárgyakat is. Az ötödikben még a gyerekeknek a tanulási módszertan, érzelmi támogatás fontosabb mint hogy az új tárgyakat szaktanár tanítsa. A kooperatív tanítási módszer elemeket is beépítik, az igazgatónő ezt a képzést már elvégezte és a kollégákat is inspirálja erre. Több alternatív elem beépítését is tervezi, például gyerekjógát, és a padlórobot programozás foglalkozásokat, mely utóbbi több készséget is jól fejleszt (pl. algoritmikus gondolkodás) és a kollégák is egyszerűen meg tudják tanulni a használatát. A gyerekek digitális tudás terén is nagyon le vannak maradva és a pedagógusoknak is szükségük van a digitális eszközhasználatról való ismeretek bővítésére, ezt kérték is a fenntartótól. Az iskola most kapott laptopokat és asztali számítógépeket, és vannak digitális táblák is.

A Málta oktatási szektorán belül létrehoztak egy implementációs csoportot, amely az oktatás módszertani fejlesztésekkel foglalkozik, ebben benne van a hejőkeresztúri iskola igazgatónője is. A Málta által fenntartott iskolák mindegyikének van egy intézményi felelőse, aki szakmailag szintén

támogatja a módszertani fejlesztés folyamatát. Elkezdtek bevezetni az eDia mérést (elektronikus diagnosztikus mérési rendszer), mely digitális úton méri a gyerekek olvasási és számolási készség szintjét. Ehhez kaptak a Máltától tableteket és laptopokat.

A járvány előtt az iskola kapott 50 tabletet, amit 4 osztály tanulói kaptak meg az otthoni digitális oktatásban való részvételhez. A diákoknak négy előkészítő órát tartottak és utána hazavihették a tableteket. Annak ellenére, hogy nagyon szkeptikusak voltak azzal kapcsolatban, hogy milyen állapotban és hányat fognak visszakapni, nem volt különösebb probléma ezen a téren.

Két gyógypedagógus jár rendszeresen a pedagógiai szakszolgálattól hetente kétszer 16 órában, egy foglalkozáson 3-4 gyerek vesz részt. Ezenkívül egy érettségizett kolléganőjük van, aki most végzi a gyógypedagógiát, és van egy nyugdíjas fejlesztő tanáruk. Logopédusuk nincs, pedig nagy szükség lenne rá. Szexuális felvilágosítást a védőnő tart.

Nyáron szerveztek 2 hetes napközis táborot, idén 43 fő iratkozott be rá, a programban volt fejlesztés és gyakorlás is, de sok egyéb program, kézműveskedés, tanyalátogatás állatok megismerésére, kirándulás. Vannak a Málta által szervezett ott alvós táborok is, pl. Bükkszentlelken, Szimfónia program tábora a Balatonnál.

Gyerekeknek délután sok foglalkozást tartanak, vannak táncórák (klasszikus, hip-hop), van foci is (részt vettek a Bozsik programban), és sok zene, a Málta Szimfónia programja keretében hetente háromszor. Kirándulásokra, kulturális programokra is elviszik a gyerekeket lehetőségek szerint: voltak a Fővárosi Nagycirkuszban, Mikulás gyárban, felsősökkel jótékonyági koncerten. A faluban egyébként gond, hogy semmilyen szórakozási lehetőség nincs és a közlekedés miatt a közeli településekre sem tudnak eljutni.

A hiányzások nem okoznak problémát, inkább a bukások. Azok a gyerekek érintettek, akiknek nem rendezett a családi háttere. Gyerekek magatartásával vannak problémák, de nem olyan súlyosak, a verbális agresszió viszont nagyon elterjedt a gyerekek körében. Tettlegesség a gyerekek körében ritkán vannak, most volt egy esetük, amikor egy fiú bántalmazott egy lányt (rendőrség is kinn volt, fegyelmet kapott a fiú). A családokon belül van bántalmazás, elsősorban nem a gyerekek, hanem a nők felé. Drog, alkohol probléma a faluban, de az iskolában nem jelenik meg. Tartanak prevenciós előadásokat kisebbeknek és nagyobbaknak is.

A továbbtanulást tekintve siker, hogy a 2019/2020-as tanévben minden 8. osztályosukat felvették középiskolába. Tartanak pályaválasztási tanácsadást is, a pedagógiai szakszolgálat segítségével.

Középiskolába a hevesi és egri szakiskolákba járnak elsősorban. Hevesen van pl. pék, cukrászképzés, Egerben és Gyöngyösön kereskedelmi szakiskola. Az utóbbi két városba napi ingázással nem tudnak eljutni a gyerekek, így kollégiumban laknak, amit sokan nehezen bírnak és sok szülő sem szereti, ha távol van a gyerek, inkább – mondják - segítsen otthon. A gyerekek is érzik, hogy kilógnak a többiek közül, öltözködésben is például. A középiskolát ezért csak kevesen végzik el. Éppen ezért most szeretnék szorosabban követni a gyerekek középiskolai tanulmányait, a kollégistákét is. Egyébként a tanodába tartanak a középiskolásoknak is korrepetálást.

6.4.5 Szociális helyzet

A szociális segélyek és szolgáltatások a faluban elérhetőek. A munkanélkülieknek járó FHT támogatást az aktívkorúaknak mintegy 10-13%-a kapta. EGYT-ben viszont csak 1-2 fő személy részesült. Nyugdíjszerű ellátások száma csökken a faluban.

Önkormányzat a települési támogatások keretében nyújt eseti és rendszeres támogatásokat is, melyekből ki kell emelni a létfenntartási és lakásfenntartási támogatást. A létfenntartási támogatás alkalmanként legfeljebb 5000 Ft. A lakásfenntartási támogatás rendszeresen adható, mértéke havi 5000-8000 Ft lehet, és a ház, udvar, ház környezetének részletesen szabályozott rendben tartásához kötött. A települési adósságszolgáltatás a szemétdíj tartozással kapcsolatban elérhető csak. A szociális tüzelő támogatást december elején kell benyújtani a támogatás viszont csak februárban érkezik, mértéke 15 q fa/szén. Az elmúlt években az önkormányzat évi 4-5 millió Ft-ot költött segélyezésre. A támogatottak száma 322 fő, 2017-ben 369 fő, míg az azt megelőző évben csak 226 fő.

20. táblázat Állami transzferek, segélyek és gyermekjóléti ellátások adatai

	2015	2016	2017	2018	2019
Egészségkárosodási és gyermekfelügyeleti támogatásban (EGYT) részesítettek havi átlagos száma	1	3	2	2	n.a.
Foglalkoztatást helyettesítő támogatásban (FHT) részesítettek havi átlagos száma (fő)	44	33	39	56	n.a.
Nyugdíjban, ellátásban, járadékban és egyéb járandóságban részesülők száma (fő)	84	71	61	60	n.a.
Települési támogatásban részesítettek száma (pénzbeli és természetbeni) (fő)	130	226	369	322	n.a.
Rendszeres gyermekvédelmi kedvezményben (RGYK) részesültek száma (fő)	279	289	298	288	
Védelemben vett gyermekek száma 2016-tól (fő)	n.a.	20	35	45	36

Forrás: TSZA

Tarnabodon halmozottan vannak jelen a szociális problémák összefüggésben a generációkon áthúzódó alacsony képzettséggel, munkanélküliséggel, az abból adódó rendkívül alacsony jövedelemmel, rossz lakhatási körülményekkel és rendszertelen életmóddal. Bár a szegénység általános a faluban, extrém mélységű szegénységben kb. 25 család él a Málta helyi munkatársai szerint.

Mint a munkaerőpiaci helyzetelemzésnél láttuk, az utóbbi években több család foglalkoztatási helyzete is javult, sokan rendszeresen dolgoznak, ami érződik a családok jövedelmi helyzetében is, sok család jövedelme emelkedett. A háztartásgazdálkodási hiányosságok - pénzbeosztás hiánya, az impulzív költsékezés - azonban általánosak a családok körében. A magasabb jövedelmű családoknál is észlelik a nem megfelelő költségeket, a megnőtt jövedelemmel az igények is megnőttek, amit abból érzlelnek a Málta munkatársai, hogy hónap végén / második felében nem csak a súlyos szegénységben élő, hanem a jobb helyzetű családok is segítségért fordulnak hozzájuk.

Télen a fűtés továbbra is sok családnak jelentős gondot okoz, felemészti a családok anyagi erejét, két kályhát sem tudnak kifűteni. Az önkormányzati tüzelő támogatás csak februárban érkezik meg, továbbá gond, hogy gyakran szenet kapnak, ami a fatüzelésű kályhákba nem jó. Ezért a Málta is igyekszik ebben segíteni, alkalmanként 1-2 talicska fát tudnak adományozni a legrászorultabbaknak.

Az eladósodás szintén állandóan jelenlévő probléma, összefüggésben az alacsony jövedelemmel és a nem megfelelő háztartásgazdálkodással. A családok magánszemélyeknek és közmű vállalatoknak tartoznak leginkább. A pénzügyi hitelek kevésbé jelennek meg, bankok nem hiteleznek a családoknak az alacsony és gyakran nem bejelentett jövedelmük miatt (így jelzáloghitel sincs). Provident típusú hitelek vannak, de a helyi szakemberek szerint nem túl nagy számban. Uzsora viszont még mindig van, bár sokkal kisebb mértékben mint korábban. Elterjedt viszont a boltosnak való tartozás és olyan magánembereknek, akik nagyobb tételben vásárolnak élelmiszert, tűzifát, cigarettát, majd hitelbe adják a családoknak, melyet kétszeres áron kell a kölcsönt kérőknek megfizetniük.

A lakhatással kapcsolatos adósságok jelentősek, összegükben viszont viszonylag korlátozottak, mert a közművállalatok már viszonylag alacsonyabb tartozás esetén kikapcsolják a szolgáltatást. A vízművek már 50 ezer Ft-nál lép, ezért van több családnál (kb. 10 család) is kikötve a vízszolgáltatás. Az elektromos áram kikapcsolása gyakran áramlopás miatt történik, ami a visszakötéssel és a büntetéssel együtt 300 ezer Ft terhet ró egy családra. Az áramszolgáltató (ÉMÁSZ) engedélyez részletfizetést és kártyásóra felszerelését is, de legfeljebb a kamattartozást engedi el, a büntetést nem. Végrehajtási eljárások keretében a családok számláját inkasszózzák, és hiába nem lehet a családi pótlékra behajtást foganatosítani, a bankszámlán az összeg nincs nevesítve.

A Máltának korábban volt külön adósságkezelési szolgáltatása Tarnabodon pályázati finanszírozásból, melyben volt külön adósságokkal foglalkozó szakember. Ez már nincsen, a munkatársak szociális munka keretében próbálják a családok helyzetét e tekintetben is rendezni: közműszolgáltatókkal tárgyalnak, törlesztési tervet készítenek, jövedelem beosztásban segítenek.

Családon belüli erőszak több családnál jelen van, de a szociális szféra és a Málta munkatársai is sok esetben tehetetlenek. Az érintettek nem beszélnek róla. A Málta helyi munkatársai úgy gondolják, hogy a probléma kezelésére, enyhítésére nekik is módszertani segítségre van szükségük.

A gyermekvédelmi problémák a súlyos szülői elhanyagolással, a rossz, egészségtelen lakhatási körülményekkel és az alacsony jövedelemmel vannak összefüggésben, a családból való kiemelések is gyakran ezért történnek. A 2019-es évben összesen 36 gyerek volt védelemben a faluban, míg az előző években 20 és 45 fő között alakult a számuk. 2018-ban 10 tarnabodi gyerek volt szakellátásban.

A Málta helyi munkatársai együttműködést alakítottak ki a járási szinten működő Heves Város Gyerekjóléti Központtal és Családsegítő Szolgálattal, Málta része lett a jelzőrendszernek. Jelenlegi gyakorlat szerint védelembé vétel esetén a központ értesíti a Máltát is, a családgondozóval együtt szoktak kimenni a családokhoz probléma esetén. A Málta alapvető célja, hogy a családból való kiemeléseket megakadályozza, ennek érdekében igyekszik a kiemelés közvetlen okát elhárítani és hosszabb távon is kezelni a felmerülő problémát. Jelenleg van olyan 3 család, amelyeknek a lakóháza életveszélyessé vált és ezért a hatóságok a gyerekek családból való kiemelését helyezték kilátásba. Annak érdekében, hogy ezt megakadályozza a Málta segít felújítani a családok házáat (ld. még 4. fejezet)

6.4.6 Lakhatás

Tarnabodon a lakások száma a 2011-es Népszámlálás óta változatlan, 227 db. A 2010. év statisztika adata még 279 db lakást (vagyis 51 lakással többet mint a Népszámláláskor) jelölt, ami azt jelzik, hogy az azt megelőző években ennyi lakás semmisült meg, bontottak le engedély nélkül. A helyi tapasztalatok szerint a lakosok az elvándorlás, halálozás miatt üressé vált házak egy jó részét elhordják, bár az önkormányzat maga is bontott le romos házakat, a településképe és a közbiztonság javítása érdekében. Új házak nem épülnek.

A lakások túlnyomó része 2 vagy 3 szobás, vezetékes vízzel és árammal ellátott, de vezetékes csatorna és gáz nincs bevezetve a faluba. A falubeliek anyagi helyzetét ismerve a polgármester ezt nem is szorgalmazta. Alapvető közmű hiány tehát ott van, ahol azt tartozás miatt kikapcsolták.

Az alapvető probléma a házak rossz állapotával van összefüggésben, némelyik közelíti vagy eléri az életveszélyes kategóriát. A házak jelentős része vályogból készült, nincs megfelelő alapja. Az alacsony minőségű lakások aránya (komfortnélküli, félkomfortos) 61% (2011, Népszámlálás adat). Ezekből következően sok az egészségre veszélyes lakás, ami a nedvességből, penészes falakból fakad. A higiéniai körülmények is gyakran nagyon rosszak, különösen a túlszűfolt házakban. Bár átlagosan egy lakásra 3 személy jut, nem ritka a sok (5-6) gyerekes és a több generációs családok sem. A túlszűfolttságot az is fokozza, hogy ha valakinek a háza tönkre megy, nem tudja fűteni a saját házát vagy csak visszatér a faluba, akkor rokonokhoz költözik, így több család is lakik egy lakásban. A rossz higiéniai viszonyokat jelzi a patkány és tetű probléma is.

A falun belül található egy szegregátum, mely a „szocpolos” sorházak körül alakult ki. A KSH szegregációs mutatójának megfelelően lehatárolt területen valójában a falu lakosságának nagyobb része él, kb. 570 fő.

A településen a lakások piaci értéke alacsony, legfeljebb 1,5 millió Ft-ért lehet eladni az itteni ingatlanokat. A családok közül kevesen tudják felújítani, karbantartani a házukat. Se pénzük, se szaktudásuk nincs rá. Több ingatlan tulajdonviszonya nem rendezett, a tulajdonosok gyakran nincsenek átvezetve az ingatlan-nyilvántartásba adásvételkor.

A fiatalok közül volt olyan, aki igénybe vette a CSOK-ot és a babaváró hitelt. A Máltánál elérhető mikro-hitel konstrukció is, 2-300 ezer Ft-ot lehet felvenni kedvező kamatozású hitelként.

6.4.7 Egészségügyi helyzet

A faluban házi orvosi szolgáltatás elérhető, a házi orvos heti háromszor jár ki egy héten, vegyes praxisban rendel (felnőtteket és gyerekeket is ellát). Védőoltások, szakorvosi vizsgálatokra Hevesre, míg kórházi kezelésekre Egerbe kell járni. A családoknak segítenek időpontot kérni és, ha szükséges az odajutásban is segítenek mind a Málta munkatársai, és az önkormányzat is a falubusz szolgáltatással.

Daganatos megbetegedések gyakoriak, a felvilágosító programok hatottak az emberekre, a többség komolyabban veszi a szűréseket, járnak a vizsgálatokra. A vizsgálatok szervezésében szükségük van a munkatársak segítségére. A Málta munkatársai a helyiek beszámolóiból azt szűrik le, hogy Egerben az egészségügyi ellátásban gyakran lekezelőek az itteni roma emberekkel.

A korai halálozás problémája a település korszerkezetében is látszik, a 65 évesek és azon felüliek száma 43%-kal csökkent 2009- és 2018 között.

Szenvedélybetegség sokakat érint, az alkoholizmus általános probléma, míg a kábítószer használat (pl. kristály) a fiatalokra jellemző már 14 éves kortól, bár egyes vélemények korábbra teszik a szerhasználat megkezdését (ezt viszont az iskolában nem érzékelik).

Gyerekorvos jelenleg nem rendel Tarnabodon. Korábban a káli gyerekorvos járt ki, ezt most nagyon hiányolják a családok. Hevesre is járnak gyerekorvoshoz, oda busszal könnyebb eljutni.

Védőnői szolgálat heti 40 órában, tehát a hét minden napján jelen van a településen. A védőnő rendelője a Biztos Kezdet gyerekház épületében van. Az iskolában és óvodában is ellátja a védőnői feladatokat, és a családokhoz a gyerekeletkorától függően rendszeresen jár ki. A terhes anyák kivétel nélkül igénybe veszik a védőnői szolgáltatást.

A korai gyerekvállalás még mindig probléma, ez inkább azt jelenti, hogy 16-18 éves kor között szülnék a problémával érintett lányok, annál előbb nagyon ritka (évi 1-2 eset, de például 2019-ben nem volt). A tudatos családtervezés, az ezzel kapcsolatos gondolkodás és ismeretek hiánya még mindig probléma a családok többségénél.

A koraszülések az országos átlagnál magasabbak, azok kétszerese (9%) és a kis súlyú gyerekek aránya is 2%-kal magasabb az országos átlagnál. Csecsemőhalálozás viszont nem fordul elő. Bár van tudomása a falubeli drog problémáról, a kismamáknál ez a probléma még nem fordult elő a védőnő szerint.

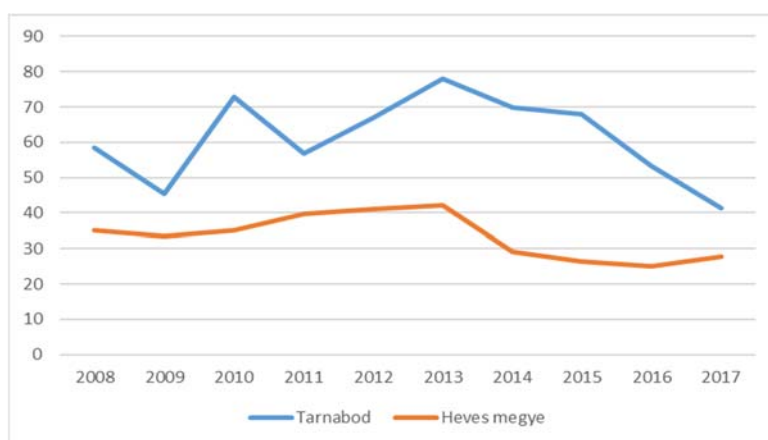
A védőnő az egyik legnagyobb problémának a rossz lakáskörülményeket és higiéniai viszonyokat tartja, ami a gyerekek fejlődésére is kihat. A fejtetű is azokban a családokban jelenik meg elsősorban, akik rossz higiéniai körülmények között élnek, kiirtani nehéz, mert a felnőttek is elkapják.

A védőnő és a helyi Málta munkatársak együttműködése nagyon szoros. A védőnő a mindennapi helyi közös munkán kívül több helyi és térségi fejlesztési projekteken dolgozik, így a járási Gyerekesély Programban egészségügyi koordinátor és a tarnabodi gyerekházban és tanodában felvilágosító előadásokat tart.

6.4.8 Közbiztonság és devianciák

A település kedvezőtlenebb közbiztonsági helyzetét mutatja, hogy Tarnabodon relatíve magasabb a bűncselekmények száma, mint a megyében. Főként a kisebb súlyú bűncselekmények gyakoriak: tűzifa, bicikli, élelmiszerlopások, ami megfelel a rossz szociális helyzetű, leszakadó települések általános tendenciáinak.

38. ábra A regisztrált bűncselekmények száma Tarnabodon és Heves megyében, ezer lakosra (db)

Forrás: LEADER

Az önkormányzati vezetés szerint a drogterjesztés nagy probléma településen, helybeli terjesztők is vannak. A helyiek tudják kik vesznek részt a terjesztésben, de sikeres intézkedés még nem történt, 2020-ban két házban volt razzia emiatt, eredménytelenül. Drogfogyasztásban elsősorban a 14-20 éves korosztály veszélyeztetett főként, de egyesek szerint ennél fiatalabbaknál is előfordul.

Prostitúcióban érintettek a nők, de a helyi szervezetek nem tudják milyen mértékben. Mindenesetre a faluban nincs jelen, a főutak mentén jellemző a probléma. Uzsora továbbra is létezik. A Málta is azért vette meg a helyi boltot az ÁFÉSZ-től, hogy megakadályozza, hogy helyi uzsorás kezébe kerüljön.

A falu egyes részein, ahol koncentrálódik a mélyszegénység, továbbra is jellemző, a házak elbontása, illetve, hogy lakott házakról is lelopnak hasznosítható dolgokat (pl. sorházas rész).

6.4.9 Helyi szervezeti kapacitások

A Máltán kívül, egy civil szervezet van jelen a településen a „Tarnabod és Mi” csoport, ami adományokat oszt és havonta egyszer szervez közös főzést és gyerekprogramokat. Ezenkívül még több család jár a verpeléti Hit gyülekezetbe, ők a faluban is rendszeresen tartanak gyűlést.

A Roma Nemzetiségi Önkormányzat (RNÖ) is aktív, szerveznek ünnepeket, adományokat is osztanak ilyenkor gyerekeknek. A szervezet elnöke szerint szeretnének szociális téren is aktívabbak lenni, de erre nincsen forrásuk. Gondolkoznak egy jövőbeni szociális szövetkezet létrehozásában, ez ügyben gyűjtenek tapasztalatokat más szervezetektől, próbálnak aktívak lenni más települések roma vezetőivel való kapcsolattartás terén is. A faluban volt már egy próbálkozás szociális szövetkezet működtetésére, de az végül megbukott.

6.4.10 Helyi társadalmi rétegződés

A helyi társadalom elsősorban a mélyszegénység mentén bomlik ketté. A helyi szakemberek becslése szerint 20-30 család tartozhat ebbe a körbe, ami 15-20%-át teheti ki a falu népességének. Rájuk általánosan az jellemző, hogy sok gyerekes, gyakran nem stabil családok, nem vagy csak ritkán, alkalmilag van munkából származó jövedelmük, egészségügyi és mentális gondok is hozzájárulhatnak a család rossz helyzetéhez. Nagyon rossz minőségű házakban laknak, rossz higiénia és egészségre ártalmas körülmények között. Körükben gyakoribb a gyerekek elhanyagolása, nem megfelelő gondozása, gyakori krízishelyzetek, amiért őket fenyegeti elsősorban a gyerekek családból való kiemelése.

A felső réteget azok a családok jelentik, akiknek sikerült plusz erőforrásra szert tenniük, ilyen például az autó és jogosítvány, ami által sokkal mobilabbak, tudnak munkát szervezni és másokat is tudnak szállítani. Ebbe a csoportba tartoznak az illegális tevékenységet folytatók is, pl. uzsorások, esetleg drog kereskedéssel foglalkozók, illetve olyan fél illegális tevékenységek, mint a nem bejelentett kereskedéssel foglalkozó vállalkozásszerű tevékenységek. Arról nincsen információ, hogy ebbe a rétegbe hány család/személy tartozhat.

A „középső réteghez” tartoznak a legtöbben, helyzetük az elmúlt 5-6 évben javult a növekvő munkalehetőségeknek köszönhetően. Az ő körükben vannak olyanok, akik rendszeresen dolgoznak, ezért magasabb jövedelemmel rendelkeznek. Ugyanakkor az igényeik (érthető módon) is megnőnek, többet költenek. Az, hogy mire elég ez a jövedelem, elég-e egy tényleges tovább lépésre, házak felújításra, autó megvételére, nem igazán tudjuk. Az viszont látszik, hogy nagy része a családoknak nem takarít meg, éppen ezért helyzetük egy újabb gazdasági sokk esetén, hirtelen rosszabbodhat.

Az interjúkból az is kiderült, hogy a helyi társadalom rokonsági viszonyok mentén megosztott, a szűkös erőforrásokért ezek a családok versengenek egymással, amiből származnak konfliktusok is. Ilyen volt a közfoglalkoztatással kapcsolatos konfliktus is, melyet a közel múltban próbált rendezni a helyi közösség az önkormányzat vezetésével.

6.4.11 Eddigi fejlesztések

Az eddigi fejlesztések jelentős része a Máltához kötődik. Az önkormányzat 2020-ban kezdett nagyobb fejlesztésekbe a Magyar Falu Program (az MFP) keretében. Mivel Tarnabod bekerült a Belügyminisztérium Felzárkózó települések programjába, ezért pályázat nélkül fér hozzá a fejlesztési források egy részéhez az MFP-ből. A fejlesztések, melyek az alábbi elemeket foglalják magukba, 2020-ban kezdődtek meg:

- az egész falut lefedő, a rendőrséghez bekötött közbiztonsági kamerarendszer kiépítése,
- közterületi karbantartó eszközök vásárlása (kistraktor, fűnyíró, áramfejlesztő stb.)
- falubusz vásárlása a tömegközlekedés hiányosságainak pótlására, melyet az idősgondozáson túl szociális feladatok ellátására is használnak (pl. középiskolába és munkahelyre való eljutást segíti)
- két utca burkolatfelújítása a faluban.

Szintén az MFB-ből, de a pályázati forráskeretből szeretnék még felújítani az óvoda önkormányzati épületét és az udvart, orvosi rendelőt, polgármesteri hivatal épületét és a temetőben a ravatalozót. Továbbá tervezik még a falugondnoki szolgáltatás elindítását és egy ifjúsági ház létrehozását számítógépekkel, internettel és pl. csocsóval felszerelve. Az utóbbi azért nagyon fontos, mert a fiataloknak nincs helyben olyan szabadidős tevékenységekre alkalmas terük, ahol értelmesen eltölthetik az idejüket.

Az egész falu szempontjából fontos tervezett, de nem az önkormányzat által megvalósítandó fejlesztés még a bekötő út felújítása. Ezt 2020-ra végéig ígérték, hogy elkészül, ami valószínűleg későbbre fog tolni.

6.4.12 Önkormányzati tervek

Az önkormányzat alapvetően támogatóan áll a Málta által a településen végzett munkához. A település polgármestere 20 éve van a pozíciójában, tehát végig kísérte a Málta Jelenlét programjának alakulását a kezdetektől fogva. Szerinte a Málta jelenlétének elfogadásához olyan 5 évre volt szükség, de jelentős szellemi tőkét hozott a faluba. A Málta nélkül a helyi intézmények nagy valószínűséggel már megszűntek volna, az óvodát az önkormányzat nem lett volna képes fenntartani, és meg volt a veszélye, hogy általános iskola felső tagozata is megszűnik, átkerül Tarnazsádkba, ami ugyanúgy szegregált iskola. Az alpolgármester, aki egyben az RNÖ elnöke is, évek óta részt vesz a mezőgazdaság jellegű programok szervezésében, így a Máltával is együttműködik a Kiskert programban.

Az önkormányzati vezetés két kulcsterületet lát, amiben változást kell elérni. Az egyik a falu bezártságának oldása a rossz közlekedési lehetőség miatt, a másik pedig a lakosság, különösen a fiatalok képzettségi szintjének javítása. A kettő egymással összefügg és együtt képesek javítani a helyiek rendszeres munkába állásának esélyeit. A közlekedési lehetőségek javítását szolgálta a falubusz beszerzése is, mely lehetőséget ad a közeli buszjáratok és a térségi szolgáltatások elérésére. De nagy előre lépést jelentene az is, ha több helyi embernek lenne lehetősége a jogosítvány megszerzésére, aminek a segítségével, saját forrásait is hozzátevé, maguk lennének képesek megszervezni munkába járást „*egy leszakadt Ladával 5 ember tud már munkába járni*”. Ugyanakkor a vezetés szerint az is fontos, hogy a helyi emberekre támaszkodva, az ő erőforrásait használva a falu gazdasági kapacitása, munkahely lehetőségei is növekedjenek.

6.5 Beavatkozási területek

A Málta Jelenlét programja 2004 óta bővül fokozatosan újabb egymásra épülő fejlesztésekkel. Az alábbiakban ennek lépéseit tekintjük át:

A Málta 2004-ben érkezett meg a településre, ekkor indította meg a Befogadó falu programot a Tutor Alapítvánnyal együtt illetve az akkori szociális ügyekért felelős minisztérium támogatásával, azzal a céllal, hogy az innen illetve más vidéki településekről elszármazó, és Budapesten hajléktalanná lett családokat visszaültesse a falu életébe. Ugyanakkor szembesült a társadalmilag és gazdaságilag peremhelyzetre sodródott falu problémáival, a nagyarányú szegénységgel és munkanélküliséggel. Ezért a családi krízishelyzetek kezelésére irányuló szociális munka mellett, a kulcsproblémákra reagáló közösségi szintű beavatkozások kezdettől fogva a program meghatározó elemei voltak. A faluba költöző 8 családnak házakat vettek, melyeket a családokkal együtt felújítottak, emellett több ingatlant megvásároltak közösségi terek kialakítása és a már nem működő óvoda újraindítása érdekében. Így pl. a helyi kocsmából játszóházat alakítottak ki és ifjúsági tanácsadó irodát is létrehoztak, illetve a helyi igények alapján egy konditermet. A foglalkoztatási helyzet javítása érdekében több lábra épülő beavatkozásokat alakítottak ki: egy munkahelyre való eljutást szolgáló falubuszt helyeztek üzembe, ami a kezdetekben 50 főnek segített munkához jutni. A közmunka programban az önkormányzat 75 főt alkalmazott, és a Málta által megvásárolt ingatlanban egy újrahasznosításhoz kötődő, elektronikai bontüzem hoztak létre 2006-ban, ami 30 helyi embernek adott munkát. Az üzem tulajdonképpen védett foglalkoztatás jelleggel működött, a célja a régóta munkanélküli emberek munkavégzési képességeinek fejlesztése is volt, egyfajta mentorálással. Amikor elindult az üzem 100 fő jelentkezett a 30 állásra, végül a helyiekkel együtt határozták meg, hogy mik legyenek a kiválasztási kritériumok. A mezőgazdasági gazdálkodás fejlesztését célzó programokat is elindították a beköltöztetett családok és a helyiek számára egyaránt: kiskert művelést, háztáji állattartást és a helyi gazdálkodását segítették.

Biztos Kezdet Gyerekház 2010 óta működik a településen, bár az elődjeként működő Játszóház már évek óta foglalkozott kisgyermekes anyukákkal. A gyerekház 2011-től uniós finanszírozást nyert, jelenleg pedig hazai forrásból működik. A gyerekházban a szakmai vezető mellett két főállású helyi roma nő is dolgozik, egyikük már a program indulásától fogva. A program célja 10 éve változatlan, a csecsemőkortól kezdve 3 éves korig a kisgyerekek megfelelő fejlődését biztosítani, az anyák gyereknevelési kompetenciáit fejleszteni. Ezért a foglalkozásokon az anya-gyerek együtt vesz részt. A foglalkozások délelőtt vannak, reggel 8 órától, meghatározott napirend szerint: reggel szabad játék, kötetlen beszélgetés a szülőkkel, közös 10 órai, majd közös program fejlesztő játékokkal. Az egészséges életmódra, táplálkozásra nevelés fontos része a programnak, anyákkal szoktak közösen főzni is. Délután a gyerekház munkatársak családokat látogatnak, illetve az adminisztrációs munkát végzik.

Az óvodai visszajelzések alapján a gyerekház foglalkozásoknak mind a gyerek, mind pedig az anya szempontjából van hatása. A gyerekek fejlettebb készségekkel mennek óvodába és ott is jobban fejleszthetők, míg az anyák együttműködőbbek és rendszeresebb napirendet tartanak. A gyerekház az anyáknak abból a szempontból is fontos, hogy kimozdulhatnak otthonról és megbeszélhetik problémáikat (személyes, egészségügyi stb.), különösen a régóta ott dolgozó helyi munkatárs élvezzi a bizalmukat.

Átlag 15-20 család gyerekei járnak a gyerekházba, van, aki szinte naponta, van, aki csak hetente 1-2 alkalommal. 2020 szeptemberében 24 gyerekük ment óvodába. Szoktak nagyobb toborzási akciókat is szervezni, de egyébként is kimennek az újszülött gyerekek családjaihoz. A gyerekházba való becsábításnak leghatékonyabb módja a közösségi programok szervezése, például ünnepekkor, ezekre azok is szívesen eljönnek, akik nem járnak egyébként. A közös programok szervezésében az anyák is

aktívan részt vesznek. Ugyanakkor még mindig előfordul, hogy az apa nem engedi az anyát a gyerekházba járni (bár ezt többen csak kifogásnak használják a helyi munkatársak szerint).

A védőnővel nagyon szoros a kapcsolat, családokat gyakran együtt látogatják és rendszeresen egyeztet a gyerekház munkatársakkal, hogy melyik gyerek mivel van elmaradva, milyen fejlesztést igényel. Az anyukák többsége fiatal, most a legidősebb anyuka 30 éves volt.

A helyi iskola és óvoda 2011-ben került a Málta fenntartásába, a Málta az intézmények épületét és udvarát, részben az önkormányzattal együtt fokozatosan újítja fel. (Az intézmények munkájáról az előző fejezetekben írtunk.)

A Tanoda 2015 óta működik először szintén uniós forrásból, majd 2019-ben bekerült a hazai finanszírozású programok közé. A tanodának is volt előzménye, a finanszírozási háttér megszűnése miatt az akkor már nem működő ifjúsági iroda, illetve helyi munkatársak is tovább vitték a programot. A tanodában jelenleg 6 pedagógus dolgozik, ők külsős szaktanárok, matematika, magyar, drámapedagógus, és 3 fő fejlesztő pedagógus és egy helyi (korábban szintén tanodába járó) lakosú mentor. A foglalkozások 3 csoportban vannak, van, amikor korosztály szerint, van, amikor nemek szerinti bontásban, témától függően. A tanodába 30 gyerek van beíratva (6-7-8. osztályosok), de jóval több gyerek jár. Nyáron nyitott házként működnek, ilyenkor vannak napok, amikor 50 gyerek is megjelenik. Iskola idő alatt a gyerekek minden délután járnak: 14:00-16:00-ig tanulnak, 16:00-18:00-ig játszás van, közben uzsonna. Péntekenként már nem nagyon szoktak tanulni, addigra elfáradnak a gyerekek, ilyenkor közösségi játszás van: körjátékokat játszanak, kézműveskednek, főznek-sütnek, zenét hallgatnak, családias a hangulat. A tanoda udvara is alkalmas játszásra, programokra: az interjú készítésekor az új trambulín nagy szenzáció, van ping-pong asztal és focikapu is. Szerepjátékokat is szoktak játszani a gyerekekkel: közmunkás és nem közmunkás fizetésből hogyan lehet megélni. A pénz beosztása, a tudatosabb háztartásgazdálkodás nagy probléma a családoknál, gyerekek otthon nem tanulják meg. A tanodás gyerekek fele vesz részt a Szimfónia programban, az egyik Szimfónia programos fiút beválasztották a Snétberger programba, és felvették a miskolci zeneművészeti iskolába is.

A tanodában a szorosabb személyes kapcsolat kialakítása, a gyerekek személyes mentorálása óriási motiváló erő a gyerekek számára a tanulásban. Az iskolában erre jellemzően nem jut idő. A helyi tanodai mentor megfogalmazásában: *„A tanárok itt nem csak tanárok, hanem barátok, lelki társak is, akiknek bármit elmondhattunk. Otthon nem mindig van idő arra, hogy a szülők válaszoljanak a kérdéseinkre, de igazából választ sem tudnak adni.”* A tanoda a gyerekek személyiség fejlődéséhez is hozzájárul, a közös játékok során megtanulják elviselni a kudarcot és együttműködni egymással, betartani a közösségi szabályokat. 2019-ben mérték a gyerekeket tanév elején és végén, a mérés visszaigazolta a fejlődést.

Akik a tanodába jártak azoknak kb. 50%-a fejezi be a középiskolát a helyi mentor becslése szerint. A 2018/2019-es tanévben végzett tanodások (10 fő) mind mentek tovább tanulni, közülük 6-7 fő néha visszajár korrepetálásra. Korrepetálást péntekenként szokták tartani, mivel akkor jönnek haza a kollégiumból. Közülük egy lány ment férjhez, ő abbahagyta a tanulást, az ő családi háttere nagyon rossz volt. Az egyik volt tanodás fiú most Hevesre jár gimnáziumba és Máltás önkéntesként részt vesz a tanoda munkájában. Másik volt tanodás lány már leérettségizett, ő dolgozik az iskolában miközben a gyógypedagógiát tanul az egyetemen. Ezek mind inspiráló példák a tanodás gyerekeknek.

A Jelenlét módszertan romániai bevezetését célzó Társadalmi Felzárkózás (TF) programban (2018-2020) az egyik magyarországi mintatelepülés szintén Tarnabod volt. A TF program keretében Tarnabodon az Örkői Nő mint Esély mintaprogram bevezetése történt meg, illetve foglalkoztatási szolgáltatás és rendszeres közösségi programok szervezése zajlott. A TF programban egy munkatárssal

tudott bővülni a helyi stáb, aki a programokat szervezte, a megvalósításba pedig a meglévő munkatársak és helyi szakemberek is bevonódtak.

A Nő mint Esély program a fiatal lányokat és a kisgyermekes anyákat célozta meg. A fiatal lányok esetében a fő cél a kamaszkorral testi változásokkal kapcsolatos alapvető ismeretek átadása, a női szerepkörökről, jövőképről való beszélgetések voltak. A programok szervezésében a tanodával szoros volt az együttműködés, elsősorban az odajáró lányok vettek rajta részt, bár bárki más is bekapcsolódhatott. A testi ismeretekről, a személyes higiénáról a védőnő tartott előadást és beszélgetett a lányokkal, míg a pálya és iskolaválasztás és a jövőkép kialakításának témájáról a tanoda fejlesztőpedagógusa.

A kisgyermekes anyákkal szintén a védőnő tartott több alkalmas beszélgetést, de pszichológus is bevonásra került a programban. A terhességről, korai vetélésről szólt az egyik beszélgetés (a közösségben történt egy ilyen eset, ami többekben félelmet keltett), de szó volt a kisgyermekkel kapcsolatos egészségügyi kérdésekről, védőoltásokról, a kisgyerekkori hiszti kezeléséről, mozgásfejlesztésről is. A témák az anyák érdeklődésének megfelelően kerültek meghatározásra.

A rendszeres közösségi programok célja az volt, hogy a családok számára biztosítson a közösségi életbe való bekapcsolódási lehetőséget. A programokon keresztül a felnőttek elérése történt meg intenzívebben, akiket egyébként nehezebb elérni, és számukra kevesebb program lehetőség is van. A programok sokfélék voltak, közös főzések, vetélkedők, kézműves foglalkozások, ünnepek megtartása, kertészkedés. Egyes eseményeket a „Tarnabod és Mi” civil szervezettel közösen szerveztek.

Foglalkoztatási szolgáltatás a járási foglalkoztatási kirendeltség munkatársával együttműködve valósult meg. A kirendeltség munkatársa előadást tartott, illetve rendszeresen megosztott információkat a képzési lehetőségekről, állásajánlatokról. Az álláskereső ismeretek átadásával, tanácsadással is segítették azokat, akik motiváltak az elhelyezkedésre. A programok iránt elsősorban nők érdeklődtek. A képzésbe ugyanakkor senkit sem sikerült eljuttatni, mivel azok helyszíne a megye távolabbi városaiban voltak, a rossz közlekedési viszonyok miatt viszont az anyák délután nem értek volna vissza a gyerekeikért.

A Felzárkózó települések programja 2019-ben kezdődött meg és célja, hogy a 300 leghátrányosabb helyzetű települést szociális diagnózison alapuló komplex fejlesztési beavatkozásokkal segítse. Tarnabodon az alábbi programelemek megvalósítását tervezik:

- lakhatási helyzet javítása, aminek keretében 10 új szociális bérlakás épül (családi házak formájában) és mintegy 40 család lakóházának szükség szerinti felújítása történik meg,
- az egészséges lakókörnyezet megteremtése érdekében patkányirtás,
- kertművelés program: intézményi kertművelés és a családok kertprogramja,
- „Fókuszban a gyermek” program, melynek keretében a védőnői szolgálatot erősítik meg plusz szociális munkás kapacitással annak érdekében, hogy minden kisgyermeket születésétől kezdve 1000 napig szorosan kövessenek. A cél, hogy minden gyermek számára biztosítva legyenek a fejlődéshez szükséges megfelelő körülmények,
- sportprogram keretében a foci edzések, melynek az iskola udvarán kialakított focipálya ad helyt.

Jelenleg a 3 ház építése megkezdődött (1 szinte teljesen készen van), míg a másik 7 ingatlannál a tereprendezés megkezdését tervezik idei évre. A lakások elosztását nagy érdeklődés és feszültségek övezik a faluban (éppen ezért pl. az önkormányzat nem is akar benne részt venni), mivel ezek eddig nem voltak ismertek. Végül a családok a Belügyminisztérium által a jövőben kiírandó pályázatára jelentkezhetnek majd, a kiválasztást is majd a minisztérium végzi.

A Málta más forrásból további, a tulajdonában lévő 3 házat újíttott fel, melyeket krízislakásként hasznosítanak: azoknak a családoknak az átmeneti elhelyezésére, melyeknek a lakóháza életveszélyessé vált. (Mint láttuk 3 családot fenyeget emiatt a gyermekek állami gondozásba vétele.)

Az intézményi kertművelés programban az intézmények ellátásához termelnek meg szükséges élelmiszereket (ezek kiegészítő szerepet játszanak persze) (krumpli, zöldségek, gyümölcsök). A kertek művelésébe a gyerekeket is bevonják, óvoda, iskola, tanoda. A családi kiskert programban jelenleg 20 család vesz részt, ők vetőmagok mellett baromfit is kaptak. A program vetőmaggal, gépekkel, szaktudással segíti a kertművelést.

A lakásépítési és kertművelési programban is több helyi lakos dolgozik.

A Málta további terve, hogy egy biomasszával működő távfűtési rendszert épít ki a falu központjában pályázati forrásokból, amelyre az intézmények és az ott lévő lakóházak is rákapcsolódhatnak. A fűtés az intézmények fűtését gazdaságosabbá tenné. A családoknak is kevesebb lenne a jelenleg nagy gondot okozó fűtési költség, viszont a telken belüli rendszer kiépítése több százezer forintba kerül, ehhez esetleg mikro-hitel konstrukciót lehet kidolgozni.

6.6 A helyi Jelenlét tevékenységek értékelése

A Jelenlét programban az alábbi fejlesztések és programok történtek meg eddig, illetve folynak jelenleg:

1. Biztos Kezdet Gyerekház
2. Tanoda
3. Iskola átvétele és működtetése, épület fokozatos felújítása, pedagógiai programjának megújítása
4. Óvoda átvétele és működtetése, épület fokozatos felújítása
5. Nő mint Esély program
6. Foglalkoztatási tanácsadás
7. Közösségi programok
8. Szociális lakások építése, magánlakások felújítása
9. Kertművelési program
10. intenzív családgondozás
11. kisgyermekek fejlődésének kísérése 3 éves korig

Emellett az önkormányzat az alábbi fejlesztések végzi:

- A. közbiztonsági kamerarendszer telepítése az egész faluban
- B. helyi utak fejlesztése
- C. polgármesteri hivatal, óvoda önkormányzati tulajdonú épületének, orvosi rendelő felújítása
- D. falubusz működtetése
- E. falugondnoki szolgálat (még nem indult meg)
- F. közfoglalkoztatási programok bonyolítása
- G. ifjúsági ház kialakítása (tervezett)

Más szervezetek beavatkozásai:

- H. közösségi programok (RNÖ, Tarnabod és Mi csoport)

A fenti beavatkozások illeszkedését a faluban megjelenő fő problémákhoz az alábbi tábla ábrázolja.

Problémák	Málta Programok	Önkormányzat /más szervezet által történt beavatkozások
Súlyos anyagi depriváció / hátralek	9, 10, 11	F
Munkaerőpiaci helyzet (képzettség/ attitűd)	6,	
Humán szolgáltatás hiány / minőségi problémák	1, 2, 3, 4, 5, 7, 11	C, G, H
Infra és lakás hiánya / minősége	8,	B,
Szemét / környezet / higiénia	9,	
Prostitúció / drog / csicska / balhék / bűnözés		A,
Korai gyerekvállalás	2, 5,	
Belső konfliktusok / közösségi problémák		G, H
Közlekedés / városok / szolgáltatások elérhetősége		D, E

Tarnabodon a több mint másfél évtizede folyik a Befogadó falu programként indult Jelenlét program. A program egyik legnagyobb pozitívuma, hogy a gyakori projektszemlélettel szemben, hosszú távon van jelen az ottani emberek életében, beépült a helyi, térségi szolgáltatás struktúrába. A program már a kezdetkor komplex beavatkozásokat tartalmazott, melyek reagáltak a legfontosabb kihívásokra: mélyszegénység, munkanélküliség, gyerekek fejlesztésére irányuló és tanulását szolgáltatások hiánya, rossz lakhatási körülmények. A későbbi fejlesztések is egyrészt a létrehozott szolgáltatások (gyerekház, tanoda) intézményesülése irányába mutattak, másrészt a megszűnőben lévő (iskola felsőtagozat) vagy már megszűnt (óvoda) közszolgáltatások fenntartását vették át. Ugyanakkor az egyes programelemek eredményessége függ attól, hogy mennyire sikerült hosszú távú forrást mellé rendelni. Így nem minden elem működtetése volt folyamatos, egyes elemekben voltak megakadások (pl. kertművelés, falubusz).

Az egyik legsikeresebb program elem a Biztos Kezdet Gyerekház és ez az évek során a Jelenlét program egyfajta központjává is vált a faluban. A korcsoportba tartozó kisgyerekek harmada-fele jár a gyerekházba, ha változó rendszerességgel is, és a munkatársak intenzív családgondozást, kríziskezelést folytatnak, elérik a legrászorultabb családokat is. Együttműködve a helyi ellátórendszerrel, elsősorban a védőnővel, több családnál akadályozták meg a gyerekek családból való kiemelését. A gyerekházban történő fejlesztések meghozzák az eredményüket, a gyerekek jobban teljesítenek az óvodában, és így majd az iskolában is.

A fiatalok iskolázottsági szintjében még nem sikerült áttörő változást elérni, a többségük nem végzi el a középiskolát, ami esetükben leginkább a szakiskolát jelent. Ennek egyik oka, hogy az általános iskolában az oktatás minősége nem tudott kellőképpen fejlődni, a pedagógiai módszertan, egyébként ígéretes megújulása az utóbbi egy évben kezdődött meg. A tanoda, mely nagyobb kapacitással 2015 óta működik, fontos eredményeket ér el a gyerekek szemléletformálásában, több gyerek esetében pedig ezek már konkrét eredményekben is látszanak, köztük voltak olyanok, akik az érettségit is megszerezték. Bár az iskolázottságban az eredmények javulása egy fokozatos, hosszabb folyamat eredménye lehet, úgy néz ki, hogy pár ponton a beavatkozások erősítésére van szükség, így a középiskolások tanulásának és iskolába való beilleszkedésének támogatására. A gyerekek szocializációs képességének fejlesztése érdekében több falun kívüli tevékenységre lenne szükség már általános iskolás korban. A tanoda próbálja segíteni a középiskolások tanulását is, de erre nincs meg a kapacitása. Az jelentős kezdeményezés, hogy a megfelelő végzettséget szerzőket a Málta helyben a saját intézményeiben, programjaiban foglalkoztatja, ami a többi helyi fiatalnak is mintául szolgál.

A helyiek foglalkoztatási helyzete javult, ami elsősorban a munkaerőpiaci változásoknak köszönhető; a korábbiakhoz képest sokan vállalnak rendszeres bejelentett munkát és az építőiparba is sok férfi jár el. A napszámba járó réteg helyzete kevésbé változott, az ő esetükben – legalábbis egy részüknél - javulást célzott kompetencia fejlesztésekkel és foglalkoztatási mentorálással lehetne elérni. A pénzzel való gazdálkodás még a jobban keresők esetében is gyakran probléma. Ugyanakkor a közlekedési feltételekben nem történt változás, a Málta falubusz szolgáltatása egy idő után leállt, ezt csak ebben az évben indította újra az önkormányzat. Ez a helyiek munkavállalási lehetőségeire negatív hatással van, köztük a fiatalokéra is, akiknek így még kevesebb lehetősége van a szakmájában elhelyezkedni.

Az újraindított kertművelési programba már most is elég sok család bekapcsolódott, kérdés, hogy a legrászorultabbakat a jövőben mennyire sikerül elérni. A program mellett, hogy javítja a családok önfenntartó képességét, hozzájárulhat a közösségi szintű együttműködések kialakulásához.

A lakhatást javító programelem szintén a közelmúltban indult újra, a családok körülményeit a több családot érintő lakásfelújítások fogják nagyobb mértékben befolyásolni, semmint a kevés számú új szociális bérlakás. Hogy a lakhatási beavatkozások milyen mértékben fogják átalakítani a helyiek életét még nem látszik. Mindenesetre az elmondható, hogy a lakásberuházások elosztása körül kialakult feszültségek tükrözik azt, hogy a Jelenlét programnak eddig a közösségi önszerveződés, döntéshozatal támogatásában komoly hiányai voltak.

7 Veszprém – Pokoli Torony

Veszprém, Pokoli torony – Esettanulmány

Somogyi Eszter – Hegedüs József

175

2020. november

7.1 Vezetői összefoglaló²³

A „Pokoli-torony” (Házgyár u. 1.) Veszprémben egy volt munkásszálló épülete, mely az 1990-es években az ország egyik legsúlyosabb helyzetű panel gettójává vált. Az épület a város egy elszigetelt részén helyezkedik el. A privatizált, jogilag társasházzá alakított, kiürített szálló komfortnélküli 17 nm-es szobáit lakásként árulta az új tulajdonos, amit elszegényedett, lakhatási gondokkal küszködő egyedülállók és családok vettek meg. A ház lecsúszását a veszprémi belváros rehabilitációja gyorsította fel, mikor is a rehabilitálandó épületekből a nagytartozásokat felhalmozó, főként roma családok a kisösszegű lelépési pénzből csak itt tudtak lakásokat venni a városban.

A társasházban hatalmas közműtartozások halmozódtak fel (víz, villany, gáz), ami miatt kikapcsolásra, korlátozásra kerültek a közmű szolgáltatások, a központi gázfűtés pedig 2004-ben teljesen megszűnt. A házban történt rongálások életveszélyessé tették az épületet, aki tehette elköltözött. A lakások nagy része üressé vált, ami a bűnözés elmélyülésének kedvezett, drogkereskedelemnek és prostitúciónak is helyet adva. A házban élő 127 lakó negyede kiskorú volt, a gyerekek súlyosan veszélyeztető környezetben éltek, ennek ellenére nem hogy a gyerekjóléti és családsegítő szolgálatok, de a rendőrség sem ment be az épületbe.

A Málta 2009-ben érkezett meg a Pokoli-toronyba azzal a céllal, hogy egy olyan modell programot alakítson ki, mely mintául szolgálhat más leromlott helyzetű, városi lakóközösségek számára is. A program megindulásakor itt is a krízishelyzetek kezelése volt a cél, illetve, hogy az első közösségi beavatkozások nyomán felállítsák azt a szociális diagnózist, ami a további beavatkozásokat meghatározza. Annyiban egyedi a Pokoli torony Jelenlét programja, hogy itt már a megjelenéskor nagyobb léptékű fizikai beavatkozásokra volt szükség. Ehhez a Málta hitelt is vett fel.

Az első években az életveszély-elhárító felújítások, és a társasház helyzetének fokozatos konszolidációja történt meg, illetve megindult a lakások felvásárlása, annak érdekében, hogy a Málta többségi tulajdont szerezzen, így megteremtve az infrastrukturális hátterét a kialakítandó szolgáltatásoknak. Eközben megkezdődtek a közösségi beavatkozások is, melyek a lakók együttműködésének megnyerésére és az adósságkezelésre koncentráltak. A gyerekekre irányuló foglalkozások itt is kialakításra kerültek. Az egyre bővülő közösségi terekben játszóházat, majd tanodát alakítottak ki, illetve főzési, mosási, tisztálkodási lehetőségeket teremtettek. Az épületgépészeti felújítások és lakásfelújítások egyre bővülő forrásokra is tudtak támaszkodni, elsősorban az uniós pályázatok bevonása révén.

Jelentős eredménye a projektnek, hogy sikerült a gyerekjóléti és családsegítő szolgálattal szoros együttműködést kialakítani és a szolgálat, mely addig nem volt jelen az épületben, intenzíven bekapcsolódott a családok gondozásába, különösen az adósságkezelés és a gyerekvédelem terén. Az önkormányzati (és központi) adósságkezelési támogatás is elérhetővé vált a családok számára. Az adósságkezelésben elért sikerek a program egyik fő eredményét jelentik, mely nagyban annak köszönhető, hogy a közmű vállalatokkal vezetői szinten lehetett tárgyalni. E tekintetben a másik fontos tényező az intenzív egyéni szociális munka és az egyedi mérés megteremtése, illetve az előrefizetős órák felszerelése volt.

További fontos tanulsága a projektnek, hogy a sikeres beavatkozások kialakításához szükség van olyan helyi emberekre („kulcsemberek”), akik összekötik a munkatársakat a többi lakóval. A konszolidáció

²³ Az esettanulmány 2019 és 2020 között készült intézményi és terepi interjúkra, statisztikai adatbázisokra és az MMSZ: Nyomunk a nyomorból kivezető úton a volt „Pokoli toronyban” című anyagra támaszkodik. Ezúton is köszönjük a Magyar Máltai Szeretetszolgálat Veszprém Jelenlét programja, Veszprém Családsegítő és Gyerekjóléti Integrált Intézmény és a Veszprémi Szociális Lakásügynökség munkatársainak együttműködését az adatgyűjtésben.

első jeleit látva, az önkormányzat is bekapcsolódott az együttműködésbe, és forrást biztosított olyan konstrukció keretében, ami mindkét fél számára további előnyöket jelentett (máltai lakások bérlőkijelölési jogának megvásárlása).

A gyerekekre irányuló foglalkozásokat (játsszóház, képességfejlesztések, tanoda program) a helyiek igénybe veszik, ugyanakkor a gyerekek iskolai karrierjének javulásában kevesebb eredmény mutatkozik. A családok egy részénél a veszélyeztetettséget jelentősen sikerült csökkenteni, illetve sikerült javítani a családok szabálykövetését, ugyanakkor volt egy időszak, mikor egyes családoknál súlyos krízishelyzetek alakultak ki, amelyek a gyerekek kiemelését is eredményezték. A foglalkoztatás terén eredmény, hogy sokan dolgoznak a Málta által biztosított védett típusú munkahelyeken, és többen kiléptek a legális nyílt munkaerőpiac felé. Ez utóbbi folyamatban intenzívebb támogatásra lenne szükség. A foglalkoztatási szolgáltatás fejlesztésében jelentős akadállyal mutatkozott, hogy a kormányhivatal foglalkoztatási főosztályával nem sikerült konstruktív együttműködést kialakítani.

Közösségi szinten jelentős eredmény a szélsőséges bűnözés és a deviáns viselkedési formák felszámolása, ugyanakkor jelentős veszélye van annak, hogy a drogterjesztés újra beszivárog a lakóközösségbe. A közösségfejlesztési beavatkozások is megkezdődtek, a lakók közül sokan vesznek részt a ház rendben tartására irányuló közösségi akciókban, de az önszerveződés még alacsony szinten van. Mindezek alapján az alábbi jövőbeni fejlesztési irányok jelölhetők ki a program számára:

- a gyerekek és fiatalok jövőképeinek erőteljesebb formálását célzó programok, melyek hatékonyabban eredményezik a magasabb szintű képzettség megszerzését, illetve szintén ennek érdekében a szülőkkel és az iskolákkal való közvetlen kapcsolattartás kialakítását,
- hatékonyabb, mentorálással egybekötött segítség a magasabb jövedelmet jelentő nyílt munkaerőpiaci állásokba való eljutáshoz, ebben a tekintetben szükség lehet a munkáltatókkal való szorosabb együttműködés kialakítására,
- drogprevenció, szenvedélybetegségekkel kapcsolatos felvilágosítás, fiatalokkal a fókuszban,
- közösségfejlesztés megerősítése az önszerveződési képességek kialakítása érdekében, részben a lakóknak a ház menedzsmentjébe való intenzívebb bevonása révén,
- a használaton kívül lévő 3 épületszinten diverzifikáltabb összetételű lakásállomány kialakítása a szegregáció megelőzése érdekében,
- a magántulajdonban lévő lakások komfortosításának támogatása.

7.2 A Jelenlét Program céljai a területen

A Málta 2009-ben érkezett meg az addigra végletesen leromlott 10 emeletes panel lakóépületbe. A kialakítandó program célja az volt, hogy egy olyan mintaprogramot hozzanak létre, ami más, hasonlóan több lakásos lakóépületek hátrányos helyzetű lakóközösségeivel is megismételhető. Hosszabb távlatban egy működőképes lakóközösséget és elfogadható minőségű lakókörnyezetet szerettek volna kialakítani. Az első diagnózis szerint a legfőbb problémák az *„eladósodás, a fűtés nélkülség, kilátástalanság”* voltak. Az első tevékenységek is ezen problémák mentén lettek kialakítva:

- legsürgősebb felújítási munkák megkezdése,
- közművállalatokkal tárgyalások a társasház adósságok törlesztésének ütemezésére,
- közösségi jelenlét biztosítása a lakók együttműködésének elnyerése érdekében.

A közösség és a ház műszaki állapotának alaposabb megismerése után fogalmazódtak meg a már konkrétabb tevékenységek közösségi és lakásfelújítási vonalon is.

7.3 A telep kialakulása

A rendszerváltás utáni gazdasági válság Veszprémben is érezte hatását, a munkanélküliség széles rétegeket érintett, sokan eladósodtak és elvesztették a lakhatásukat. A Pokoli torony kialakulása ebbe a folyamatba illeszkedik.

Az 1990-es, 2000-es években „Pokoli torony”-ként elhíresült épület eredetileg egy, a helyi állami építőipari vállalat tulajdonában lévő munkásszálló volt Veszprémben. Az épület városszerkezeti elszigetelten helyezkedik el, távol mind a várostól, mind a vasútállomástól. Az épületben 170 db 17 nm-es szoba volt, emeletenként közös vizes blokkokkal és konyhával. A privatizációkor az addigra már kiürített épület többségi tulajdonát egy ingatlanforgalmazó cég vásárolta meg, de több állami szervezet (pl. a Honvédség) is résztulajdonos maradt. A cég jogilag társasháznak alakította át az épületet és lakásként kezdte el árulni a szobákat. Az első hullámban a vevők tipikusan olyan kispénzű emberek voltak, akik a lakhatásukat elvesztették (elváltak, tartozások miatt kilakoltatták őket). Később megjelentek azok többségükben roma, több gyerekes családok, akiket a belváros rehabilitációja miatt költöztettek ki az addigi lakásukból, és bérleti díj- vagy közműtartozás miatt csak egy alacsonyabb összegű lelépési pénzt kaptak.

Az épületben tehát egy nagyon kedvezőtlen társadalmi összetétel alakult ki, a tulajdonosok egy jelentős része nem fizette a közműdíjak többségét tartalmazó közös költséget. A nem-fizetések hatására a háznak nagy összegű adósságai keletkeztek a közműszolgáltatók felé. A nem-fizetések mellett tovább rontott a ház helyzetén a közös képviselő is, aki teljesen felhagyott a ház ügyeinek intézésével és valószínűleg a ház meglévő pénzét is elsikkasztotta. Mindez oda vezetett, hogy 2004-ben kikapcsolták a ház központi fűtését, ami után rövid időn belül az egész fűtési rendszer tönkre ment: a gázkazánt és a fűtéscsöveket ellopták, hasonlóan a lépcsőházak korlátjaihoz. Az elektromos hálózat tönkrement és tűzveszélyessé vált, a szemet ellepte a ház. A deviáns életmódot folytató lakók egy része félelemben tartotta a többieket, megjelent a házban a prostitúció és a drogárúsítás is. Aki tehette elköltözött az épületből, eladni azonban nehezen lehetett a lakásokat. Ekkor 127 ember lakott az épületben, köztük 32 gyerek. A lakások jelentős része üres volt, amit további teret adott a bűnözésnek.

7.4 A telep és település alapvető problémái

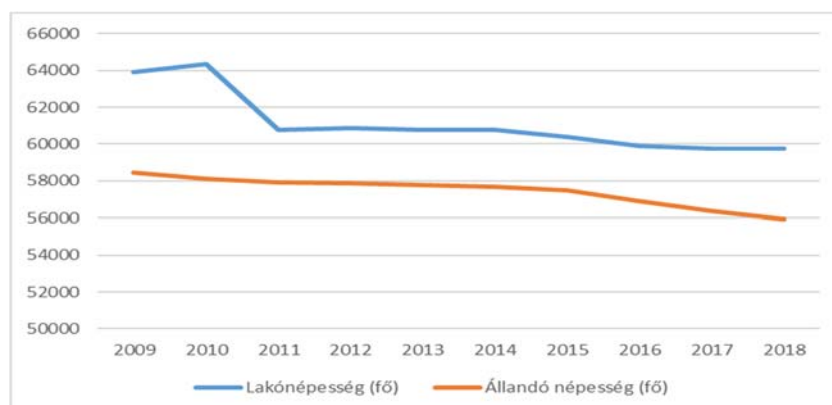
7.4.1 Demográfia helyzet

Veszprém népessége a 2009 és 2018 közötti 10 évben csökkenő tendenciát mutatott: a lakónépesség majd 4200, az állandó népesség 2500 fővel csökkent. A város lakónépessége 63,9 ezer főről 59,7 ezer főre esett vissza, míg az állandó népesség 58,5 ezer főről, 55,9 ezer főre.

A csökkenés fő oka a városból való növekvő elvándorlás. Míg 2010-ig jelentősen pozitív volt a városba befele irányuló vándorlás, addig 2011-től már negatívba fordult. Az elvándorlás 2015-től gyorsult meg nagymértékben, a helyi tapasztalatok szerint ennek oka a lakások és a piaci lakbérek hirtelen megugrása lehet. A születések száma szintén csökkent az időszakban, ami annak is tulajdonítható, hogy az aktívkorú fiatalok nagyobb számban hagyták el a várost.

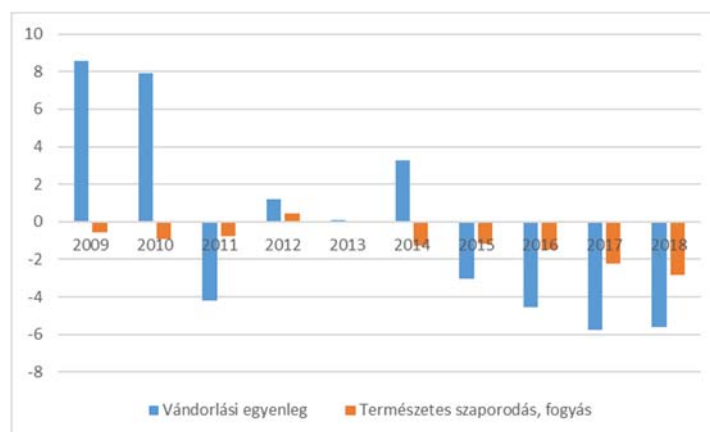
A korösszetételt tekintve a város erősen öregedő. A vizsgált 10 évben a 60 éves és annál idősebb népesség aránya 21%-ról 28%-ra emelkedett, számuk majd 3200 fővel nőtt. A gyerekek (0-14 évesek) aránya viszont stagnált (14%).

39. ábra Veszprém népességének alakulása 2009 és 2018 között

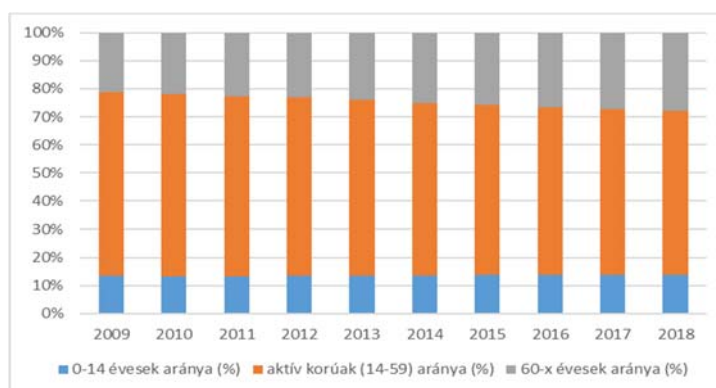
Forrás: TEIR-ITS

40. ábra Vándorlási egyenleg és természetes szaporodás az állandó népesség tekintetében (2009-2018)

Forrás: TEIR-ITS

41. ábra Veszprém korösszetétele az állandó népességet tekintve 2009-2018 között

Forrás: TSZA

A Pokoli torony lakosságát tekintve, a Málta megérkezésekor teljesen átláthatatlan viszonyok uralkodtak a társasházban. Így arról sem volt semmi adat, hogy hány lakásban hány ember lakik, milyen a családok összetétele. Tényleges értelemben vett lakóközösség nem volt a házban, és mivel nagy volt a fluktuáció, sok az üres lakás és ideiglenes és önkényes beköltözések is előfordultak, a tulajdonosok

sem tudták, hogy mely emeleteken kik és mennyien is laknak valójában. A lakók első összeírását, a 2010-ben munkába álló szociális munkás végezte el: 118 főt, 51 férfit, 40 nőt és 27 gyereket számolt össze (köztük 3 csecsemőt). A változások gyorsaságát mutatja, hogy amikor megkezdtek a beavatkozásokat, a lakosok száma 127 főre emelkedett, akik közül 32 fő gyerek volt.

A program több mint 10 éve alatt a házban élők száma jelentősen emelkedett, ami a lakások folyamatos felújításának és használatba vételének volt tulajdonítható. A „csúcson” mintegy 250 fő élt itt, míg 2020-ra 210-re csökkent a lakosok száma. Az itt élők túlnyomó többsége (kb. 80%-a) régóta itt él, jelenleg kevesen költöznek el az épületből, elsősorban azért, mert városi összehasonlításban a lakások értéke még mindig jóval alacsonyabb, mint a város más területein. Így főleg a magánbérlelők mobilak. Az utóbbi években a gyerekek száma is csökkent, jelenleg kb. 20 gyerek van.

A szakemberek becslése szerint a lakóknak mintegy fele roma származású. Nem roma gyerekes család nincs az épületben, míg az idősök között csak nem romák vannak.

A kormegoszlásra nincsenek pontos adatok, a helyi Málta munkatárs adatai szerint jelenleg 101 fő aktívkorú lakos él a házban, továbbá mintegy 20 gyerek és 90 nyugdíjas.

42. ábra Házgyár u.1 lakosságának korösszetétel közelítése (2020)

Forrás: terepi szociális munkás adata és becslése

7.4.2 Gazdasági helyzet

A város gazdasága a 2008-as gazdasági válság hatásait hamar átvészelte, 2010 óta nőtt a termelés. Ezt jól mutatja a város iparüzési adóból származó bevételeinek növekedése is ebben: 2011 és 2018 között több mint másfélszeresére nőtt, és 2018-ra meghaladta a 6 milliárd forintot. Ugyanebben az időszakban nőtt a 250 fő fölötti munkavállalót foglalkoztató nagyvállalatok száma is, 11-ről 13-ra. A városban a fő jellemző iparágak a járműipar, a gépipar, elektronika, élelmiszeripar, vegyipar, bútorgyártás és nyomdaipar. Az ipar szerkezete koncentrált, egy-egy külföldi cég szerepe meghatározó a termelésben. A jelentős ipar ellenére a szolgáltatási szektor súlya a legnagyobb a helyi gazdaságban (a GDP-hez való hozzájárulás tekintetében). A 2010-es évek közepére már munkaerőhiány alakult ki bizonyos ágazatokban.²⁴ A gazdasági növekedést gátolta, hogy a városban nincs elég lakás a megnövekedett kereslethez képest, a lakások jelentősen megemelkedtek, a magánbérlekások száma pedig kevés az igények kielégítéséhez. Éppen ezért az önkormányzat nagyobb cégekkel megállapodva új munkásszállót hozott létre pályázati forrásból. Az elmúlt évtizedben a népesség gazdasági

²⁴ Veszprém Megyei Jogú Város Integrált Településfejlesztési Stratégia, 5.0 verzió. 2014. Készítette: Aditus Zrt.

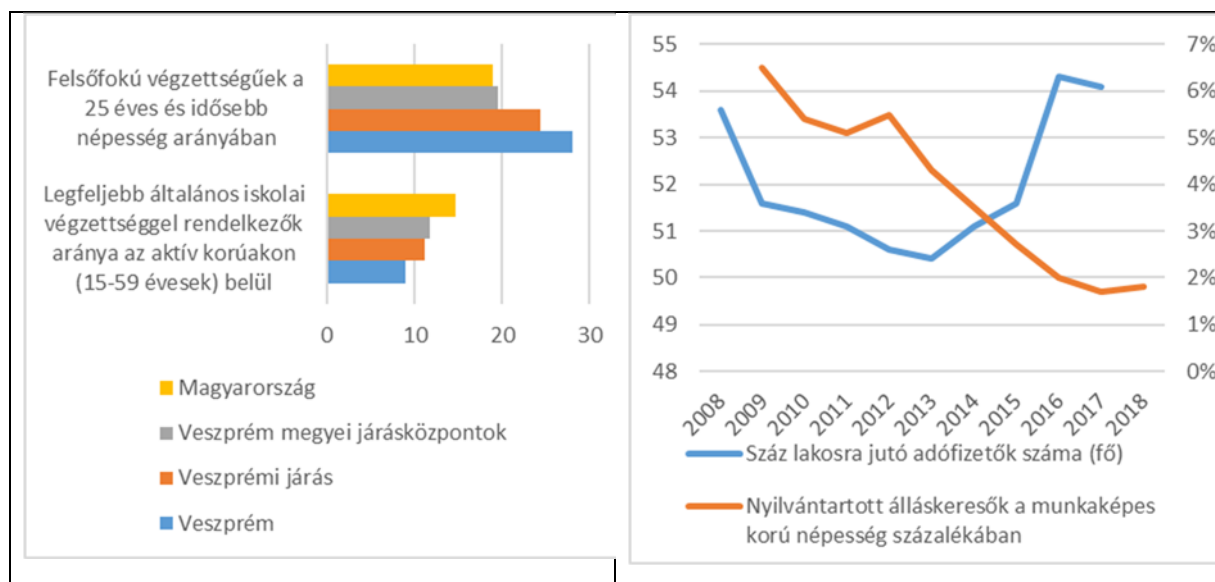
helyzetének javulását mutatja a száz lakosra jutó személygépkocsik számának növekedése is, mely 2018-ra kis híján elérte a 39-et.

7.4.3 Munkaerőpiaci helyzet

2011-es népszámlálási statisztikák szerint Veszprém iskolázottsági adatai jóval kedvezőbbek, mint az országos átlag. A legfeljebb általános iskolai végzettségűek az aktívkorúak 8,9%-át tették ki, míg a felsőfokú végzettségűek aránya a 28%-át.

A város foglalkoztatási adatai alapján a 2008-as válságot követő magas munkanélküliség 2012 óta nagyon lecsökkent, 2017-ben és 2018-ban 2% alatti volt, mely gyakorlatilag teljes foglalkoztatottnak felel meg. Hasonlóan emelkedett 2012 után a száz lakosra jutó adófizetők száma is, mely 2017-ben meghaladta az 54-et. A közfoglalkoztatásban résztvevők száma 2017-ben volt a legmagasabb, 285 fő, mely 2018-ra 97 főre csökkent.

5. Képzettség (2011) és foglalkoztatottság Veszprémben (2008-2018)

Forrás: KSH

A Pokoli toronyban a Jelenlét program kezdetekor nagyon kevés embernek volt bejelentett munkája a nyílt munkaerőpiacon. A 2010-es évek elején a házban élő aktívkorúaknak körülbelül a fele dolgozott, negyedüknek rendszeres munkája volt, míg másik egynegyedüknek alkalmi. Ezzel szemben jelenleg a 101 aktív korú 80%-a rendszeresen dolgozik. A rendszeres munkát végzők között 3 éve jelentek meg azok, akik cégeknél dolgoznak, főként betanított-szalagmunkát (veszprémi ipari parkban). Sokan dolgoznak a városi köztisztasági vállalatnál. Férfiak építőipari cégeknél is dolgoznak kőművesként, és a nők takarítani járnak (ezek között is van bejelentett munka). Emellett egy kör még mindig közfoglalkoztatásban van. Többen a házon belül a Máltánál dolgoznak, 1 főt alkalmaz a társasház is.

Körülbelül 20 olyan aktív korú van, aki nem dolgozik, közülük páran egészségügyi okok miatt. A többiek viszont azt a csoportot képezik, akiket nem lehet munkára motiválni. Voltak olyanok köztük, akiket már vontak be képzésbe, amit a megélhetési támogatás miatt el is végeztek, utána azonban a lehetőségek ellenére sem mentek el dolgozni.

A külföldi munkavállalás mára nagyrészt lecsengett. Korábban többen Kanadába, majd Angliába jártak dolgozni, illetve az ottani segélyek megszerzése is erőteljes motivációt jelentett ahhoz, hogy rendszeresen kijárjanak egyes családok.

7.4.4 Köznevelés és közoktatás

Az itt élő embereknek jellemzően legfeljebb általános iskolai végzettsége van. Igaz ez a fiatalabb aktív korú korosztályra is, akik egytől egyig roma fiatalok. A középiskolát általában elkezdik, de a második évben már többnyire lemorzsolódnak. Egy kivétel van a házban, egy lány most fog érettségizni. Az ő családja jobban szituált, amit az is mutat, hogy rendszeresen járnak nyaralni.

A járvány alatti tanuláshoz, az online oktatásban való bekapcsolódásra az itteni gyerekek többségének van eszköze, 2 gyerek kapott tabletet, de nem vették hozzá igénybe az ingyenes internetszolgáltatást. A többi gyerekkel a Málta által alkalmazott tanárok is foglalkoztak. (Ld. még a Beavatkozási területek c. alfejezetet)

7.4.5 Szociális helyzet

Bár vannak alacsony jövedelmű háztartások és sokan küzdenek anyagi gondokkal, szélsőséges szegénység nincsen, senki nem éhezik. Egy általános javulás figyelhető meg ebből a szempontból az elmúlt 10 évben. A rászorulókat hozzáférnek a segélyekhez, a munkanélküliek regisztrálva vannak, így hozzáférnek a foglalkoztatás helyettesítő támogatáshoz. Ha megfelelnek a feltételeknek helyi lakásfenntartási és adósságkezelési támogatást is kaphatnak.

Az eladósodás a lakók egy részénél továbbra is fennálló probléma annak ellenére, hogy az egész lakóközösséget érintő kezdeti adósságkrízist sikerült felszámolni. A háztartások egy kisebb körére jellemző, hogy az alacsony jövedelmük miatt folyamatosan tolnak maguk előtt valamennyi hátralékot. Másoknál kisebb mértékű megcsúszások vannak. A közös képviseletet ellátó szociális munkás szerint a lakók mintegy 70%-a fizet rendszeresen.

Egyes családok folyamatos vagy időleges jövedelem hiánya miatt jelen van az uzsora is. A helyi szociális szakemberek szerint ez az uzsora „szoftabb” formája, van hitelező ember, de fizikai kényszerítésekről, atrocitásokról nem tudnak. Nincs információjuk a kamat nagyságáról, illetve arról, hogy hány család és milyen gyakran szorul kölcsönre. A családon belüli erőszak is megjelenik, de ritkán tudnak ellene igazán fellépni, mert az érintettek sem beszélnek róla.

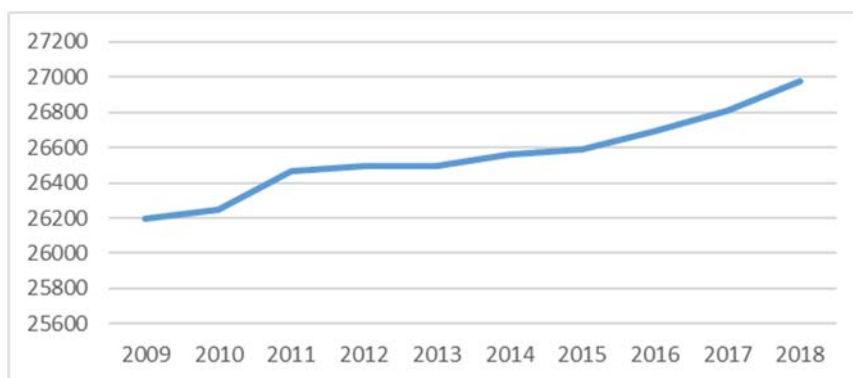
Jelenleg nincsen olyan veszélyeztetett család, ahol fenn áll a veszélye gyerekkiemelésnek. Azonban a gyerekek száma azért is csökkent, mert 3-4 éve volt egy időszak, amikor 4 családból is kiemelték a gyerekeket, összesen 17 gyerek ideiglenes nevelésbe vétele történt meg. Az egyik érintett egy 9 gyerekes család volt, akik egy 34 nm-es lakásban laktak. A kiemelés azért történt, mert a gyerekeit nevelő anya (az apa börtönbüntetését tölti) nem tudott szülőként funkcionálni, a gyerekek nem jártak iskolába, az utolsó két gyereknél a terhesség alatt nem működött együtt az egészségügyi szolgáltatásokkal, az egyik idősebb gyerek pedig már 12-13 évesen drogfüggő lett. A Málta abban próbál most segíteni a visszagondozás során, hogy vidéken találjanak megfelelő házat a családnak (egyébként is külterületről költöztek be, ahol az anya sokkal jobban funkcionált szülőként). A többi három eset közül volt olyan, amiben családon belüli bántalmazás miatt lépett közbe a hatóság.

A családsegítő és gyerekjóléti szolgáltatások jól ismerik a helyi családokat, a Málta megjelenése előtt azonban az elvadult viszonyok, rossz közbiztonság miatt nem jártak ki a családokhoz.

7.4.6 Lakhatás

Veszprém lakásállománya a 2010-es évek során gyorsuló iramban növekedett; 2019-ben 26.980 db volt. 2015 után az új lakások aránya évente 0,5% százalék körül mozgott a teljes állományban. Tíz év alatt a városi állomány kb. 800 lakással bővült.

5. ábra A lakásállomány alakulása Veszprémben (2009-2018)

Forrás: KSH

A Pokoli toronyban eredetileg nem lakások kerültek kialakításra, és ez máig érezteti a hatását. A 176 db lakóegység (szoba) száma már a 1990-es években is csökkenésnek indult, mivel irodai funkciókra is használtak egyes szinteket és történtek lakás egybenyitások is. Azok a lakások, amelyekben gyerekes családok laknak alapvetően túlszűfoltnak tekinthetők, ez megnyilvánul abban is, hogy a folyósokat is tárolásra használják. A lakások zsúfoltságát enyhítik a létrehozott közösségi terek.

Jelenleg a Málta 27 db lakás tulajdonosa az épületben, az intézményi és közösségi funkciójú ingatlanrészek mellett. Ebből 22 db lakás a VESZOL²⁵ kezelésében áll, ezek azok a lakások, melyekre az önkormányzatnak bérleti kijelölési joga van. A bérleti személyére azonban a Málta tesz javaslatot, amit eddig egy kivétellel az önkormányzat mindig elfogadott.

A közművezetékek és közös berendezések megrongálása miatt előállt életveszélyes állapotok mára megszűntek, az alapközművek pótlásra kerültek, ugyanakkor még mindig kihívás az erkélyek felújítása, amik az évek során szintén életveszélyessé váltak. A ház felújításában a legnagyobb feladat eddig a központi fűtés helyreállítása volt, mára ez is megtörtént.

A magántulajdonú lakások között azonban még mindig van olyan, ahol nincs a lakásban mosdóhelyiség, WC. A Málta tulajdonú lakások javarészt már felújításra kerültek, mindegyikük komfortosítva lett.

A társasház pénzügyi helyzete rendeződött, jelenleg pozitív az egyenlege. A magántulajdonú lakásoknál azonban újra és újra jelennek meg közös költség tartozások, de ez jelenleg nem veszélyezteti a társasház működését.

7.4.7 Egészségügyi helyzet

A ház kritikus higiéniai viszonyai kezdetben nagy egészségügyi kockázatot jelentettek: szeméthegek, patkányok és más rágcsálók, bogarak lepték el az épületet. Ebben alapvető változást történt, ugyanakkor a szemét újbóli felgyülemzése egy folyamatos kockázatot jelent ma is, aminek megelőzése érdekében a társasház egy teljes állású takarítót alkalmaz, aki naponta gyűjti össze a szemetet

²⁵ A VESZOL (Veszprémi Szociális Lakásügynökség) az önkormányzat és a Málta által létrehozott nonprofit szervezet, mely az önkormányzati lakásokat kezeli.

A megfelelő fűtés hiánya évekig a lakások penészedéséhez, vizesedéséhez járult hozzá, ami szintén légúti betegségek kialakulását idézheti elő, illetve mozgásszervi problémákat is okozhat (pl. reumás megbetegedések). A fűtési rendszer helyreállítása ezeket a kockázatokat mára megszüntette.

Feltételezhető, hogy az alacsonyabb státuszú lakosságra jellemző betegségek, mint pl. szív- és érrendszeri problémák itt is megjelennek.

7.4.8 Közbiztonság és devianciák

A szélsőségesen rossz közbiztonsági problémák megszűntek annak eredményeként, hogy a Málta fokozatosan kiterjesztette a kontrollt az épület nagy részére. A közbiztonság fenntartásához az is hozzájárul, hogy létrehoztak egy portaszolgálatot, ami folyamatosan ellenőrzi az épületbe való bejárást. Ugyanakkor a lakóközösség veszélyeztetettsége ezzel nem múlt el, drogügyben például történtek visszaesések, pár éve újra megjelent a drogterjesztés a házban, ami az egyik droghasználóvá vált kamaszfiúnál is súlyos leépülést okozott.

Az alkoholizmus jelen van, de nem általános mértékben, körülbelül a lakók 10%-ánál okoz gondot. Ugyanakkor kisgyerekes szülőknél is megjelent és agresszióval párosult mind egymás, mind a gyerekek felé. Ennél a családnál ez volt az oka a gyerekek kiemelésének, a szülőkre nézve pedig büntető jogi következményekkel járt az eset.

Az uzsora is létezik a házban, bár enyhébb formában, fenntartását elősegíti, hogy az ott lakó alacsony és gyakran rendszertelen jövedelmű családok egy része időről-időre pénzzavarba kerül.

Bár nincsenek bandák a házban, van egy-két olyan domináns család, mely agresszívebb magatartást (elsősorban verbális agressziót) tanúsít más ott lakók felé.

A még mindig meglévő üres lakások továbbra is magukba foglalnak közbiztonsági kockázatot, mivel illegális lakásfoglalásokra és egyéb illegális tevékenységekre (drogterjesztés, prostitúció) adhatnak lehetőséget.

7.4.9 Helyi szervezeti kapacitások

Máltán kívül nincs másik helyi szervezet.

7.4.10 Eddigi fejlesztések

A Máltán kívül nem valósított meg más szervezet önállóan fejlesztést.

7.4.11 Önkormányzati tervek

Az önkormányzatnak nincsenek külön tervei az ingatlanra. A tervezést a Máltára hagyja, és inkább reagál a tervezett beavatkozásokra. Alapvetően támogatja a Málta jelenlétét az épületben és az általa szervezett beavatkozásokat.

7.5 Beavatkozási területek

2009-ben jelent meg a Málta az épületben azzal a céllal, hogy az itt lakó gyerekes családok és idősek életkörülményeit normalizálja, illetve megszüntesse az épület állagában kialakult életveszélyes állapotokat. A Pokoli toronyban a Málta egy olyan modell programot kívánt megvalósítani, amely utána megismételhető más városi gettósodott többlakásos lakóépületek problémáinak kezelésére. Ennek érdekében egyszerre kezdte meg az épület felújítását és a közösségben a szociális munkát. További fontos feladat volt, hogy működképessé tegye a társasházat. Az ingatlanok egy részének felvásárlása fontos feltétele volt annak, hogy megkezdhesse az épület rehabilitációját. Ezért a Málta fokozatosan vásárolt meg ingatlanokat, összesen 63 db üres lakást és az élelmiszerbolt helyiségét, a Honvédségtől pedig kibérelte a két felső szintet (jelképes összegért), és megkapta az ezzel járó közgyűlési szavazati jogot is. Így a társasházban a többségi szavazati jog a Máltához került. A munkák megkezdéséhez egy

30 millió Ft nagyságú kölcsönt vett fel, amit 5 év alatt fizetett vissza. Később további forrásokat kapott az önkormányzattól és a Nyílt Társadalom Alapítványtól, illetve az uniós programokban is nyert pályázatokat (TÁMOP, EFOP). A társasháznak is volt valamennyi bevétele, a lakók 17%-a még mindig fizetett, ez szolgált a kezdeti intézkedések fedezetéül.

A Málta Jelenlét programjának jelenlegi stábjában 2 szociális munkásból és a ma már saját forrásból finanszírozott tanoda 3 pedagógusából (közülük az egyik önkéntes) áll.

Az épület felújítását célzó beavatkozások:

Először megkezdték az életveszélyessé vált elektromos fővezetékek kicserélését és az E.ON együttműködésével fokozatosan előrefizetős órákat szereltek fel. Rendbe tették a közös tulajdonú részeket, a lépcsőházat, pótolták a korlátokat, ablaküvegeket, kijavították a tetőt.

Az épületben, üres lakásokban, udvaron felhalmozódott rengeteg szemetet elszállították. A szemét miatt betelepedett rágcsálók és rovarok kipusztítására többszöri rágcsálóirtást szerveztek.

Portaszolgálatot alakítottak ki a földszinten és kamerarendszer telepítettek a bejárat előtérbe.

A víz és szennyvíz vezetékek kicserélték és megkezdték az egyéni vízmérők felszerelését.

Új liftet építettek be, amit a lakók mágneses kártyával tudtak használni. Kártyát csak az kapott, aki fizette a közös költséget. (Ez a rendszer később megszűnt.)

A Málta tulajdonába került lakásokat felújították, és fürdőszobát alakítottak ki bennük. Kezdetben 10 lakásra, majd később még 12 lakásra az önkormányzat szociális bérleti jogot vásárolt. A bérleti jogért az önkormányzat által fizetett összeget a lakások felújítására fordították.

A második emeleten egy 150 nm nagyságú közösségi teret alakítottak ki, a harmadik emeleten pedig rehabilitációs célú átmeneti hajléktalan szállót. Négy felújított lakást kiléptető lakásként használnak.

A fűtési rendszer csak fokozatosan tudott kiépítésre kerülni. A beruházásokat a Málta finanszírozta, mert a lakóknak nem volt pénze kifizetni a rájuk eső részt. Először a hajléktalanszállón vezették be az új központi fűtést, majd a 2. és az 5. emeleten. 2019-re sikerült az egész házban befejezni az új fűtési rendszer kialakítását. A szintek a szerint kerültek bevonásra, hogy hol volt Málta tulajdonú helyiség, lakás, illetve hol fizettek közös költséget a lakók.

Az uniós finanszírozású komplex telepprogram keretében (2013-2015) további 5 db lakást újítottak fel, illetve kialakításra kerültek közösségi funkciókat szolgáló helyiségek és a ház udvarán egy új játszótér.

Szintén uniós forrásból (EFOP) történt 22 db Málta tulajdonában álló lakás részleges felújítása (2017-2018).

Közösségi beavatkozások és szociális munka:

Első lépésként az egyik lakásban alakítottak ki közösségi helyiséget egy állandó szociális munkás jelenlétével. A szociális munkás feladata volt egyrészt, hogy a gyerekekkel foglalkozzon, másrészt, hogy megismerje a lakókat és problémáikat, megkezdje az adósságok feltárását és kezelését. Később két főszereplőre bővült a helyi szociális munkát végzők száma, az újonnan jövő szociális munkás lett felelős az adósságkezelésért és a megvásárolni kívánt ingatlanok tulajdonosaival folytatott tárgyalásokért.

Szintén az első intézkedések között volt a közös képviselő leváltása, aki évek óta nem tartott közgyűlést és a bevételt is elsikkasztotta. Első körben egy külsős képviselőt választottak, akit egy idő után az addigra már minden lakó által jól ismert szociális munkás váltott a poszton. Az első időben kéthavonta

tartottak közgyűléseket, annak érdekében, hogy a lakók átlássák a problémákat és a beavatkozási terveket.

A közösségi térben Játsszóházat alakítottak ki a gyerekek számára (2010-ben 32 gyerek élt a házban), ahol a szabadidős programok mellett a gyerekek képességfejlesztése, tanulmányi problémáik felmérése, pótvizsgákra való felkészítése is folyt.

A közösségi térben mosás, fürdés és főzés lehetőségét is megteremtették. A közösségi tér nyitott térként működött, napközben bárki betérhetett a dolgait intézni, segítséget kérni a szociális munkástól, vagy csak melegedni is, ami utóbbi azért is volt fontos, mert a fűtési rendszert csak fokozatosan, mintegy 10 év alatt lehetett visszaállítani.

Lakók saját lakásfelújítási tevékenységét is ösztönözték: aki kicserélte a nyílászárókat a lakásában, annak segítettek energiatakarékos fűtőtestet vásárolni. A lakók igénybe vehették a lakásfelújításhoz a Málta Hitel-S programját, ami kedvezményes mikro-hitelhez jutást jelentett. A felújításokat a Málta építőanyagok, eszközök kedvezményes áron való beszerzésével illetve munkaszervezéssel is segítette.

A felújítási munkák során a vállalkozóknak a lakók közül kellett segédmunkást alkalmazniuk.

Az uniós forrású városrehabilitációs és telepprogramok keretében több, időben egymást követő szoft projektcsomag valósult meg. Ezek jelentős része a gyerekeket célozta meg. A Mozgó játszótér program a projekt alatt rendszeresen járt a helyszínen, sor került a kisgyerekek korai fejlesztését célzó foglalkozásokra, tanoda program megvalósítására is. A kialakított szociális irodában a családsegítő munkatársai tartottak ügyfélfogadást illetve szociális és mentálhigiénés tanácsadást. A felnőttek részére szűrővizsgálatokat rendeztek. Továbbá az aktív korúak számára képzéseket tartottak, a betanított kőműves és festő képzéseken részt vevők a képzés gyakorlati részeként a lakások felújításán dolgoztak. A képzést befejezők közül 5 főt a Málta teljes munkaidős alkalmazásba vett. Önkéntes képzést is tartottak a lakók számára, akik a képzés után saját szervezésben felújították a ház mögötti sportpályát. Az udvaron lévő játszótérrel uniós forrásból hozták létre.

A korai fejlesztés és a tanoda program máig tartó beavatkozások a házban, a komplex telepprogram zárása után a tanoda finanszírozásához nyertek további uniós, majd állami forrást is, mely utóbbit a gyerekszám csökkenés miatt 2020-tól visszamondtak. Azóta a Málta saját forrásból, csökkentett pedagógus számmal tartja fenn a tanodát. A tanodában a gyerekeket korrepetálják, a gyerekekkel óvodáskortól kezdve foglalkozik fejlesztő pedagógus, akik a különféle képzésekben részt vevő felnőtteket is segítik a tanulásban szükség esetén. A gyerekek 12-13 éves korukig járnak tanodába, utána azonban a nagyrészüket már nem érdekli a tanoda iránt. A tanoda szabadidős foglalkozásokat és játékokat is szervez.

A TF program három elemet tartalmazott. A foglalkoztatási szolgáltatások keretében egyrészt közmunkába vonták be lakókat és felkészítették őket a rendszeres munkavégzésre. Másrészt meghívott munkaközvetítő szakember segítségével egyénre szabott tanácsadások történtek a minél sikeresebb munkakeresés érdekében. A programban bár tervezett volt, de nem sikerült a Kormányhivatal Foglalkoztatási Főosztályával együttműködést kialakítani az aktív korú roma emberek mentorálása terén. Az ő részvételüket pótolta egy magán munkaerőközvetítő bevonása.

A közösségi programok keretében történt a gyerekek nyári és húsvéti táboroztatása (pl. Balatonnál), családi napokat szerveztek helyben, például az ünnepek közös megtartására, vagy külső helyszínre kirándultak. A játszóbuszos alkalmak egyrészt mindig nagy örömet okoztak a gyerekeknek, másrészt lehetőségeket teremtettek a családokkal való kötetlenebb találkozásra. A közösségi akciók szervezése is része volt a programnak, főként a ház rendbe tételét és a folyamatosan összegyűlő szemét

elszállítását szervezték. A szemét probléma részben a lakások kis mérete miatt is állandóan újratermelődik, a kicsi lakásokban különösen a gyerekes családok nem tudják hova tenni a dolgukat.

7.6 A helyi Jelenlét tevékenységek értékelése

Veszprémben, a volt Pokoli toronyban az alábbi programokat valósítja meg a Málta a Jelenlét program keretében:

1. a Pokoli torony épületének felújítása,
2. szociális bérlakások kialakítása: lakásvásárlások, lakások felújítása
3. magántulajdonú lakások felújításának segítése
4. mosási, fürdési, főzési lehetőségek
5. közösségi terek kialakítása
6. gyerekeknek szabadidős programok,
7. játszóház, korai fejlesztés
8. tanoda (ma már saját finanszírozásban)
9. képzések, foglalkoztatási tanácsadás
10. szociális munka
11. adósságkezelés
12. társasház kezelés
13. közösségi programok
14. közösségfejlesztési akciók
15. rágcsló-, rovarirtás
16. játszótér felújítás

Veszprémi Gyermekjóléti és Családsegítő Szolgáltatások Integrált Intézménye:

A. helyi szociális irodában szociális és mentálhigiénés tanácsadás

22. táblázat Probléma – beavatkozási mátrix

Problémák	Málta Programok	Más szervezet/ önkormányzat által nyújtott programok
Súlyos anyagi depriváció / hátralek	10, 11	A
Munkaerőpiaci helyzet (képzettség/ attitűd)	9,	
Humán szolgáltatás hiány / minőségi problémák	5, 6, 7,8, 10, 11, 13	A
Infra és lakás hiánya / minősége	1, 2, 3, 4, 12	
Szemét / környezet / higiénia	4, 15, 16	
Prostitúció / drog / csicska / balhék / bűnözés		
Korai gyerekvállalás		
Belső konfliktusok / közösségi problémák	12, 14	
Közlekedés / városok / szolgáltatások elérhetősége		

A ház megújításának tekintetében nagyon jelentős eredmények történtek az elmúlt 10 évben, az összes közműszolgáltatás újból bevezetésre került, számos a Málta és a lakók tulajdonában álló lakást felújítottak, a ház működképességét sikerült biztosítani. Ennek ellenére az épület felújításában továbbra is vannak feladatok, pl. az életveszélyessé vált erkélyek felújítása.

A lakókkal a közös munka megkezdésének az alapja az volt, hogy el kellett higgyék, hogy tudnak változtatni a kialakult borzalmas állapotokon. A lakók többsége szégyellte, hogy az épületben lakik, ami visszatartotta őket a munkakeresésben is. Ezt az állapotot kellett először megfordítani a szociális munkásnak. Ezzel tudta megnyerni a lakók bizalmát is. A lakók felé való kapcsolat kiépítésében nagy szerepe volt az ún. kulcsembereknek, ők azok, akik a Málta munkatársai mellé álltak és kezdetektől fogva segítették a Málta munkáját. Ők képezték a hidat a Málta és a többi lakó között, rajtuk keresztül lehetett eljutni utána más lakókhoz. A sikeres adósságkezelés kialakításának is az volt az első lépése, hogy első körben néhány olyan embernek tudtak segíteni, akik már bíztak bennük és fel merték tárni a helyzetüket. Ők terjesztették később az információt, hogy miben kaphatnak a különféle adóssággal küzdő lakók segítséget a Málta munkatársaitól. A kulcsemberek fontosságát mutatja, hogy az egyik ilyen férfi került alkalmazásra a felújított portaszolgáltatón.

A program egyik jelentős eredménye volt a szisztematikus adósságkezelés, amivel nemcsak a lakók adósságát tudták sikeresen kezelni, hanem a társasház pénzügyi helyzetét is konszolidálták. A sikeres adósságkezelés három elemre épült: egyrészt a lakók tartozásainak és pénzügyi helyzetének részletes felmérésére, másrészt közművállalatokkal való szoros viszony kiépítésére, harmadrészt az egyedi mérési pontok és, ahol lehetett, az előrefizetős rendszer kiépítése. A társasház tartozásainak rendezése és a szolgáltatások visszaállítása érdekében a Málta vezetősége külön tárgyalta a közműszolgáltatók (áramszolgáltató, szemétyűjtés) vezetőségével az alapvető feltételekről, mely alapján a szociális munkások már képesek voltak az egyéni tartozások intézésére. Fontos, hogy a szociális munkások nem csak a lakhatással kapcsolatos tartozásokkal foglalkoztak, hanem más típusúakkal is, pl. a már behajtó cégeknél lévő tartozásokkal (ennek sikeressége cégenként változik). Az önkormányzati adósságkezelő programba is több lakót becsatornáztak. A Málta megérkezése előtt a családsegítő munkatársai nem mertek kijárni a házba, míg a lakók számára átláthatatlan volt adósságkezelés ügyintézése.

A programban elérték, hogy a közös költséget fizetők aránya 17%-ról, 70%-ra nőtt. Közös költség tartozást nem engednek el, de ha megszorul valaki, akkor az elv az, hogy fizessen annyit, amennyit tud. Az adósságokat nem engedik felhalmozódni. Ugyanakkor az is világossá vált, hogy a lakhatással kapcsolatos tartozások a rosszabb anyagi helyzetű családoknál folyamatosan megjelennek és azok kontrollálása állandó odafigyelést, szükség esetén beavatkozást igényel.

A foglalkoztatás terén pozitív változás, hogy ma már az aktív korúak mintegy felének van rendszeres munkája, míg korábban csak a negyedének volt. Bár a hátrányosabb helyzetűek közül többen a házban dolgoznak a Málta alkalmazásában (normál vagy közfoglalkoztatásban), az utóbbi három évben megnőtt azoknak a száma, akik különféle üzemekben dolgoznak. Ez részben a munkaerőpiac kedvező változásának tudható be, de a motiváltság felkeltésében szerepe van a helyben folyó szociális munkának is. A foglalkoztatási helyzet javítása terén nem sikerült érdemi együttműködést kialakítani a foglalkoztatási főosztállyal, ezért a Málta munkatársai más cégekkel vették fel a kapcsolatot.

A gyermekek veszélyeztetettsége, a szülői elhanyagolás a családok egy részében csökkent. Ezek a családok megtanulták, hogy milyen alapvető szabályokat kell betartani ahhoz, hogy ne emeljék ki a gyerekeket a családból. Ugyanakkor 3-4 éve volt egy krízisidőszak, mikor négy családtól összesen 17 gyereket kellett állami gondozásba venni, súlyos veszélyeztetés miatt. A Málta e téren is szoros együttműködést alakított ki a gyermekjóléti központtal és segít a gyerekek családba való visszagondozásába, az egyik családnál más lakhatási lehetőség megtalálásában.

Amiben korlátozott eredmények vannak az a fiatalok motiváltságának növelése. A családok helyzete rendezettebbé vált, a gyerekek járnak tanodába, de a középiskolát még mindig nem fejezik be. Többségük ugyan elmegy dolgozni (többnyire a szülőkkel), de nincsen egy olyan jövőképe, amiben a tanulás fontos eszköz arra, hogy jobb munkát szerezzen és magasabb színvonalon éljen.

A közösségi beavatkozások, az önkéntes képzések mozgósítják a helyi lakókat egy-egy akció erejéig és erősítik a köztük lévő összetartást. A TF programok eredménye, hogy a lakók kezdeményezték a ház belső részeinek közös kifestését. Ezt a következő évben tervezik megvalósítani.

Az elmúlt 10 évben jelentős eredményeket ért el a Jelenlét program. A jövőben ezeknek az irányoknak a folytatása illetve egyes területeken a beavatkozások megerősítése szükséges. A tovább fejlesztendő beavatkozások az alábbiak:

- a gyerekek, fiatalok ösztönzése a középiskola elvégzésére, tudatosabb jövőkép kialakítására. Ez a szülőkkel való intenzívebb párbeszéd kialakítását is feltételezi, a tekintetben, hogy hogyan tudja a szülő hatékonyabban támogatni a gyereke tanulását, illetve a középiskolákkal való közvetlen kapcsolattartás is indokolt lehet
- foglalkoztatási szolgáltatások megerősítése a hatékonyabb egyéni tanácsadás és mentorálás tekintetében. Erre elsősorban azoknak van szüksége, akik alkalmi munkát vállalnak, közfoglalkoztatásban dolgoznak, vagy munkanélküliek. Érdemes azokra is koncentrálni, akik nagyobb hátralékokkal rendelkeznek a lakhatási költségek tekintetében.
- drogprevenció, szenvedélybetegségekkel kapcsolatos felvilágosítás, fókuszban a fiatalokkal.
- a közösségszervezés megerősítése az önszerveződési képesség kialakulása érdekében. A megkezdett ház rendben tartásával és felújításával kapcsolatos közös munkák folytatása mellett eredményes lehet, ha a ház ügyeinek az intézésébe is bevonásra kerülnek a lakók. Így a ház ügyei iránti felelősség eredményesebben ki tud alakulni,
- el kell dönteni, hogy a jelenleg használaton kívül lévő három szint milyen funkciót kapjon. Legkedvezőbbnek a lakások kialakítása tűnik, azonban mindenképpen jobban kellene diverzifikálni a lakásnagyságot, annak érdekében, hogy ne alakuljon ki a túlszűfolttság, ami a szegregálódás veszélyét hordozhatja magában,
- magántulajdonú lakások komfortosításának segítése, annak érdekében, hogy minden lakásban legyen benn mosdóhelyiség, WC.

Miskolc, Lyukóvölgy – Esettanulmány

Somogyi Eszter, Hegedüs József, Teller Nóra, Korondi Anita

2020. november

8.1 Vezetői összefoglaló²⁶

A Lyukóvölgy egy spontán benépesülő és szegregálódó külterület Miskolcon, mely a rendszerváltás utáni gazdasági válság hatására elszegényedőknek és a városi telepfelszámolások nyomán a lakhatásukat elvesztő roma családoknak nyújtott lakhatási lehetőséget. Vidékről is történtek beköltözések a kedvezőbb városi munka és szolgáltatási lehetőségek miatt. Mivel külterület, az önkormányzatnak nincs fejlesztési kötelezettsége a Lyukóvölgyre, éppen ezért az alap-infrastruktúrák nagyrészt hiányoznak. Ugyan áram a terület nagyrészen elérhető, de vizet túlnyomóan csak közkútból lehet nyerni. Az utak jelentős részén nincs aszfaltburkolat. A lakásviszonyok kritikusak, a lakások túlnyomó része volt üdülőház, sok a rögtönzött kunyhó is, tehát nem felelnek meg a minimális lakáskritériumoknak sem. Az itt élők jelentős része nem rendelkezik legális tulajdonviszonnyal, sok a bérlő és önkényes foglalkozó is vannak. Buszjárat viszont van, a teljes völgyet összeköti a várossal, így az óvodába, iskolába, munkába járás biztosított, de esős időben és télen a mellékutak mentén lakók nem tudnak eljutni a buszmegállóig.

Lyukóvölgy népessége becslések szerint 3-4 ezer fő, mintegy 900 család. Korábban nagy volt a fluktuáció a lakosságban, de az utóbbi években inkább Lyukón belül költöznek a családok. A területen a Népszámlálás 2011-ben 2868 főt állapított meg, 733 lakásban, átlag 3,9 fő laksűrűséggel. A helyi szakemberek tapasztalata szerint a lakosság száma egészen az utóbbi időkhöz növekedett, sok a gyerekes család, és jelentős az idős népesség is. A szociális problémák halmozottan jelennek meg, sok család, idős ember él mélyszegénységben, az ételmeztartás és fűtés alapvető gondot jelent. A szegénység újratermelődik: a gyerekek a középiskolát nem végzik el, sokan az általános iskolát sem („*már 14 éves korban elvesznek a gyerekek*”). A családalapítás jellemzően 18 éves kor előtt történik, sok leányanya van, a párkapcsolatok nem stabilak, egy-egy házban gyakran több generáció lakik együtt. Az alacsony iskolai végzettség miatt a területen élők munkaerőpiaci helyzete kedvezőtlen, az emberek jelentős része alkalmi munkából, napszámból él, gyárakban a futószalag melletti munkát kevesen bírják. A családok eladósodása jelentős, nagyfokú a TB és az adótartozás is, de jellemzőek az áram-, illetve áramlopás vagy más szabálysértések miatt kirótt bírságok miatti tartozások is. A családok a megélhetésre kérnek kölcsönt, működik az uzsora, és sokaknak van Provident, Cetelem stb. tartozása is. Külföldön is vállalnak munkát az emberek, aki kint megfelelő munkához jut az jelentősen tudja javítani itthoni lakhatási körülményeit (jellemző célpontok: Kanada, Anglia, Németország).

A gyerekek családból való kiemelésének a veszélye gyakorta megjelenik, elsősorban a lakhatási körülmények és/vagy a szülői elhanyagolás miatt. A nagyobb gyerekeknél az iskolai hiányzások miatt történik kiemelés.

A völgyben súlyos közbiztonsági problémák vannak. Nincsenek közösségek a területen, az emberek félnek egymástól. Magas a lopások száma, főként a ritkábban lakott helyeken széthordják a házakat, akkor is, ha laknak benne. A büntetések miatt sokan mennek börtönbe. A kábítószer használat jelentős és egyre nagyobb probléma, már az iskolákban és a szülőknél is megjelenik. Az ellátórendszer ugyanakkor eszköztelen ezzel szemben.

A szolgáltatások fokozatosan jelentek meg a Lyukóvölgyben. A 2000-es években az önkormányzat családsegítő és gyermekjóléti szolgálata kiterjesztette az ellátási körét a Lyukóvölgyre is, ugyanakkor a problémák súlya és nagysága messze meghaladta az ellátórendszer kapacitását. Az önkormányzat és a

²⁶ Az esettanulmány 2019 és 2020 között készült intézményi és terepi interjúkra, statisztikai adatbázisokra és helyi dokumentumokra támaszkodik. Ezúton is köszönjük a Magyar Máltai Szeretetszolgálat munkatársainak, a Miskolci Védőnői és Családmentori szolgálatnak, a Nyitott Ajtó Baptista Általános Iskolának és Óvodának, MESZEGYI Család – És Gyermekjóléti Alapellátások Igazgatóságának és helyi együttműködését az adatgyűjtésben.

TKKI által megvalósított komplex telepprogram (2012-2014) létesített egy egészségügyi és családmentori szolgáltató házat, melyben védőnők és háziorvosok is helyet kaptak. A szolgáltató házat és a családmentori rendszert az önkormányzat a mai napig fenntartja.

A Málta 2014-ben jelent meg a Lyukóvölgyben, a telepprogramban létrehozott közösségi ház működtetését vette át az önkormányzattól. Először a tanoda, majd Biztos Kezdet Gyerekház programot indították meg uniós forrásból. A Málta célja a területen, hogy a mélyszegénységben élő gyerekeket és rajtuk keresztül a családjukat elérje, az ő életkörülményeiket javítsa, és a gyerekek jövőbeni esélyeit növeljék. A Jelenlét program keretében eddig 250 családot értek el, ami a lyukói családok egynegyedét jelenti. A családsegítő munka jelentős részét a krízishelyzetek kezelése teszi ki, sok család veszélyeztetett a gyerekek családból való kiemelésével, a védőnői szolgálat szigorú feltételeket szab az újszülött gyerekek hazaengedésének is. A Málta az általa működtetett krízisalapból a veszélyeztetett családok lakhatási körülményeit javítja, illetve az itt lakók szélesebb körében segíti a napi túlélést.

A program jelentős eredménye, hogy a helyi családok elfogadták a Máltát és használják a szolgáltatásait, ezt az is mutatja, hogy probléma esetén már ők keresik meg a Málta munkatársait. Ahhoz, hogy ez a bizalom kialakuljon és igénybe vegyék a szolgáltatásokat szükség volt arra, hogy helyieket is alkalmazzanak (akár közmunkában, akár más forrásból). További feltétele volt a sikeres beavatkozások kialakításának, hogy szoros együttműködést alakítsanak ki a szociális, egészségügyi és oktatási ellátórendszerrel. Mára a Málta tulajdonképpen egy „ernyőszervezetként” működik, hatékonyan kiegészítve, pótolva a helyi ellátórendszer hiányait, annak érdekében, hogy a beavatkozások családi szinten konkrét eredményeket hozzanak (pl. gyerekek kiemelésének megelőzése).

A gyerekház évek óta stabilan működik, szinte teljes kapacitás-kihasználtsággal, ami annak is köszönhető, hogy egy változatlan összetételű, elfogadott stáb működtette. A tanoda az alsós és felsős gyerekekkel foglalkozik, a programok egyeztetése érdekében kapcsolatban van a Baptista Szeretetszolgálat által fenntartott városi iskolával, ahová a lyukói gyerekek többsége jár. A tanoda munkájába sikerült bevonni a helyi önkéntes fiatalokból álló egyesületet is, mely segíti a helyi gyerekek elérését és a programok megvalósítását. A TF program keretében a közösségi programok, a Nő mint Esély program és foglalkoztatási tanácsadás került kialakításra. A nőket célzó programban elsősorban a fiatalokra koncentráltak, kiemelt szerepet kaptak a droghasználat megelőzésére irányuló felvilágosító programok.

A Jelenlét programnak az utóbbi időszakban több kihívással is szembe kell néznie. Az egyik, hogy több programban dolgozó kulcsembert távozott a helyi csapatból, ami nehézségeket okozott elsősorban a tanoda működésében. A másik kihívás, hogy bizonytalanná vált a Jelenlét program helyszíne az önkormányzatnak a közösségi ház telkére vonatkozó egyéb fejlesztési terve miatt. Ezért a lyukói Jelenlét program előtt álló jelentős feladat a helyi szakmai stáb újjáépítése. Emellett az alábbi területeken lenne szükség a beavatkozások megerősítésére és fejlesztésére:

- a tanodai tevékenységek megerősítése az iskolai eredmények javítása és a középiskola sikeres elvégzése érdekében,
- a fiatal lányok szemléletformálása a korai gyerekvállalás megelőzése érdekében,
- női program keretében a tudatos családtervezést célzó és a családon belüli erőszak témájával foglalkozó interaktív programok,
- drogreprevenziót és ártalomcsökkentést célzó programok gyerekek, fiatalok körében,
- foglalkoztatás növelését segítő koncentráltabb beavatkozások, személyre szabott segítségnyújtások kompetencia fejlesztésben, álláskeresésben, esetleg munkában való mentorálás,

- háztartásgazdálkodás javítását, az eladósodás megelőzését célzó programok kiterjesztése, megerősítése,
- kisebb helyi/szomszédsági közösségek kialakítása a Lyukón belül közösségsszervezési programokkal.

8.2 A Jelenlét Program céljai a területen

A Málta 2014-ben érkezett meg a Lyukóvölgybe, egy uniós finanszírozású telepprogramban létrehozott közösségi ház működtetését vette át a város önkormányzatának felkérésére. A Jelenlét programnak ez a közösségi ház adja a bázisát azóta is.

A Jelenlét program fő célja a program indulásakor az itt élő gyerekek jövőbeni esélyeinek a növelése és a jelenlegi életkörülményeinek a javítása, illetve az izolált szerkezetű helyi társadalomból egy működő közösség formálása volt. Ezért az alábbi fő beavatkozási irányokat tervezték:

- Biztos Kezdet Gyerekház jellegű szolgáltatás létrehozása annak érdekében, hogy a gyerekek fejlesztését a lehető legkorábban el lehessen kezdeni, és segítséget nyújtsanak az anyáknak a gyereknevelésben és a szociális nehézségek kezelésében,
- tanoda jellegű szolgáltatás megkezdése a gyerekek iskolai eredményeinek javítása és továbbtanulási esélyeinek növelése érdekében,
- ifjúsági programok létrehozása szociális segítő munkával,
- a területen a szociális munka kiterjesztése, a gyerekeken keresztül minél több családhoz való eljutás,
- közösségfejlesztés elindítása.

A Jelenlét program megvalósítása közben realizálódott egy további cél, a rászoruló idősök szélesebb körű elérése, az ő élethelyzetük és ellátásuk javítása.

8.3 A telep kialakulása

A Lyukóvölgy egy 6 km hosszú vízgyűjtő völgy, Miskolc külterületén helyezkedik el, zárkertes besorolású terület. A rendszerváltás előtt üdülő funkciót töltött be, a városi családok itt vettek hétvégi kiskerteket. A rendszerváltás után indult meg a kiköltözés, azok a családok települtek ide a városból, akik nem tudták fenntartani a városi lakásukat (gyakran nagyobb közmű és/vagy lakbér tartozások felhalmozása miatt), vagy pedig a gyerekeiknek engedték át a lakásukat. Az ingatlanok másik részét elhanyagolták, a tulajdonosok meghaltak, az örökösök nem jártak ki.

A területre tehát egyre több, a városból kiszoruló szegény család költözött, köztük sok roma család, akik gyakran városban folyó telepfelszámolások miatt veszítették el a lakhatásukat. Ugyanakkor vidékről is költöztek ide családok, a jobb városi lehetőségek – munka, szolgáltatások – közelsége miatt. A családok egy része megvette az ingatlant, de sok a bérlő és az önkényesen beköltöző is. Mindezen folyamatok hatására a Lyukóvölgy már a 90-es évek végére egy külterületi szegregátummá vált, ahol a közmű és humánszolgáltatások szinte teljes egészében hiányoztak, és a szociális szolgáltatások is csak szórványosan érték el az itt élőket. A terület útviszonyai nagyon rosszak, szilárd burkolattal csak a völgy főútja rendelkezik, a mellékutakon nincs burkolat, csapadékvíz elvezetés nincsen. Eső után járhatatlanok az utak, a lezúduló víz gyakran a főútra is rámosza a sarat, ami szintén járhatatlanná válik. Buszközlekedés van a völgyben, de reggelente nagyon zsúfolt, mert nagyon sok gyerek jár óvodába, iskolába. Esős időben az emberek plusz cipővel kell elinduljanak a városba, télen van, hogy nem tudnak eljutni a főútig sem.

Bár a völgy nagy részére a fenti állapotok jellemzőek, az alsóbb, városhoz közelebb eső részekben jobb a közmű helyzet, vezetékes víz több ingatlanba is be van vezetve, és jellemzően itt konszolidáltabb viszonyok uralkodnak.

A Lyukóvölgy fogalmát – a helyi gyakorlathoz alkalmazkodva - szélesen értelmezzük, beletartozik az összes a Lyukóvölgyi útra rácsatlakozó terület, így Annabánya, Ózugró, Lyukóbánya is.

8.4 A telep és település alapvető problémái

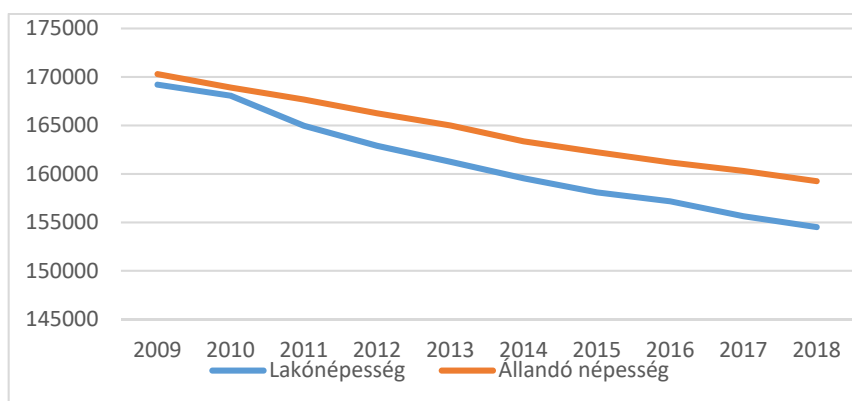
8.4.1 Demográfia helyzet

Az elmúlt évtizedben Miskolcon folytatódott a rendszerváltás óta jellemző népességcsökkenés. 2009 és 2018 között a lakónépesség kb. 14.700 fővel, az állandó népesség pedig kb. 11.000 fővel csökkent. Így 2018-ban a lakónépesség 154.500, az állandó népesség pedig 159.200 fő volt.

A népességcsökkenéshez hozzájárul mind a természetes fogyás, mind az elvándorlás. A nyers halálozási ráta (mely az 1000 főre eső halálozások számát mutatja), éves átlaga az elmúlt tíz évben meghaladta a 14-et, ami jóval az országos érték (13,1 fő) fölött van.

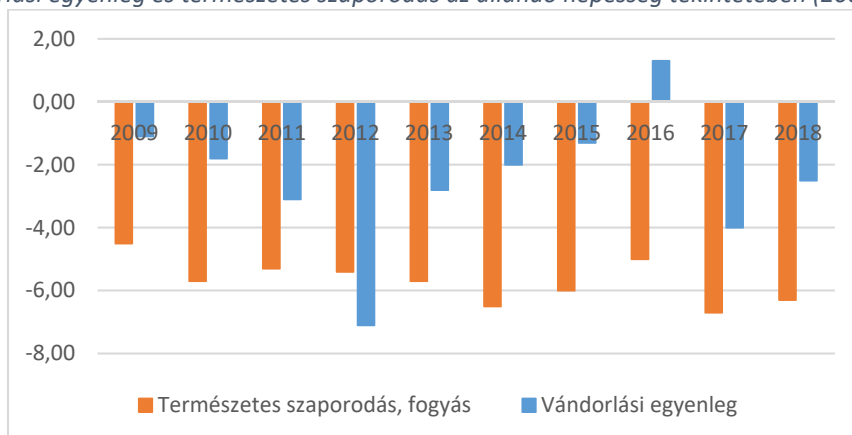
A népesség rendkívül előregedett: az aktív korúak aránya 2009 és 2018 között 63,2%-ról 58,9%-ra csökkent, miközben az idős, 60 év feletti lakosság aránya 23,3%-ról 27,7%-ra nőtt és a fiatalok aránya stagnált. 2018-ban így 100 fő 0-14 éves miskolci lakosra átlagosan több mint 205 fő 60 évnél idősebb lakos jutott.

43. ábra Miskolc népességének alakulása 2009 és 2018 között

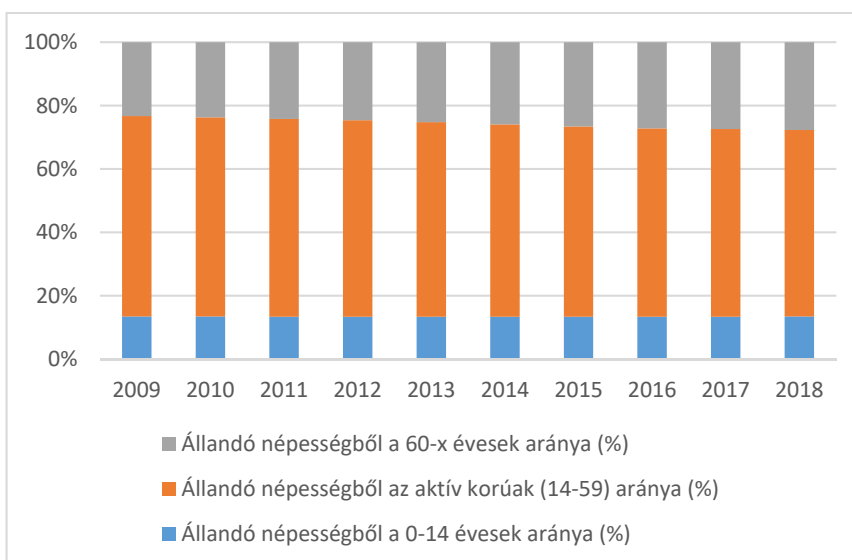
Forrás: KSH

44. ábra Vándorlási egyenleg és természetes szaporodás az állandó népesség tekintetében (2009-2018)

Forrás: KSH

45. ábra Miskolc korösszetétele az állandó népességet tekintve 2009-2018 között

Forrás: KSH

A Lyukóvölgyben élő népesség nagyságára nincsen pontos adat, mivel külterületi rész ezért nincsenek utcák, házsámok kialakítva, a címek a telkek helyrajzi számával vannak jelölve. A becslések 3000-4000 főre teszik a népességet, a 2011-es Népszámlálás mintegy 2800 főt számolt össze a területen. A helyben lévő ellátórendszer tapasztalata szerint egészen 2017 környékéig nagyobb ütemben nőtt a beköltözések száma, és csak elmúlt 3 évben érzékelnek lassulást ezen a téren. Ugyanakkor a népesség fluktuációja is jelentős volt, sokan mentek el, de közülük sokan vissza is jöttek. Szintén az utóbbi években jellemző, hogy inkább a Lyukón belül költöznek a családok.

8.4.2 Gazdasági helyzet

Miskolc gazdaságában még mindig fontosak a tradicionálisan erős ágazatok, mint a fémipar, gépipar és papírgyártás, újabb fejlemény az ICT, elektronikai, autóipari tevékenységek valamint a logisztikai és call center szolgáltatások térnyerése. 2014-ben a regisztrált vállalkozások 83%-a foglalkozott szolgáltatásokkal és 10%-a volt ipari illetve építőipari profilú. A várost 2014-ben a kormány „kiemelt gazdaságfejlesztési területté” nyilvánította. A legnagyobb, mintegy 5000 főt foglalkoztató vállalat a

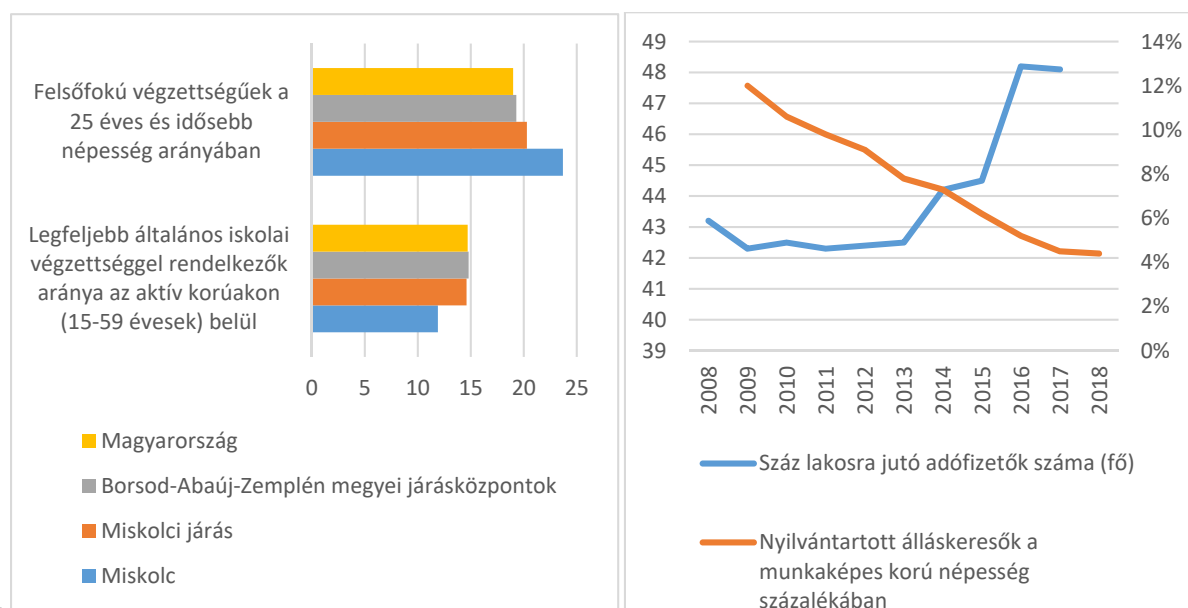
német Bosch cégcsoport, de fontos foglalkoztató a TAKATA és a Shinwa is. A Vodafone ügyfélszolgálati központja is több mint 600 főt alkalmaz. 2018-ban összesen 20, legalább 250 fős regisztrált vállalkozás volt Miskolcon. A városban önkormányzati tulajdonú két ipari park működik, melyek közül a Miskolci Mechatronikai Ipari Park már csaknem teljesen betelt. Az elmúlt évek gazdasági fejlődésének mutatója az önkormányzat iparüzési adóból származó bevételeinek növekedése, mely 2018-ban csaknem 11 milliárd forintot tett ki (ugyanebben az évben a város teljes költségvetése mintegy 60 milliárd forint volt).

8.4.3 Munkaerő-piaci helyzet

Miskolc iskolázottsági adatai jóval kedvezőbbek, mint az országos vagy akár a Borsod-Abaúj-Zemplén megyei járásközpontok átlaga. A felsőfokú végzettséggel rendelkezők aránya 2011-ben 23,7% volt, míg a legfeljebb általános iskolai végzettségűeké 11,9%.

A 2009-es magas munkanélküliségi szint az elmúlt évtizedben folyamatosan csökkent, 2018-ban 4,4% volt. A száz lakosra eső adófizetők száma 2013-tól indult növekedésnek, 42,5-ről 2017-re 48 fölé emelkedett, mely azonban országos összehasonlításban inkább alacsonynak tekinthető. A közfoglalkoztatottak száma viszont magas, 2014 és 2017 között évente 2000-nél is több, 2018-ban pedig 1666 volt.

46. ábra Képzettség (2011) és foglalkoztatottság Miskolcon (2008-2018)

Forrás: KSH

Az ellátórendszer szakembereinek tapasztalata szerint a Lyukóvölgyben kevés embernek van bejelentett rendszeres munkája, bár az utóbbi években nőtt azoknak a száma, akik ilyen munkahelyeken helyezkednek el. A futószalag melletti munkát kevesen bírják, azok közül pedig, akik mégis elhelyezkednek, sokan pár hónap elteltével kilépnek. Jellemző, hogy inkább nők mennek gyárakba ilyen jellegű munkákra (pl. Bosch, Shinwa, Samina üzemekbe). A futószalag melletti munkával operátorként, három műszakban nettó 220 ezer Ft-ot is meg lehet keresni (pl. a Boschban). De sokan járnak a Nestlé csokoládégyárba is dolgozni, ott csomagolás a jellemző munka. Még mindig jellemző, hogy sok férfi dolgozik építkezéseken, őket a vállalkozók csoportosan szállítják autóval. Lyukóban két ilyen vállalkozó is van, aki rendszeresen sok embernek biztosítanak így munkát. Sokan heti ingázásban dolgoznak („hetelnek”) építkezéseken, de gyárakba is mennek más városokba munkát vállalni. Az építkezéseken egy segédmunkási fizetés kb. 5-7 ezer Ft/nap, az átlag 10 ezer Ft/nap bért keres, de

például gipszkartonozásért akár napi 20 ezer Ft-ot is kaphatnak a megfelelő gyakorlattal rendelkezők, (szakvégzettséget nem kérnek a vállalkozók). Ugyanakkor az építkezésekre járók között többen rendszertelenül mennek dolgozni, ezzel a vállalkozó is tisztában van, tudomásul veszi, ha valaki épp nem megy. Sok nő takarítói munkában helyezkedik el.

Lomtalanítás is gyakori alkalmi jövedelemforrás. Budapestre járnak, amikor értesülnek a lomtalanítás helyéről, idejéről: maguk szervezik az utazást, szállítást. Ezzel nagyon jól is lehet keresni, vannak, akik meggazdagodnak belőle. Napszámba is járnak. Sokan az erdőszetbe, ott napi 7000 Ft-ot kapnak. Többen járnak kertekhez segíteni rendben tartani, fűvet nyírni, fát vágni. Az időseknek például a helyi férfiak vágják fel a fát.

Az alkalmi munkákban feketén vagy napi bejelentéssel dolgoznak. A gyárakban, üzemekben normál munkaszerződéssel alkalmaznak sok mindenkit, de ott is az eseti kapacitás bővítéseknél csak napi bejelentéssel történik a foglalkoztatás.

A közfoglalkoztatás is sok embernek nyújt biztos, de nagyon szerény jövedelmet. Férfiak és nők számára is vonzerőt jelent a munka viszonylagos stabilitása, különösen, ha több gyerek van a családban, akkor a családi pótlékkal együtt már jelentősebb összeget tud kitenni. Az önkormányzat is alkalmaz közfoglalkoztatásban többeket, de a közösségi házban a Málta segítő stábja is részben közfoglalkoztatottakból áll.

Különösen korábban volt jellemző, hogy külföldre mentek dolgozni a Lyukóából. A pár éve még népszerű „kanadázás” az ottani bevándorlási szigorítások miatt mára lecsengett. 15-20 család legalább kiment Kanadába, néhányan viszont visszajöttek, vagy azért, mert már nem kapták meg a letelepedési engedélyt, vagy mert nem találták meg a számításaikat. Ugyanakkor jellemző, hogy akinek rokona van kinn, bizonyos időközönként csomagot küld, ezzel segítve az itthon maradt rokonakat. Egy időben Anglia is kedvelt célpont volt, de a Brexit miatt már oda sem tudnak menni. Jelenleg Ausztriába járnak dolgozni páran, Németország viszont nem jellemző célpont.

8.4.4 Köznevelés és közoktatás

Lyukóából sok gyerek a Vasgyár városrészben lévő Baptista óvodába jár. A kutatásban velük készült interjú, a lyukói gyerekek óvodai nevelésével kapcsolatos helyzetének áttekintésére. Ezenkívül még a három másik óvodába is járnak, de azokban óvodánként kevesebb lyukói gyerek van. A Baptista óvodába 125 gyerek jár és kb. a 70%-uk lyukói családból jön. Az óvoda általában teljes kapacitás kihasználtsággal működik. Szegregált intézmény, 98%-ban roma gyerekek járnak ide. 60% a HH-s és HHH-s gyerekek aránya, valamint 4 gyerek SNI-s és 9 BTM-s. Évente kb. 15 gyereket küldenek vizsgálatra a pedagógiai szakszolgálathoz. Az óvodának van fejlesztő pedagógusa, gyógypedagógus is jár ki hozzájuk, pszichológusuk viszont nincsen. Az aktuális oktatási évben logopédust sem kaptak a szakszolgálattól.

A Lyukóvölgyből érkező gyerekek sok fejlesztést igényelnek: mikor elkezdenek óvodába járni, a beszédüket nem lehet érteni, volt olyan kis gyerek, aki az óvodában tanult meg beszélni. Mozgás tekintetében is sok gyerek le van maradva, mely negatívan hat a beszédfejlődésükre is. Nehezítő tényező, hogy a szülők szeretik, ha egy csoportban vannak a testvérek, de a nagyobb gyerekeket ez visszatartja a fejlődésben.

Az óvodában fejlesztéseket tartanak a gyerekeknek, nemrég fejeződött be egy 30 órás matematikai fejlesztés, amihez voltak eszközök, jelenleg mozgásfejlesztés folyik. A mozgásfejlesztésre fókuszáló

délutáni foglalkozásokat is tartanak, tánc, birkózás, stb. program keretében, illetve az általános tudás bővítése és fejlesztés érdekében kertművelés program is van, amit nagyon szeretnek a gyerekek.

Láthatóan szüksége lenne egy pszichológusra az óvodának, mert sok gyereknek van beilleszkedési problémája, viselkedési zavara, ami néha agresszióban is megnyilvánul. Mivel a családokban általában több gyerek van és a nagyobbakra már nem figyelnek úgy oda, szeretetehesekké válnak. Súlyosan elhanyagolt, bántalmazott gyerekek kevés van, az ilyen eseteket jelzik a gyermekjóléti központ felé.

A hiányzás az utóbbi időben nem volt jelentkező jelentős problémaként, van hogy a gyerek a rossz idő miatt nem tudnak bejönni a Lyukóból. A többgyerekes családoknál viszont jellemző, hogy ha az egyik beteg, akkor a másik gyerek sem megy óvodába, iskolába.

Nagy gondot jelent a fejtetű, mely folyamatosan visszatér az egyes gyerekeknél: 2-3 hétig jár a gyerek, aztán megint otthon kell maradnia a visszafertőzés miatt. Az óvodának három alkalom után kell jeleznie a családsegítőnek, aki utána kimegy a családhoz és ad tetűirtószert is. A délutáni alváshoz az ágyneműt az óvoda adja, mert már volt, hogy bekerült ágyi poloska is az intézménybe.

Több családnál vannak rendezetlen, folyton változó viszonyok: például sok gyereknek nincsenek rendben az iratai, az is előfordult, hogy az egyes dokumentumokon más néven szerepel ugyanaz a gyerek. A szülőknél gyakori az életjátszói kapcsolatok változása.

Az óvodában roma dajkájuk dolgozik, így jól ismerik a családokat. Szülőkkel általában jó a kapcsolat, szülőire kb. harmaduk jár. Ezek nagyon rövid találkozók, kb. negyedóra alatt csak a legfontosabbat mondják el. Az óvodába járó gyerekek szüleinek nagy része dolgozik vagy iskolákba jár (tanfolyamokra).

A völgyből három általános iskolába járnak a gyerekek: a II. Rákóczi Ferenc, a Bulgárföldi és a Vasgyári Baptista Általános Iskolákba. Tapasztalatok szerint a Bulgárföldi iskolában a roma gyerekek nagyrésze külön osztályba jár, külön órarendjük és csengetésük van az osztályoknak, és csak néhány jobb képességű roma gyerek jár a vegyes osztályba. A lyukói gyerekekkel dolgozó szociális szakemberek a két iskolát összehasonlítva úgy vélik, hogy a Bulgárföldiben biztosabb tudást kapnak a gyerekek, ott nagyobb a követelmény, mint a másik két általános iskolában. A Baptista iskolában viszont az egészséges énkép kialakítása nagyobb hangsúlyt kap, emellett jobban tudnak fejlődni a gyerekek és jobb önbizalmat és önértékelést kapnak.

A kutatás során a Baptista iskolával készült interjú. Ide évek óta stabilan 300 gyerek jár. Az iskola szegregált, főként a Lyukóból és az iskola környékéről járnak ide gyerekek, de a Számozott utcákból is jönnek. A HHH-s gyerekek száma 157 fő, HH-s 37, SNI-s 18, BTM-s 58 fő. Míg az általános iskolát elvégzik a gyerekek, a lemorzsolódás főként a középiskolában jellemző. Az interjú készítésekor az adott tanévben 3 tanulójuk esett teherbe, ők eleve magántanulók voltak. Magántanuló amúgy nincs sok, eddig évente mintegy 10 fő volt, most, hogy nehezebb lett a státusz megszerzése 4 fő van ilyen státuszban. Eddig általános volt, hogy a roma gyerekek 7 évesen kezdték az iskolát, de ez a lehetőség gyakorlatilag megszűnt. Ezért az iskola vezetése azt szorgalmazza, hogy az a gyerek, akinek nem biztos a tudása az első év végén, az az első osztályt ismétlje meg. Az elsős évismétlőkből idén is összejöttek egy külön osztály (13 fő, előtte való évben pedig 15 fő). A gyerekek nagyon egyenlőtlen tudással érkeznek az iskolába, sokaknál jelentős elmaradások vannak, főként azoknál, akik nem jártak rendszeresen óvodába. Ezeknél a gyerekeknél kiemelten fontos, hogy az elején ne maradjanak le a tanulásban.

Az iskolában a kompetencia alapú oktatás módszertana szerint tanítanak. Az alsó évfolyamokban már kompetencia méréssel követik a gyerekek előrehaladását: az év eleji mérés után célzottan fejlesztik őket, és folyamatosan mérik a fejlődésüket. A közelmúltban a módszert a felsőstanulókra is elkezdték

alkalmazni, mert ott is jelentős elmaradásokat észleltek. A „Lépésről lépésre” programban, ami kooperatív tanulásra, projekt alapú oktatásra épít, hosszú évekig részt vettek. A programot a Partners Alapítvány szervezte, pályázati forrásból. A program a pedagógusok képzését, iskolai programokat, és a részt vevő iskolák hálózatosodásának támogatását tartalmazta. Sajnos ez a kapcsolatrendszer a finanszírozás megszűnésével lazult. A jól összeszokott tanári kart is elérte a fluktuáció, szaktanár hiány van az iskolában. Az iskola számítástechnikai eszközökkel is fel van szerelve, 7 db okostábla van.

A gyerekek motiválására, fejlesztésére sokféle programot szerveznek: birkózó edzés, Szimfónia program, táblajáték, melyek mindig iskola időben zajlanak. Idén 200 gyerek tanul zenét a Szimfónia program keretében.

A gyerekek számára pályaválasztási tanácsadást is szerveznek. Tavasszal az Autonómia Alapítvány tartott egy tanfolyamot, a járvány miatt végül online formában, nyáron pedig egy tábor tartanak a program keretében, melyen 11 gyerek vesz részt. A gyerekek jellemzően szakiskolában tanulnak tovább (pincér, eladó, pék cukrász, burkoló szakmákban). Legutolsó évfolyamukból 6 fő ment érettségit adó képzésbe, de ez egy kiemelkedő évfolyamnak számított. Problémát jelent, hogy a gyerekeknek nincs jövőképe: a közmunkán kívül más jövőt nem nagyon képzelnek el maguknak. Az iskolában nem érzékelnek nagyobb fokú drogproblémát a gyerekeknél: több évre visszamenően összesen 4 gyerek maradt ki emiatt az iskolából.

A COVID járvány tavaszi hulláma alatt online oktatást tartottak, 60 gyerek volt, aki ebben nem vett részt, ők feladatcsomagot kaptak.

Az iskolában készült interjúból az is kiderült, hogy a Málta tanodával korábban szorosabb volt az együttműködés és többen jártak a diákjaik közül a tanodába. Az iskola is tartott a közösségi házban korábban családi napokat, de mivel a Málta az ilyen típusú programját rendszeressé, ezért a szülők már nem érdeklődtek az iskola által szervezett események iránt. Az iskolának a szülőkkel most nincs szoros kapcsolata, nem jellemző a szülőin való megjelenés, ünnepekre viszont szívesen eljönnek (pl. Anyák napja).

8.4.5 Szociális helyzet

A Lyukóvölgyben élő sok gyerekes családok többsége roma, az élet minden pontján súlyos nehézségekkel küzdenek. Nagy szegénységben élnek, a hónap végén már gyakran ennivalóra sincsen pénzük és a téli fűtés biztosítása is hatalmas gondot jelent. A lakáskörülményeik elfogadhatatlanul rosszak, egészségtelenek. A családoknak nincs pénzük a közlekedési költségek fedezésére sem, nem tudnak bérletet venni. A családsegítő szolgálat szerint a lyukói helyzet az elmúlt 10 évben nem sokat változott, az ellátórendszernek ma is ugyanazzal a problémahalmazzal kell szembenéznie, mint korábban. Az ellátott családok köre is nagyjából ugyanaz maradt, az újonnan betelepülő családok száma mára nem már annyira jelentős. A segélyek, támogatások vonzerőt jelentenek a vidékieknek, de az önkormányzat próbál ellenállni a betelepülési nyomásnak, ezért a beköltözőket csak a tulajdonos hozzájárulásával engedi bejelentkezni.

Amiben valóban érezhető lassú változás az a munkához való hozzáállás. A közmunkának a szociális ellátórendszer is látta a hatását, a jövedelem állandósága, még ha az alacsony is volt, valamennyire biztosította a családok bevételeinek kiegyensúlyozottságát. Az a réteg pedig, aki él a gyárak, üzemek kínálta munkalehetőséggel, illetve akik külföldre mentek ki dolgozni, már képes javítani valamit az életszínvonalán is: autót vesz, felújítja a házát, fürdőszobát épít.

Ugyanakkor az ellátórendszer még mindig tüzet olt, kríziseket kezel, és az olyan alapvető dolgokra próbálja nevelni a családokat mint a mindennapi élet szervezése, a gyerekek rendszeresen iskolába járatása, az alapvető higiéniai szokások és a lakókörnyezet rendben tartása. A családsegítő szerint egy bizalmi válság alakult ki a lyukói családok körében a szolgálat felé. Míg régebben a családok maguk keresték fel a családsegítőt, mostanra a gyermekjóléti központ hatósági szerepének erősödésével sok konfliktus alakult ki a családok és az ellátórendszer között, és csak kevesen fordulnak a szolgálathoz önként segítségért. Ez az étkezési támogatás kérvényezésében is megnyilvánul: korábban a rendszeres gyermekvédelmi kedvezmény automatikusan járt, most viszont a családnak kell kérvényeznie, és így csak harmad annyian kérték. A folyamat megfordítása, a családok bizalmának megnyerése alapvető feltétele lenne a problémák sikeresebb kezelésének. Ehhez viszont állandó jelenlétre lenne szükség. A családsegítőnek a Máltával jó kapcsolata van, kiegészítik egymás tevékenységét. A Máltának ugyanakkor több lehetősége van segíteni, míg a családsegítő csak ruhát és élelmiszert tud adni, addig a Máltának lehetősége van bútoradományozásra és a lakásfelújítás segítésére is.

A jelzőrendszer hatékony működtetésére évi hat alkalommal tartanak szakmaközi fórumot a családsegítő szolgáltatás és gyermekjóléti központ szervezésében. Ebben a tekintetben az iskolákkal való együttműködés a legnehezebb. Az iskolák kevésbé foglalkoznak a szociális jellegű problémákkal, pedig többet is tudnának tenni saját hatáskörben, például a hiányzások kezelésére, de erre nincsenek szakmailag felkészülve.

Az ellátórendszer és a Málta tapasztalatai is azt mutatják, hogy a lányok korai gyerekvállalása központi probléma a területen. A lányok előtt nincsen más jövőkép, mint a gyerekvállalás és a párkapcsolat építésének is csak ezt az egy lehetséges módját ismerik. A párkapcsolatok azonban nem tartósak, sok a leányanya, akik a szülőkhöz költöznek haza. A családi viszonyok kuszasága általánosan gond: sok a felbomló és utána újonnan kialakított élettársi viszony, ami a gyerekekre nincsen jó hatással. A családon belüli erőszak is probléma, bár ez a hivatalos ellátórendszer előtt gyakran láthatatlan marad.

A gyerekek családból való kiemelése sok családot fenyeget. Az, hogy ez ne történjen meg az egyes intézmények és szervezetek szoros együttműködésére van szükség. Kisgyerekek esetében a családban maradás kritériumait alapvetően a védőnő szabja meg, aminek a teljesítésében a Málta és a családsegítő jól együtt tud dolgozni.

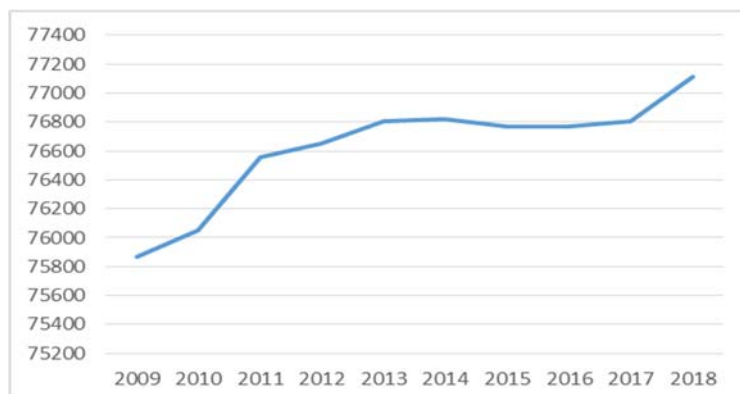
Az eladósodás is sok családot érint. A lakhatással kapcsolatos tartozások az áramszolgáltatás terén jelennek meg, sok az illegális rákötés. A Málta a munkája során (városi és régiós szinten is) partneri viszonyt épített ki az ÉMÁSZ-szal, aki együttműködik az adósságok és büntetések kezelésében és az előrefizetős órák felszerelésében. Bár szociális rászorultság esetén maga az előrefizetős óra ingyenes, a szerelés költsége azonban magas (60-70 ezer Ft) és ez utóbbi a családot terheli. A beszerelés költsége és a szabálytalan áramvételezés miatti büntetés együttesen legalább 200-300 ezer Ft-ot tesz ki. Az összeg kifizetése lehetséges részletfizetés keretében, illetve egyes esetekben sikerülhet alapítványi támogatást is szerezni a törlesztéshez. A Málta a családokat segíti az ÉMÁSZ-szal való ügyintézésben. A lyukóiak jelentős részének van a NAV felé tartozása, ami a nem fizetett egészségügyi hozzájárulásból gyűlik össze. Sok ember nem is tudja, hogy tartozása van, illetve hogy a tartozás már végrehajtási fázisban van. Ez akkor derül ki számukra, mikor valamilyen legális jövedelemhez jutnak és abból a tartozásokat elkezdik levonni. Sok családnak van különféle hitel tartozása is, elsősorban Provident, Cetelem, stb. típusú hitelek nem-fizetése kapcsán. A hitel tartozások miatt is vannak végrehajtási eljárások, illetve a tartozások gyakran behajtó cégeknél vannak már. A behajtó cégek közül a Intrum Justitiával tudnak tárgyalni és gyakran kedvező módon megegyezni. A gond azonban, hogy az emberek későn fordulnak a Máltához segítségért. A Lyukón az ingatlan végrehajtás nem igazán jellemző (márcsak azért sem, mert sok család magánbérletben lakik), a behajtások inkább jövedelem letiltások formájában történnek. Annak érdekében, hogy a gyakran többféle tartozásukkal kapcsolatos

jövedelem letiltásokat elkerülik, sokan megpróbálják a formális ügyintézéseket, nyilvántartást elkerülni. A lyukói szegény léttel együtt jár, hogy „az embereknek nincsen lakcíme, nincsen bankkártyája, készpénzből élnek és olyan mintha nem is lenne az ember”²⁷.

8.4.6 Lakhatás

A miskolci lakásállomány az elmúlt évtizedben kb. 1300 lakással bővült, azonban rendkívül egyenlőtlen eloszlásban. 2013-is egy intenzív növekedés volt a jellemző, melyet 2017-ig stagnáló, sőt csökkenő tendencia váltott fel. Az elmúlt két évben kezdett ismét növekedni a lakások száma, 2018-ban az új építések aránya az 0,4% volt, az állomány nagysága pedig 77.114 db lakás volt.

47. ábra A lakásállomány alakulása Miskolcon (2009-2018)

Forrás: KSH

A Lyukóvölgy lakásállományának összetételére a 2011-es Népszámlálás tartalmaz adatokat. Ezek ugyan 10 éves adatok, de érdemben azóta sem változott helyzet. Fontos megjegyezni, hogy ezeknél az adatoknál Lyukóvölgyön a szűkebb területi lehatárolás értendő, mely nem foglalja magában az Annabánya, Őzugró és Lyukóbánya területét, azok külön területi egységeként jelennek meg. Látható, hogy mind Lyukóvölgyben, mind Lyukóbányán rendkívül magas az alacsony komfort fokozatú és az egyszobás lakások aránya, különösen, hogy ha figyelembe vesszük, hogy az egy lakásra jutó személyek száma átlagosan 5,1 illetve 3,7 fő a két területen.

23. táblázat Lyukóvölgy és Lyukóbánya lakásállományának adatai (2011)

Külterület neve	Lyukóbánya	Lyukóvölgy
komfort nélküli, félkomfortos és szükséglakások aránya a lakott lakásokon belül	82,6%	64,1%
egyszobás lakások aránya a lakott lakásokon belül	26,4%	40,7%
Lakott lakások száma (db)	151	464
Lakosságszám (fő)	767	1714
Átlagosan egy lakásra jutó személyek száma (fő/lakás)	5,1	3,7

Forrás: KSH, Népszámlálás, 2011

Mint arról már szó volt, a (tágan értelmezett) Lyukóvölgy jelentős részében (az áramot kivéve) nem érhető el közmű szolgáltatás. A vizet a közutakról hordják a családok, burkolt úthálózat nincs a területen, a közvilágítás viszont nagyrészt telepítve van. A tulajdonviszonyokat tekintve magántulajdonosok és magánbérlok egyaránt vannak a területen, azonban ezek jelentős részt nem

²⁷ Interjú Tisza Leventével, a Lyukóvölgyi Jelenlét program volt vezetőjével.

legális jogcímek. A terület egy része önkormányzati tulajdonban van még mindig, a víkendházak egykori használói is csak bérelték ezeket a telkeket az önkormányzattól. Ezeket az ingatlanokat azonban ugyan úgy adják-veszik az emberek mintha jogilag minden rendben lenne. (Az egyik követett családunk egy ilyen telekre építkezett, melytől utána pont a tisztázatlan jogviszony miatt akart megszabadulni). Az adásvételi szerződések sem szabályosak jogilag, „kockáslapra írják őket”.

A Lyukóra költöző magánbérlők kb. 15-40 ezer Ft/hó lakbért fizetnek az egy-két helyiséges, csak áramszolgáltatással ellátott, komfort nélküli házak esetében. Természetesen írott bérleti szerződés ezen lakások esetében sincs. Lyukón magánbérleti lakásokhoz leginkább csak személyes ismeretségi körön keresztül lehet jutni. A területre kijáró szakemberek szerint a családok egy része a területen belül elég gyakran költözik. Sokan a bérleti díj és/vagy áram nem-fizetése miatt költöznek rendszeresen, maguk mögött hagyva a tartozásokat. Másik része a költözőknek a folyton változó családi összetétel, illetve a változó jövedelme miatt költözik (a követett családnál erre is volt példa, mikor a nagygyerek odaköltözött a szüleihez mikor nem volt pénze, majd elköltözött mikor megint dolgozott.)

Harmadik lakhatási formaként az önkényesen elfoglalt telkeket és házakat határozhatjuk meg, általában a sokáig elhagyatottan álló ingatlanok jutnak erre a sorsra.

8.4.7 Egészségügyi helyzet

A Lyukóvölgyben az alap egészségügyi szolgáltatások elérhetőek, házi és gyerekorvos rendelés heti kétszer van, a védőnői szolgáltatás pedig naponta.

A védőnői információk szerint a rossz higiéniai körülményekkel összefüggő betegségek gyakoriak a lakosság körében: tetvesség, rühösség és az asztmás jellegű megbetegedések. Utóbbi a nedves, nem átfűthető lakások következtében lehet magasabb az átlagosnál. Ezenkívül előfordul Hepatitis A és B fertőzés²⁸, és TBC is. A kisgyermekekre különösen káros a dohányzók magas száma, sok szülő dohányzik benn az amúgy is szűk légterű lakásban.

Átlagosnál gyakoribbak a koraszülések. A lyukói roma családokban a nők jellemzően sok gyereket szülnek átlag 3-5 gyerekük születik, de nem ritka az ennél több is. A tudatos családtervezést nem ismerik, illetve nem fordítanak erre gondot, sokaknak pénzük sincs a fogamzásgátló szerek megvételére. Vannak szülők, akikre nyomást kell gyakorolni, hogy vigye oltásra vagy vizsgálatokra a gyereket, de az ilyen eset nem kirívóan sok.

A védőnőnek meghatározó szerepe van abban, hogy az újszülött babákat hazaengedik-e a kórházból. A védőnő minden egyes alkalommal felméri a család, higiéniai és lakáshelyzetét. Egyes feltételeket különösen szigorúan vesz, például, hogy a kisbabának külön matraca kell legyen ágykerettel, tehát nem lehet földre fektetni, mert patkányok és rovarok is vannak. Ezenkívül olyan alapparamétereknek kell megfelelni, mint hogy a tetőn ne folyjon be a víz, legyen rendes ablak, stb.. A túlszűfolt lakások is kockázatot jelentenek az újszülött hazaengedése szempontjából, ha több gyerekes család egy helyiségben, az nem megfelelő körülménynek számít. Követelmény az is, hogy a házban legyen megfelelő konyharész és étkezési lehetőség (asztal, szék).

²⁸ Forrás: Kiss Edina: "Miskolc-Lyukóvölgyi Családi Mentor Program" című pályázat. A Roma közösségekben dolgozó védőnők munkafeltételeinek javítása című kiírásra. ÁNTSZ, Norvég Alap.
http://norveg.vedonoi.antsz.hu/Tartalmak/Kozosseg_i_egyuttmukodes_az_egeszsegfejlesztessel/Beerkezett_palyazatok/Borsod-Abauj-Zemplen_megye/Miskolc-Lyukovolgyi_Csaladi_Mentor_Program

8.4.8 Közbiztonság és devianciák

Lyukóvölgy közbiztonságának híre nagyon rossz a városi közvélekedésben – szervezett bűnözésről, maffiákról beszélnek -, de a helyi kollégák szerint ez a valóságban nem megalapozott szóbeszéd. A bűncselekményeket tekintve a lopások, betörések és házszéthordások, elbontások száma magas, a falopások is elterjedtek. Elmondható azonban, hogy pár éve, mióta rendszeresebben a terepen van a rendőrség, a bűncselekmények száma csökkent. A falopások és fakivágások száma is csökkent, bár más vélemények szerint az emberek csak átmentek más területekre.

Ugyanakkor van uzsora, csicskáztatás, melyen keresztül a legelesettebb réteget használják ki.

Az egyik legjelentősebb gond a droghasználat és terjesztés terjedése. A drogok közül az olcsóbb, fizikai és mentális egészségre egyaránt nagyon káros dizájner drogok dominálják a lyukói piacot. A drog különösen a fiatalok körében terjed, kamaszkortól (12-13 éves) felfelé. Kisgyerekes szülők is használják, főleg a férfiak érintettek. A helyi szociális és egészségügyi ellátórendszernek nincs kidolgozott válasza arra, hogyan segítsen az érintetteknek, illetve a családjaiknak a probléma enyhítésében. A családsegítő szolgálat szerint családközpontú segítséget kellene adni és egy szoros együttműködést kialakítani a partner szervezetekkel. A városban megalakult az új KEF (Kábítószer Egyeztető Fórum), aminek a segítségével talán hatékonyabb beavatkozások dolgozhatók ki. Például jelentős probléma, hogy a pszichiátriai ellátás a járvány alatt nem működött.

8.4.9 Helyi szervezeti kapacitások

A helyi szervezeti kapacitásokat az önkormányzat által a Lyukóvölgybe telepített szociális és egészségügyi szolgáltatások adják: helyi szociális iroda, védőnői és gyerek- illetve háziorvosi rendelő, továbbá a rendőrség körzeti megbízottja és a pártfogó felügyelet (ez utóbbi a kormányhivatalhoz tartozik). Ez egészül ki a családmentori szolgáltatással, ami az ellátórendszer szakemberei és a helyi családok között erősíti a kapcsolattartást, információáramlást.

Ezen kívül a Máltai Szeretetszolgálat szolgáltatásai érhetőek el helyben, más civil szervezet állandó jelleggel nincs jelen. A Katolikus Karitászt támogatja még adományosztással az itt élő rászorult családokat.

8.4.10 Helyi társadalmi rétegződés

A Lyukóvölgy társadalmi összetételére vonatkozóan felmérések nem állnak rendelkezésre, a legutóbbi információkat a tíz évvel ezelőtti 2011-es népszámlálási adatok nyújtják. A szegregációs mutató a Lyukóvölgy kisebb területi egységeinek mindegyikére magas értékkel bír. Az összesen akkor mintegy 400 fős Annabánya és Őzugró területén 45%, míg a Lyukóvölgyre és Lyukóbányára (összesen 2500 fő) 50% illetve 60% feletti volt a legfeljebb általános iskolával és rendszeres munkával nem rendelkező aktívkorúak aránya. E szerint mind a négy terület szegregátumnak számít.

Az elmúlt 10 évben a tapasztalatok szerint nőtt a terület népessége, a szociális ellátórendszer viszont nem számolt be kedvező fordulatról a társadalmi összetétel és a problémák súlyossága tekintetében.

Mindezek alapján az mondható, hogy a Lyukóvölgy lakosságának legalább a fele súlyosan hátrányos helyzetű. Tapasztalatok szerint az ő lakáskörülményeik a legrosszabbak, a kis alapterületű építmények, gyakran volt víkendházak, családok esetében túlzsúfoltak, de sok idős ember is lakik nem megfelelő

lakáskörülmények között. Körükben általánosabb, hogy bérelik a házukat, illetve, hogy gyakrabban költöznek a területen belül. Alkalmi és napszám jellegű munkákból élnek vagy esetleg közfoglalkoztatásban vannak. Gyerekes családok esetén őket veszélyezteteti leginkább a gyerekek családból való kiemelése, a rossz lakhatási, higiéniai körülmények és az életvezetési problémák miatt. Valószínűsíthetően esetükben magasabb a kockázata a különböző függéseknek is.

Leginkább a völgy alsóbb részein laknak olyan családok, akiknek a házaik komfortosabbak, rendezett körülmények között élnek és magasabb jövedelemmel rendelkeznek.

A kettő között van a gyakran még mindig hátrányos helyzetű, de már legalább időnként rendszeres munkával rendelkező réteg, akik a jövedelmükből képesek a házukon javításokat végezni. Azonban a körükben is jellemző a viszonylag korai gyerekvállalás, a több generáció együttélése.

8.4.11 Eddigi fejlesztések

Az önkormányzat először a 2000-es évek második felében reagált koncentráltabb beavatkozással a Lyukóvölgyben felhalmozódott súlyos, ellátatlanul maradt szociális problémákra. Az ellátórendszernek alakított ki egy helyi divíziót, többféle ellátást egy helyre telepítve. Ekkor húzta fel a konténer blokkot, amelyben a gyerekjóléti és családsegítő szolgálatok munkatársai, védőnők és a gyerek- és házi orvosok jártak ki. A szociális munkások az esetkezeléseknek láttak neki, krízishelyzeteket kezeltek mindenféle problémára kiterjedően: például kinti WC-t kellett építeni, elszaporodott kóborkutya helyzetet kellett kezelni, a gyerekvédelmi intézkedések érdekében a családokkal együtt dolgozni, enne keretében gyerekek családból való kiemelése is történt. A rendőrség is kijárt a Lyukóba, elsősorban a falopások megakadályozása miatt.

A TÁMOP forrásból megvalósított komplex telepprogram (2012-2014) alakította át az addig működő struktúrát. A telepprogramot az önkormányzattal együttműködve az akkori TKKI vitte. A telepprogram célja az volt, hogy javítsanak az alacsony iskolázottságon és növeljék a foglalkoztatottságot. A közösségi ház ekkor jött létre egy meglévő épület átalakításával, ebben kapott helyet a szociális munkások irodája, és a körzeti megbízotti irodája, a már meglévő konténerben maradt a védőnői szolgálat és lyukói roma nők közfoglalkoztatásán keresztül létesült egy családmentori szolgálat, két szakképzett vezetővel. Egy másik épületben (a közösségi házzal egy telken) pedig kialakítottak gyerek és házi orvosi rendelőt, heti kétszeri rendelési idővel. Ez az intézményi infrastruktúra és szolgáltatásrendszer a mai napig megvan, kiegészülve azzal, hogy a közösségi házat már a Málta viszi.

A telepprogramban kialakított beavatkozások körében elsősorban a foglalkoztatáshoz jutással kapcsolatos tanácsadás, képzések tartása, és közösségépítés (pl. főzőklub, szülőklub) folyt. Képzések között volt 7-8. osztályos felzárkóztató, OKJ-s és egyéb képzések, pl. betanított kőműves, betanított betonozó, a résztvevők a képzés ideje alatt megélhetési támogatást kaptak. A foglalkoztatást célzó programelemek egyéni mentorálást is tartalmaztak. Lakhatási eleme nem volt a programnak. Probléma volt, hogy nem az egész Lyukóra célozták a programot, hanem csak a közösségi ház közvetlen szűk környezetére.

A családmentori programot az önkormányzat a mai napig működteti. A családmentor program fő célja a szociális szférának való segítségnyújtás: védőnőknek, családsegítőknek segítenek a családokkal való kapcsolattartásban, illetve terítik az információt a családoknak. A család mentorok a helyi, általános iskolai végzettséggel rendelkező roma asszonyokból lettek kiválasztva, akik egészségügyi és szociális tréningen vettek részt. Napi rendszerességgel látogatják a családokat, ruha adományokat, tisztítószert,

tetűirtószert, élelmiszert és vetőmagot osztanak a kihelyezett központban, illetve segítenek az ügyintézésben, lakás és környezetrendezési tanácsokat adnak. A központban telefonhasználat is elérhető az ügyfeleknek. A vetőmagprogramban részt vevő 100 családnak tanácsadással segítenek a kertművelésben. A családmentori szolgáltatás 2017-ben 145 családdal foglalkozott, egy mentorra 10-15 család jutott. A 10 családmentor munkáját 2 koordinátor irányítja.²⁹

Érdemes kiemelni még a pártfogó felügyelet jelenlétét, ami egyébként a Kormányhivatalon belül van, de az itteni pártfogó kijár hetente egyszer a Lyukóba is (a körzeti megbízott irodájában van). Ez azért is lényegesen, mert sok a börtönből elbocsátott ember, akikkel szorosan tartja a kapcsolatot, és együtt tud működni a szintén helyben lévő szociális ellátórendszerrel.

A telepprogramban épült egy foci pálya a közösségi ház udvarán, amit szeretnek a helyiek. Ez most átépítés alatt van, műfüves pálya kialakítására nyert a Málta forrást.

Még az előző önkormányzati vezetés (2010-2019) nyert uniós pályázati forrást egy, a Lyukóvölgyben megvalósítandó óvodafejlesztéshez, amit a jelenlegi vezetés végül a közösségi ház telkén, a jelenlegi raktárépület átalakításával, bővítésével akar megoldani a mostani tervek szerint. Ez a fejlesztés a Málta működését veszélyezteti a telken, mivel az építés ideje alatt nem tudná használni az udvart, és utána is csak korlátozottan, pedig az udvaron rengeteg közösségi program valósul meg, pl. a havonta megrendezett, főzéssel egybe kötött családi napok is itt zajlanak. .

8.4.12 Önkormányzati tervek

A Lyukóvölgy jövője szempontjából a döntő kérdés, hogy az önkormányzat belterületbe vonja-e a völgy egy részét, illetve van-e egyáltalán szándék a belterületbe vonásra. A szóban forgó terület egy része korábbi bányászattal érintett terület, így nem is lehetséges a belterületbe vonása. Korábban a városhoz közelebb eső, vezetékes vízszolgáltatással már rendelkező területek esetében merült fel a belterületbe vonás, de ez irányba nem történtek konkrét lépések.

A város fejlesztési dokumentumai sem tartalmazzak a területre fejlesztési terveket. A Miskolc Integrált Településfejlesztési Stratégiája 2014-2020 dokumentum megjegyzi: „A lakosság szocializációja, társadalmi beilleszkedésének elősegítése a város teherbíró képességén túlmutató komplex rehabilitációs programot igényel”³⁰. Elsősorban a humánszolgáltatások fejlesztésére (szociális, foglalkoztatási, gyerekekre irányuló szolgáltatások) vonatkozó tervek lettek megfogalmazva, melyek nagyrészt teljesültek is (pl. a komplex telepprogram keretében).

Az önkormányzat alapvetően támogatóan áll a Málta Jelenlét programjához, a közösségi ház telkén történő óvodafejlesztést viszont nem egyeztetette a Máltával, ami a Málta programjának a működtetésére negatívan hathat.

²⁹ Forrás: Kiss Edina: "Miskolc-Lyukóvölgyi Családi Mentor Program" című pályázat. A Roma közösségekben dolgozó védőnők munkafeltételeinek javítása című kiírásra. ÁNTSZ, Norvég Alap.
http://norveg.vedonoi.antsz.hu/Tartalmak/Kozossegi_egyuttmukodes_az_egeszsegfejlesztessel/Beerkezett_palyazatok/Borsod-Abauj-Zemplen_megye/Miskolc-Lyukovolgyi_Csaladi_Mentor_Program

³⁰ Forrás: Miskolc MJV Önkormányzata Integrált Települési Stratégiája 2014-2020 (98. oldal)
http://miskolcvaros2020.hu/sites/default/files/dokumentumok/miskolc_its.pdf

8.5 Beavatkozási területek

A Málta 2014-ben érkezett meg a Lyukóvölgybe. A Komplex telepprogramban létrehozott közösségi háznak a működtetését vette át. Az önkormányzat realizálta, hogy a ház működtetését a fenntartási időszak 5 évéig biztosítani kell, ezért vonta be a Máltát. A Málta munkatársak tehát egy évig a komplex programmal együtt voltak a házban, de nagyon más elvek mentén működtek. A Málta kezdeti célként a családok minél szélesebb körének elérését tűzte ki, míg a komplex programban csak a ház szűkebb környezete volt célterületként megjelölve, és csak az ott lakó embereket lehetett indikátorként elszámolni a projektben.

A családok szélesebb körű bevonása érdekében közösségfejlesztésbe kezdtek. Mivel a Lyukóvölgy hatalmas kiterjedésű változó sűrűséggel lakott terület, ezért azt a módszert választották, hogy krumplosztást tartottak. Az akció meghirdetésében egy olyan utcai szociális munkás segített, akinek már eleve széles kapcsolatrendszere volt a Lyukóban. Aki megjelent, hogy kér krumplit, ahhoz kimentek környezettanulmányra. Így ki tudták szűrni, hogy csak olyanok kapjanak, akik rászorulnak, és egyben megismerték a családok életkörülményeit, hány gyerek van, milyen szükségleteik vannak, stb. Feltételül szabták viszont, hogy a környezet rendben legyen tartva. Ez más adományozásnál is követelmény, például a vetőmagosztásban csak olyan család részesülhet, ahol fel van ásva a kert. A komplex programból folytattak olyan közösségi programokat, amik jól működtek, ilyen volt a főzőklub, ezeket a programokat a Málta tovább vitte.

A szociális munkával körülbelül 200-250 háztartást érnek el, elsősorban a közösségi háztól 1-2 buszmegállóra lévő körben. Ez körülbelül a lyukói háztartásoknak a negyede-ötöde lehet. Gyerekes családok mellett, időseket, egyedülállókat is elértek. A szociális munka a szükségletek mentén formálódik és jelentős mértékben kríziskezelésre irányul. Meghatározó része a szegénységből fakadó jövedelem hiány enyhítésére, a rossz lakhatási helyzetek kismértékű javítására, ügyintézésben, adósságok kezelésében nyújtott segítségre és a gyerekekkel kapcsolatos beavatkozásokra irányul. A tanácsadáson, és egyes problémák megoldásában való aktív közreműködésen túl az adományosztás, a krízisalap áll rendelkezésre mint a szociális munka eszközei.

Az eladósodás a családok jelentős részét érinti. Közműdíjakkal kapcsolatos adósságok közül jellemzően az áramadósságok jelennek meg, mivel a rászoruló családoknál más közmű (pl. víz) nincs bevezetve. Az ÉMÁSZ-szal jó kapcsolatot alakított ki a Málta, együttműködők az előrefizetős villanyórák felszerelésében, amit szociálisan rászorult családok hátralék esetén is megkaphatnak. Ezekben az esetekben az ÉMÁSZ a feltöltött összeg 20% vagy 50% át vonja törlesztésként a tartozás nagyságától függően. Az óra felszerelése viszont nagy összeg, ezt különböző alapítványok támogatásai is tudják segíteni. A be- és visszakötéseknél problémaként jelenik meg a tulajdonviszonyok tisztázatlansága; nincsenek átvezetve az adás-vételek az ingatlannyilvántartásba, pedig tulajdonosi hozzájárulás szükséges az órák felszereléséhez. A Málta a NAV felé való tartozások intézésében is segít, itt az jelent problémát, hogy bár a NAV az utóbbi időben elég együttműködő a tartozások rendezésének rugalmas megoldásában, méltányosságból elengedi a tartozások egy részét, részletfizetést tesz lehetővé, de a egészségügyi járulék tartozásokból jogszabály szerint nem tud engedni. Pedig ez az egyik legjellemzőbb tartozása az itt élőknek. Gyakoriak még a különböző szabálysértések miatti tartozásokra indított végrehajtási eljárások, és már faktoring cégeknél lévő követelések is. Ilyenkor a Málta tárgyal a tartozást követelővel és próbálnak valamilyen kedvezőbb megállapodást elérni.

A család oldalán a háztartásgazdálkodást segítik, felméri a család jövedelmeit és kiadásait, illetve átveszik velük, hogy mely kiadásokat lehet csökkenteni. Bekapcsolódtak a Magyar Nemzeti Bank programjába is és kéri az ügyfeleket a háztartási napló vezetésére. Ez nagyon hasznos a családoknak, sokszor maguk is meglepődnek, hogy mire, milyen gyakran költenek. A legnehezebb helyzetben lévő háztartásokat nehéz erre rávenni. Egyébként úgy látják, ez bizalmi kérdés is a háztartások részéről.

Adományozást a családok szükséglete szerint végeznek. Van raktáruk helyben is. Élelmiszer, ruha adomány mellett, bútort is adományoznak. Működtetnek egy krízislapot, amiből kisebb, pár ezer forintos tételekkel segítik a családokat. Itt azt az elvet követik, hogy a családnak mindig kell valami önerőt hozzátenni, amennyit tud. Ha nem tud pénzt, akkor önkéntes munkát csináljon, de az fontos, hogy ne érezzék úgy, hogy ez jár. Ezt a családok már megtanulták, és eleve úgy jönnek be, hogy megmondják mennyi pénzük van és mennyi kellene még hozzá. Ezeket általában gyógyszerre, élelmiszerre, bérletre (ami például a munkába járáshoz kell, ha kapott munkát), vagy jegyre, gyereknek szemüvegre, stb. fordítják. Azt is nézik, hogy rendben van-e ház, pl. ne legyen szemét az udvaron. Próbálják őket életvezetésre is tanítani, arra, hogy jobban gazdálkodjanak a pénzzel.

Korábban foglalkoztak mikrohitelvezéssel is, a Máltának volt megállapodása az egyik Takarékbankkal, legfeljebb 300 ezer Ft hitelnyújtásra, 13%-os THM mellett. Ez nem alacsony kamat, de kedvezőbb, mint a Provident és hasonló kölcsönöké. Ezt tulajdonképpen gyorssegélyként használták, például házjavításra, autóvásárlásra (munkába járáshoz). Itt a Lyukóban is adtak hitelt. A visszafizetéssel voltak gondok, de 2018-ban le is állt a program a bankban történt vezetőváltás miatt.

A gyerekek családból való kiemelésének megakadályozása a Lyukón is az egyik fő feladata a szociális munkának. Ebben szorosan együttműködnek az ellátórendszerrel (védőnő, gyerekjóléti központ, családmentor szolgálat). A cél, hogy a családok teljesíteni tudják azokat a feltételeket, amiket a gyámhivatal, vagy a védőnő támasztott. Tipikusan a Málta tud segíteni a bútorok, egyéb háztartási felszerelések, és lakóházon szükséges javítások elvégzésében. Ezért több helyi szervezet is fordul hozzájuk ilyen kéréssel, tehát nemcsak a saját ügyfélkörükben segítenek ezen a téren.

A Málta a tevékenységek felépítésénél elsősorban a gyerekekre fókuszált. A programokat a szükségletek szerint alakították. Ahogy megnyitották a házat a családok szélesebb köre felé, hatalmas tömegű probléma zúdult be, ezekre reagálva alakították ki a beavatkozásokat is.

A baba-mama klub volt az első program, amivel indultak. Ebből nőtt ki 2016-ban a Biztos Kezdet Gyerekház program, ami jelenleg már állami finanszírozásból működik. A központi finanszírozás a bérköltségre elég, többet a Málta teszi hozzá (pl. eszközök, programok költsége). A gyerekház három munkatárssal működik, ebből egy lyukói asszony, aki kezdetektől fogva itt dolgozik, ő közfoglalkoztatás keretében van foglalkoztatva.

A gyerekház stabilan működik, és jól ismert a lyukóiak körében. Jelenleg 26 családból 31 gyerek van beírva. Idén a gyerekek közül 5-en mennek óvodába, és 5 anyukának lesz kisbabája. Tavaly 8-an mentek óvodába és 9 új gyerek jött, tehát folyamatosan van utánpótlás. A védőnőnek kötelezően kell ajánlania a gyerekházat a kismamáknak, de a gyerekház munkatársai is toboroznak, szórólapoznak, illetve informálisan is terjed a híre a háznak. Heti kétszer kell járnia legalább a beiratkozott családoknak. A napi létszám változó, hónap elején (családi pótlék megérkezésekor) kevesebben vannak, hónap végén viszont sokan jönnek „tömött sorokban”, ilyenkor egy tízóra is nagy segítség a családoknak. A gyerekek családi háttere változó, vannak szélsőségesen rossz helyzetben lévő családok, de tulajdonképpen Lyukóban szinten minden család rászorult. A legtöbb családban már több gyerek van, általában 3-5 gyerek.

A fejlesztési szükségleteket a pedagógiai szakszolgálat méri fel, és korai fejlesztést is ad. A szakszolgálathoz ők vagy a védőnő küldik a gyerekeket. A védőnővel nagyon szoros az együttműködés ezen a téren is, de ők is figyelik, hogy nem érzékelnek-e elmaradást a gyerekeknél. A szülők közül van, akit erősen nógatni kell, hogy vigye el a gyereket. A gyerekháznak fél éves fejlesztési tervet kell készítenie minden gyerekre, amit meghatározott tesztek alapján kell összeállítaniuk. Általános probléma például, hogy a kicsik a kúszásban el vannak maradva, mivel a roma szülők nem teszik le a gyerekeket a földre. Fejlesztő pedagógusok voltak, de jelenleg nincsen, ő nem volt állandóan jelen, csak ha jeleztek neki, hogy probléma van egy gyerekkel. Célzott fejlesztő gyakorlatokat ők is csinálnak a gyerekekkel, és sok fejlesztő játékuk van.

Óvodából kapnak pozitív visszajelzést, hogy a hozzájuk járt gyerekek könnyebben, gyorsabban illeszkednek be az oviba, másként állnak a közösséghez, a korai szocializáció megtörtént, tudnak például kezet mosni, tízórait ismerik, tisztábbak, rendezettebbek. Az iskolai teljesítményre még nem látnak rá, még csak most lesznek első osztályosok az első gyerekházas gyerekek. A mindennapi munkájukat tekintve eredmény nekik például, hogy vannak olyan anyukák akik, hazavisznek mesekönyvet, hogy otthon meséljenek. Van olyan anya, aki tanulni is akar, befejezni a nyolc általánost. A családok problémáira rálátnak, elhanyagolás, családon belüli erőszak és drogproblémák is előfordulnak, utóbbi főleg férfiak körében.

A védőnővel havi egyszer van kötelező team megbeszélésük, a családsegítő és gyerekjóléti szolgálat munkatársaival is szoros a kapcsolat. A közösségi házban heti egyszer ülnek össze a munkatársakkal. Ilyenkor egyeztetik a programokat, a közösségi programokat van, amikor együtt tartják, pl. családi napok. A programok tervezésébe a szülőket is be szokták vonni. A gyerekházakra vonatkozó központi előírások szerint egy évben 42 közösségi programot kell tartaniuk, ami nagyon sok pénzügyileg is. A részt vevők száma nagyon változó, 30-50 fő között változik. Bábszínházat például nagy siker volt, de nagyon drága is. Külső programokra azért nem tudnak menni, mert kocsi kellene gyerekülés, ezt nem tudják megszervezni. A gyerekháznak viszont külön udvara van, ahol a kicsik nyugodtan tudnak játszani.

A gyerekház is rendelkezik egy krízisalappal, amiből tudják támogatni az anyukákat, elsősorban a közlekedés költségének fedezésében (ez a Velux programból van finanszírozva). Ha orvoshoz, vagy különféle vizsgálatokra kell vinni a gyereket, akkor tudnak neki buszjegyet venni.

A tanoda program 2016 óta működik, korábban uniós, jelenleg állami finanszírozásban. A tanodában két munkatárs dolgozik jelenleg, mindketten szociális munkások. A tanoda szakmai vezetője a pácini tanoda vezetője, telefonon egyeztetnek vele naponta a napi programról, a nyári tervezésről, személyesen viszont ritkán tud Lyukóba menni. A tanodában még az egyik közfoglalkoztatott segít. A tanodai csapat az újjáépítés előtt áll, jelenleg nincs tanár és a mostani kolléganő is elmegy. Most keresnek több munkatársat is: tanárt, fejlesztő pedagógust és pszichológust is. A tanulás támogatása mellett, a közösségépítő, konfliktus kezelést tanító, szociális kompetenciákat fejlesztő csoportos foglalkozásokat, játékokat kellene beépíteni a tanoda munkájába, ehhez szakemberre van szükség, a tanodai munkatárs szerint. Az utóbbi időben sok váltás volt a munkatársak körében. Kezdetben egy tanár és egy szociálpedagógus vitte a tanodát ők felépítették egy jól működő gyerekközösséget, amit mára újra kell szervezni.

Jelenleg 30 gyerek jár a tanodába, körülbelül 13 családból. Ők a ház közvetlen környékén laknak. 2020 nyarán tartanak egy nagyobb toborzást, amibe próbálnak majd más szervezeteket és önkénteseket is bevonni. Mostanában elsősorban a közösségi házba bejáró más programokban részt vevő családokból toboroztak a kollégák segítségével (pl. gyerekházba járó gyerekek nagyobb testvérei). Az is probléma, hogy a gyerekek egy szűkebb körből járnak a tanodába, és idegeneket nehezen vesznek be maguk közé,

így azok hamar elmaradoznak. Az új gyerekek bevonásánál jelentős gondot jelent, hogy azok, akik messzebb laknak a közösségi háztól, különösen a főúttól beljebb lévő területeken, sötétben nem tudnak egyedül hazamenni. Gondolkoztak azon, hogy kocsival hazaviszik őket, de annyian nem férnek be. A szülők pedig jellemzően nem jönnek el értük, ahol kisebb gyerek is van, ott nem is tudják ezt megoldani.

A tanodába járó gyerekek nagyobb része alsós, de vannak felsősök is. A tanodába csak a beíratott gyerekek járhatnak, nekik heti kétszer kell legalább megjelenniük. Naponta 15-20 fő van benn a tanodában. A napi program mindig nyitó és zárókörral indul és fejeződik be, kettő között van házi feladatok elkészítése és játszás. Ők most alapvetően az alsósokkal tudnak komolyabban foglalkozni, ő velük oldják meg a házi feladatokat. Ennek több gyereknél látszik az eredménye, javulnak a jegyeik. A felsősök viszont nem kooperálnak, többnyire nem csinálják meg a házi feladatokat, többen el sem hozzák az iskolából a tanfelszerelésüket, őket nehéz a mindennapos rutinra rávenni. A gyerekek tanulmányi eredményeit követik, elsősorban a félévi jegyeket, átlagot figyelik. Így tudják mérni a tanulmányi eredményekben a javulást. Nehézség, hogy a dolgozatokról kevésbé tudnak, főként a nagyobbaknál, így készülni sem tudnak rájuk.

A tanodába a gyerekek elsősorban a rájuk irányuló figyelem miatt és a társaság miatt járnak. A felsősöknél inkább a társaság a vonzó. A nagyobbakat főként lehet becsalogatni a közösségi házba, fiúkat-lányokat egyaránt, azonban a foci pálya átépítés alatt van. Lányok még a táncot szeretik nagyon, régebben volt ilyen foglalkozás, amire tánctanár is jött alkalmanként, jelenleg viszont nincs.

Nyáron a tanodai programok nyitottak, bárki jöhet rájuk, ilyenkor közösségi játékok vannak. Az interjú időpontjában kezdték a nyári tábor szervezését, ahová csak a tanodás gyerekek járhatnak. Ehhez külön toborozzák a gyerekeket egy tágabb körből, hogy a következő tanévre bővüljön a tanodások száma.

Pályaorientációs tanácsadást kötelező tartaniuk. Ez most a járvány miatt meghiúsult. Az ismeretségi körükből szoktak különböző szakmákban dolgozó embereket meghívni, például egy lyukói fiatal fiút akartak hívni, aki fodrászként dolgozik, úgy hogy le is vágja egy-két gyereknek a haját, „*ezt nagyon imádják*”.

Önkéntesek jelenleg nem vesznek részt a tanoda munkájában. A Málta miskolci önkéntesei főként az Avar lakótelep Málta játszótérére járnak. Helyben a Lyukói Fiatalok Közössége van, ők régebben aktívan részt vettek a tanoda munkájában, ez most nem jellemző.

Tavasza szervezték az Élményakadémia látogatását, csapatépítő foglalkozást, játékokat szerveztek volna előtte ősszel voltak itt. Ez a járvány miatt hiúsult meg.

Járvány alatt a tanoda munkatársak tartották a kapcsolatot az iskolákkal. Mindhárom iskolába, ahová a gyerekek jártak elmentek a feladatokért, és a gyerekek a tanodába vették át azokat és oda is hozták vissza. A tapasztalat az volt, hogy nagyrészüket eléggé kiesett a tanulásból. Komolyabb feladatmennyiséget csak a Bulgárföldi iskola adott, a másik két iskola nem vette olyan komolyan, és ahogy látták az év végi osztályzások is elég nagylelkűen történtek.

A közösségi ház ad otthont a Lyukói Fiatalok Közösségének is. A csoportba önkéntes helyi fiatalok tartoznak 12-20 év között, akik az Élményakadémia önkéntes képzésén vettek részt, és azóta is aktívak. A közösséggel a gyerekház munkatársa foglalkozott, ő tartotta őket össze. Most, hogy ő elment az egy apáca foglalkozik velük, aki emiatt rendszeresen bejár a házba. A fiatalok sok programot segítettek megszervezni, most a családi napok szervezésében segítenek. Vannak saját program terveik is, például bicikli kölcsönzöt szeretnének nyitni, és vízfordó kocsikat készítenek, ami segítséget jelenthet családoknak, időseknek a kutakról történő vízfordásban.

A Társadalmi Felzárkózás (TF) program keretében kialakított beavatkozások Nő mint Esély program, közösségi programok és foglalkoztatási szolgáltatás.

A Nő mint Esély program megvalósításában kihívás volt, hogy a TF munkatárs férfi, és a helyi stábból sem volt olyan nő kolléga, akit be lehetett volna vonni. Éppen ezért a TF munkatárs a Miskolci Drogambulanciát vonta be, a szervezet mentálhigiénés szakembereivel együtt megtervezve a programok szakmai tartalmát a helyi sajátos szükségletek szerint. Két korosztálynak valósítottak meg programot, a szülőknek illetve a fiataloknak. „Az elég jó szülő vagy” csoportos terápiás típusú program a szülői, nagyszülői korosztálynak szólt. A foglalkozásokon a családon belüli szerepekről, munkamegosztásról, konfliktusokról, életvezetési problémákról és azok kezeléséről volt szó. Továbbá foglalkoztak korai gyerekvállalás problémájával és az ezzel kapcsolatos társadalmi elvárásokkal, helyi szokásokkal. A tematika része volt a függőségek következménye a család életére, azok kezelésének lehetőségei. A témákat előadások formájában mutatták be és interaktív csoportmunkák keretében dolgozták fel a részt vevőkkel. A kulcsképessegek fejlesztése programelem a 10-20 év közötti fiatalokat célozta meg és öt alkalomból állt. Témák az önértékelés és önfejlesztés, az egyéni, családi és közösségi szerepek, értékek és agresszió kezelés, drogprevenció voltak. A csoportos foglalkozások keretében, a gyerekek, fiatalok igazán a programsorozat végére „éreztek rá a közösségi foglalkozások ízére”. Ami mutatja, hogy nagy szükség van az ilyen jellegű programokra, eredményesek több szempontból is, sikerélményt adnak, fejlesztik a gyerekek együttműködési képességét, továbbá a program előrehaladtával eredményesebben lehetett őket bevonni és benntartani a különféle feladathelyzetben.

A Foglalkoztatási szolgáltatás keretében évi két esemény megszervezése történt, melyben a helyi Foglalkoztatási Paktum megvalósításáért felelős Miskolc Holding Zrt-t vonták be. A Paktum munkatársai munkaerőpiaci fórumot tartottak, mely állásbörzéből és egyéni tanácsadásból állt. Ezen kívül álláskeresőben, önéletrajzírában napi szinten nyújtanak segítséget a közösségi ház munkatársai. Az álláskeresőssel kapcsolatos támogatásra különösen a járvány után nőtt meg az igény, mert sok ember veszítette el a munkáját a járvány időszakban. A fórumok megtartását azokra az időpontokra időzítették, mikor a közösségi házban különféle adományosztások voltak megtartva, (pl. heti pékárú osztás), így nagyobb kört sikerült elérniük.

A családi napok minden hónapban megrendezésre kerültek (volt amikor kétszer is), általában hó végére időzítve, mikor sokat számít a családoknak az étkezés. Családi napokon a Főzőklub asszonyai készítenek ebédet, a programokon szülők gyerekek együtt vesznek részt. Kézműveskedés, csapatos vetélkedők, játékok, sportfoglalkozások teszik ki a programokat, és általában a havi Játszóbuszos foglalkozások is ezekre az alkalmakra van ütemezve. A családi napok szervezését a LyFK önkéntesek segítik szervezni. Az egyes ünnepeket is ilyenkor tartják a helyi közösséggel, illetve vannak olyan alkalmak, amikor kulturális rendezvényeket szerveznek. Ilyen alkalom volt például mikor a bábszínházat hívták meg, vagy a Romano Teatro Kulturális Egyesületet, mely utóbbiban roma, és nem roma fiatalok egyaránt részt vesznek. Céljuk, hogy a művészet segítségével közelebb hozzák egymáshoz a fiatalokat. Minden évben rendeznek egy közös napot a városi cserkészegyesülettel, illetve máshonnan is hívnak vendégeket (voltak német önkéntesek, TF programból erdélyi fiatalok stb.). A kulturális rendezvényeknek és a külső vendégekkel szervezett közös programoknak mindig nagy sikere van, új élményt hoz a lyukóiak életébe. Rendeztek közösségi akciókat is a környezet rendbe tételére. Az egyik alkalommal a kátyús utat töltötték fel kőzúzalékkal, másik alkalommal a patak partját tisztították meg, az utóbbi rendszeres évi program.

Érdemes még megemlíteni az Élményakadémiával való együttműködést. Az Akadémia közösségi, szociálizációs képesség fejlesztő, csapatépítő játékokat szervez, önkéntes munkára alapuló közösségi

akciókat valósít meg, így például a gyerekekkel lefestették a közösségi ház oldalfalát. Az Élményakadémia képezte még korábban a Lyukói Fiatalok Közösségét is az önkéntes munkára.

8.6 A követett családok alapján körvonalazódó tanulságok

A Lyukóvölgyben hat család került kiválasztásra a családkövetés keretében, azon családok köréből, akikkel a Máltának kapcsolata volt, jellemzően valamelyik családtagot a Málta alkalmazta közfoglalkoztatásban a követési vizsgálat kezdetekor. A családkövetést a helyi szociális munkás végezte, egy évig kísérte a családok helyzetének a változását, mely egyben a szociális munkásnak is jó lehetőség volt arra, hogy a családok helyzetét mélyebben megismerje.

A kiválasztott családok mindegyike, egy kivétellel, többgyermekes család. Jellemzően 5-8 gyerekes családok, melyekben azonban a nagyobb gyerekek már felnőttek, és többen nem laknak otthon, viszont a szülőknek vannak még kiskorú gyerekei is. Két olyan család van, ahol a szülők a mai napig az első párkapcsolatukban vannak, a többi esetben általában már mindkét félnek vannak gyerekeik előző kapcsolatukból. Ennek ellenére, a jelenlegi kapcsolatuk sok éve tart, és nagyjából stabilnak mondható, ami nem azt jelenti, hogy egyes családoknál nem jelennek meg kapcsolati problémák. Az elmúlt egy évben több olyan esemény történt, döntés született, illetve probléma merült fel, melyek kisebb - nagyobb mértékben hatással voltak a családok életére. Ezeket tekintjük át az alábbiakban.

1) eladósodás

Igazán nagy adóssága egy családnak van, ők egy banki hitelt vettek fel még a családkövetés megkezdése előtt, amit nem tudtak fizetni, végrehajtás alá került a követelés, és fizetésletiltás van hosszabb ideje érvényben ellenük. A kezdeti adósságuk kamattal, végrehajtási költséggel a két és félszeresére nőtt és tovább növekszik. Az adósság ellenére az anya vállal bejelentett munkát, de időről időre valami miatt elveszti azt. Egy másik családnak büntetések miatt vannak 100 ezer Ft körüli tartozásai, az egyiket épp hogy kifizette, már kapta a másikat. Ezek a büntetések az ittas állapotaival vannak összefüggésben. Egy harmadik családnál egy be nem fizetett telefonrészlet keletkezett, szintén 100 ezer Ft-ot meghaladó adóssággal.

2) kölcsönök, hitelfelvételek

A családok többségére jellemző, hogy a rokonságon belül kisebb összegeket kölcsönkérnek egymástól. Uzsora egy családnál, a már említett eladósodott családnál jelent meg. Náluk többféle kölcsön is felhalmozódott, uzsora mellett, baráti/rokoni kölcsön, elsősorban a hitel törlesztéséhez kapcsolódóan. A család gazdálkodása egyébként rendezettnek tűnt, valószínűsíthető, hogy a hitelfelvételhez kapcsolódó egyszeri rossz döntés sodorta a családot bele az eladósodási spirálba. Ugyanakkor az egyik családnál biztos tudható, hogy nem kérnek kölcsön, van elegendő bevételük és jól gazdálkodnak vele.

A családkövetés időszaka alatt szinte mindegyik családnál fluktuáltak a bevételek, elsősorban a munkaerőpiaci helyzetükben történt változások miatt. Egyes családok helyzete a követés kezdeti időszakában teljesen stabilnak tűnt, majd néhány hónap múlva teljesen felborult. Az instabil időszakok jellemzője volt a rokoni kölcsönökhöz való folyamódás. Ezekben az időszakokban a másik fontos dolog, amire a családok támaszkodni tudtak az adományok voltak. Ezt a családok igénybe is vették, és maguk is intenzíven kutatták, hogy hol milyen adományt osztnak. Egy családnak a Málta adott hitelbe egy kályhát, amit részletekben kellett kifizetnie a családnak.

3) gyermekvállalással kapcsolatos problémák

Több családban is születtek gyerekek a vizsgált egy évben. A több generációs családoknál előfordult az is, hogy az anya felnőtt lányának és az anyának szinte egy időben született gyereke. Mindenütt, ahol gyerek született a lakhatási körülmények még zsúfoltabbá váltak. Volt, ahol a fiatal párnak sikerült

elköltözni a gyerekkel egy másik, bérelt házba. Egy esetben fordult elő, hogy a védőnő úgy ítélte meg, hogy a születendő gyermek csak akkor vihető haza, ha a túlzsúfolt házat beszigetelik, különben nagy a falak penészedésének kockázata. A család a Málta segítségével elvégezte a szükséges munkálatokat.

Egy másik szintén több generációs családban abortusz mellett döntött a fiatal pár, akik a szülőknél laktak, egy gyermekük már volt, de még egyet nem akartak ilyen körülmények között vállalni.

4) munkajövedelmek és munkavállalás:

A családok jövedelmi és munkaerőpiaci helyzete rendkívül hektikusan változott. Egy olyan egyedülálló, sokgyerekes anya volt, akinél nem történt változás: ő gyerekek után járó juttatásokból él, és egyébként soha nem is dolgozott (15 évesen szülte első gyermekét).

A vizsgált családokban többen is vállaltak bejelentett munkát, elsősorban különböző üzemekben, gyárakban, vagy pl. a hűtőházban. Ezeket nem tudták hosszabb távon megtartani, vagy a saját életükben történt valamilyen esemény miatt (betegség), vagy a járvány, stb. miatt. A (szüleikhez be majd kiköltöző) fiataloknál is megfigyelhető ez a gyakori munkahelyváltás. Az emberek másik része közfoglalkoztatásban volt. Többen ezt hagyták ott, mert magasabb jövedelemre volt szükségük, vagy elvesztették a közfoglalkoztatási státuszukat, mert nem jártak rendszeresen, az lejárt stb. A férfiak ilyenkor alkalmi munkákat vállaltak. Bár a közfoglalkoztatásban jóval kevesebbet lehet keresni, a munkahely kiegyensúlyozottsága szemben az építőipari heti ingázásokkal szemben, több embernek is vonzó volt.

Az megfigyelhető, hogy azok családok voltak nagyobb biztonságban, ahol az egyik tag közfoglalkoztatásban volt, a másik a nyílt munkaerőpiacon vállalt munkát, és ha az utóbbi meg is szűnt, akkor is maradt biztos jövedelem a családban, ami a családi pótlékkal, az adományokkal együtt elég a túlélésre, legalábbis egy ideig.

Egy olyan család volt, ahol szinte mindenki végig dolgozott. Egy másik családnál azt lehetett megfigyelni, hogy míg a szülők dolgoztak a fiatal felnőttek kisebb hajlandóságot mutattak az elhelyezkedésre. Egy olyan család volt, ahol az egyik fiatalnak szakmája volt és abban is dolgozott (pék).

5) gyermekek iskolázása

A családok mindegyike azt gondolta, hogy a gyerekeknek az a jobb, ha tanulnak és végzettséget szereznek, abban viszont nagyon különböztek, hogy ezt mennyire ambicionálták, illetve mennyire figyeltek oda a gyerekek tanulmányaira.

Szélsőséges eset volt, hogy az egyik családban a két kamasz gyerek hosszabban és gyakran nem járt iskolába, őket már a gyámhivatal fenyegette a gyerekek kiemelésével. A gyerekek, akik a szülőktől meg akarták kapni a családi pótlékot, azt mondták, hogy ők szívesen bemennek az állami ellátórendszerbe, hogy 18 évesen majd egy összegben kapják meg az addig felgyülemlett juttatást. Az apa azért támogatta volna a nevelésbe vételt, mert akkor legalább ott el kell járniuk iskolába. Itt a család egyébként támogatta a tanulást, de nem tudott a gyerekekre hatni.

A COVID alatt két-három család volt, akik szinte egyáltalán nem figyeltek oda a gyerekek tanulására. Azok a gyerekek, akik a Baptista iskolába jártak, be tudtak kapcsolódni okos telefon segítségével az oktatásba. A kiegészítő iskola, ami nagyon messze van a Lyukótól, nem küldte el a tanodának a feladatcsomagokat, azért az egyik család bement, a másik viszont szinte semmit nem intézet a lezárás teljes ideje alatt. Három családnál nem volt különösebb probléma a gyerekek tanulásával.

6) egészségügyi helyzet

A rossz egészségügyi helyzet ezeknek a családoknak egy részénél is visszaköszön. Az egyik családban a 3 szívinfarktus után az apa le van százalékolva (negyvenes évei elején), ugyan ennél a családnál az anya esetében egy betegség gyanúja áll fenn, de nem akarja kivizsgáltatni magát, majd elmegy nehéz fizikai munkát végezni, hogy a család anyagi stabilitását biztosítsa. Szintén előfordul munkahelyi baleset, ami után hosszabb ideig nem tud menni a károsult dolgozni. Az egyik anyuka gyereke koraszülött lett, és rossz élményekkel jött ki kórházból (nem bántak jól vele, külön szobában voltak a romák elhelyezve a kórházban).

7) függőségek

A függőség egy családnál jelent meg erőteljesen, ahol az egyik már nagykorú fiú, a vizsgálat kezdete előtt nem sokkal szokott le a dizájner drogokról, amiket több évig használt (egy nagy kiborulás, agresszív roham után). A szülei szerint károsodott a gyerek agya, biztató jel, hogy a vizsgált időszakban azóta eljárt egy vállalkozóhoz dolgozni és ő az, aki elvégezte a 7-8. osztály felzárkóztató képzést.

Alkohollal kapcsolatos problémák 2-3 helyen, fordultak elő, volt ahol a közfoglalkoztatási státusz elvesztésével járt.

8) lakásállapot

A lakhatási helyzetben elsősorban a családok mobilitásában történt változás. A már nagykorú fiatalok, egyedül vagy friss családjukkal költöztek be a szülőkhöz, vagy éppen ki a szülőktől a szerint, hogy milyen volt az anyagi helyzetük, volt-e munkája elsősorban a fiataloknak vagy nem. Az egyik kisgyerekes párnál azt láttuk, hogy a vizsgálat időszakban, egy teljesen bizonytalan anyagi helyzetből, mindkét szülő bejelentett munkát szerzett gyárakban és így jobb körülmények közé tudtak költözni. A költözések mind a Lyukón belül zajlottak, bérleti lakásokba, amikről ismerősi, rokoni körben szereztek tudomást. A vizsgált családok egyébként két kivétellel saját tulajdonú házakban laktak. Párszáz ezer és másfél millió Ft közötti összegekért vásárolták a lakásokat. A bérleti díjak (figyelembe véve a fiatalok költözését is) 10 és 35 ezer Ft között mozogtak, egy illetve kétszobás lakások esetében. A túlszűfolt lakáskörülmények egy kivétellel mindenhol jellemzőek voltak, 6-10 személy lakott, kisebb egy-két szobás/ helyiséges lakásokban.

9) családi és telepki konfliktusok

Nagyobb családi konfliktusok nem történtek, egy kivétellel. Az egyik családban a már felnőtt kisgyerekes nagylány elköltözött az élettársától, bántalmazás miatt. A bántalmazó élettárs ráadásul nem engedte a gyerek közelébe az anyát. Az esetnek nem történt megnyugtató lezárása, az anya visszatért az élettárshoz egy idő után.

10) kriminalitás

Kriminalitással kapcsolatban két esemény történt a vizsgált családoknál. Az egyik család malacát el akarták lopni, de csak megsebesíteni sikerült, ami miatt pár nap múlva elpusztult. Ez nagy veszteség volt a családnak, mert tavasszal készültek levágni. Ez abban az időszakban volt, mikor a munkáját is elvesztette az apa.

Másik ilyen esemény, amikor egy kiskamasz gyereket bedrogoztak, aki kórházba is került emiatt. Az esetből rendőrségi ügy lett.

24. táblázat A családok kiválasztott dimenziók mentén megfigyelt elmozdulása a családkövetés időszakában

Dimenziók	CS1	CS2	CS3	CS4	CS5	CS6
Gyerekekkel és gyerekvállalással kapcsolatos attitűd						
(T1_A) gyereke számára nem lát kitörési lehetőséget, azt gondolja, hogy a tanulás nem jelent kilépési lehetőséget ebből a helyzetből						
(T1_B) a tanulás a kiemelkedés egyetlen lehetősége, minden megteremt a család, hogy a gyerek jól teljesítsen.	K=Z	K=Z	K=Z	K=Z	K=Z	K=Z
Munkaerőpiaci stratégia (család felnőtt tagjaira)						
(T2_A) rendszeres munkában gondolkodik (függetlenül attól, hogy van-e neki)	K=Z	K=Z	K=Z	egyik sem, gyerekek nevelése	K=Z	K=Z
(T2_B) inkább alkalmi munkában gondolkodik (helyben, környéken)						
(T2_C) több hétre/ hónapra, akár külföldre is megy alkalmi munkára						
(T2_D) inkább vállalkozói munkából akar megélni (pl. fuvarozás), akkor is, ha külföldön – pl. építéshez vállalkozó, aki a többi embert szervezi						
Jövedelmi helyzet						
(T3_A) alacsony (az alapvető szükségletek fedezésére sem elegendő) és rendszertelen jövedelem		K=Z	Z			
(T3_B) alacsony rendszeres jövedelem (alapvető szükségletek fedezésére sem elegendő)	K		K	K=Z		
(T3_C) rendszeres jövedelem, általában tudják fedezni alapvető szükségleteiket	Z				K=Z	K=Z
(T3_D) rendszertelen jövedelem, de általában tudják fedezni alapvető szükségleteiket						
(T3_E) elegendő jövedelem, valamennyit képesek megtakarítani.						
Háztartásgazdálkodás						
Kiadások tervezés szerint:						
(T4.1_A) tervszerűen gazdálkodik	K=Z	K=Z	K=Z	K=Z	K=Z	K=Z
(T4.1_B) nem tervszerűen gazdálkodik, impulzívan költ, amikor van jövedelme, elkölti						
(T4.1_C) tudatosan megtakarít, vannak „fejlesztési” céljai						
Hiány kezelése szerint						
(T4.2_A) alacsony jövedelme miatt a fogyasztási szintjét minimálisra szorítja (tulajdonképp nyomorog), de nincsenek adósságai			Z	K=Z		
(T4.2_B) megpróbálják a fogyasztási szükséglet és jövedelem közötti különbséget időnként hitelből fedezni (baráti, ismerősi, bolti, banki), de az adósságokat időről időre vissza tudják fizetni						K=Z

Dimenziók	CS1	CS2	CS3	CS4	CS5	CS6
(T4.2 _C) teljesen eladósodtak, az adósságuk nő és nem képesek azt kezelni		K=Z				
Közösségi részvétel						
Tágabb rokonságban:						
(T5.1_A) a családban erőforrás, ő támogatja és irányítja a többiekét, ha kell	K=Z					
(T5.1_B) a családban nem kell különösképpen támogatni másokat, ő sem szorul rá az összefogásra		K=Z	K=Z	K=Z nincs aki támogatassa	K=Z	K=Z
(T5.1_C) sokszor fordul a tágabb családhoz/rokonokhoz, nélkülük nem marad a víz felett/bajba kerülne						
Telepen:						
(T5.2_A) a közösségben vezető szerepet tölt be a család, megmondóember a családtag, maga mellé tudja állítani a közösséget						
(T5.2_B) átlagos a helyzete – se nem vezető, se nem kiszolgáltatott, de elfogadott	K=Z	K=Z	K=Z	K=Z	K=Z	K=Z
(T5.2_C) a családot lenézik, kihasználják						
Állammal való kapcsolat						
(T.6_A) kapcsolatot tart fenn általában az állami szolgáltatókkal, de nem érzi segítőkésznek őket	Z					
(T.6_B) kapcsolatot tart fenn általában az állami szolgáltatókkal és alapvetően bízik bennük	K	K=Z		K=Z	K=Z	K=Z
(T.6_C) alapvetően nem bízik bennük és ha lehet akkor elkerüli az érintkezést (ezért bizonyos dolgokat nem intéz el.)			K=Z			
(T.5_D) kifejezetten ellenségesnek érzi őket és csak végszükség esetén lép velük kapcsolatban, ezért jelentős dolgokat nem intéz el (pl. nem jár orvoshoz, csak pl. szüléskor, nem intéz el segélyt, gyerekek iskolai dolgait, nem megy munkaügyi központba stb.)						
A Máltás programokhoz való viszonyulás						
(T7_A) senki nem jár a programokra						
(T7_B) alapvetően csak a gyerekek járnak a programokra						
(T7_C) felnőttek is járnak közösségi programokra, szóba állnak a Máltásokkal, de egyéni esetkezelésben nem vesznek részt (nem osztják meg őszintén a problémákat)			K=Z	K=Z	K=Z	K=Z
(T7_D) egyéni esetkezelésben részt vesznek, nyitottak a problémák megoldására és együttműködők.	K=Z	K=Z				

K= kezdeti állapot, Z= záró állapot; Forrás: családkövetési interjúk helyi szociális munkásokkal

A megfigyelt családok szerkezete tehát többnyire gyorsan változó, anyagi helyzetük is instabil, annak ellenére, hogy valószínűleg nem ők a legrosszabb helyzetű családok a Lyukóban. A családok többsége (négy család) vállal rendszeres bejelentett munkát, ám azt időről időre elveszíti. Éppen ezért az egy

éves időszakban nehéz markáns tendenciákat megkülönböztetni a családok helyzetében, melyik az a család, amelyik hosszabb távon nagyobb fejlődési potenciállal bír, és melyik az, amelyik kevésbé. Az elmondható, hogy az egyedülálló, több gyermekes anya helyzete hosszabb távon is valószínűleg stagnálni fog, és a legjobb helyzetben lévő, jelenleg háromtagú családé pedig stabil marad, sőt ők javíthatnak majd lakhatási helyzetükön. A többi család viszont valószínűleg csak hathatósabb mentorálással tudna előbbre lépni.

8.7 A helyi Jelenlét tevékenységek értékelése

A lyukóvölgyi Jelenlét programra is igaz, hogy a területen egy több szereplős szolgáltatási rendszer egyik szereplőjeként működik, ami azt is jelenti, hogy tevékenységeit érdemes ennek a rendszernek a keretében is értékelni. A Málta, illetve az egyéb intézményi szereplők az alábbi fejlesztéseket, szolgáltatásokat valósítják/valósították meg a területen:

1. Tanoda
2. Biztos Kezdet Gyerekház
3. Önkéntes fiatalok közösségének támogatása (LYFK)
4. Nő mint Esély program
5. Közösségi programok
6. Krízisalap működtetése
7. Segítség a lakások kisebb felújításában (gyerekek kiemelésének megakadályozására)
8. Adományosztás
9. Intenzív családgondozás

Az önkormányzati fejlesztések és programok:

- A. gyerekjóléti és családsegítő szolgáltatások kiterjesztése a területre (2000-es évek elejétől)
- B. városi buszjárat kiterjesztése a Lyukóvölgyre, összekötése a várossal

Komplex telepprogram keretében:

- C. egészségügyi és családmentori szolgáltató központ létrehozása
- D. háziiorvosi rendelő létrehozása
- E. közösségi ház létrehozása
- F. focipálya építése

A fenti beavatkozások illeszkedését a Lyukóvölgyben megjelenő fő problémákhoz az alábbi tábla ábrázolja.

Problémák	Málta Programok	Önkormányzat /más szervezet által történt beavatkozások
Súlyos anyagi depriváció / hátralek	6, 8, 9	A, C
Munkaerőpiaci helyzet (képzettség/ attitűd)	4	
Humán szolgáltatás hiány / minőségi problémák	1, 2, 3,4, 5,	A, C, D, E, F
Infra és lakás hiánya / minősége	7	
Szemét / környezet / higiénia	5	
Prostitúció / drog / csicska / balhék / bűnözés	4	
Korai gyerekvállalás	4	
Belső konfliktusok / közösségi problémák		
Közlekedés / városok / szolgáltatások elérhetősége		B

A Lyukóvölgyi Jelenlét program tehát négy fő elemre támaszkodik: a kisgyerekeket és édesanyjukat célzó gyerekház szolgáltatásra, az iskoláskorú gyerekek számára működtetett tanodára, a terület egésze tekintetében pedig a családgondozásra, telepi szociális munkára és a közösségfejlesztésre. A családgondozás a Lyukóban megjelenő legsúlyosabb problémákra reagál, tulajdonképpen folyamatos kríziskezelést végez, mely során a Máltás munkatársak a tanácsadás és az ügyintézésben való segítség mellett életvezetési mentorálást is nyújtanak a családoknak, összekötve az adósságkezeléssel, háztartásgazdálkodás támogatásával, és a legelemibb szükségletek kielégítésére irányuló adományosztással. Az adományosztás és a krízisalap működtetése az alapvető túlélést biztosítja a családoknak, miközben arra is ösztönzi őket, hogy egy strukturáltabb rendszert alakítsanak ki az életvezetésükben. Ezeknek az eszközöknek nagy szerepe van a gyermekek családból való kiemelésének megakadályozásában is. A Málta 200-250 családot ér el területen, ami jelentős számnak tekinthető, ugyanakkor nem fedi le a teljes völgyet. A szociális munka területi elérésének növelésében a fő korlátot a nagy távolságok, a szétszórt beépítés és a rossz úthálózat jelenti. A közösségfejlesztés tekintetében érdemes lenne tehát megfontolni, a Lyukó hatalmas és átláthatatlan területének kisebb egységekre osztását és ezeken belül kezdeni meg a közösségfejlesztést, mely a családok szélesebb körének bevonódását is biztosíthatja.

Ezek a fizikai korlátok érvényesülnek egyébként abban a tekintetben is, hogy a közösségi ház szolgáltatásait a területileg tágabb körből vegyék igénybe a lyukóiak. Jól érzékelteti a problémát a tanoda dilemmája, hogy csak akkor tudnak tágabb körből gyerekeket bevonni, ha valamilyen módon megoldottá válik, hogy télen sötétben is haza tudjanak jutni a gyerekek. A tanodának ezenkívül a szakemberek hiányának problémájával is szembe kell néznie. A tanoda az első években jól működött, a gyereket tágabb körét érte el, intenzíven beépülve az életükbe. Az eredeti stáb lecserélődésével viszont a tanoda program újjászervezése jelenik meg a Jelenlét program egyik fő feladataként. Érdemes lenne megfontolni, hogy a tanoda munkájába (lyukói és nem lyukói) önkéntesek is bevonásra kerüljenek.

A gyerekház program ezzel szemben az indulástól fogva jól működik, a Jelenlét program egyik meghatározó oszlopává vált, az itt bevont szülőkkel és gyerekekkel más területen is együtt lehet dolgozni. A TF program lehetőséget nyújtott a közösségi programok kiszélesítésére, tovább fejlesztésére. A Nő mint Esély program keretében elkezdődhetett egy kísérlet, hogy a Lyukóban a nőket érintő alapproblémákra hatékonyabb beavatkozások születhessenek. A lányok korai gyerekvállalása, a tudatos családtervezés hiánya, a nők családon belüli túlzott tehervállalása és a családon belüli erőszak

olyan problémák, melyeket sikeresen kezdtek el interaktív, csoportos foglalkozásokon átbeszélni a helyi nőikkel, amiből a jövőben érdemes szisztematikusabb beavatkozást is kifejleszteni. A családon belüli erőszak problémájának kezelése kapcsán érdemes lenne a szociális szakemberek szakmai támogatásának erősítése is.

A fiatalok sikeresebb iskolai karrierjének, a középiskola befejezésének elérésében a Lyukóban sem sikerült érdemi eredményeket elérni. Ezen a téren pozitív irányba való elmozdulás érdekében a tanoda alapvető megerősítésén túl mindenképpen szükség van a gyerekek, fiatalok jövőképeinek erőteljesebb formálására, amiben a fiatalok közösségi önszerveződésének, külső kapcsolatainak fejlesztésének meghatározó szerepe lehet (vagyis ki kellene lépni a Lyukóból). A Lyukói Fiatalok Közössége jó példa az ilyen típusú programok hasznosságára, azonban úgy tűnik, mintha a folyamat megakadt volna, és a program nem tudott volna tovább növekedni. Szükség lenne újabb önkéntes képzésekre.

Egybehangzó vélemény, hogy a drogprobléma egyre súlyosabbá kezd válni a Lyukón, a gyerekek körében már kiskamaszkorban megjelenhet. A problémára mindenképpen ki kellene alakítani célzott beavatkozásokat, más szervezetekkel együtt. Ebből a szempontból a Nő mint Esély program együttműködése a városban kompetens szervezetekkel (Miskolci Drogambulancia, Laurus Egyesület) ígéretes és tovább fejlesztendő kezdeményezésnek tekinthető.

A foglalkoztatás terén az látszik, hogy van egy réteg, amelyik erőteljesebben elindult a nyílt munkaerőpiacon való rendszeres részvétel felé, azonban a munkavállalás gyakran csak időszakosan valósul meg. Az ő esetükben is egy szorosabb mentorálás elmozdulást jelenthet a hosszabb távú munkák felé. Különösen fontos lenne ez a fiatalabb korosztályoknál. Ugyanakkor a munkaerőpiaci szempontból hátrányosabb helyzetűek esetében az egymásra épülő komplex beavatkozásokat lenne szükséges megvalósítani.

Mindezek alapján a jövőbeni fő kihívásokat és fejlesztési irányokat az alábbiakban foglalhatjuk össze:

- tágabb elérés és bevonás biztosítása: szervezésben a közösségi ház környékéről járnak a programokra, annak érdekében, hogy a részt vevők körét bővítsék az elérés hatékonyabb módszerének kidolgozásában érdemes a többi intézménnyel is együttműködni. Érdemes megfontolni, hogy a kisebb helyi/szomszédsági közösségek kialakítása a Lyukón belül közösség szervezési programokkal hatékony lehet a célcsoport szélesebb körű elérésében is.
- önkéntesek körének bővítése és bevonásuk többféle programba, pl. tanodába
- gyerekekre és fiatalokra irányuló programelemek egységes stratégiába integrálása, a gyerekházba sokan járnak, de az elérés hatékonysága a nagyobb gyerekeknél megtörik, biztosítani kellene, hogy azok a gyerekek, akik már kisgyerekkorban bekerültek a Málta látókörébe folyamatosan benn maradjanak.
- gyerekek, fiatalok iskolai lemorzsolódását megelőző, pozitív jövőkép kialakítását támogató beavatkozások kialakítása, ebben érdemes lehet az iskolákkal is szorosabban együttműködni (általános és középiskolák), illetve a tanoda és iskolák közötti szorosabb kapcsolattartás is indokolt a lemorzsolódás elkerülése érdekében.
- Drog, egyéb szenvedély betegségek prevenciójára nagy hangsúlyt kellene fektetni. Mivel a gyerekek már kiskamasz korban veszélyeztetetté válnak, illetve a családban már egész kisgyerekkortól kezdve találkozhatnak a problémával, ezért már az alsós gyerekeknél szükséges lenne megkezdeni a prevenciót.
- nőket célzó szisztematikus beavatkozások kialakítása, tudatos családtervezés és családon belüli erőszak témájában, illetve tudatosabb gyereknevelés terén.

- háztartásgazdálkodás javítását, eladósodás megelőzését célzó programok kiterjesztése, megerősítése.
- foglalkoztatás növelését segítő koncentráltabb beavatkozások, személyre szabott segítségnyújtások kompetenciafejlesztésben, álláskeresésben, esetleg munkában való mentorálás.